

ŽIVOTOSPRÁVA.

NAPSAI.
Dr. FR. W. FOERSTER.

KNIHA PRO CHLAPCE I DÍVKY.

SE SVOLENÍM SPISOVATELOVÝM
Z NĚMČINY PŘELOŽIL
FRANT. AUTRATA.

A. PEROUT, NAKLADATEL-KNÍHKUPEC. MOR. OSTRAVA.

MÝM ČTENÁŘŮM.

Co všechno se nezkouší ve vašem věku, abyste ukázali sílu a statečnost: skok střemhlav při koupání, veletoč v tělocviku a mnoho jiného — a každý z vás se těší, objeví-li novou příležitost, aby se ukázal silným a statečným.

Víte však také, že důležitější než všechna síla tělesná je síla vůle — ano že bez vytrvalé síly vůle nikdo mnoho nezmůže v pěstění sil tělesných.

V následujících rozmluvách vás chci upozorniti na to, kolik příležitostí je každé chvíli všude k výcviku vůle - nejen na cvičišti nebo v plovárně. Jen třeba umět příležitosti vyhledati a užiti jich.

Hluboko v člověku tkví síla říci pravdu i tam, kde se drobnou lží může vyhnouti velkým nepříjemnostem — ta síla, která hněv přemáhá, i tehdy, když myslíte, že musíte zlosti puknouti — ta síla, kterou překonáváte zakořeněnou pohodlnost tak jako chlapík jezdec vzpínajícího se koně — ta síla, která při bolesti zuby zalíná a žádostem mlčet poroučí, nechťsi křičí jako ptáčkové, kteří se chtějí nakrmiti.

Ale každá síla se musí cvičiti, sice zmalátní a z člověka se stane slaboch. Jen nebýti slabochem!

Také láska je silou. Kdo myslí jen na sebe a žije jen pro sebe, ukazuje tím, že má málo síly — neboť jinak by se o ni mohl s jinými podělit. Kdo má lásku, má síly nadbytek.

2001

Láska a pomoc v maličkostech i v závažnostech je vlastností dívek a žen: tam spočívají jejich nejvzácnější dary a síly. Ale tak mnohé nevědí, jak by tyto síly v srdci budily, je rozvíjely a jich správně užívaly, neznají příležitostí cviku — vzniká u nich mrzoutství a nespokojenost jako u vězňů. Neboť vězněm je každý člověk, v jehož srdci leží láska ještě svázána a upoutána.

Všem, kteří se chtějí tužili v síle vůle a lásky, ráda by tato kniha ukázala cestu. Co se v ní vykládá, pochází z rozmluv, jež mívám již několik let v Curychu s dívkami a hochy 11-15 letými. Byl bych vás rád měl při nich. Proložte to však nešlo, tak jsem to pro vás napsal.

CURYCH.

FR. W. FOERSTER.

SAMO-
ČINNOST.

1. PRŮKOPNÍCI.

Mluví-li o průkopníku, tak si jistě vzpomenete na statečného „stopaře“ z Cooperova*) spisu, který si dovedl vyhledati cestu v nejnepřístupnější pustině, nebo na všechny ty bílé osadníky, kteří si razili krok za krokem cestu pralesem; nebo pomyslete na smělé objevitele, jako Kolumba, kteří otevřeli kultury a vědě neznámé končiny a kteří mužně vytrvali na osamělé stezce, až přesvědčili svět, že mají pravdu. Nebo vám přijdou na mysl badatelé v nejtemnější Africe a Nansen, který posvítíl na hrůzy věčného ledu a polární noci. Já však vám chci dnes vypravovati o několika zcela skromných poustevnících.

Bylo jednou děvčátko, to konalo rádo výzkumné cesty po domě a tu přišlo jedenkrát za nepřítomnosti rodičů do podkrovní jizby služek a užaslo nad tmavou, neutěšenou komůrkou a vidělo, že na šedých stěnách nevisí ani jediný obraz. I spěchalo rychle dolů do své světničky a vzalo dva pěkné obrázky a pověsilo je nahoře v čeledníku. Vidíte, že byla holčička také průkopnicí — neboť našla cestu k srdečnosti, na kterou ještě dosud nikdo nepomyslel, ani její vlastní rodiče.

*) James C., angl. románopisec (1789-1851); napsal mimo jiné: *The Pathfinder*.

Nesmíte si vůbec myslet, že srdečnost je kraj, v němž jest již všecko objeveno a z něhož se máte jen učit, co jiní dávno před vámi objevili. Právě naopak, je to ještě veliká neprozkoumaná pevnina, která jest jen na samém kraji obdělána, kdežto v prostředku je dosud všecko temné a netknuté. Každý z vás tu může ještě nový svět objeviti — a nepotřebuje k tomu míti ani válečných lodí ani krve prolévat, jen drobné přemýšlivé dušičky.

Ještě o jiném průkopníku vám chci vypravovati. Jeden chlapec se s druhým prudce pohádal a konečně od něho dostal pohlavek. Zlostně šel domů a přísahal mu pomstu na druhý den. Když pak seděl ve světnici a zamračen díval se upřeně na sousedské střechy, náhle mu blesklo hlavou: Což kdybych se s ním teď smířil a všecku vinu vzal na sebe? Ale co tomu řeknou moji kamarádi? Vysmějí se mi a nadají mi zbabělců. Avšak není to mnohem babštější, když se pro jejich smích hanbím a nemám smělosti k tomu, co bych chtěl? A hle, vydal se opravdu na cestu do neznámé pevné země velkomyslnosti, kde nevěděl, jak se mu povede. Srdce mu bušilo jako velkému objeviteli. Rychle utíkal po schodech nahoru k bytu svého přítele, zaklepal, ještě jednou jako by cosi z hluboka polkl a pravil polom udivenému: „Snad se divíš, že přicházím. Já také. Ale rád bych tě poprosil za odpuštění, že jsem tě tak popudil, až's mě uhodil“. A tu ten druhý všecek popleten ani mluvíti nemohl: „Vždyť jsem vinen já, nezlob se na mě“, a bylo na okamžik úplné ticho ve světnici a oba se na sebe dívali v hořových rozpacích, jako by se oba

styděli, že našli lepší cestu než pěst a hněv. Potom si podali ruce a hráli si a prohlíželi knihy, ale tak svátečně, jako by byli právě něco velikého zažili. Průkopník pak šel večer s veselou myslí domů a já myslím, že mu u srdce bylo nejinak než Stanleyovi*), když konečně objevil cestu temnou končinou.

2. MISTROVSKÉ KOUSKY.

"Mistrovský kus" — tak říkáváme, když máme před sebou opravdu skvělý výkon, krásnou malbu, odvážný výstup horského lezce nebo úchvatnou řeč. Ba mluvíme o mistrovském díle přírody, přijdeme-li na člověka dokonalé krásy nebo na strom nádherného vzrůstu. Víte, odkud vlastně to slovo pochází? V dřívějších dobách museli tovaryši před prohlášením za mistry vykonati kousek na zkoušku, aby dokázali, že se skutečně také něčemu naučili: to byl potom mistrovský kus.

Mluvili jsme teď mnoho o sebeovládání. Na tomto poli zůstává bohužel většina lidí po celý život jen tovaryši a nestávají se nikdy mistry. Ba jsou mnozí tak málo silní, že se vůbec ani za učedníky nedostávají. Myslí, že to přijde samou sebou, a nepřijde-li to, nuž je také dobře. Netuší, jak je to nekonečně důležité pro všechna povolání a pro všechny poměry každého, aby se

*) Henry St., slavný cestovatel africký (1841-1904).

ovládl. Je to pomalu tak důležité, jako naučit se chodit. Kdo se nedovede ovládati, jest jako člověk, který stojí nejistě na nohou — na všechny lidi naráží, ti jej odrážejí, neví nikdy, kam dojde, protože nedovede udržeti krok se vším tím, co mluví a koná.

Mám vám povědět několik mistrovských kousků sebeovládání? To už třeba býti dlouho učedníkem a tovaryšem, aby to člověk dovedl, a vy jste na to snad ještě příliš slabí. Ale vyložím vám to přece. Jeník pozdě vstal a má hrozně naspěch, chce-li ještě zavčas přijíti do školy. Při vstávání mu však jde všechno napříč. Když chce na sebe hoditi košili, zpozoruje, že je na ruby, knoflíkem dovnitř, a musí ji s nevrlostí zase shoditi. Při obouvání utrhne se mu tkanička. Jak bere do ruky mýdlo, vyklouzne mu a zalelí pod postel. Bere desky s knihami a jedna mu schází. Jako vzteklý běhá ze světnice do světnice, shodí květináč a matka přísně na něj, že musí hlinu i střepy ukliditi. Zlostí by pukl. Konečně se vypraví. Když už je na schodech, musí se ještě vrátit, protože zapomněl na snídani. Bez dechu a z chvatu už se třesa, pádí konečně se schodů. Když pak je na ulici, otevře se nad ním okno a starostlivá matka naň volá: „Jeníku, vrať se honem, obuj si převrky, je tam dnes vlhko“.

Co by teď většina kluků asi udělala nebo řekla? Raději to nepovíme. A ti, kteří jsou zvedení, stoupali by snad bez řeči zase po schodech — ale s obličejem od tajené zlosti zrovna mramorovým.

Leč Jeník — nepravím, že Jeník už opravdu žil, ale bude žít jednou v budoucnosti — Jeník vykoná mistrovský kousek, něco neslýchaného: Dá si pořádný štulec, vyskočí po schodech, s veselou vstoupí a řekne: „Pěkně děkuji, žes mi to připomněla“, obuje si přezuvky a při tom si zabrouká pěknou píseň: „Jaro je tady, stromy již raší“, potom řekne hezky: „Sbohem“ a hajdy do školy: samou radostí, že zvítězil, vymete ovšem cestou kdekterou kalužinu.

Jiný mistrovský kousek:

Pavlinka si chce sednout s prací ke svému stolku. I vidí tam Jiříkův nový atlas. Silně do něho vrazí a shodí jej, až pleskne na zem a zůstane ležeti s vážným vnitřním zraněním. Přijde Jiřík a vidí, co se stalo. Co přijde teď? To víte všichni. Co svět světem stojí, je to vždycky stejné, jeden se zachová klackovitě a druhý mu to oplátí s nádavkem; plác plác, hromy a blesky, prask a prsk, a kdo při tom zvítězí, ten myslí, že vykonal mistrovský kousek. „To jsem mu dal“, řekne hrdě. Jiříkovi však je tento chod světových dějin příliš zdlouhavý. Již ve škole ho nudily, proč by je měl ještě doma opakovat? Přistoupí mlčky ke knize, pohladí ji, poptá se po jejím zdraví, položí ji na místo a řekne potom Pavlince: „Odpusť, že jsem byl tak nepořádný a položil ji na tvůj stolek“.

Co řekne Pavla? Seděla u stolu k boji připravena, měla v zásobě hodně všelijakého slovního střeliva a také sklenice vody tu stála pohotově. A teď řekne Jiřík něco tak neočekávaného. Všecka zčervenala. Neví, co

by odpověděla. Ale něco nového a dobrého učiní dříve nebo později i ona, neboť jeden mistrovský kousek přiláká druhý.

3. HLUCHONĚMÍ.

Byli jste už někdy v ústavě pro hluchoněmé? Jak asi je těm ubohým tvorům! Všecka krása, všecka něha, kterou člověk může člověku říci nebo od něho uslyšet — je pro ně ničím. Jen namáhavými oklikami stýkají se s lidmi — jako vězňové, kteří ze svého žaláře dávají znamení. Četl jsem jednou báseň o hluchoněmých dětech, v níž stálo:

Pojďte, vizte, užasněte,
ach, jak trudný osud jim!
Čím jsi pro ně, boží svěle?
jas a zlato slunce čím?
Pro myšlenky není slova,
pro city jim schází tón,
k nim se píseň cize chová,
bez hlasu je pro ně zvon.

Čtu-li tuto báseň, musím při tom mysliti také na mnohé lidi, kteří dokonce nejsou hluší ani němí a přece jen vedou život ubohých hluchoněmých, protože se nikdy nenaučili opravdu užívatí svých uší a očí. Jsou stále sami sebou tak zaměstnáni, že vůbec slyší jen, když je to něco pro ně; týká-li se to jiných, tak

jejich sluch jednoduše selže. Slyší výborně, volají-li je k jídlu, ale naznačí-li jim matka za řeči, že je unavena, aby jí pomohli, přeslechnou to ku podivu. Troubí-li jim kdosi nějaké přání do ucha, tak to ovšem slyšet musejí — ale když někdo tiše a ostýchavě prosí, tak se jich to vůbec netkne. Že urazili nebo rozhněvali sestru, to sice slyší, pláče-li hlasitě — ale když se její hlas tiše chvěje a třese, protože k ní byli hrubí, tak jejich sluch nevnímá. Běhají po lese a vybírají hnízda, rozumějí každému tónu ptáků, zda je to vábení či hlas varovný, zda hněv či jásoť — ale na lidské tóny jejich ucho naladěno není, to jsou prostě hluší. Jejich ucho jim nic nepoví z duše bližního, nepoznávají, jak se má, a potom ovšem nevědí ani, jak s ním zacházeti, a jsou bezradni jako němi. Zdaž o nich nemůžeme zrovna tak říci: „Ach, jak trudný osud jim“!

Slyšeli jste někdy o těch Indiánech, kteří mají ucho tak vycvičené, že uslyší na velkou dálku klusot koní, přiloží-li ucho k zemi, a že z šustění listí vyposlechnou člověka dlouho před tím, než ještě něco uznamená? Abychom se takovým věcem učili, toho nám dnes netřeba — ale bylo by takových pár kousků pro naše uši přece dobré. Měli bychom se, myslím, cvičiti, abychom si sluch zbystřili a tak zjemnili, až bychom z tónu hlasu poznávali, co se děje v srdci bližního, je-li smuten či rozčilen, popuzen či rozladěn, unaven či uštván. Tomu se lze zrovna tak naučiti, jako se Indián naučil svému umění. Potřebí jen míti dobrý pozor a všechno si pamatovati — zrovna jako herci velmi

bedlivě studují, jak se hlasem vyjadřují rozličné city srdce — sice by se vůbec hry nemohly provozovati. Hrajete-li na příklad divadlo a chcete představovati člověka hrdého nebo zas úzkostlivého, tak se také sebe pláte: Jaký tón se dá hlasu, když je člověk hrdý nebo zas úzkostlivý? Indián se učí užívatí uší, aby mohl své nepřátele zabít nebo před nimi zavčas utéci — my bychom se měli učití, abychom těm, jež milujeme, nepůsobili bolest nebo jim nebyli na obtíž — i bez úmyslu. Není-li to zarmucující pohled, když takový člověk sám vůbec slyšetí nedovede, ruší-li nebo unavuje druhého, ale teprv čeká pokaždé, až ten na něho vykřikne „U sta hromů“!

Všímejte si na př. někdy hodně pozorně, jak to dělá člověk, řekne-li něco, co je mu nepříjemné a on to nechce dát na sobě znáti. Třeba když o některém kamarádovi před někým jiným něco škaredého vykládáte neb o trestu vypravujete, jehož se mu ve škole dostalo. „On to spolkne“, říká se v takových případech. A na jeho hlase můžete zřetelně vypočítati polykání a poznati, že jste mu způsobili bolest. Máte-li ucho hodně zbystřené, upozorujete snad, ještě než domluvíte, z poznámek za řeči, že je mu to hrozně trapné, a zavčas ustane a věc zamluvíte, kdežto hluchý toho vůbec nepozná. nýbrž v trýzni druhého s velkou rozkoší se kochá. Při takových příležitostech ztrácíme často své nejlepší přátele nebo získáváme nové, kde jsme toho ani netušili. Dejte si třeba někdy pozor, jak někdo mluví, když jej druhý obtěžuje otázkami nebo

prosbami, an má zrovna jinou práci nebo jest upracován. Je příliš mnoho lidí, kteří tu prostě nic nepozorují a zarazí se teprv, až nastane výbuch. Zvláště při návštěvách nemocných je to tak neobyčejně důležité, aby měl člověk jemný sluch a únavu již vycítil dříve, než si ji nemocný sám uvědomí — zrovna jako ten Indián blížící se dusot koní již slyší, kdy ještě daleko široko nic není viděti. Jsou také mnozí lidé tak dobře vychovaní, že i při nejpilnější práci, nebo právě když chtějí na vycházku, přece ještě přijmou návštěvu s vlnným obličejem — ale kdo má jemný sluch, ten z jejich hlasu snadno vyslouchá, že projevy potěšení působí jim přemáhání a rozpaky. Kdo toho nevycítí, ten bude o všem celé hodiny seděti, nechť si druhý dokonce nahlas vzdychá a zívá nebo i přímo řekne, jak je právě dnes uštván. Jen nikdy nezapomínejte, že s oslíma ušima nikdy nemůže být člověk opravdu vzdělaný a ušlechtilý; uši nám nenarostly proto, aby nám klobouk nespadal, nýbrž aby konaly službu tykadel a zavčas ohlašovaly, kde je třeba lásky, kde dobrého slova, kde srdečného stisknutí ruky, kde prosby a odpuštění, kde rychlého ústupu.

Teď ještě slovo o němých. Jich se týkají verše: „Pro myšlenky není slova, pro city jim schází tón“. Můžete si již mysliti, koho těmi „němými“ mám na mysli. To jsou lidé, kteří nikdy v pravý čas nedovedou povědět vlnné nebo vděčné slovo, kteří v hloubi srdce mají velmi přichylné a vroucí city, ale nikdy se nenamáhají něco z nich nějak dáti na jevo. Mnohdy je to

těžkopádnost a línost, mnohdy oslýchavost a nedostatek cviku. Jsou-li někam pozváni a znamenitě se pobaví, zabručí na odchodu „Sbohem“ nebo řeknou ještě „Pěkně děkuji“, ale nikdy by se tak daleko nepoddali, aby hostiteli trochu podrobněji pověděli, jaké jim způsobil potěšení a co se jim obzvláště líbilo a proč je u něho tak hezky a že se vždycky již dlouho na to těší, u něho posedět atd. Není-li to pravda, tak ať to ovšem neříkají — ale cítí-li to skutečně — proč pak ne s tím ven? Což je již příliš mnoho srdečnosti ve světě? Já toho neshledávám. Naopak. Přívětivé slovo od srdce je zajisté tak vzácné, a komu se řekne, ten je nikdy neztratí, nýbrž chová je u sebe stále s radostí a opatrností jako školák dobré vysvědčení nebo ženich dopis od milé. A když potom musí od jiných lidí vyslechnouti tvrdá slova, rychle udělá tajný doušek srdečného slova a spláchne si jím hořkou chuť.

Jak často opomijíme příležitosti říci slovíčko útěchy neb účasti, když jiní jsou ve starostech a nemoci nebo ztratili, co jim bylo nejmilejší. Němí a nehybní tu stojíme a rádi bychom snad něco řekli, ale nenacházíme pro to pravého slova a tak raději mlčíme. A přece je každé slovo útěchy jako věnec květinový, který klademe na hrob. Třeba jednou jen trochu bedlivě přemýšlet, co by právě druhého mohlo povzbudit — a potom se sám unáhliti a rychle to povědět. Co byste na př. řekli, kdyby vaše matka ztratila sestru nebo vlastní matku? Já myslím: „Milá, dobrá maminko — chci tě míti teď dvojnásob rád“.

Nebo když přijde spolužák do školy, který včera scházel, byv na pohřbu otcově? Tu se k němu potichu přijde a uchopí se za ruku: „Je mně hrozně líto, že jsi tak nešťastný, přijď ke mně jednou na návštěvu a povíš mi něco o svém otci, ano?“ Nebo se řekne něco jiného — jen nestát jako němý, má-li člověk přece srdce a oči. Často lidé odcestují a je jim v duši líto, že se musejí odtrhnouti od příbuzných a od přátel — ale za živý svět o tom ani muk — takže ti druzí si musejí mysliti, že za to nestojí a že oni tak docela s lehkým srdcem odjíždějí. A přece to nestojí zhola nic, otevřít jednou ústa a říci: „Dříve jsem se na cestu těšival — ale teď jsem nerad, že tě musím nechat samotného; bude se mně po tobě velmi stýskati a už nyní se těším zas na shledanou!“ Tím se potom živí druhý za nepřítomnosti, cítí hrdost z toho, že někdo tak na něm lpí — proč tedy to jedno jediné slovíčko nepovědět? Nebo jeden druhému ublížil a cítí to velmi dobře — ale otevřít ústa — a říci, že ho to mrzí a že to tak nemínil — ne. K tomu se lidé neodhodlají, raději vyčkávají, až hněv přejde jako voda po lijáku. Bohužel však rána se nespláchne jako dešťová voda, nýbrž šíří se dále v srdci jako jed a často všecku lásku umrtví. To všecko pochází od nemoty. Ústa jsou tu zajisté k něčemu lepšímu než k nabírání polévky — a nevěříte ani, jak krásných a jemných tahů nabudou, když si vezmeme do zvyku, pokaždé říci srdečné a důvěrné slovo, kde srdečnost a důvěrnost cílíme. Nepravím, že máme míli stále srdce

na jazyku — ono se nám tak nachladí — nikoli, ale měli bychom si prostě navyknouti, v pravý čas zapomenouti na všecku nepravou ostýchavost a na „línou hubu“ a dávatí jiným znáti, že jsou nám milí a drazí a že k nim cítíme vděčnost. Tomu se musíme jednoduše učit — ale je to krásné a blaživé umění. Však vy se učíte také zpívat, na housle a na klavír hrát, abyste druhým dělali radost, proč ne také umět vlidně mluvit? Při tom jest ještě to pěkné, že při mluvení můžete vždycky vyjádřit, co vaše vlastní srdce zbásnilo, kdežto v hudbě musíte vždycky po jiných hrát, co sestavili. Přijde jen na to, abyste jednou začali — potom je to pro vždycky. Víte, jak se jmenuje ta úzkost, kterou má každý pěvec a pěvkyně, když vystupují ponejprv veřejně? Říkají tomu tréma (německy Lampenfieber). Má-li ji člověk za sebou, je zachráněn a již zmizí neshledlost na vždy. Tak je tomu také, když se ponejprv nutíme do několika přívětivých slov nebo když prosíme za odpuštění. Musíme se přece o to pokusiti. Jinak z nás nebude nikdy umělec, nýbrž zůstaneme věčně pouhými hudlaři v lidské řeči — němými lidmi. Proto nás napomíná básník:

Kdo má v svém srdci lásky kus,
třeba jen proutek malý,
střes s něho květ a hojit zkus
rány, jež v duši pálí.
Nenávisť plní celý svět,
drásá nás její spár dravý,
slovičkem lásky, jenom chtět,
můžete dát nám zdraví.

SEBE-
OVLÁDÁNÍ.

1. NAČ POTŘEBUJEME SEBEOVLA- DÁNÍ?

Sebeovládání je hodně suché slovo. Je-li člověk mlád, má při tom pocit jako bujný kůň, kterého drží zkrátka kožené olěže. Nebo jako někdo, kdo žízniv stojí před tryskajícím pramenem a nesmí pít. Sebe ovládati — to je jako nepříjemný lék, který podávají dospělí dětem. Já vám povím jednou také opak. Anebo si jej sami vyhledáte. I kdyby nebylo vůbec dospělých a jen děti žily na nějakém velikém ostrově a daleko široko nebylo žádného učitele — tak by již za několik týdnů přišly na to, že sebeovládání je z nejdražších statků života samého. Lidé mohou velmi dobře žít bez železnic, bez telefonu, bez plynových kamen a elektrického světla — ale bez sebeovládání nikoli. Povíte sami, proč tomu tak jest.

Představte si, že byste byli všichni po ztroskotání lodi rozmetáni a zachránili se jako Robinson na pustém ostrově a museli si potom stavěti obydlí jako divoši a společně se starati o potravu. Myslíte, že k takové stavbě obydlí třeba jen dřeva a kamení a zdačných rukou? Ne — aby se každý ovládal, to je důležitější

než všechny tyto věci. Proč pak? Protože se jinak v půlhodině všechno v hádce rozběhne. Pro soužití lidí je sebeovládání zrovna tak potřebno jako pro hvězdy nebeské přísný zákon jejich oběhu — kdyby na nebi každá hvězda létala jako vlaštovka v povětří, bylo by brzy všechno na hromadě. Hvězdy mají jen tu výhodu, že svou pravou dráhu nemusejí teprve samy hledati — kdežto lidé většinou teprve mnohými srážkami se namáhavě učí dbáti ve svých pohybech na to, že nejsou ve světě sami — a mnohého, jenž se tomu naučit nechce, ty četné srážky konečně tak dotlukou, že se již vůbec nehne. Proto zde o tom mluvíme, abyste našli pravou cestu, než dojde k velkým srážkám, při nichž se neví, zdali se zdravou koží odejdete.

Slyšeli jste již někdy v přírodopise o tom, jak ve zvířectvu a v rostlinstvu všichni ti zajdou, kteří se nepřizpůsobí okolí a stravě, a jen ti zůstanou, kteří jsou nejlépe vyzbrojeni všemi potřebnými orgány? Představte si, že by byl lev modrý místo žlutý, to by ho bylo v poušti z daleka vidět a nemohl by se přiblížit k žádné zvěři. Kdyby byl skřivan červený, nemohl by létat po zoraném poli, aniž by byl ihned od dravých ptáků pozorován. I vajíčka ptáků jsou tak přizpůsobena okolí. Nebo považte podivuhodně bystré oči dravých ptáků. Dravec s matnými očima by brzy vyhladoval. V lidské společnosti je však také takové přizpůsobování. Čím je lvu chrup, dravcům oko, ptáku křídlo, tím je člověku sebeovládání. Kdo této schopnosti nemá, ten v lidské společnosti nějak zahyne — zrovna tak jako ve vodě

utone, kdo neumí plavati. Ovšem není lidská společnost tak ukrutná jako příroda. Kdo má příliš málo sebeovládání, toho nenecháme hned klesnouti. Hledíme ho ještě potom vychovati. Dostane se do polepšovny nebo na byt k přísnému učiteli, a až vyrostе, máme s ním ještě pořád mnoho trpělivosti — ale pravé vážnosti k němu již nemáme. A na konec i trpělivost přejde: Kdo si trvale povoluje a nemá sám sebe v moci, je brzo osamocen a nikdo s ním nechce nic mít. Společnost ho vyobcuje, tak jako krev vylučuje cizí tělísko nebo jako ledovec vyhazuje po obou stranách kamení. Však to vidíte ve škole. Kdo si tu neukládá zdržlivosti a nemá ohledu na pohodlí a přání jiných, ten brzy nemá žádných přátel. Je špatně vyzbrojen pro život, a nezpozoruje-li toho zavčas a co zameškal, nedohoní, je mu potom možno prorokovati bídný život.

Vidíte tedy: Pro soužití s lidmi potřebujeme sebeovládání právě tak nutně jako pták křídel do vzduchu a labuť plovacích blan do vody a ryba žaber. Kdyby tedy někdo chtěl říci: Já si neukládám žádné zdržlivosti, já si dělám, co chci, bylo by to zrovna tak, jako kdyby řekl orel: „Já mohu i bez křídel létat“.

Nemluvme zde však jen o lidské společnosti všeobecně a proč třeba sebeovládání, abyste v ní byli trpěni, nýbrž také o jednotlivých případech v životě, kde toho člověk obzvláště lituje, když sebe nemá v moci. Musíte si k tomu představit, jak se vede člověku, který nemá vlády nad svými svaly. Dítě spadne do vody; rád by je zachránil, ale ruce mu zemdlejí, když je ještě

dvanáct metrů od dítěte vzdálen — musí sám volati o pomoc a dítě se zatím před jeho očima utopí. Ještě více nezdaru a trápení stihne však takového člověka, který nemá dosti síly, aby své vášně a své zlé náklonnosti udržel na uzdě, a jest otrokem každého nepatrného hnutí, které v něm vznikne. Můžete mi jmenovati příklad? Nejznámějším příkladem je zajisté pijan, jenž zcela dobře ví, že jeho cesta vede k záhubě, a přece je příliš sláb, aby odolal. Ale volte raději některé příklady ze svého vlastního života. Vy všichni chcete přece získati pro život dobrého přítele nebo přítelkyni. Jak si takového přítele získati? Snad inserátem v novinách: „Hledá se přítel?“ Vy víte: musíte dosíci nějaké přitažlivosti pro jiné. Jak jí dosáhnete? Mnohý ji má od přirozenosti — ale ta neobstojí, když konečně přece vyjde na jevo, že je sobec. Nikoli — druzí musejí nabýti důvěry, že nejen na sebe myslíme, nýbrž máme srdce i pro jiné. To tedy musíme dokázat. A je to možno často na maličkostech. Vidím-li na př., že druhý nedostal do školy žádné ovoce a já mám krásné šťavnaté jablko, mohu mu dáti polovičku nebo třeba celé. Tu vidí druhý, že mám pro něho srdce, a snad mně věnuje také svou lásku a z malých začátků povstává přátelství. Rozvažte si, jak to přišlo, že jste si vyhledali kamaráda za přítele — jistě to byla maličkost, která se vám na něm zalíbila. Leč byli jsme u jablka. Bohužel se najde často nepřekonatelná překážka, proč nemůžeme jablko darovati. Rádi bychom a přece nemůžeme. Proč ne? Čeho je potřeba, abychom mohli jablko dáti? Musíme

se dovést ovládnouti. Že bychom jablko rádi sami snědli a nedovedeme se ho zřici, to je největší překážka přátelství. Proto je dobře, hodně záhy se v tom cvičiti, svou chuť a svou mlsnost jednou přemoci, abychom dostali vládu nad sebou, když jde o získání přítele.

Nebo jiný případ. Před dvěma lety chodil ke mně do vyučování malý Francouz, který se poctivě namáhal mluvit německy*), ale dělal při tom komické chyby. Druhé děti spustily potom pokaždé hlučný smích a to ho tak zarazilo, že potom vůbec nechtěl odpovídati. Když jednou scházel, řekl jsem dětem, že by se měly vymyslet do toho, jak by bylo jim, kdyby se jim lidé v cizí zemi tak vysmívali, že by měly raději všechno podniknouti, aby hocha povzbudily. Bylo jim to hrozně nepříjemné a mrzelo je to — ale nedovedli zakousnouti rtů. Svaly neposlouchaly povelů srdce a tak se děti musely smáti, třeba že se samy za to stýděly.

Víte, k čemu je snad největšího sebeovládání potřebí a kde to člověka nejvíc mrzí, nemá-li sebe v moci? Když někdo slíbil, že tajemství nepoví dál. Pod pečeti mlčelivosti řekne se něco Emmě — ona slíbí svato-svatě, že to utají — a sotva je doma, už tu sedí se svou sestrou šeptajíc v koutku a zrovna jest ještě slyšet: Ale ať to pro boha nikomu dále nepovídáš! Sestra to však ovšem ještě týž večer pověděla své přítelkyni, ta to řekne bratrovi — ten to rozhlásí hlasitě ve své třídě a tak to je venku. Víte však také, že si již mnohá

*) Foerster, Němec, přednášel ve svém jazyce mateřském.

divka a mnohý hoch stěžoval, že nemohou najít pravého přítele nebo přítelkyni — a při tom nemají potuchy, že je tím vinen jen jejich prostoreký jazyk. Pozorujte to jen sami na sobě — kdo chce mít přítele, chce člověka, jemuž může úplně důvěřovati. Tak jistě, jako že ví, že slunce každý den ráno vychází, tak jistě se musí nadíti, že přítel smlčí, když mu něco svěří. Jakmile zpozoruje, že ten třebas i maličkost dále vykládal, tak to je jako trhлина v jeho srdci — on vidí: to není člověk, kterému se může důvěřovati. Neboť jestliže nemá sebevlády v jedné věci, nebude se na něho možno spolehnouti ani v jiných. A jak to potom mrzí toho, kdo tajnost nedovedl zachovati. Ale on silu sebeovládání nikdy necvičil — chuť k plkání byla tu, pravda, silnější než věrnost přátelská.

Proto je tím nutnější, cvičiti se v mlčení a zesíleti v tom, než ježděním na dvojkolce dosáhnouti nejpevnějších lýtek. Neboť lýtky můžeme získati jen cenu v závodění, sebeovládáním však lze nám získati důvěru — a bez ní je člověk opuštěným chudákem.

Ještě na mnoho jiných příkladů připadnete, z nichž lze seznati, k čemu potřebujeme v životě sebeovládání. Nemůžeme jich zde všech vypočítati. Sebeovládání znamená v podstatě, že člověk je v domě svého těla samojediným pánem a nepotřebuje v něm poslouchati sluhů ani podomků, svalů smíchových, žaludečních nervů, svalů žvýkacích, jazyka a jak se všecky ty věci jmenují. Sluhové a podomci nechť jsou řízení od pána.

protože on má přehled o všem a počítá příjem i vydání a přemýšlí o tom, jak se každé jednotlivé jednání do celku hodí. Kdo se poddá svým pudům a vášním, svým náladám a dráždidlům, ten zakusí vždycky nejtrpčí lítosti, neboť co tyto náruživosti činí bez hlavy, to nikdy nesouhlasí s celkem a způsobí proto vždycky nepořádek a zmatek.

2. BOJ S JAZYKEM.

Ve starém Řecku byla družina skromných a přemýšlivých lidí. Ti se jmenovali Pythagoreovci. Kdo do jejich spolku chtěl vstoupiti, musel slíbiti, že bude napřed tři léta mlčeti. Teprve když tuto zkoušku přestál, byl shledán hodným, aby k nim náležel. Zdali pak si můžete představit, proč se tato podmínka dávala? Myslím, že není na světě nic těžšího, jako být pánem svého jazyka. Kdo to svede, ten tím dokazuje tolik duševní síly a sebeovládání, že se mu může i ve větších věcech důvěřovati. Je svobodným mužem a není již otrokem své vyřídilky. Co pomůže všechna dobrosrdečnost, když nevázaný jazyk dobrého srdce neposlouchá? Největší zlo a největší zmatek ve světě natropí nectné jazyky. Pro lehkomyšlnou nádvku střílejí se lidé a stará přátelství trhají se často pro nějaký hloupý klep. Když jsem před rokem jednou o těchto věcech v jiné třídě mluvil, povzdechlo si

malé děvčátko a pravilo: „Ach ano!“ Nejspíše již samo zkusilo, kolik bídy na světě pochází od jazyka, jež nedržíme na uzdě, a jak rychle se vyřkne slovo, jehož potom trpce litujeme. A není to opravdu k zlosti, že se velký člověk nechá často od tohoto malého červeného kousku masa ovládati a poručníkovati? Toho bychom neměli prostě trpěti a měli bychom hleděti, aby každé slovo, které chce jazyk vyřknouti, bylo nám napřed předloženo k důkladnému prozkoumání. Kdo toho nečiní, ten je jako císař, který postoupil vládu svým lokajům. Vy všichni jste se jistě již někdy učili na-
zpaměť básni, v níž se praví:

Und hüte deine Zunge wohl,
Bald ist ein böses Wort gesagt.
O Gott, es war nicht böse gemeint,
Der andere aber geht und klagt*)

Vzpomeňte si jen na různé případy, kde jazyk jen tak tak udržujete. To bývá nejčastěji, když vás jiní podráždí a dopálí. Tu se řekne ledacos, co se nám potom zdá tak cizím, že toho ani nepoznáváme.

Tak si člověk ve zlosti myslí, to škaredé slovo musí ven, potom prý se mu ulehčí — v pravdě však si jen přilíží a často celý život tím trpí, co v jediné hodině řekl.

Co tedy dělati? Nejlepší by zajisté bylo, tak tři roky mlčeti. To byste se tomu důkladně naučili. Ale bylo by vám to za těžko. Leč což pak, založiti tak

*) A střež dobře svého jazyka! Zlé slovo je hned venku. O bože, nebylo to tak zle míněno — druhý však odchází a nařiká.

aspoň malý spolek, kde se musí každý nový člen zavázati celý měsíc neříci ani slova, pokud v něm vře zlost a hněv? Nebo na žádnou urážku neodpovídá? Později k tomu přistoupí jiné cvičení jazyka. Vždycky si na tom tolik zakládáte, dovedete-li desetkrát za sebou se vyšplhati po žebříku a máte železné svaly — jen mi věřte, patří k tomu více mužné síly mít železný sval jazykový než ruce a nohy jako zápasník v cirku.

Víte, co činil Julius Caesar, aby se chránil u náhlých slov? Popadl-li jej hněv, tak počítal po každé do dvacíti, než odpověděl. To je výtečný prostředek a já jej doporučuji vám všem, kteří ho potřebujete.

A teď jiný případ. Pomyslete na výrok „druhý však odchází a nařiká“. Kdy se to přihází? To bývá, když nás to dráždí, říci nějaký špatný vtip nebo urážlivé slovo na útraty našeho kamaráda, jen aby se druzí pořádně zasmáli. Nebo když se dokonce druhému vysmíváme pro nějakou vadu, na níž nemá viny, nebo pro nějakou chybu, za kterou se již tak dost stydí sám. Vím ze svých vlastních školáckých let: V člo- věku to všechno praská, má-li něco směšného u sebe udržeti, jen proto že by to druhý mohl pojmuti smutně. Ale jediným zlomyslným vtipem ztrácíme často své nejlepší přátele, neboť smích je často nemilosrdnější než pokárání. Polkněte to raději nebo aspoň nepovolujte nikdy úplně svému jazyku, dokud neshledáte, že se to

nikoho nedotkne nebo nezabolí. To se jmenuje vzdělání srdce¹⁾).

Nyní ještě něco pro dívky.

Je trojí jazyk. Volský, vepřový a klevetný. A ten chutná nejméně. Bohužel jej shledáme často u malých děvčátek — ač ovšem nezřídka i u hodně velikých. Také si někdy zakleвете? Nepochybují o tom. Ale věřím vám, že to nečiníte ze zlého úmyslu, nýbrž jen že váš jazyk mluví, aniž se napřed zeptá vašeho srdce. A co říká vaše srdce klevetění? Už jste se někdy poptaly? Je snad někdo mezi vámi, který myslí, že z povídání škaredých slov nebo věcí může pojíti něco dobrého? „Člověk se tím upozorní na zlo“. Na čí zlo? Na svoje vlastní? Nikoli, kleveta mluví vždy jen o tom, v čem jiní pochybili nebo ještě chybují. Nu a myslíte, že nám samotným to něco pomůže, šeptá-li nám někdo do ucha, že Elsinka tuhle obelhala matku nebo že Ěminčin bratr každou noc přichází teprv po dvanácté? Nic nám to nepomůže. Naopak čím víc špatného slyšíme o jiných, tím lepšími připadáme sami sobě. A čím víc po jiných paseme, tím méně se zabýváme sami sebou. A myslíte, že se klevetěním pomůže jiným? Vždyť o tom nic nedoslechnou, neboť se to děje tajně. A víte, co je nejhorší? Protože klep nepochází z lásky, proto mu není také nic svatého, nezůstane při pravdě a zkroulí všecko a věří každému, co mu přijde první

¹⁾ Jsou ještě jiné důvody k mlčení. Kdo se nenaučí mlčeti, nenaučí se ani mysliti. Mlčení má být přípravou k myšlení, vnějším znamením pro předsevzetí, ne hned vystřeliti a býti hned hotov s úsudkem.

pod nos, jen když je to hodně divoké. Jsou tlachalové, kteří nedovedou zabít mouchy, ale svému bližnímu pomalu život otravovati, tím že mu dobré jméno berou a z nejmenších jeho poklesků dělají lupičské kousky, to dovedou. Co přítel jejich strýce od své ženy slyšel, které služka vypravovala, co jednou pochytila prادلena skulinou ve dveřích — to roznášeji jako věčnou pravdu, a až se příběh konečně vrátí k prvnímu tlachalovi, už nepozná, co naseł. Pravda, vy se tomu smějete. Ale víte-liž také, že klevetníci mají ke svým službám velkou armádu, totiž všechny nemyslicí, kteří škaredé řeči roztrušují, aniž si při tom co zlého myslí, jen aby sebe a jiné pobavili?

Jistě jste všechny již někdy čtly v novinách oznámení: „Rheumatismus důkladně léčí . . .“. Víte, jak se lze důkladně vyléčiti z klevetění? Hádejte! Až tomu jednou přijdeme náhodou na kloub, jak jsme se sami dostali do klevet a jak všechno při tom bylo tak překrouceno a přejinačeno, že jsme hrůzou nadobro zbledli, že se o nás takové fotografie dostaly mezi lidi.

Teď vám chci však říci prostředek k jazykovému cvičení, jako jsem to také řekl chlapcům. Buďte vždycky toho pamětliví: Vaše srdce a váš rozum jsou proti klepařství. Váš jazyk je pro klepařství. Dva proti jednomu. Tu musí jazyk prohrát. Ale jen tehdy, když si umíníte býti na stráž. Těm, které se chtějí dále vzdělávati, doporučuji: učíňte si pravidlem, o nikom nic škaredého neroztrušovat. A učiní-li tak některá přítelkyně, tažte se jí: „Chudáku Lojzinko, jsi ty k tomu,

bys roznášela špínu? Nečiniš tu ledaco, čemu by se mohlo špatně rozuměli, kdyby tě člověk dobře neznal a neměl rád?”

Velký církevní otec Augustin vypravuje na jednom místě ve svých spisech o své matce, prosté ženě z lidu, a tu shledává, že jejím nejkrásnějším rysem bylo, že nerozšiřovala nikdy urážlivých nebo škaredých řečí. Poslyšte samy, jak to praví: „Když se v přítomnosti přítelkyně snesl v prudkých slovech na nepřítomnou nepřítelku přival vášnivě nenávisli, nikdy z toho nic nevyzradila nepřítomné, nýbrž domlouvala jen k dobru, aby přivedla smíření.“

Vidíte, tomu je teď již skoro dva tisíce let, všechny tlachavé báby z oné dávné doby jsou zapomenuty — ale této věrné matce postavil syn věčný pomník a já myslím, že není žádná mezi vámi, která by se nechtěla pokusit ji se vyrovnati.

3. VLIV DUCHA NA TĚLO.

Jak velice naše tělo působí na ducha, to můžeme na sobě denně pozorovati. Jsme-li tělesně unaveni nebo dokonce nemocni, tak nechce ani duch pracovati. A jsme-li takhle zdrávi a svěží, tu i duch je ochotný a zdatný. Lidé tělesně nemocní mají také nezřídka chorého ducha — jeť duch jako člověk, na nějž má přece také pro celou náladu vliv být, ve kterém celý den přebývá.

Na druhé straně však jsme přece také viděli, jak značnou moc může mít duch na tělo. Jak mužové i ženy v nejpozdějším věku s churavým tělem denně září svěžesí a jasností ducha. Jak těžce nemocní s veselou trpělivostí snášejí svoji bolest a dokonce stále ještě na jiné myslí a se starají. A nemohli jsme již také na sobě vidět, jak silná vůle přinutila unavené tělo ještě dále sloužit, i když se zdála síla již docela vyčerpana?

Je také ku podivu, jak často může jediná dobrá zpráva nemocného vesele naladit, až na všechny bolesti zapomene — jak vůbec radost na tělo působí. Dále je zajisté také známo, že u lékaře je hlavní věcí, aby měl plnou důvěru pacientovu — důvěra v lékaře často již přispěla více ke zmírnění bolesti a k vyléčení než léky, jež tělu předpisoval.

Odkud pak to asi? Z velké části jistě odtud, že naše celá nálada vykonává silný vliv na oběh naší krve a již tím může často „odplavit“, co se v těle staví. Potom však je to také hodně pro nás utajeným vlivem nervů na všechny naše orgány. Ale nejsilnější vliv na nervy má duch. Víme zcela dobře, kam by to došlo, povolovati slabošsky lekavosti a všelijakým tělesným stavům — a že by dostačil pevný povel ducha, aby hned všechno uvedl do pořádku.

Jak možno pevnou vůlí, nepoddati se nemoci, a klidnou a odhodlanou náladou duševní skutečně zabrániti nákaze a onemocnění, je rovněž známo. Za velkých epidemií ti onemocní první, kteří mají nejvíc

strachu. Sedíme-li na př. v průvanu a najednou si pomyslíme: „Pro boha, už mám jistě katar“, tak máme jistě pravdu, neboť strach stahuje všechny cevy, krev se stává a obíhá pomaleji a tak potom schopnost těla k odporu rapidně se snižuje a každý druh onemocnění má snadný přístup.

Není nic důležitějšího pro člověka, jako aby se co nejdříve naučil vydatně využívatí moci svého ducha nad tělem a tělo prostě navykatí poslušnosti. Je-li člověk později závislý na každé tělesné slabosti a rozmaru a tím sobě i jiným kazí náladu, tak to potom proklíná, že si vždy v mládí hověl — ale to už si pak tělo nervy většinou podmanilo, tak že už je pozdě.

Veselým a čilým zůstávatí, když prudce bolí hlava a zuby, nepoddávatí se každé únavě, zpříma a pevně sedětí za stolem, i když se člověk kácí, kráčetí pevně, když by se raději plížil, nedovolovatí si slýskání, nechoulostivětí při zimě, nechutnající jídlo s odhodlaností polykatí, ne hned každé malé nevolnosti povolovatí — tím si člověk dobude svobody a může něco pořádného ve světě svéstí.

4. „A TEĎ ZROVNA NE“.

Lidé velmi popudliví říkávají: „Já za to nemohu, nu jsem nervosní, prosím na tři kroky ode mě“. Ano, jeho tělo je nervosní, to je pravda — ale člověku byl dán duch, aby nebyl tělu poddán. Ze zcela

chatrných a rozviklaných selských domků v Černém Lese*) vykukuje často s červenými tvářemi nejveselejší děvče a samá květina je okno — tak může také z neduživého a popudlivého nervového ústrojí vyhlédati nejveselejší duše — jen když chce a když někoho v životě najde, kdo jí vesele pohlédne do obličeje a zašeptá jí: Tak to netrp, to týráni nervů, ukaž jednou, kdo je tady pánem, však máš více síly než všechny ty nervy dohromady!

Znáte příběh o Demosthenovi a jeho náchylnosti ke koktání. Myslím si tu věc tak: Když byl chlapcem a někdo se ho ptal, čím chce být, říkal: „Velkým lidovým řečníkem“. Na to všeobecný smích. „Ty se svým jazykem a se svým koktáním?“ Tu se hoch rozhněval a myslel si: „Aha, tak tedy mé tělo má rozhodovati o mém povolání a ne já? A teď zrovna ne!“ A šel k moři a konal cviky, které všichni znáte, a provedl svou. Právě proto, že měl tělesnou vadu, stal se tak velikým, neboť to stálo dvojnásobnou sílu vůle přemoci ten odpor. Zrovna tak je to s nervosností. Kdo má dráždivé nervy, není proto ještě odsouzen k popudlivosti. Přijde na to, zda svému tělu řekne: „A teď zrovna ne!“ Potom se může stát dokonce hrdinou v ovládání sebe, může dospěti dále než lidé zcela zdraví, právě proto, že musí vyvinouti tolik síly a přemýšlení a ostražitosti, aby v boji zůstal vítězem. A za toto vítězství dostane často ještě odměnu, které ani neočekával! Také nervy mohou ozdravěti, když jim duch nepovoluje, nýbrž zůstane

*) Pohoří v Německu na pravém břehu Rýna.

pevným a klidným. Duch je nejlepší léčebnou nervových chorob. Zjednává klid, jenž přichází z nitra, jenž je důležitější než všecek klid vnější. V duševním klidu mohou se vyléčiti i těžké nedostatky, i když jsou zděděny od mnoha pokolení. Zdráv buď vítěz!

Je také známá věc o německém císaři*), z níž se lze mnohému naučiti. Má trochu ochromenu levou ruku a musel se proto obávat, že z něho nebude dobrý jezdec, neboť aby člověk koni imponoval, k tomu už je potřeba všech údů. On si však řekl: „A zrovna“. Přičinil se dvojnásobně a všechny síly vůle napjal, aby tělesný nedostatek vyrovnal, a stal se z něho jeden z nejlepších jezdců v armádě. Sedí s takovou lehkostí a jistotou na koni, jaké mnozí nedosahují přes všechno nerušené užívání údů. Proč ne? Protože duch a vůle teprve odporem těla se vzpružují k nejvyšším činům.

Kdo má tělesné chyby a slabosti, nemá si nikdy mysliti, že je teď jeho povoláním státi se slabochem. To zrovna ne. Dřímá v něm naopak povolání hrdiny. Dává se mu velký úkol, který se takto zdravým a bezvadným nepodává. A silné úkoly činí silné lidi.

A zrovna!

5. ŠPATNÉ NÁLADY.

Vyskytuje se jistý návyk, který, musím to bohužel říci, shledáme obzvláště často u malých děvčat a který mnohému člověku již život ztrpčil, ač je

*) Vilémovi. posledním na trůně.

to zcela malý, nepatrný návyk. Mním mrzouloství, náladovost. „Tys dnes jistě vstávala levou nohou s postele“, ptáme se takového děvčete, když vidíme, že si všechno hned ve zlé vykládá, kaboní se, je nevlidné a vůbec vypadá tak, jako by mu byla na věky vzata všechna radost ze života. Je ve špatné náladě a všechno mu uhýbá s cesty. Zcela nepatrná maličkost je často vinna na tomto tak zvaném rozmaru. Psaní přítelčino, na které dávno čekala, neleželo ráno v dopisové schránce, nebo se mléko připálilo, nebo má někam jít, kam nerada, nebo jí bratr bouchal pěstí na dveře, když ještě spala — nebo jí matka nedovolila jít odpoledne k přítelkyni na besedu. Co tu počít? Neshledávám správným, když pak v takovém případě všechno se na ni shrkne a zrovna jí hodně zlobí, nebo když se třeba bratři u oběda ptají: „Nu, jaký pak to děláš dnes zase kyselý obličej? Vždyť nám zkazíš všechnu chuť!“ — a tak dále. To pranic nepomůže — neboť že je protivná a kazí všem chuť, to ona ví sama nejlépe, ba, ona ví zcela dobře, jak to vypadá směšně a slabošsky, když si někdo nechá zkazit náladu maličkostmi, kdežto je přece tolik mužů a žen i dívek ve světě, kteří i v největším neštěstí a při každodenním strádání pořád ještě jsou veselí a vlidní — ano ona ví, jak se jí může tento návyk stát nebezpečným, jestli se pevněji zakoření a vryje se jí do obličeje, až ji nebude mít nikdo rád — a přece si to nemůže odvyknouti, protože neví jak. Přijde na ni totiž jakési zlé začarování a přejde teprv po mnoha hodinách, tak jako nějaké bolení hlavy nebo jiná

nevolnost. Chci vám dnes dáti radu pro vás samotné i vaše přítelkyně a také pro vaše přátele, neboť si nemusíme zrovna mysliti, že nejsou také chvilkoví hoši a muži.

Onehdy jsem vám řekl, že s ovládáním sebe je to jako s bojem proti záplavě, že nestačívá hrůze stavěti — neboť ty se mnohdy prolomí — nýbrž ještě důležitější že je postoupiti k pramenům a postarati se, aby se vody zavčas rozdělily a nepřivalily se pak s celou silou a se vším nánosem k obydlím lidským. Obrátím to nyní na polírání rozmarů. Když už rozladění tu je a celá duše zaplavena, potom je to časlo velmi těžké nutiti se k vlivnosti a veselost má potom také cosi vynucovaného. Raději jest o to se starati, aby se taková povodeň špatné nálady a hněvu rozdělila hned v počátcích. Jak to asi myslím? Domnívám se tak: představte si na příklad, že chcete podniknouti výlet se svými přáteli. Vaše matka se bojí, že se nasydíte, a shledává tak dlouho něco teplého, až je pozdě. Pádíte k nádraží a hle, právě píská, vlak se rozjíždí a vy tu stojíte. Není to zoufalé? A maminka se svou upřílišenou úzkostlivostí je zase jednou vinna! Jako pustý liják snese se to na duši a ze všech koutů se to stéká v pořádný dopal. Že se chcete hodně dlouho škorpit, umíníte si. Pro všechny takové případy — však si můžete sami ještě víc příkladů vymysleti — dávám tento recept: V okamžiku, kdy se nám něco takového hodně přičí nebo haší, umíníme se rychle: Pozor! Tato nepříjemnost staniž se pro mne a pro jiné pramenem

požehnání. Navyknu si za to nyní něco dobrého — na př. časně vstávat nebo studenou vodou se umývat nebo si odvyknu něco špatného — na př. mlátiti dveřmi nebo čmáratí úlohy — nebo udělám některému člověku, jehož mám rád neb o němž vím, že je v bídě a zármutku, pěkné překvapení nebo třeba i sobě samému způsobím radost. Jen to zkuste jednou a uvidíte: Rozladění je hned u pramene ve dví. Neboť najednou je tu pocit. Nepříjemné se proměnilo v něco příjemného. Kdyby bylo nepříjemné nepřišlo, byly byste snad nikdy nepřišly na myšlenku pojmouti takové nové předsevzetí. Bohu díky, že vlak ujel. Italské přísloví praví: „Komu Bůh zavře dveře, tomu otevře okno“. Co to znamená? To je to, že člověk z každého nezdaru může učiniti něco dobrého pro sebe i pro jiné, jen když přemýšlí a ne jen na nezdar ztrnule hledí.

Veštinou však lidé bohužel hledívají jen na zavřené dveře a tlukou na ně pěstmi a zuří a otevřeného okna ani nepozorují. Jak je to smutné na př., když člověk zrovna o vánocích onemocní a musí ležet v posteli. A přece jest okno dokořán otevřeno: Lze se tu konečně hodně učit trpělivosti a tím se rodičům a sourozencům ještě více zalíbili než dříve a člověk má pěkně ticho a času dost, aby tak opravdu mohl přemýšlet o svém vlastním konání a jednání. A takové tiché dni zamyšlení jsou čas od času pro lidskou duši zrovna tak potřebny jako pro tělo spánek.

Jiný prostředek je také, když se nám přihodí něco smutného a nadobro bychom klesali a zrovna bychom

•
chtěli vybuchnouti samou nevrlosí — že pomyslíme rychle na všechny ty, jimž je v životě daleko, daleko smutněji, jimž se zdá, že všechna světla na nebi zhasla — když na to pomyslíme, potom se budeme stydět tolik hluku dělat se svým hořem.

Jistě jste už viděli, jak mnoho se v lokomotivě přilápí, když musí vlak kus trati sloupati. Vstane-li ráno a cítíte, že jste nesví a rozladěni, musíte dvakrát tolik zatopiti: Musíte si umíniti, teď zrovna býti dvojnásob vlídnými a nevycházeti z míry. A uhlí, jimž v duši lopíte, to musejí býti potom takové myšlenky, jak jsem vám je prve řekl — a musí jich býti hodně mnoho, aby to vystačilo na celý den. Také ovšem můžeme ve dne přikládati. Většina lidí klesne a hned ztrácívají humor — jak pěkné je to, když je tu aspoň jeden nebo jedna, při nichž druzí pookřejí a s nichž si mohou bráti příklad. U města Curychu je velká hora, Ůtliberg, tam vždycky slunce svítí, když v zimě mlhy táhnou od jezera a celý den leží v ulicích. Mlhy tu horu také obklopují jako vlny ostrov, ale její lémě zůstává pořád pyšně nad šedými mračny. Potom je v městě na vyhláškách: „Ůtliberg jasný“ a všechno si vyjíždí horskou drahou, aby se na slunci a modrém nebi pokochali. Máte být také jako taková hora, máte se povznášeti nad hněv a nezdar, aby za nejhustší mlhy pořád stálo na vašem čele napsáno: „U Anny jasno“ nebo „U Karla jasno“.

Četl jsem jednou vypravování o malém děvčátku, vesnickém to sirotku, jež prožívalo hodně hladu a

smutku, ale bylo tak veselé a milé, že na něm lpěla celá ves jako na královně. Přicházela-li se zpěvem po silnici, utíkaly jí děti naproti a dospělí se stavěli mezi dveře a nemocným okno otvírali a všechno se po ní ohlíželo. Neboť lidé trpí všichni vlastním mrzoutstvím a jsou proto každému z hloubi srdce vděční, kdo jim dá vyšší příklad. Tak se může nejdrobnější děvčátko státí požehnáním pro celou ves. Hledte, ať se stanete královnami v říši jarosti.

6. DÍVKY A KVĚTY.

Růžový záhon v březnu a v červenci, jaký to rozdíl! V březnu nic než černá pohnojená hlína, hodně nepříjemných zápachů a k tomu holý nazelenalý trs. A potom v pravém létě nádherný žhavý květ, který celou zahradu naplňuje vůní. Pomysleli jste již někdy na to, jaký je to mistr čaroděj, takový růžový keř, jenž dovede z mrvy vyrobiť růži? Z černé špinavé země umí ssátí šťávy pro barvy a vůně, které nejeví ani nejmenší známky po svém původu. Nebo vizte fialku na mezi. Odkud ta sladká vůně a ta plná barva? Hnědá země ji vykouzila. Každá rostlina je vlastně taková dílna, v níž se neustále zeminy proměňují v květy.

Náš lidi často květiny a jejich moc proměňování zahanbí. Voně k růži nepozoruje již nikdo ani nejmenší stopu po zemním zápachu. Náš obličej by měl

být naším květem růžovým. A naši půdou je život. A duše naše jest určena, aby prováděla proměnu a pečovala o to, aby se všechno, co nás v životě potká, také skutečně proměnilo v květ plný vůně a líbeznoti — místo aby se všechno nepříjemné, bolestné a škaredé beze všeho proměňování ihned zračilo na obličejích jako návěští na domovní zdi. Jak tak mnohé dívky zapominají bohužel, že není dívčího květu bez proměňování činnosti v duši! Všecko protivné a mrzulé, co sebou všední život přináší, vystupuje zcela neočištěno až do obličejů. Odkud se pak vezme květ a vůně? Nic než zápach půdy a zemité barvy jsou u takových lidí.

A přece je zrovna nepříjemné v životě nejlepší látkou, z níž se získávají ušlechtilé síly, které vydávají květ a vůni. Záleží jen na síle proměňování. Co člověk ze všeho dovede udělati, jak se z toho naučí trpělivosti a přemáhání sebe. Mohu si představit dívku, která se právě tehdy, kdy se jí přihodí věc nejmrzutější, vzchopí nejmocněji a je přívětivější a veselejší než kdy jindy — aby zemitý zápach proměnila v květ růžový. Tomu se říká v řeči náboženské: „Přemáháti svět“.

Lidé potom snad řeknou: Jistě ji zase dnes potkalo něco velmi těžkého — pozná se to pokaždé z toho, že potom přívětivostí a dobrotou na všechny strany jen září! Má velkou sílu proměňovací — jest opravdovým dívčím květem.

7. VZÁCNÉ HOUSLE.

Ž jste někdy slyšeli, že jsou staré vzácné housle, na něž velcí houslisté tak dlouho a tak krásně hrávali, že zaznívají sladce a čistě i při doteku hráče nešikovného? Odkud to asi? Vzpomeňte, co jsem vám vypravoval o lidském obličejí; jak ve svých rysech a tazích všechny nálady duše s vámi prodělává a konečně takového výrazu nabude, který nejčastěji byl do něho vrván. Tak je to také s jemnými vlákny houslových desek. Zas a zase se zachvívají v čistých a krásných tónech — až se nakonec tak zladí, že odpovídají jemnými záchvěvy, i když dotek nebyl zcela čistý.

Tak to je i s lidskou duší. Je velmi těžké, ba skoro nemožné, hrubému nebo nevychovanému člověku odpovídati vlídně a mile, nebo popouzí-li nás kdo, také podráždění nepodléhati, nemáme-li ve své duši zloha nic než zlostné a umíněné myšlenky. Vaše duše jsou vaše housle a vy jste hráči. Vehrajete-li do nich hodně vlídných a dobrých myšlenek a budete je hodně často ve všech jejich vláknech rozechvívati velkomyslností a soucitem, tak nebudou vydávati ani tak docela skřípavé tóny, když na ně potom někdo zavrzá. Snad budou smutně pištěli — ale ne vriskati a řváti. Nejmnocnější člověk je ten, který tolik jemného a dobrého ve své duši uložil, že ho nemůže již nikdo přivést z rovnováhy, nýbrž že klidně vyslechne i nejhorší a jeho odpověď vždycky vyplývá jen z vlastní hluboké lásky.

Toho ovšem ještě nedovedete. Já také ne. Vždyť ještě nehrajeme dost dlouho a je potřeba skutečně hodně mnoho let práce, než se v srdci usadí tolik ušlechtilého, že vstřebe všecko nečisté. Ale jestliže nezačnete hned, bude to později stále těžší. Povím vám, jak se to musí dělati. Ne aby se člověk napřed slepě rozlítil a potom zuby zafal a ruce skřížil a řekl snad: „Ach kdybys jen věděl, jak rád bych tě spráskal, až bys byl saníá modřina — ale já se opanuji“. To je velmi namáhavé a je to jen hodně vnější vítězství nad hněvem. Nikoli — s ovládním se musí mnohem dříve začít. Třeba se ptáti, zda se hoch, na něhož se hněváme, v životě má tak dobře jako my sami, zda se mu dostává tolik péče a něžnosti jako nám samým, zda je snad churav nebo slabých nervů, zda snad jeho rodiče měli méně kdy než naše s ním se zabývati a odvykati jej hloupostem, zda snad zřídka kterou dobrou a vzdělávací knihu dostal do rukou? — Zkrátka, dá-li si člověk trochu práce a ohlédne se ve svém nevelikém životě, najednou mu vzejde světlo a skoro lituje, že s ním měl dosud tak málo trpělivosti, a zlost se promění v soucit. Dostanete-li k narozeninám nějakého ptáčka nebo jiné zvířátko, tak přece také rádi zkoumáte, ze které země to zvíře pochází, jak žije, co nežere a jak se s ním nejlépe zachází. Když vám však dají někoho za soudruha, myslíte, že si s ním poradíte a pořídíte, nestarajíce se vůbec, odkud pochází, čeho se mu nedostává, jak žije, čím se jeho srdce dosud živilo — a t. p. To potom není divu, hněváte-li se s ním celé

dni nebo jej bijete nebo mu nadáváte, protože neznáte, jak je založen. A tím sobě samým způsobujete největší škodu — neboť vaše duše zůstane potom prázdná všech přátelských myšlenek a všeho odpouštění a na vašem obličejí se vyčte, že jste slaboši v boji proti hněvu a zlobě — špatní hudci.

8. ŠEL PRŮVOD — TOŽ SVATBA — A MÍJEL LES.

 nes vám povím něco o muži a ženě. Pomyslíte si: Co je nám po tom? Však se ještě nechceme vdávat. Nu — samy uvidíte, zda je vám co po tom, co vám teď řeknu. Je krásná píseň básníka Eichendorffa*), která zní:

Šel průvod — tož svatba — a míjel les,
já slyšel, jak pláčci pěli,
a šuhaje na koních vítr nes.
roh lesní a písňě zněly.
Než pomyslim, zapadne rej a ples.
noc táhne a co tu zbylo?
jen stromů šum, z dědiny štěká pes.
v mém srdci cos zamrazilo.

Dovedete si představit, proč básníka zamrazilo při pohledu na veselý průvod svatební? Vidí, myslím, blaženou dvojici zacházející a ptá se potichu: Jak dlouho

*) Jos. E. (1788—1857), něm. básník, nazývaný posledním rytířem romantiky.

to potrvá s tou blažeností? Jak dlouho ji bude nosit na rukou a jak dlouho bude ona jemu zírat tak něžně a sladce do očí? Tisíckrát lehčí je, zářivě a láskyplně kráčet v průvodě svatebním než veselou a milostnou zůstat, až přijde bol a starost a jeden na druhém chyby objeví a neshledá vše takovým, jak o tom snil. Kolik snoubenců vchází s květy a zpěvy do svého nového domova a nemyslí jinak, než že po celý život si budou tak milí a drazí jako v den svatby. Potom zežloutnou věnce nade dveřmi a záhy slyšeti podrážděné hlasy, potom padnou prudká slova, prásknou dveře a jako mráz na jarní kvítky, tak padá hrubost a neústupnost na všecku něhu a upřímnost. Mnozí potom již nikdy nenajdou klíč k srdci, a když přijde smrt, nevědí vůbec, proč vlastně žili. Nebo snad řeknou na smrtelném loži: „Ach, kéž bychom mohli žít ještě jednou, jak jinak bychom začali!“ Vidíte, děti, proto s vámi mluvím, abyste to nikdy nemusely říkat. Vždyť se máte učit nejen z dobrého vzoru dospělých, nýbrž i z jejich bludů a chyb, aby jejich slzy a jejich pozdní lítost přece nebyly zcela nadarmo, nýbrž vám pomohly lépe se s životem pořádat. V posledních hodinách jsem s vámi mnoho mluvil o sebeovládání. To je suché slovo a přece na něm závisí všechna vaše pozemská blaženost. Neboť jen kdo ovládá sám sebe, vládne také životem a může jej vést k dobrému. Myslíte, že všechna manželstva, která se dostávají do sváru a umíněnosti a rozcházejí se a mění si život v peklo, že ti lidé by tisíckrát raději nežili spolu ve svornosti a dobrotě? Bohužel

nedovedou toho proslě, protože se tomu z mláda nena-
učili a v tom se necvičili. Jsou bezradni vůči své vlastní
nevázanosti a hněvivosti. Není sebeovládání něco, co
samo přichází, jak člověk stárne, jako vousy nebo holo-
hlavost, nýbrž je to odměna za dlouhý statečný zápas
v mládí. Mluvím-li tedy o sebeovládání, neříkám to
jako někdo, kdo by vám nechtěl v ničem ani na krok
povolovati a všecku radost ze života kaziti — nýbrž
proto, že je to život bídný, když člověk nemá sebe v moci.
Vy jste již jistě často slyšeli, že máme být dobří, abychom
přišli do nebe: je však nebe i na zemi a je všude tam,
kde muž a žena jsou tak opravdu za jedno a žijí na
slunci vzájemné důvěry povznesení nad všechny hádky
a sváry — do tohoto nebe však přijde, jen kdo se
v mládí učí, jak člověk s člověkem může žít i bez nadá-
vání a škorpení a jeho chyby a slabosti snášeti vesele
a přívětivě. Kdo z vás má sestru, ať jen nikdy nemyslí,
že na ni může být nyní hrubý a utrhovati se na ni a že
později stane se náhle jiným člověkem. Nikoli — teď,
pokud je vaše srdce ještě měkké, teď strojíte svůj vlastní
osud a všecko, co teď hrubého a bezohledného mlu-
víte a konáte, to se usazuje pevně ve všech vlákních
vaší duše a bude později peklem pro vás — a každé
vítězství, jehož teď dobudete sami nad sebou, učiní
vám všechna budoucí vítězství lehčími, až se jednou
stanete králem nad svou prudkostí a nebudete nikdy
potřebovati svou královnu neslušným chováním děšiti
a zarmucovati.

Ptal jsem se kdysi malého chlapce, čím chce být. načež mi odpověděl: Chtěl bych býti tatínkem. Snad si myslel, že je to jediné povolání, k němuž netřeba práce a studií a pro něž se nežádá zkouška. Člověk si navlékne zlatý prsten na prst a vykoná satební cestu do Itálie, najme si potom být s několika svět-nicemi, koupí si župan a dýmku a potom je otcem. Pro každé jiné postavení v životě musí se člověk těžko učit od mládí a říká se nám: „Seberte všechny své myšlenky a připravujte se den za dnem, abyste měli jednou štěstí a úspěch v životě“ — ale zřídka bohužel se řekne: „Přemýšlejte o tom, jak se vzdělati a ušlechtili, abyste se jednou stali řádnými otci a milovanými man-žely!“

A přece ví každý, že je pro naše životní štěstí ne-konečně důležitější míti zušlechtěné srdce než hlavu plnou věd a všechna umění světa v malíčku. Neboť člověk dovede ve svém povolání spolknouti mnoho trápení a starostí, jen když ví, že naň večer čeká klidná domácnost — ale vládne-li doma nesvár a hněv, tak nám nepomůže ani nejskvělejší dráha životní a žádná sláva světská od domácí trampoty a jakýsi hlas v srdci praví: Máš bídný, zkažený život a jsi mimo to sám vinen — neboť prostudovals mnoho knih a mnoho ses naučil, ale člověkem být, tomu ses nenaučil!

Jeden návyk jest především, jež si člověk tak rád v mládí osvojí a jenž mu může zkazit celý život. To je škorpení a mračení. To je nepravý stud a mrzkost, že nikdo nechce napřed prositi za odpuštění a myslí si,

že je to ponížení pro toho, kdo první dá dobré slovo. Mnozí hoši nebo dívky se dlouho na sebe hněvají a zakládají si ještě hodně na tom, kdo to vydrží nejdéle. A to vejde konečně v takový návyk, že je jako zlé strašidlo, které z líbezného obličeje lidského činí chladný pohled bručouna, po celé dni, a tak pevně ulpí, že člověk sám už neví, jak z toho ven. V pohádce přijde obyčejně nějaký osvoboditel, který se takového zakletého ubožáka dotkne kouzelným proutkem — a potom uhodí silný hrom a strašidlo se ztratí a všechno je zase v pořádku — ale ve skutečnosti nebývá tu bohužel osvoboditele nebo dělá ze sebe ten také nabručeného a tak se začarovávají oba stále znova, kdykoli se na sebe podívají. Ano, to je mnohdy velmi směšné a přece hluboce zarmucující. Neboť již mnohá láska škorpením povadla a již se nikdy nevzkřísila. Četl jsem kdysi příběh ze švýcarského dvorce, kde sedlák a jeho žena se každý večer před spaním spolu modlili otčenáš — až se jednou o nějaké peníze nepohodli a celý den spolu nemluvili. Potom leželi oba večer v postelích a každý čekal s tlukoucím srdcem na druhého, zdali začne. Potom by bylo bývalo dobře, potom by bylo bývalo to tam začarování, které jim ústa poutalo. Ale žádný se nemohl přemoci a přece si každý přál, aby jej druhý uvolnil. Tak usnuli poprvé ve svém životě mlčky a tím se trhlinka stále zvětšovala a konečně spolu žili jako dva docela cizí lidé.

Vidíte teď, proč se vás to velmi týká, mluvím-li s vámi trochu o muži a ženě? Muž a žena byli také

kdysi dětmi — a již tenkrát seli, co dnes klidí. A tak to bude také s vámi. Dnes jste ještě pány svých zvyklostí, dnes ještě můžete volit — až vyrostete, vyrostou také vaše zvyklosti a mocněji než vy sami. Jen to zkuste, toho vznešeného pocitu okusit a přemozte se a nedurděte se, ani když jste jisti, že máte pravdu. Podobný tomu krásný pocit má člověk jen, sedí-li na bujném koni a může jej lehkým přilisknutím nohou řídit, kam chce. A k tomu přistupuje ještě radost, že potom i druhého osvobozujeme ze zlého začarování. Jak trapný je to přece pohled, jak tu chodí muž a žena a každý by tak rád zase sjednal mír, ale žádný nemůže přemoci své malé nafouklé já a říci první slovo udobření. Nemají již vlastní vůle, jsou otroky svých pošetilých zvyklostí dětských. Buďte na stráži a dávejte zavčas pozor na svoje zvyky, aby vám nestrhly s hlavy královskou korunu sebevlády! Kdo této koruny nenosí, nebude nikdy pravým otcem a nenajde nikdy na zemi domova a žádného člověka neobšťastní.

9. JAK SE MÁ OPLÁCETI ZA ZLÉ?

a) POHLAVEK.

zpomenete si zajisté všichni na slovo Kristovo v kázání horském, kde praví: „Dá-li ti někdo políček na tvář pravou, nastav mu i levou!“ Je někdo mezi vámi, jenž tohoto přikázání již někdy poslechl?

Není-liž pravda, je nadlidsky těžké to provést. Kterýsi slavný malíř kdysi řekl: „Dá-li ti kdo políček na tvář pravou, dej mu dva na levou“. Tak myslíte jistě i vy všichni. Kdo je bít a ještě k tomu do obličeje, tomu stoupne hněv do hlavy a žene ho tajemnou mocí k odplatě. Pravím: „tajemnou mocí“, neboť jste jistě již o tom slyšeli, že lidé, kteří někoho v hněvu zavraždili, potom říkali, že jednali jako v těžkém snu — skoro bez smyslů. Byli jako lidé, jichž se nikdo neptá po jejich vlastním mínění; rána přišla a hned se jejich ruka pohnula, aby dala druhou. Jsou jako automaty na čokoládu: Nahoře se vhodí peníz, potom to zachrastí a dole vyletí čokoláda. Zrovna takoví jsou taci náhlí lidé: Někdo je uhodí nebo jim řekne zlé slovo — potom to chrastí chvilčku v jejich duši a vyletí hned odpověď. Je to hezké na člověka, býti tak jen autorem? Budete-li o tom přemýšlet, tak snad už lépe porozumíte, jak mohl Kristus přijíti na myšlenku učiti, že se má za zlé dobrým odpláceti. Není-liž člověk otrokem jiných, když to, co jiní činí špatného, prostě dělá po nich, jen aby se nezdál slabochem? Není-liž daleko silnější, nedá-li se nakaziti, nýbrž činí to, co sám za dobré a pěkné uznal? Představte si, že některý hoch pojme úmysl, státi se jemným člověkem a již nikdy druhým nenadávat a jich nebiti. Tu dá pár kluků hlavy dohromady a řeknou: Ten prve řekl, že se mu protiví nadávat a bít — ale vsadíme se, zda se v pěti minutách své zásadě nezpronevěří. A jeden z kluků přiběhne a dá mu ze zadu pohlavek a škaredě naň

křikne. A vskutku, napadený zapomene na svoje umění a vrátí ránu — a kluci vypuknou v jásot. Tu pozná, co chtěli, a stydí se hrozně. Nezůstal sám sobě věren, dal se strhnouti se své cesty, byl druhými přepaden. Když vás tedy vaši kamarádi štvou a syčí: „Ty to nesmíš štrpět, tomu to musíš důkladně oplatit“, tak si pokaždé pomyslete: Jak mu teď ke všemu ještě uděláte radost a dáte se nakaziti jeho surovým příkladem a učiníte ho svým mistrem, tak se zajisté škoda ještě zvětší a on se teprv vysměje. „Poslušné věru mám žáky“, tak může říci, „dělají všechno po mně, já udávám tón a oni účelivě po mně zpívají“. Nikoli, zůstaňte samostatnými a zpívejte svou vlastní melodii!

Když jsem se před několika roky za vyučování ptal, proč asi Kristus dal přikázání, zlé zlým a ránu ranou neoplácat, tu odpověděl jeden hoch zcela správně: „Protože se pak sami staneme zlými“. Co tím mínil? Jistě, že pohlavky, které rozdáváme, nejvíc škodí nám samým, protože si tím navykáme surovosti. Bohužel většina lidí jsou tak slepí, že vždycky myslí, že co jiným činí škaredého, škodí jen jiným a nikoli snad jim samotným. Pozorujte svůj obličej náhle v zrcadle, když se zuřivě oháníte a mluvíte, a uvidíte hned, kdo z toho ze všeho má největší škodu.

Vidíte již teď, že slovo Kristovo o pravé a levé tváři není tak docela nesrozumitelné a nepotřebné, jak se napřed zdá. A Kristus jistě byl hluboce o tom přesvědčen, že v jeho učení spočívala nejvyšší pravda, sic by byl za ni nešel na smrt. Ale snad řeknete

teď: Dobrá, to už uznáváme, že je to pro nás samé nejlepší, rány neopláceti a zlé zlým neodpláceti — ale že by měl člověk nad to ještě tvář k druhému políčku nastavovati, to je přece bláznovství. Vždyť by se tím činil prostě směšným! Nu ovšem, úplně doslova to netřeba pojímati. Ale jsou ještě jiné výroky, kterých také nepojímáme doslova, které však přece mají velmi jemný smysl, jenž nám může v životě pomáhati a zářiti. Nuže, v čem spočívá tenlo smysl v tom přikázání Kristově? Uvedu vás na to. Vizte, proč nemáme zlé zlým opláceti. Protože zlo nás samé nakazí. Tím však se zlo neodklidí, nýbrž jen zdvojí. Sedi potom ve dvou srdcích místo v jednom. Jakkak by to bylo, kdybychom toho, kdo nám něco ošklivého způsobí, nakazili dobrým, místo aby ono nakazilo nás? Potom by bylo dobré zdvojeno, sedělo by ve dvou srdcích místo v jednom. Ale jak to učiniti? „Příkladem.“ Zajisté — jen tak. A dobro je zrovna tak nakažlivé jako zlo. Představte si, v jak ohromných rozpacích by byl hoch, když druhého uhodil, a ten mu teď řekne zcela klidně: „Činí-li ti to potěšení, prosím, udělej to ještě jednou, jen si nemysli, že tě v něčem takovém budu následovati.“ Nebo když dívka druhou pohaněla a pohněvala a ta jí za to mlčky připraví nějakou malou radost nebo o ní s jinou promluví obzvlášť přívětivě. Neshledáváte, že je to znamení daleko větší síly a srdnatosti, než když se na zlomyslnost a hrubost stejným odpoví? A nemyslíte, že strůjce zlého se takovou velkomyslností a pokořením nejrychleji vzpamatuje a v duši se zastydí,

byť to na sobě ani nedal znáti? Učiníte-li však totéž co on, nenaučí se od vás ničemu, nýbrž bude při nejbližší příležitosti své bezpráví opakovati. Vidíte tedy, kam mířím: Kdo zlé dobrým splácí a urážku velkomyslností a mírností, není zbabělec ani slaboch, nýbrž naopak je vítěz a dobyvatel, neboť přemáhá druhého a očkuje mu svou jemnost — kdo však rány a nadávky vrací, toho si podmaní a zotročí zlé kouzlo příkladu — je sám slaboch a poražený — a tím spíše, čím zpupněji svou odplatu provádí.

b) MRTVÁ ŽÁBA.

Jsou mnozí chlapci, kteří se chlubí tím, že nic nestrpí a každou urážku, každé dotknutí a každou ránu dvakrát i třikrát oplatí. Mám vám ukázati na příkladě z přírodopisu, že není proč na takových kouscích si zakládati? Vezmeme-li usmrcenou žabu a dotkneme-li se jí na určitém místě páteře, pohne se její nožička, aby podráždění odvrátila. Dokonce když se jí uřízne hlava, dělá to přes to ještě. V podstatě tedy netřeba ani hlavy k tomu, aby kdo spustil, je-li drážděn. Právě tak jako se naše víčka rychle přivírají, jakmile silné podráždění ohrožuje oko, aniž je hlava ještě před tím po svém mínění tážána (neboť pak by bylo obyčejně již pozdě) — právě tak má také každá živoucí bytost ve svém těle zařízení, že může konati pohyby na odvrácení a odražení, je-li ohrožena nebo dotčena. To má také člověk se zvířetem společné a nepotřebuje si tedy nic na tom

zakládati — stejně jako na schopnosti jísti a pít. Musí si pokaždé jen říci ke svému schladnutí: Nožku zdvihnout — je-li člověk drážděn — to dovede i mrtvá žába. K tomu není třeba býti žádným hrdinou. Ale my lidé máme jinou schopnost, na niž můžeme být vsutku hrdi. Kterou schopnost asi míním? Je to zrovna opak toho, že se hned na každé podráždění odpovídá rázným pohybem nebo prudkým slovem: „Sebevláda“. Ba pravda — sebevláda. To jest ovšem velmi suché slovo — ale budu vám vypravovat něco z přírodopisu sebeovládání a uvidíte, kolik síly a života je v sebeovládání nakupeno. Jistě jste již o tom slyšeli, že lidský mozek srovnávali s telegrafní kanceláří, kam neustále depeše docházejí a dále se dopravují. Víte, co se tu vlastně telegrafuje? Je to především velké zpravodajství — všechno co se člověka týká — mnohdy i leccos, co se ho ani netýká — ohlašuje se do mozku. Proč se to ohlašuje? Nu, aby se člověk řídil podle toho, co se venku děje, a dal si zavčas pozor a věděl, co má činiti. Nakreslím vám na tabuli hlavu; je-li tamhle místo, kam se telegrafuje zpráva na př. o poličku, je tuhle jiné místo, z něhož vychází pohyb k oplacení poličku. Jestliže však teď někdo poliček nebo zlé slovo vůbec neoplatí, co se potom vlastně děje v našem mozku? Vysvětlím vám to. Slyšeli jste o tom, že ve válce zřídí někdy vrchní velitelé tak zv. úřad censurní, který jen takové telegramy propouští, jež neohlašují nic na úkor úspěchů vlastních vojsk? Nuže, zrovna takové censurní úřady máme také ve svém mozku, všelijaké myšlenky totiž, které nestrpí, aby se

telegram hned dodal dále do kanceláře poličkové, nýbrž pečují o to, aby se odpověď na urážku napřed důkladně uvážila, aby se nic neřeklo nebo neučinilo, čeho bychom později litovali. Lítost se dostaví totiž, učiníme-li něco, aniž se napřed svých nejlepších myšlenek otážeme o radu, lítost se dostaví, nejsme-li ničím lepším než žába s uříznutou hlavou nebo čokoládový automat, o němž jsem vám prve vykládal.

Takové dobré myšlenky nejsou ovšem jen tak zadarmo jako nos a uši, nýbrž si je musíme pracně opatřiti, a máme-li je konečně v hlavě, tak to trvá ještě dlouho, až jsme tak daleko, že si ony zjednají také respekt a že neproklouznou telegramy, pod které ony nedaly svého razítka. Nejlepším v dějinách světových nejsou války, nýbrž jsou to tyto dějiny hlavy, já míním nenáhlé shledávání dobrých a ušlechtilých myšlenek, které nám k sebeovládání dopomáhají a zabraňují, abychom hned každému podráždění z venčí povolovali. U divocha je tomu ještě tak — tu se každá urážka beze všeho oplácí a také jste zajisté čtli o krevní mstě na Korsice a o používání nože jinde, kde uražený neustane, až je bodnutí nebo slovo pomstěno. Ale přes to vzpomenete si jistě na to, že také již u nejdivočejších Indianů sebeovládání je ve veliké vážnosti a pěstuje se — myslím, kde jde o to, snášeti bolesti a vydržeti mučení. Je-li člověk trýzněn, tu je přece první, že křičí a bije kolem sebe všemi údy — a každé zvíře činí to také tak. Ale jediná myšlenka pomáhá Indianovi nejhroznější bolest snášeti, aniž jediného hlásku vydá

a aniž brvou pohne: Chce být hrdinou, chce ukázat sílu a i Indiani vědí již, že k sebeovládání náleží víc hrdinskosti, než když se způsobí mezi nepřáteli nejkrvavější lázeň. Zdali pak si ostatně vzpomínáte ze svých dějepisných knížek, že i u mnohých kmenů, které měly krevní mstu, přece ještě bylo přikázání, jež bylo vyšší než přikázání msty? Bylo to přikázání pohostinství. Tam se na př. vypravuje, jak k jednomu muži přichází cizinec — a jak si domácí pán spícího v noci důkladněji všimne, vidí, že je to vrah jeho otce. Ale jeho divoká chtivost pomsty najde ukročení v myšlence na posvátnost pohostinství. To je vznešená svoboda u člověka, že nepotřebuje být otrokem okamžiku a krátkozrakého hněvu, nýbrž může se poddati velkým a klidným myšlenkám. Takové utišující myšlenky jsou největším pokladem, jež lidé ponenáhlu nasbírali ze svého přemýšlení, ze své hořké zkušenosti a z příkladného života velkých mužů a žen. Proto zajisté porozumíte také, co to značí, praví-li Kristus, že máme shromažďovati poklady, kterých ani moli ani rez nezerou. Neboť naše dobré svědomí a naše všecko šlěstí závisí na tom, aby poklad dobrých myšlenek byl v naší hlavě tak veliký, že se nedáme nikdy strhnouti prudkostí nebo chtivostí, abychom něco učinili, co by nám potom drásalo srdce. A tak shledejme odpověď na otázku: Které pak jsou to myšlenky, jež nám mohou napomáhati sebe ovládati a urážku promíjetí, ba dobrým spláceti? Založíme si společně malou pokladnici takových myšlenek. Jsem jist, že najdete ze svých

vlastních zkušeností leckteré, na něž jsem ani sám ještě nepřišel:

1. Již to nám může mnoho pomoci, ujasníme-li si, že sebeovládání je znamení velké síly a že každé sebezapření, na něž se zmůžeme, naši vůli otuží a k větší svobodě přivede.

2. Potom také pomněme, že jsme sochaři svého vlastního obličej, ano každé vzteklé a zlostné pitvoření se do našich tahů vryje, takže na konec náš obličej a především naše oči všechno prozradí, co v nás je slabosti vůle a divokosti.

3. Vzpomeňte si na to, co jsem řekl na začátku. Sami se nakazíme a sami pohoršíme, když oplácíme, co nám druhý ošklivého způsobil. U něho to šhledáváme surovým a přece to děláme po něm, jen proto, že nás lehtá pomstýchtivost a prchlivost. Proto je dobře, když si v klidných hodinách pořádně ujasníme, že opláceti a mstíti se je nejpošetilejší, co můžeme činiti — neboť když druhý nás k tomu zláká, tak potom teprv nám opravdovou škodu způsobil — svými urážkami a nadávkami však působí škodu jenom sobě. Neboť právem se praví v přísloví: Kdo nadává, sobě samému nadává, t. j. dává všem znáti, jak je nevzdělaný.

4. Ještě jinou myšlenku zde zaznamenáváme, již jsme se již prve dotkli. Řekl jsem: Bráníme se nejlépe proti zlu a surovosti tím, že je nakazíme dobrem a dáme příklad velkomyslnosti a pravého vzdělání. K tomu již náleží mnoho síly, daleko víc než k pouhému zatěti zubů. Ale uvažte vždycky toto: Je-li mezi dvěma

národy vyhlášena válka, tak spěchá každý co nejrychleji na hranice, aby se bitvy svedly na území nepřítelově. Tak byste měli činit i vy, jste-li uráženi. Pospíšíte-li si v odpouštění velikomyslnosti a trpělivosti, tak jste dobyvateli, kteří do jeho duše vniknou a nastolí tam novou vládu — oplatíte-li rovné rovným, je to znamení, že do vaší duše vnikl on a že tam nastěhoval své vlastní surovosti a nevázanosti.

5. Z pohostinství se můžeme také něčemu naučiti. Řekl jsem vám, že u mnohých národů tento obor byl tak posvátný, že i nejdivočejší pomstychtivost umlkala, když se ten, kdo spáchal urážku, dovolával ochrany pohostinství. Nedáte-liž mi takto za pravdu, řeknu-li: S každým člověkem, který nás urazí a pronásleduje nebo nám ublíží a nás popudí, měli bychom zacházeti, jako by vlastně ochranu hledal, jako se zbloudilým, který potřebuje naší pomoci a našeho přispění, jako s cizincem, který se hlásí o naše pohostinství. Shledáváte to zajisté napřed komickým — ale přemýšlejte o tom trochu; nemyslíte také, že ten, kdo činí bezpráví a kráčí po cestách závisi a nenávisi, je v podstatě daleko více potřeben pomoci než ten, jenž je v dobrém pevný? A když teď mně činí bezpráví a mně ubližuje, není-liž mi pak vydán, nezávisí-liž na mně, zda se ještě více zatvrdí a zdivočí, či zda se upokojí a svůj omyl uzná? Takto je u mě hostem a já s ním musím podle toho zacházeti. Umlká pomsta a péče za ni nastupuje, posvátné právo pohostinnosti.

6. Koho jiní zlobí, trápí, pronásledují a pomlouvají, nemá vždy myslet jen na to, co mu způsobují zlého, neboť to jej ponenáhlů otravuje tak, že ztrácí rovnováhu a ušlechtilost. Nikoli — má pomníti, že naši nepřátelé jsou vlastně naši dobří duchové, protože nás donucují k sebeovládání a k trpělivosti — právě tím, co nám podkládají.

7. Kristus řekl na kříži: „Otče, odpusť jim, neboť nevědí, co činí“. To je nejkrásnější, avšak i nejtěžší myšlenka. Neboť k tomu je potřeba dlouhého času, abychom po všech stránkách promyslili, co míní. Dospějeme-li konečně tak daleko, že lidem všechno odpouštíme, protože vidíme, že chybují z nevědomosti a nevzdělanosti a že zdánlivá zlomyslnost je také v podstatě jen smutnou slepotou, za kterou oni sami nemohou, potom jsme povzneseni nad každou zlobu a každou hořkost. „Nevědí, co činí“ znamená: Jsou tak krátkozrací, že nepoznávají, co je pro ně nejlepší. Zacházejí zle s jinými a nevidí, jak sami sebe tím poškozují a týrají: Vidí pořád jen, co je jim nejbliž, a tomu obětují vše ostatní. Proto „nevědí“, co činí. Nechťsi ani tak daleko nedospějeme, abychom podle této myšlenky zcela žili, tak nám může přece býti požehnáním a můžeme si při každém hněvu a zlobě do duše zavolat: „On to lépe neví, není vzdělán, sám si škodí nejvíce“.

8. Dobrým prostředkem je také pokaždé se ptáti sebe: Což nejsem sám vinen počínáním druhého, jeho nenávistí nebo pomstychtivostí? Je v mém vystupování

snad něco vypínavého nebo nevlídného nebo pohrdavého, co druhé proti mně popuzuje? Urážel jsem často lidi těžce slovem nebo posunkem z pouhé bezmyšlenkovitosti a z nedostatku všímavosti k jiným?

9. Již na jiném místě jsme došli k myšlence, která je také velmi posilující, je-li nám třeba trpělivosti k lidem zlovolným a zdivočelým: Máme si pomyslet, že takový člověk měl také matku, a představili si, jak by nám všechno vysvětlila a jak by byla vděčna za každé shovění, jež bychom mu prokázali. Nejen v nebi církevním, nýbrž i v našem všedním životě je matka přímělkyní všech zbloudilých a zatvrzelých.

10. Vzpomeňte si z naší rozmluvy o záchraně na to, že se můžeme trochou přemáhání a dobroty tak lehce stát zachraniteli člověka — ale jen, když nemyslíme na zlo, jež nám působí, nýbrž na smutné postavení, v němž se sám ocitá každým bezprávím, a když máme na paměti trest neradostnosti, jímž zákony lidského osudu stíhají každého, kdo jiné lidi pronásleduje a poškozuje.

11. Vzpomeňte si dále také na kapitolu: „Za kulisami“ — jak můžeme přemáhati svůj hněv a své roztrpčení na jiné lidi, dostaneme-li se za jejich obličej a snažíme se vypátrati, jaké životní osudy stojí vlastně za jejich zatvrzelostí a nezvedeností a jak velice jsou snad hodni naší soustrasťi.

12. Jako poslední pomůcku k sebovládání vůči mnohým lidem, kteří nás urážejí, nám ubližují a nás

popuzují, doporučuji vám: nuťte se pokaždé mysliti na dobré stránky druhého a na dobrodiní, která vám snad již prokázal, nebo vůbec na to, čemu dobrému a milému jste se od něho naučili — to si všechno dobře ujasněte — potom se vyjasní temno vašeho hněvu.

Tak jsme nashromáždili celou řadu myšlenek, jimiž musí podráždění napřed projíti, než se dostane do kanceláře, z níž se splácí rovné rovným. Tato kancelář je dílnou, kde se může podráždění zpracovati v něco vyššího — takže je v lidské možnosti, že z poličku, jenž se tam dodá, vznikne dobré lidské slovo nebo skutek lásky. Tak veliká je síla ducha u člověka.

10. VÍTĚZ.

ROZMLUVA S ŽÁKEM.

Jeník přijde do nové školy a sestupuje v první přestávce po schodech, aby se s jinými prošel po školním dvoře. Tu dají Pavel a Max hlavy dohromady a praví: „Uvidíme, zda něco snese“. Scházejí po schodech za ním. Najednou drcne Max do Pavla tak, že ten narazí mocně o Jeníka. Ten zas narazí na jiné a sklídí od nich pořádné štulce. Když se ohlédně, stojí strůjcové Max a Pavel s úsměvem na hořejším stupni a pasou se tou příhodou. Co učiní teď Jeník?

Jířík: „Půjde nahoru a shodí je také“.

Vilík: „On je také shodí“.

Karlik: „To se rozumí“.

Frantík: „Já myslím také“.

Nu tak, vaše mínění znám. Teď si o tom případě promluvíme. V zeměpisné hodině slyšíte o drahách hvězdných i pozemských a o pramenech řek i kde se vlévají. Zde se poučíme o drahách nebo o postupu lidských jednání — kde vznikají a kde ústí. Slyšeli jste všichni o Stanleyových výzkumech řeky Konga — jak ta velká řeka s počátku teče k severu, takže se vůbec nevědělo, kde asi se bude vlévat — až Stanley objevil velký oblouk, ve kterém se řeka potom zase obrací k západnímu pobřeží. Tak to je také s mnohým lidským jednáním. Pozoruje-li člověk průběh jednání jen na počátku, tak se může často hrozně zklamat tím, co skutečně způsobí ve světě. Považte si na př. lež. S počátku myslíme, že slouží k našemu ulehčení. Stopujeme-li její tok lépe, poznáme, jak dělá náhle velký oblouk a údolím tajnůstek vlévá se do bezedného moře nespolehlivosti, kde není nic než ztroskotání. Jak je to teď s tím shazováním? Sledujme průběh tohoto jednání dále. Bude Jeník, když Pavla a Maxe shodí, skutečně od dalších případů na vždycky jist?

Frantík: „Ne“.

Proč ne?

Frantík: „Oni teď přivedou ještě jiné a potom se mu teprve špatně povede“.

Karlik: „Ano, toho oni nestrpí“.

Nu a rozumíte jistě výroku Kristovu: „Kdo s mečem zachází, mečem také schází“. Jedna surovost vyloudí ještě větší surovost u druhých a i ten, kdo nějaký čas je v surovém zacházení vítězem, padne naposled přece divokostí, kterou u druhých budil a posiloval.

Jestliže pak Jeník oba pachatele neshodí, nýbrž jen hlavou zavrtí a ještě se třeba omluví těm, na něž narazil — co se stane potom? Nechají ho potom na pokoji?

Jiřík: „Ano, to by jim dělalo jen radost, kdyby zuřil. Ale bude-li ticho, tak ho nechají“.

Vilík: „Ne, já myslím, že by se domnívali, že všechno snese, a že by ho potom teprv dráždili a drcali“.

Karlík: „Já bych ještě myslel, že je zbabělý“.

Frantík: „Já také“.

Nu dobrá. Ale kdyby tak zůstal pevným ne ze zbabělosti a slabošství, nýbrž u vědomí síly, myslím z pevného rozhodnutí nebýti nikdy surovým na surové — nemyslíte, že by to přece pomalu proniklo ve škole a zjednálo mu úctu? Nemyslíte, že se ve škole brzy ukáže, jakou kdo má povahu? Náleží k tomu již hodně energie nesplácti zlé zlým. Neboť takovému se druzí vysmějí, nesprávně ho pojmu — a z toho mají lidé většinou více strachu než z bití. Kdo tedy tu energii má, může se těšiti, že to vejde ve známost. Brzy řeknou někteří: „On je přece chlapík“. Nikoho nepomluví. Je dobrý kamarád. A také svým přičiněním ve škole jen získá, neboť kdo je v jednom oboru silné vůle, prorazí i jinde.

Na konec se už nikdo neopováží do něho strčiti — ne ze strachu, nýbrž z tiché úcty. Vyšel vítězem. A nejlepší při tom je: Max a Pavel nebudou teď již ani jiné tak rádi shazovati, neboť Jeníkův příklad je něco takového, co je zahanbuje; každý dobrý příklad je jako obrázek svatých u cesty — každý jej pozdraví a ukloní se před ním a cítí: Jest ještě něco vyššího v životě než hulvátství a také v mém srdci to žije: ó, kéž to jen zesílí!

Jedno je však správné: Napřed se mu povede špatně a dlouho může trvati, než bude zřejmo, proč vlastně zlé zlým nesplácí. Bude muset trpěti za to, že dobré pojímá vážně. Sice by to nebylo ani žádným uměním, správně jednati. Všichni se napřed dočkali výsměchu, kteří si v životě chtěli jinak vésti než kozli a buvoli! Ale konec konců vyšli přece jako silnější — pomalounku se scházejí ti, kteří z neohroženého příkladu našli zase své vlastní lepší já — ti uvijí vítězovi věnec.

11. MOC DOBROTY.

VÁNOČNÍ VÝKLAD.

Před dávnými časy žil mocný král, ten vytáhl s brannou mocí do cizích zemí a spálil vesnice i města a odvedl obyvatele do zajetí. Své činy dal vrýti do kamene, a když cítil, že se jeho konec blíží, dal si z mohutných balvanů zříditi nádhernou hrobku

a kázal, aby jeho mrtvola obložena byla drahými masťmi, aby se jí smrt nemohla dotknouti.

Ale jeho jméno nežije mezi námi, náš obličej nezazáří a naše srdce nezabuší, slyšíme-li o něm. A přijde den, kdy bouře a dešť poslední kámen jeho náhrobku zničí a kdy písek pouště rozmetá jeho stopu, jako by nebyl nikdy žil.

Před dávnými časy žil však také král, ten neměl vojáků a neproléval krve a nepálil domů. Nevryl svého jména do kamene, nýbrž do srdcí lidských. Podával hříšníkům ruku, hladil nemocného vlídně po rozpáleném čele, svítil světlem slitování v nouzi chudých a setrval v odpouštění a trpělivosti až ke kříži. Kterí jej nejkrutěji pronásledovali, těm věnoval svůj nejhlubší soucit a toužil po tom, aby je příkladem zbavil nezřízenosti.

Nepostavil si náhrobku jako staří králové — a přece vidíte všude ve velkých městech stejně jako v nejmenší vsi tyčiti se k nebi dům jeho památce zasvěcený, ba i vysoko nad lidskými obydlími blízko věčného sněhu zvoní kaplička na paměť jeho díla lásky — a dnes se slaví na celém světě svatá noc jeho narození.

Hleďte: moc dobroty je větší a trvalejší než všecka válečná vřava tohoto světa. Láká bloudícího jako světélko otcovské chaty v tmavém lese. Nikdy se nebojte, že dobrota a srdečnost je promarněna. Každé vlídné slovo a každá velká láska je nesmrtelná, vítězí nad výsměchem a pohrdáním a slaví se tiše v opuštěných srdcích.

12. VÍTĚZSTVÍ ČLOVĚKA NAD MOCNOSTMI PŘÍRODNÍMI.

Čtete-li své dějepisné knihy se vším tím proléváním krve od dobytí Kanaanu až po nejposlednější války a slyšíte vykládati rodiče o Transvaalu a o východoasijském vření — tak si jistě pomyslíte, že celé dějiny světové vlastně nic jiného nejsou leda věčné porážení a zabíjení až do soudného dne a že lidé nejsou o mnoho lepší než zvířata, kdy jedno druhé kouše a s hrozným řevem vyhání s pastvy. A řeknete: Nejsme-li nic více než zvířata, nuže, choďme také po čtyřech, lezme po stromech a vraťme se do pralesa, kde je přece vzduch o tolik lepší než v našich velkých městech! Nač pak seděti denně pět hodin ve škole a učili se nazpaměť tolik moudrého a dobrého, když tu je všechno jen pro vzájemné zabíjení? Ba, kdyby světové dějiny opravdu nebyly ničím jiným, než co čtete ve svých dějepisných knihách, tak by to bylo vskutku zoufalé. Ale jsou jistě mnozí z vás, kteří čtli nejen příběhy válečné a knihy o Indianech, nýbrž i velkou knihu vynálezů a objevů. A tu vidíte, že vlastní dějiny člověka se osnují daleko ode všeho lomozu válečného. Představte si, jak je všude bezradný a jak se chvěje divoch, stojí před mocnostmi přírody, a jak potom krok za krokem lidský duch a lidská družnost živly krotí a zákony všehomíra objevuje. Jak mizí prales a divá zvěř, jak se zdvihají mocné stavby a přes široké toky

klenou se železné mosty, jak hučící stroje v několika minutách sprádají ohromné balíky vlny, jak opanovává člověk obrovskou sílu elektrickou a pohání ji tisíce kol ve všech končinách; jak to sněhobílé světlo, které jindy jen se zakmitlo v černých mracích oblohy nad lidskými obydlími, teď daleko široko září v ulicích a dílnách a ve slavnostních síních a noc mění v den. jak pára poslouchá, když strojník lehce potlačí, a vleče nesmírné náklady s kopce do kopce a plovoucí paláce se sty spících lidí za tmavé noci pouští po moři, jak dynamit hory a skály otvírá, aby spojil národy — nepraví nám toto všechno daleko více o veliké síle člověka než zprávy o velkých režích? Dějiny práce, vědění a vynálezů, to jsou právě dějiny člověka!

Na nádvoří velké dynamilky v Hamburku, tam stojí socha ženy, která drží v pravici pochodeň a jednou nohou šlape po démonu zuby zařínajícím, který se plazí po zemi a rukama se zarývá do skály. To je vítězství člověka nad mocnostmi přírodními. A pochodeň je záře vědy. Úžasnou práci vykonali vaši otcové a praotcové za posledních sto let v podmaňování sil přírodních. Celá země je sešněrována v síť kolejí, vodních cest a telegrafních drátů. Stále nové síly se připínají.

Co bude teď vaší prací? Myslím, že na vás čeká úloha daleko a daleko těžší, ale také daleko důležitější a větší. A nevykoná-li se tato úloha, tak nestojí ani všechna jiná velikolepost za nic a jest jen kletbou a bídou pro lidstvo. Musíte se o to přičiňovati, aby byly konečně také jednou ukroceny divoké živly v lidském

nitru, které jako zlí démonové zas a zase ruší, co rozum a láska stvoří. Přírodní mocnosti v našem vlastním srdci krotí a podřizovali je rozumu — to je teď pilnější než všechny tunelové stavby a všechny nové vynálezy elektrické. Když lidé sami zvlčí, co jim potom pomůže, že mohou telefonovati z Berlína do Paříže a jezdit automobilem a mít ústřední topení? Jen se podívejte do světa, jak přes všechno elektrické světlo ještě pořád nejhanebnější hrabivost řádí a jak se národové při všech parnících a telegrafech nedovedou snášeti, až se celé lýdny vraždí a tělo trhají pumami!

Jeden čínský diplomat řekl kdysi, že teď viděl, že Evropané přes své železnice a své hotely nestali se lepšími lidmi. Jen prý dovedou se všemi svými vynálezy desetkrát tolik škody natropiti co jiní národové. Nemá pravdu? Slýcháte o tom u stolu svých rodičů dosti, jak to teď ve světě vypadá. Zaberte si to a přemýšlejte o tom. Musíte si vždy představit, že jste mladí králevicové, kteří se jednou dostanete k vládě a nyní v tichosti všelijaké dobré úmysly pojímáte, jak byste asi své velké moci užili k požehnání. Nechťsi i později nebudete vládnouti v paláci — každý člověk, který dá velký příklad a nové světlo zapálí ve svém žití, sedí na trůně královském a je ho daleko viděti a má moc nad lidmi — byť byl jen ubohým ševcem.

Jest ovšem pravda, že se již i 'dnes děje ledacos, aby se nezkrocená vůle a bezuzdná přání krotila a ovládala. S metlou se to začíná, s holí se pokračuje a mnoho dobrých kázání doprovází člověka až do

skonání. Ale bití a prosby a kázání mnoho nepomáhá — to přece víme všichni. Tak mnohý by za to dal nevím co, kdyby mohl opanovati svoji nevázanost — nejhorší při tom je jen to, že neví, jak se to dělá. Jak se smí parní kotel vytopiti, aby nepraskl, a kolik páry se musí vypustiti z ventilu, aby lokomotiva jela rychleji nebo pomaleji — to je všecko přesně vyzkoumáno a vypočítáno. Ale jak se musí zacházeti s člověkem, aby nevybuchl, a jak musí každý sám sebe hlídati, aby nepřišel z rovnováhy, a z čeho se může zavčas poznati, že je člověk v nebezpečí — to všecko není ještě vůbec probádáno a promyšleno a my jsme v tom ještě právě tak dětinští a nezkušení jako obyvatelé ostrova Fidži ve vědách přírodních.

Znáte jistě všichni verše Schillerovy Písně o zvonu, kde mluví o požehnání zkrocené síly přírodní a o zhoubě živlů rozpoutaných:

Moc ohně blahodárná jest.
když dovede jej člověk vést:
vše, čemu dáváš vznik a tvar,
je ohně nebeského dar.
však hrozný je ten nebes dar.
když z pout se vymkne dravý žár
a počne vlastní pochody
syn volný matky přírody.

To všecko platí nejen o ohni v přírodě, nýbrž i o ohni v prsou lidských. Vidíme všichni denně, jaké divy nám přírodní síla vytváří, je-li řízena rozumem

a prozíravostí, a jaké spously tropí, kde je ponechána sobě samé — ale to nepovážíme, co velikého by mohlo pojití z našeho života a oč šťastnější bychom byli, kdybychom svým žádostem a vášním i jen polovici přemýšlení a rozumu věnovali, kolik ho vynakládáme na zkrocení jiných sil přírodních. Dnes o tom máme rozsáhlou vědu, jak se elektrická síla vzbuzuje, jak se zachovává, jak se mění v pohyb a práci, ale jak se zachází s velikými hybnými silami lidské duše, jak vznikají a rostou, jak se mohou střádati, jak jich lze využít, aby se člověk povznesl, místo aby je a jiné zničili — o tom ještě není nauky. Viděli jste už někdy v divadle takový kus, kde nedorozumění slíhá nedorozumění a na všech stranách vášně stále vzrůstá, až konečně v závěreční scéně polovice jich leží na jevišti zavražděných? Nemáte při tom pocitu jako při bouři, která se rozzuří, až stromy láme a pole pustoší a domy zapaluje — a potom je všechno zas ticho a se stromů pokapává?

Tak je to, když vypukne válka, kde také dochází každou chvíli k nedorozumění a stále k nesprávnému vystupování a jedna depeše bývá podrážděnější než druhá, až se konečně vojska vyvalí proti sobě s rachotivými děly. A tak to také bývá v domácí životě lidí, často u nejbližších příbuzných. Nebude možno vynalézt tu nějaký hromosvod, nenaučíme se opravdu nikdy, jak se řádně vyznat v lidském srdci a moudře vésti své síly?

Nyní se konají velké pokusy, jak by se asi podařilo obrovskou sílu, která je v dynamitu, tak rozložit, aby neexplodovala najednou, nýbrž se vyvíjela zcela pohenáhlou a mohlo se jí potom používat k pohánění místo páry. Ale jak by se mohlo podařit také ohromnou sílu, která spočívá v lidské vůli a ve vášních, tak uvolnit a zařít, aby se nepromarnila v divokých výbuších, nýbrž vykonávala ušlechtilou práci při vládě rozumu a sloužila životu duševnímu — tím si nechce nikdo lámat hlavy.

Jen si pomyslete, jak vám je po výbuchu hněvu. Jste zcela unaveni a přece jste ničeho nedosáhli. Nýbrž naopak vše se ještě více zamotalo. Je to tak, jako když vášně jak pustošící povodeň s hor se přivalily a kamení a písku nahrnuly na zahrady a pole a všechny cesty roztrhaly. Co podnikají lidé proti povodni? V některých krajinách stojí při tom s hloupou tváří, nebo se modlí ke svým bohům a nechají všechno tak. V jiných krajinách povolají inženýry, řeky regulují a zřizují hráze. Pečují o to, aby se voda hned s počátku dělila a našla odpor, když je náraz nad očekávání veliký. Tak se krotí přírodní síla přemýšlením a uměním a obrací se k dobrému. Proč nezařít stejně s vášněmi? Nač pouštět povodeň zas a zase bez hrází po zahradě lásky? Povězte sami, co byste dělali jako inženýři sebeovládání? Jak lze vášně hned u pramene rozdělit a které myšlenky lze zřít jako ochranné hráze, když se sem valí? Pomýšlím při tom na všechny návrhy, o nichž jsme mluvili

v kapitole „Jak se má zlé splácatí?“ Především si třeba ujasnit, že se prudkostí a hrubostí konec konců vždycky dosáhne jen opaku toho, co bychom chtěli. Je to zvláštní, již ve škole se učíme, které látky se spojují a které ne a který účinek mají různé kyseliny na jednotlivé kovy — ale kterým způsobem zacházení lze účinkovati na lidi a jak se s nimi nejsprávněji jedná za různých okolností — o tom se nedovídáme nic, ačkoli je to nejdůležitější v životě a náleží víc ku vzdělání než přírodověda. Většina lidí pořád ještě myslí, že drsností a prudkostí více dosáhnou než jemností a dobrotou — a každý by to mohl potvrdit, kdo jen trochu přemýšlí o svých zkušenostech a pozoruje příčinu a účinek. Nutno se vždycky sama sebe pláti: Jak to působí na mě, když si na mě někdo vyjede a já musím polknouti hrubá slova? Přiměje mě to snad k ochotě a sdílnosti?

Co jsem řekl o vášních, to platí též o všech jiných pudech, také o mlsnosti a podobných sklonech, jež se chtějí vymknouti vládě rozumu. Promluvíme v dalších hodinách ještě o všelijakých pomocných myšlenkách a prostředcích ke krocení — jen vám musím říci, že každý z vás sám musí k tomu přispívat ze svých vlastních zkušeností, abyste každý den více věděli o působení přírodních sil v lidském srdci a o nejlepší způsobu, jak je podepřít.

Na konec ještě toto. Víte zajisté sami zcela dobře, že vědět, která cesta je pravá, beze všeho ještě nestačí, třeba jest ještě umět po ní jít. Také pouhá

znalost, jakou sílu má pára a jak se ovládne, nespravi ještě nic, nepostaví-li technik stroj a kotel. A tak je to také při správném jednání. Musíme nejen dobře vystihovati, jak lidé na sebe působí a co zatvrzuje i co uvolňuje a jak se nevázanost vlastní z prvních známek poznává — nýbrž musíme si zjednatí také cvik, jak potírati vzpurné pudy, umění, jak to prováděti. O tom si promluvíme jindy.

13. CESTA K OTROCTVÍ.

Gulliver u Liliputánů“, kdo by si z vás ne-
vzpomněl na tu pěknou knihu pro mládež!
Jistě máte ještě před očima obraz, jak Gullivera spou-
tají trpaslíci. Když bděl, byli by mu nemohli pidi-
mužici nic udělati, ale když spal, přišli a nesčetnými
vlákny jej omotali, takže nemohl vstáti:

Zrovna tak to dělají s námi zlé návyky. To jsou
trpaslíci, kteří nás svazují, nejsme-li bdělí. Ani lhaní,
ani braní, ani vztek a ani nepořádek, ani závist, ani
opilství nepřepadají člověka v celé síle najednou.
Nikoli, malé a nepozorovány se připlíží a potichu jej
oplétají vlákno za vláknem. Náhle vyskočí a vidí, že
je spoután, že jej ve spánku dostaly do své moci.
a teď je z něho otrok trpaslíků, návyků. Potom již je
většinou pozdě.

Tak tomu je na př. se lží. Lhářem se nestane přes
noc. Kdyby to přicházelo tak náhle, tak bychom to

mohli také snadno zase střístí. Ne, to jsou ty tisíce vláken, jimiž nás to pomalu svazuje; — trvá často velmi dlouho, než je otrok tu. Začíná se zcela drobnými nepřesnostmi a nadsázkami. Pavel se na cestě domů přes přísný zákaz zastaví u krámů. Konečně se pusť domů. Tu ho potká teta a prosí ho, aby ji u hokynáře proměnil nějaké peníze. Teď když přijde domů a matka mu už chce uložit domácí vězení, praví: „Teta mě zdržela, musel jsem jí to a to obstarat“. Protože ještě nikdy nelhal, uvěří mu matka a on se raduje, že našel něco tak jednoduchého, nač se vymluvit. Tentokrát na tom ještě bylo aspoň trochu pravdy — podruhé snad již přijde s něčím, co bude od začátku až do konce vylháno, na př.: „Musel jsem ještě pomáhat učiteli uklidit skříň“. Kdyby se mu teď mohl ukázat obraz Gulliverův, snad by ještě zavčas procítl a viděl by trpaslíky při práci.

Podobně tomu je s pijáctvím. Takový muž nezačíná svou pijáckou dráhu jedním přebráním. Zvolna, nenáhle si na pití a dráždění alkoholu zvyká a najednou cítí s hrůzou, že se stal otrokem, že náchylnost k pití je tu silnější než on sám. Básník Fritz Reuter*) stal se, jak známo, pijákem ze zoufalství za svého dlouhého věznění a nemohl se již později toho strašného návyku zbavit. Svoje zotročení vylíčil v následující básni. Tam vystupuje pijácká náruživost a zpívá:

Jsem nákaza, jsem mor, to vím,
jsem stará, dávná nemoc.

*) 1810—1874, humorista německý, vězněn dlouhá léta pro velezrádu.

Jak chytanu koho, nepustím,
jsem stará, dávná nemoc.

A pověsí se na můj hřbet
a zatne drápy v skrání.
No braň se, můžeš se ji spleť?
kam chce, já musím za ní.

„Můj poklade, mě v lásce měj.
nač hádat se, můj milý
Jed s pekla do mých útrob vlej,
vzpruž mozek můj a žily“.

Jak hrozně to zní: „No braň se“ — inu, to je to peklo na světě, muset sám sebou pohrdati a přece nemoci jinak, protože návyk svázel naši vůli. Snad řeknete: Nač se nám to vykládá, vždyť u nás není obavy, že se staneme pijáky? Nu, odkud pak to víte? Trpaslici nezačínají se svazováním, až už jsme dospěli. Naopak. Vědí, že v dětství se nejsnáze přepadá. Lidé, kteří se později stali pijáky, byli většinou již v dětství takovými, že se dali nevolně ovládati žaludkem a jazykem. Chuťové nervy, to je to místo, kde se svazování začíná, aniž se naděješ, docela s málem, napřed s cukřenkou. Již tehdy si může mnohé dítě zazpívat: „No, braň se“ Nelze tedy býti dosti bdělým ke všem takovým pokusům svazovacím, a běží-li kdo k cukráři nebo se dává do nějakého jiného mlsání, měl by si ještě zavčas říci: Aha, Lili-putáni. Pamatujte, že žaludek by rád vládl, on praví: „Já jsem pán, tvůj bůh, nebudeš mítí bohů jiných

přede mnou“. Proto je dobře, aby se časem trochu postil a tím dostal respekt, že si odepřeme právě tehdy něco na mls, když už jsme se hodně na to natěšili. Zkuste to jednou, jak vzácný pocit síly se člověka zmocní, dobyl-li nad žaludkem třeba jen sebe menšího vítězství.

Liliputáni však používají ještě mnoho jiných příležitostí, aby nás spoutali. U mnohých lidí je to kouření, při čemž se jim ubírá vláda nad sebou samými. Začínají s jedním nebo dvěma doutníky za den a stupňují to stále, až přijde den, kdy cítí, že jsou spoutáni, že kuřácká vášně je silnější než oni sami a že jí poťom již nemohou zanechat, říká-li jim hlubší přemýšlení, že jiné obtěžují nebo své vlastní zdraví ničí. U hochů shledáváme se s jinou vášní, která si také mnohdy podmaní celého člověka, je to sbírání poštovních známek nebo pohlednic atd. Tato náruživost tak je posedne, že zapomínají na svou práci, že tajně prodávají knihy, aby měli na své vášně peníze, a stále se ve svých pokladech prohrabují, jako lakomec ve svých penězích, jenž již pro nic jiného nemá smyslu. I oni byli spoutáni, když spali — kdo bdí, ten se sám zdrží, jakmile upozoruje, že si z něho takový pud chce udělati pacholka.

Jest ještě jeden druh sběratelské vášně, ten je nejnebezpečnější, protože člověka nejen zotročuje, nýbrž mysl jeho docela zatvrzuje. To je lakomství a hrabivost. I ty dvě zmocňují se člověka ne jako dospělí obři a v přímém boji, nýbrž jako trpaslíci, kdy na to vůbec nemyslí, že by mu mohly být nebezpeční.

Všichni dorostlí, z nichž jsou škrtilové a hrabiví skrblici, jako děti čítávali zrovna tak jako vy s odporem příběhy o takových otrocích peněz a ani nepovážili, že k nim budou také jednou náležeti. A slýcháte-li dnes o nemilosrdných domácích pánech, kteří chudáky vyhazují na ulici, protože neplatí na minutu nájemné, nebo o milionářích, kterým na dobročinné účely nic nezbyvá, tak si jistě také myslíte: Jak jen to mohou necítiti a jak takovým lidem asi je? Při tom však nevidíte, že snad i vy jste již v nebezpečí, že se do téže otročiny dostanete, zamilovávajíce se do svých halířků a zapomínajíce pro ně na lásku k živoucímu člověku. Tak jako největší strom vyrůstá z malého seménka, tak se začíná nemoc lakomství a hrabivosti tím, že i při nejnepatrnějších podnětech vítězí u vás láska k penězům nad slušností nebo poctivostí nebo nad přátelstvím a láskou bratrskou a sesterskou. Kdo tu není bdělý, je spoután na celý život.

Ovšem tím netvrdím, že nemáme být šetrní, ale šetřiti máme, jde-li o vlastní zábavu, nikoli však, kde se má jiným pomoci — tu je šetrnost nebezpečna, ač ovšem i při rozdávání třeba dbáti pravé míry. Ale jako můžete viděti u mnohých lakomců, kteří raději hladovějí a ve špině žijí, jen aby mohli ukládati krejcar ke krejčárku — tak může i šetrnost na sobě samém býti nebezpečna, nevzniká-li z beznáročnosti, nýbrž z hladu po zlařácích. To musí člověk velice, velice na sebe dbáti. Nic nemám proti poslušnosti, naopak — ale musí tu někdo být, kdo je moudřejší a zkušenější

než my a kdo sám dobru slouží — nikdy však se nemá poslouchati pouhého kusu masa jako žaludku, nebo pouhého plíšku kovového jako peněz — to jakoby člověk svou duši zapsal čertu a konec toho je, že se z člověka nic lepšího nestane leda kus masa nebo plíšek kovový — potom však se měl naroditi raději hned jako krmný vůl nebo jako dvacítká — aspoň to pak není tak k pláči, jako když se lidská dušička pomalu, pomalu docela utápí ve chtivosti a zištnosti.

14. NEJVĚTŠÍ SÍLA.

Víte, co je největší síla na světě? Elektřina, myslíte. Pravda, když vidíme, jak pohání horské dráhy s těžkým nákladem a žene tisíce a tisíce kol a v noci na nebi sebou trhá, až děti v postýlkách křičí a dospělí se lekají, tak bychom věru mohli mysliti, že je to největší síla. Než Achilles Hektora uvázal k svému vozu a vlácel ho okolo města, mysliło se také v Troji, že je Hektor největší a nejsilnější hrdina. Koho však jiný lapne a podmaní, ten není již nejsilnější. Nebylo to však při elektřině zrovna tak? Člověk ji polapil a podmanil. V něm žije mocnější síla. Jaká je to síla? Myšlení? Ale vy přece víte, že myšlení často ochabuje a umdlévá. Leč za myšlením stojí potom síla, která je burcuje a pohání. Jí musí myšlení poslouchati. Dále, dále, volá. Nepopouštět! Jaká je to síla? Je to trpělivost. Mnoho těžké práce ve světě možno vykonati

pouhou mohutnou silou vůle — ale všude, kde se má provést něco nadmíru těžkého nebo namáhavého, musí se zavolat trpělivost. Kdybych ji měl vymalovat, namaloval bych ji jako pokornou postavu s bledým obličejem a probdělýma očima a tenkými, bledými prsty. A tímto slabým tělem vystavěla pyramidy v Egyptě a všechny ty obrovské chrámy a nejnádhernější díla umělecká, která před námi stojí tak, jako by rázem byla zbudována, a stála přece umělce tolik zoufalých nocí a nového a nového zkoušení. Ano — ona je vystavěla a zbuchovala, neboť bez ní by byl stavitel a umělec dávno odhodili dláto. A za všechny velké objevy a vynálezy vděčíme jí. Námořníci Kolumbovi řekli po čtyřech týdnech: Teď toho máme dost — vrátíme se. U něho však bděla trpělivost, že dovedl všechno snést, až se konečně z rána objevilo modré pobřeží. Trpělivost objevila Ameriku, zvědavost a hrabivost by to byly nikdy nedovedly. Víte, kdo na to přišel, že se země otáčí kolem slunce? Toruňský kanovník Koperník, který po celý život počítal, až konečně na smrtelné posteli svou práci dodělal. Považte jen, jak již ztrácíte trpělivost, když toliko několik hodin sedíte při počítání a nemůžete přijít na to, kde vězí chyba. Vidíte, jak je to mylné myslit při slově trpělivost stále na dobráckou ovci, která všechno snese. To není u ovce vůbec trpělivost, nýbrž hloupost a bezmocnost — neboť kdyby byla ovce opravdu trpělivá, tak by při každé maličkosti nebečela. Nikoli, pravá trpělivost je největší síla, protože se nikdy nevyčerpává — jest jako

věčné světlo hvězd a všechny ostatní dovednosti člověkovy jsou proti ní jen prskavky. Jsou lidé s náramnou energií a vroucím nadšením; usmyslí si něco — ale potom to nejde všechno hned tak, jak chtějí, a tak všeho hned nechávají. Nebo chtějí změnu a střídání — protiví se jim den ze dne dělati totéž. A je mnoho lidí, kteří dovedou snášeti velké bolesti, ano mučiti by se nechali, aniž by brvou pohnuli — ale trpí-li po léta neduhem a vědí ještě k tomu, že se ho nikdy zcela nezaví — zuří a klid a mírnost je opouští a pláče nad sebou jako děti. „Trpělivost“ se jmenuje ta síla obrovská, která z neklidného a chtivého člověka mluví: „Jsem potichu, mohu čekat“.

Víte, kde se tato síla nejčastěji vyrábí? Je vám známo, že elektrická síla se vyrábí ve zvláštních místnostech a odtud se rozvádí. Také trpělivost se zhusta vyrábí ve zvláštních místnostech — jsou to pokoje nemocných. Odtud se lidé zas a zase syílí na příkladě dojmavé trpělivosti a oddanosti velikou, velikou silou, již se všechno velké na světě pohání — jako továrny elektrinou. A nejen od nemocných vychází příklad, nýbrž i od těch, kteří ve dne v noci bez únavy a bez omrzelosti nemocného ošetřují — stále s vlídným obličejem vcházejí — nechťsi nemocný sám náleží k netrpělivcům, kteří jiným nedávají příkladu.

Je tak leckdo, jenž nikdy nezatoužil po tom, aby nosil královskou korunu — ale není nikoho, jenž by v některé chvíli nebyl pocítil, jak ubohý a zhroucený

je člověk bez trpělivosti, a jenž by nebyl zatoužil nositi její korunu.

Dokud je člověk mlád, může se ještě trpělivosti naučiti a nepotřebuje k tomu na štěstí žádných zvláštních hodin jako na klavír nebo ruční práce. Může se tomu učit tak docela mimotně — i v jiných hodinách, ač ovšem jinak není dovoleno v hodině něčím vedlejším se zaměstnávat. Když vás na př. při hře na housle nebo při cvičení na klavíře přejde trpělivost, pomyslete si pokaždé, že je důležitější učit se trpělivosti nežli hudbě, neboť hudba vám může později mnohou chvíli osladiti a mnohou ponurou náladu zaplašiti — ale trpělivost je velká síla, která vám umožní všechny těžkosti v životě přijímati, jako by to nic nebylo, a nedá vůbec vzniknouti špatným náladám.

Naučili se lze trpělivosti, jen když se začne s nejmenší drobností. Řeknu vám jeden příklad — potom najdete jistě sami ještě jiné. Když si ráno obouváte boty a shledáte tkaničky zadrhnuté, obyčejně se potahujete vztekem sem a tam, vzdycháte a klejete — konečně chytne nůž nebo hodíte botu do koufa. To je škola pro všechny ty, kteří později v životě nikam nedojdou a nemají síly, přijdou-li do nesnází. Ale právě tak je také jisto, že šněrování bot je dobré k vyvolání dobrého ducha trpělivosti, tak jak Aladin divotvornou svítilnou mistruje mocného ducha. „Pověz mi, jak zacházíš se svými botami, a já ti povím, co z tebe bude“ — tak bychom vskutku mohli říci. Zkuste to jen zcela klidně a mírně rozvázať tkaničku bez jediného

hlesu a zazpívejte si při tom „Jaro je tady“ nebo „Komu od Boha je přáno“, a když se vám to za deset minut podaří, můžete si gratulovati. Nashromáždila se ve vás zatím velká síla — ne taková, která vybuchuje a praská, ale obrovská tichá síla vytrvalosti, která nikdy neumdlévá a korunuje nás na vládce osudu. Nebo když nemůžete zapnouti limec nebo vám přijde při psaní vlas do pera nebo nemůžete navléci do jehly nit nebo když slyšíte hřmot, že byste z kůže vyletěli, nebo když vás někdo zlobí a vy se chcete rozkřiknout: „Ale teď toho mám dost“ — nikoli, nemějte toho dost, považujte to za dobré ke cvičení, za etudu nebo sonatu k výcviku trpělivosti — potom to půjde. To jsou zajiště jen maličkosti, ale není jiné cesty, jak tu drahoucennou sílu učiniti vám podajnou.

15. JAK SE MOŽNO OVLÁDNOUTI?

Mnoho jsme o tom mluvili, proč je sebeovládání tak důležité pro každého člověka. V tom mi jistě dáte za pravdu. Ale budete se ptáti: Jak pak se to však dělá, aby se člověk ovládl? Mnohý by jistě rád — ale než se naděje, už ho zase popadne vztek nebo sklouzne do cukrárny a pod. Čteme jako děti všichni o starých Římanech, kteří se tak podivuhodně drželi — na př. o Muciovi Scaevolovi, který vložil klidně svoji ruku do ohně, aby

nepřátelskému vojevůdci dal příklad síly římské vůle. To všechno zní velkolepě a člověk by se chtěl stát také tak silným vůči sobě jako tito hrdinové dávnověku — a neví, jak začít. Nelze to tak beze všeho napodobiti. Zdalipak jste již někdy přemýšleli, čím podporovati a cvičiti sebeovládání? Navrhnou vám dnes několik cvičení: Zkuste jen jedenkrát ve vši tichosti dobýti si prvních drobných vítězství nad tělem — kdo té radosti jednou okusí, zatouží chtivě po vítězstvích stále větších:

a) OVLÁDNOUTI SMÍCH.

Pomýšlím na chlapeckou hru, která má zcela dobrý smysl. Dva si hledí do očí a zkoušejí, jak dlouho to který vydrží bez zasmání. Při tom lze se již jednomu naučiti, jak totiž získati vládu vůle nad smíchovými svaly. Však jsem vám již ukázal, jak to může být mnohdy pro člověka důležité, aby této vlády nabyt. Vzpomínám si, že toto cvičení nejdéle vydrží, kdo se vši silou přinutí, na něco zcela jiného mysliti. Tuto hru lze ještě trochu ztížiti. Ať na př. někdo druhým vypravuje něco komického a oni ať zkoušejí zůstat při tom vážní. To je úžasně těžké, je-li jich víc pohromadě a příběh je opravdu lehtivý. Ale znamenité cvičení. Toto cvičení se potom člověku shodí, musí-li v hluku pracovati a nic nesvede, protože nemá síly upřítí prostě myšlenky na určitý bod. Vůbec je při sebeovládání to dobré, že všechno, co člověk cvičí v jednom oboru, posiluje vůli také pro všechny jiné úkoly. Sebeovládání vynáší!

b) OVLÁDNOUTI HLAD A ŽÍZEŇ.

Jiné dobré cvičení jest na př., na výletě jednou hodně dlouho vydržeti žízeň, aby se člověk nestal otrokem svého hrdla. To je také dobré pro zdraví, protože cestou není právě dobře příliš pít. Nepravím, že se máme vždycky pít odřikati. Ale časem máme zkoušeti, jsme-li ještě také vlastními pány v domě. Dobří horší lezci zkoušívají občas spustiti se úplně jen na jednu nohu a druhou při tom dopředu natáhnouti. Chtějí viděti, zdali kolenní svaly ještě poslouchají vůle. Tak se také má jednou za čas zkusiti, zdali má člověk ještě takovou volní sílu, aby si něco odřekl, či zdali chuťové lehtání již se chopilo otěží vlády. Postní příkázání, které má tolik církví, má také ten dobrý účel, dáti člověku časem příležitost k výcviku volní síly. Tak jako vaše bratry povolávají na několik týdnů v roce ke službě vojenské, aby nezapomněli jezditi na koni a stříleti — tak musíte i vy sebe samy občas povoláti k výcviku v dobrovolném postění.

V jednom vychovávacím ústavě pro chlapce ve Slezsku posedlo jednou chovance právě závodění v tom, aby se dobrovolně dali do nejnepříjemnějšího, co vůbec je. Jedli chroustý a okusovali housenky a velké mouchy žvýkali. Kdo v tom zašel nejdále, byl slaven jako hrdina. Nemyslím ovšem, abyste právě tento příklad napodobovali, je dosti jiných nepříjemností, do nichž se lze dobrovolně nutili. Můžeme sílu své vůle i ve zdrželivosti cvičiti, tím že si na př. nevezmeme při

podávání sladkého zákusku, na nějž jsme se již hodně těšili, nebo jej postoupíme sestře — abychom se cvičili v ovládání sladkých choutek. U Indianů panuje pověra, že s jídly přicházejí do lidí mnohdy zlí duchové, a proto se nemá příliš mnoho jísti; do této pověry lze vložiti smysl, pováží-li se, že hltavé a nezřízené jedení jistě budí v člověku zlé duchy a přivádí jej do nebezpečství, že se stane horlivým sluhou svých choutek. Proto je stůl jídelní výborným cvičišťem pro výcvik v sebeovládání.

c) OVLÁDNOUTI OSPALOSTI.

Jistě jste již někdy o tom slyšeli, že největším nebezpečím při dlouhých cestách ve sněžných horách je neodolatelná ospalost, která náhle přijde na člověka, takže zapomíná na všechno nebezpečí, a zelhostejní mu i smrt. A tu jak povolí, je to jeho jistá smrt — už se nevzbudí; leda by ho náhodou našli bernardinští psi.

I míním, že máme vždycky míti na mysli, že se každá neovládnutá únava i dole v rovině stává člověku osudnou. Neboť z pohodlnosti povstává docela znenáhla a docela nepozorovaně více neštěstí a více záhuby než ze všech zlob dohromady. Není to náhlá smrt, která člověku hrozí, jako od ospalosti ve věčném sněhu — ale plíživá, neohmatatelná, příšerná smrt, která všechno zmaří, co člověk dělá, a o všechnu důvěru ho obírá — protože neudělá nic důkladně a vždycky něco prolajdá: ospalost naň bohužel náhle přišla, línost byla silnější než on.

Kolika důležitých věcí člověk nechá v životě z lenosti, kolik příležitostí prunedbá, co bídy a zlosti sobě i jiným připraví jen z pohodlnosti! Kdyby se mohlo jednou vypočítati, kolik velkých neštěstí a kolik nesmazatelné viny jen z pohodlnosti povstává — zhrozili bychom se a ta tam by byla naše ospalost, jako u strážce, která usnula, když ji osloví generál.

Jaká je tu pomoc? Cvik — nic než cvik. Vypověděti válku, aby vůle dobyla království jí odkázaného, než bude pozdě. Přesně v určitou hodinu ráno vstávat, nedbajíc všech pěkných zíněnek a peřin, a čile se oblékatí beze vší lenošné zdlouhavosti a zívání. Tím rovněji seděti u stolu, čím raději bychom se schoulili, tím vzpřímeněji jíti, čím víc na konci výletu cítíme jakýsi sklon vléci se a loudati — to jsou vítězství ducha nad tělem, která posilují celého člověka. Nebo jsme-li hodně unaveni chůzí, ještě tak dvakrát zcela pružně jíti do schodů a zas dolů jako hošíček. Potom se také nikdy nestane, že byste se matce zaškaredili, jste-li unaveni a máte ještě pro něco dojíti. Znal jsem pána, který měl koně, a toho bylo na cestě do stáje těžko udržeti, tak se naň těšil. On jej však nutil zrovna přede dveřmi, aby se zase obrátil a třikrát za sebou projel ulicí. Takové cviky síly měli bychom také od líného oře, svého těla, častěji čekatí!

d) OVLÁDNOUTI HNĚV.

Na hněv uměl římský Caesar vyzrátí. Když jej popadla zlost, čítal do dvacetí, než odpověděl — a toto

vyčkávání vzal si tak do zvyku, že to potom činil i bez čítání — tak jako při hře na klavír také napřed pomlky čítáme a později je máme i tak v krvi — a tak se již nikdy nepodařilo hněvu svést jej k nerozvážnému mluvení.

Ještě lépe se zajistíme — však jsme o tom mnoho mluvili — když hodně přemýšlíme o lidech, kteří nás obzvláště k prudkosti popouzejí, a když uvažujeme, co jim život odepřel (snad jim scházeli především trpěliví přátelé!). Výrok „Miluj své nepřátele“ je možná jako první krok ještě těžký pro mnohé; pro takové by se snad mohla jako první pomůcka povědět: Přemýšlej častěji klidně o těch, kteří ti ubližují a tě hněvají, postav se v myšlenkách na jejich stanovisko, všimni si jejich dobrých vlastností — tak se ti dostaví klid a snad i láska — jako se obloha odráží v jezeře, když se vlny utiší.

e) OVLÁDNOUTI STRACH Z VODY.

Také strach z vody je dobrým cvičebním nářadím pro vůli. Na člověka bačkoru nejlépe s hadrem. Kdo se tu přemůže a dobrovolně si způsobí nepříjemný pocit, tomu bude ledacos jiného lehkým. A kdo zde podlehne, tomu mnoho jiného bude těžkým; neboť život žádá od člověka každý den, ba vlastně každou minutu něčeho, co je proti jeho pohodlí — a kdo je tu příliš slabý a příliš měkký na sebe, s tím osud tvrdě zatočí.

16. JEDNA RÁNA ZDARMA.

Jednu ránu zdarma, kdo trefí do prostředka“, tak to stálo na jedné boudě při velké slavnosti střelecké. Byla velká tlačence lidí u boudy, kteří chtěli zkoušet štěstí, ale prostředek byl přibit chytře na křídle holuba, který se stále vznášel sem a tam, takže zřídka kdo trefil. Byl tu však dobrý střelec, ten každou ranou trefil a tak střílel celou hodinu a zaplatil jen 10 h, protože každá trefa mu dovolovala jednu ránu. Majetník boudy byl rád, že ne všichni tak dobře stříleli, sice by byl mohl boudu zavřít.

Víte, co je odměnou každého dobrého skutku a každého sebezpřemáhání? Jedna rána zdarma. Člověk může tím lehčeji učinit druhý dobrý skutek. Za první ránu se musí platit, druhá jest již zdarma. První čin stojí ještě velkou námahu — podruhé to jde již mnohem hladčeji. Kdo musí všechny síly napnouti, aby kamarádovi daroval hrušku, kterou by byl sám rád snědl, má za odměnu nejen dobré svědomí, nýbrž i to, že se mu to podruhé již podaří, aniž jej to stojí mnoho přemáhání. A ještě více: Nejen darování hrušky, nýbrž i každé jiné přemáhání mu bude lehčí. Majetník boudy dovolí vítězi nejen na holuba střílet, nýbrž střelec si mohl cíl volit podle chuti — nepotřeboval již nic platit. Kdo se přemůže brzy ráno vstávat, tomu je také lehčí těžkou práci rychle udělat, a kdo se přemůže sestře rychle odpustit nebo ji rychle poprosit za odpuštění, jestliže ji

ublížil, má zas jednu ránu zdarma, t. j. může teď na př. zcela bez námahy docvičiti nudnou klavírní sonatu, kterou dosud nikdy nesvedl. Nebo se cvičte někdy hodně napínavou knihou, kterou právě čtete, náhle zavřít, kde je nejkrásnější — a uvidíte, jak za to dovedete za odměnu zcela snadno uprostřed hry ustáti, protože cítíte, že je teď čas k práci. Znáte vypravování o spiklenci Brutovi a jeho ženě Portii? Když s několika jinými Římany kul plány na zavraždění Caesara, pozorovala ona z jeho neklidu, že jej něco tíží. A bolelo ji, že ji neučinil důvěrníci. Věděla: mlčel před ní, protože se bál, že u ženy není žádné tajemství bezpečno, že nedovede jazyk udržeti za zuby, byť na jejím mlčení závisel život manželův. I způsobila si nožem bolestnou ránu, aby svému muži dokázala, že má dosti volní síly ovládnouti se a proto dovede i tajemství zachovati. Žádala ho o úplnou důvěru a pravila:

„Já sílu svou jsem těžce zkoušela
a nohu jsem si schválně poranila:
to snesla jsem, a muže svého tajnost
bych zachovati síly neměla?“

Tu neváhal déle Brutus učiniti ji svým důvěrníkem. Věděl: ten jeden skutek silné vůle učiní ji schopnou, i v jiné věci býti pevnou a nepodávati se. Kdo své bolesti nepovolí, dovede krotiti i svou zvědavost.

Mluví-li se tedy o odměně dobrých skutků, nezapomeňte nikdy: největší odměna je ta, že každým dobrým jednáním sílíme, abychom dovedli ještě 'epší.

Proto také není žádná trpělivost, žádná láska, žádná oběť, kterou přinášíme, nadarmo, nechť i nic nekličme leda nevděk — neboť ta síla, kterou tím upevníme a vyzkoušíme, ta je dostatečnou odplatou a díkem.

BOJ
SE ŽALUDKEM.

1. VYHNANÝ KRÁL.

ozorujete-li důkladněji leckteré ryby nebo polypy, shledáte, že nejsou vlastně zcela ničím než plovoucími žaludky, majíce vpředu otvůrek k polykání a vzadu a na spodu několik ploutví, aby se vydaly za kořisti a dostaly se k ní. Kdo si toho jednou všiml, uvidí také, že v podstatě ani zvířata ani ptáci nejsou nic leda běžající a létající žaludky — neboť všechny pěkné přímětky mají vlastně jen za účel kořist lapiti nebo přilákat a nepozorovaně se k ní připlížiti. Vizte na př. orla s jeho královskými způsoby — nač je pronikavý zrak, mohutný zobák, obrovská křídla a silné drápy? Všecko pro žaludek. A celodenní práce orlí je věnována jen naplnění žaludku. Či myslíte, že považuje za svou úlohu dělati pro potěšení horských lezců krásné kruhy po obloze?

Ani člověk není ve stavu divokosti o mnoho lepší než lezoucí nebo chodící žaludek. Všecky jeho pohyby a všechny jeho tóny jsou věnovány hladu a žizni. Dítě je křičící žaludek. Máme tedy plovoucí, běžající, létající, lezoucí a křičící žaludky. Žaludek je neomezený pán, který všemu poroučí, co leží a běží.

Ovšem se vyskytují mnohdy již ve zvířectvu drobné vzpoury proti pouhému otročení žaludku — v péči rodičů o mláďata; ale to je vždy jen na krátko a zvláště v těch měsících, kdy je dosti potravy pro všechny.

U člověka však nastává ponenáhlu nejen boj, nýbrž pravé zbavování trůnu. Člověk tvoří se svými bližními trvalé společenství — a tu na ně musí pamatovati a ohlížeti se při všem, co činí — sice jej ze sebe vypudí. Tu pak shledá, že žaludek s těmi ohledy není srozuměn, nýbrž vzdorně ukazuje na své právo, aby se vždycky plnilo, tak jak on toho žádá. Byl by to zajisté v podstatě jeho vlastní prospěch, těm ohledům se přizpůsobiti, protože tím také jistěji přijde k svému právu — ale žaludek není tak prozíravý — kručí v něm, jakmile je prázdný, a na nic se pak neohlíží. To přivedlo člověka kolikrát do nejhorších nepříjemností. Žaludek mu kázal ukrásti z chatrče sousedovy berana i učinil to a byl by býval málem utlučen. Potom mu kázal žaludek, aby snědl všecken chléb, co byl v chalupě, a vypil při tom mléko. I plakala jeho žena a děti a jemu to rozrývalo srdce. A konečně mu žaludek rozkázal docela, aby v lese zabil přítele, čímž by se dostal k rybám, které přítel nachytal. Když se mu však zabitý každou noc ve snu zjevoval s krvavým čelem, opustila ho na konec trpělivost a spolčil se se stejnými, aby žaludek svrhl s trůnu a posadil na jeho místo hlavu, která všechno pozorovala a porovnávala

a poroučela jen to, co bylo trvale dobré, a za první ministry si volila soucit a sebezpřemáhání. Když byla tato vláda dosazena, myslel člověk, že může klidně spát. Ale to se klamal. Shozený král sedí neustále na hranicích číhaje a používá každého okamžiku, aby zase do kraje vpadl a jej zpusťil. Jen pozorujte sami na sobě, jak málo je ještě pevná nová vláda. Pořád osnuje vyhnaný král spiknutí s takovými lidmi, kteří se za jeho vlády výborně měli, jako na př. s cukrářem, který má největší odbyť, když je žaludek jediným pánem. Ba věru, je to vidět na naší hlavě, že je povýšenec, který přes dobrou vůli neumí ještě jistě vládnouti, kdežto žaludek si vede pořád ještě jako rozený vládce a pořád nás upamatuje, že vládl tisíce let a že se do druhé úlohy ještě neumí vžít.

Co mu člověk ještě pořád udělá k vůli! Hádáme se s bratry a sestrami o největší kus koláče, zlobíme rodiče dožebřaváním, ztrácíme lásku svých přátel hladovým počínáním, lakotíme, abychom starému králi mohli hodně mnoho potravin poslat za hranice — zkrátka klepneme si mnohdy do čela a ptáme se: Jsem skutečně člověkem nebo také jen chodícím žaludkem?

A teprve když tak pomyslíme, kolik ohromných 'odí pancéřových a dělových člunů národové vystavěli pro vzájemné ohrožování a zahánění, a jak silnější slabšímu zemi bere, nezdá se pak, jakoby člověk na rozdíl od létajících a lezoucích žaludků byl jen

ozbrojeným žaludkem? Pravá velikost národa řídí se tím, zda u něho má žaludek či duch větší vládu a větší vliv na zákony země a na chování k ostatním národům. Starý národ římský zahynul bídně vládou žaludku. Slyšeli jste již jistě o hostinách boháčů z té doby, při nichž na konci jídla lidé pro dávení užívali, aby mohli zase znova začít. Jak to jednou dojde tak daleko, je národ ztracen, protože přece žaludek zrovna tak nemůže národ vodit k pravdě, jako nedovede lodní kuchař loď správně řídit.

Jedno je jisté: zrovna ve vašich letech se rozhoduje, zdali budete ve svém životě náležeti k otrokům starého bručivého tyrana z dávnověku, či zda budete poddanými moudrého krále s jasným čelem. Jistě je lehčí, náležeti k starému, neboť nový je příliš vznešený, než aby si vás nadcházel — ale vyhnaný král ne nechá žádné lži, žádné hrozby, žádného klamu, aby vás lapil. Proto otevřete oči a buďte na stráži! Najezte se a pochuťte si, ale každá neláska, které se dopustíte pro žaludek, každá neskromnost a každá lež, o kterou se proň pokusíte, každá závist, kterou v sobě propustíte z náchylnosti k němu, každý sebe menší nehezký čin v jeho prospěch prodá vás do jeho moci, a koho ten starý pán jednou má, toho zas tak snadno nepustí!

2. ČOČOVICE.

znávali jste to jistě všichni za hrozně hloupé, že Esau prodal Jakubovi své prvorozenství za čočovici. Radost z čočovice je za půl hodiny ta tam a prvorozenství značí, že celé dědictví patří nejstaršímu a učiní jej na celý život zámožným mužem. Když pak teď lépe pozorujete, jak to v životě chodí a jak si v něm sami vedete, vidíte, jak často lidé svoje prvorozenství prodávají za čočovici — ba jak často vy sami tak skoro každý den činíte. Pro krátkou radost děláme se na celý život nešťastnými nebo obětujeme něco, co je tisíckrát cennější a trvalejší než to, co za ni dostaneme. Můžete mi jmenovati příklady? Především musíme uvážiti, že všichni ti, kteří nějaké bezpráví činí, jsou sami Esauové. Rozdávají své dobré svědomí, svoji čest a svoje celé štěstí životní, jen aby mohli rychle ukojiti nějakou choutku. Radost pak rychle mine a potom leží před člověkem celý život jako ponurý listopadový den a on říká: „Ach kdybych býval . . . !“ Navštívil jsem kdysi ve vězení patnáctiletého chlapce, který jednu neděli s dvěma přáteli vykradl v krámě pokladnu, protože chtěli mít na výlet peníze. Čočovice byla brzy snědena, ale za jedno odpoledne zničil si život. Kolik odpůldnů má takový život? Dejme tomu, že by žil ještě 60 let, tak by měl za jedno odpoledne 365×60 půldnů, to činí 21.900 půldnů ztráty.

A jak to vy děláte doma? Za jediný den sníte tolik čočovice, že by toho měla chudá rodina na

celý týden dost. Míním, že za zcela krátký požitek vydáváte něco trvalejšího a mnohem cennějšího. Jeden si zkazí jediným studeným douškem nebo jinou neopatrností své zdraví. Jiný vydá peníze na samé drobné mlsy, místo aby je ušetřil a udělal tím sobě nebo druhým velkou radost. Nebo sní něco zakázaného, co podráždí na dvě minuty jeho chuť, a zkazí za to sobě a rodičům celý den, to je 720 minut. K tomu si způsobí nedostatkem sebevlády ještě mimořádnou škodu, proto že s vůlí to je jako s bujnými koňmi — jak člověk povolí otěže, už je těžko udrží.

Hlad po čocovici, to je obrazné rčení pro chvilkové zalehnutí, které z ničeho nic celou duši člověka tak naplní lákavými obrazy a všelijakým kadidlem, že úplně zapomene na všechno jiné i na svou vlastní budoucnost; jen aby ukojil nějakou choutku nebo žádost. Je to jako s laternou magikou. Všecko ostatní v pokoji se zatemní, aby hodně zřetelně bylo vidět jen figury na stěně. Proti této kouzelné svítilně vlastních přání lze se jen chránit, když si prostě učiníme pravidlem, zaříditi příležitostná cvičení síly v boji proti chvilkovému zalehnutí a nikdy mu nepovolovati, dokud pokoj není osvětlen a až my také všechno ostatní spatříme, na př. zlé následky pro nás i pro druhé — ne jen vykouzlený obraz na stěně. Potom zmizí přelud již sám sebou. Na př. chce-li vás někdo přemluvit, abyste si nějakou zábavu, třeba výlet, vymohli nějakou nepravdou, vrhněte na všechny následky nepravdy hodně jasné světlo a pozorujte je v celé jich těžkosti — potom

uvidíte, jak se vám rozbřeskne a vyjasní v duši a jak lesklé barvy výletu vyblednou a ztratí všecku přitažlivost.

Bohužel prodávají mnozí lidé, co mají nejlepšího, za čochovici — ne toliko ze slabosti vůle a protože si je podmaní chamtivost, nýbrž protože jsou tak slepí, že vůbec nedovedou rozeznávali mezi cenným a bezcenným. A ta slepota pochází zase odtud, že se vůbec nikdy opravdu sebe netázali: Co pak je v celém světě pro člověka první a nejdůležitější? Jakmile to určitě ví, tak ho také tak lehce nezmohou všelijaká klamná a povrchní lákadla — zrovna tak jako už si nikdy nespletete dobré a špatné knihy, přečteme-li si knihu skutečně dobrou a víme, co se z ní získá. Nuže, řekněte sami, co pak je tedy nejvyšší a nejcennější v životě? V novinářských oznámeních shledáte mnohdy inseráty, kde stojí tučně vytištěno „Nejcennější v životě jest“. Všimneme-li si lépe, co to je, stojí dále: „Zdraví, proto nikdo neopomíjej každé ráno vypítí koflík Blookerova kakaa“. Má Blooker pravdu? Zdá se. Neboť co může člověk beze zdraví dělati? Ani užívali ani pracovali ani působiti pro jiné.

Tož zdraví je to nejvyšší. Má však tento důkaz vskutku dosti vábivosti? Vnitřní hlas nám praví, že je tu patrně chyba. Sice bychom mohli také říci: Když člověk nic nejí, nemůže také ani pracovali ani pomáhati, nýbrž splaskne jako balon, z něhož plyn uchází. Tudíž je jídlo nejcennější v životě — nebo také spaní, neboť když si člověk neodpočine, nemůže také býti činným. Nikoli, vidíte: zdraví jest jen podmínkou k životu; ale

není nejcennějším v životě, jako také základní kameny nejsou nejcennější v domě, třebaš na nich celý dům spočívá. Učiňme zkoušku: Že je ještě něco vyššího než zdraví, to vidíme nejlépe z toho, že mnozí lidé s podivuhodným zdravím provedli nejsurovější činy nebo žili zcela prázdný aneb neužitečný život, kdežto jiní s velmi chaotickým zdravím a časnou smrtí vytvořili a vykonali dílo nejvzácnější. — A dále vidíme také, že jsou četné případy, kdy se zdraví obětuje něčemu vyššímu — z čehož se již nejlépe pozná, že ono není nejvyšší. Představte si na př., že by váš mladší bratr spadl při klouzání do vody a vy znali plovati a byli dost silní, abyste ho zachránili. Řekli byste pak: „Studená lázeň uškodí mému zdraví, zůstanu raději na suchu?“ Nikoli, skočili byste za ním, i kdyby vám řekl lékař, že z toho dostanete nervovou horečku. Kdybyste se nehnuli a on se utopil, věděli byste: Obětovali jste za čocovici zdraví něco, co je tak nekonečně cennější — své dobré svědomí, svou lásku k bratrovi, svou čest jako zachránci a pomocníci.

Je tedy snad bohatství nejvyšším dobrem v životě? Zdá se tak, neboť většina lidí nemá v životě nic pilnějšího než hrabati peníze a často jim nesejde mnoho na tom, že obětují svůj jemnocit, svůj soucit a svoje svědomí. A nejsou také peníze snad skutečně jako ten šotek v pohádce, který nám vyplňuje všechna přání? Jistě jste již také mnohdy snili o velkém losu a co všechno byste si potom koupili. A není to opravdu nejkrásnější, když se vám všechna přání vyplní? Ovšem,

kdyby to bylo možno — všechna přání — potom by byly peníze již něčím velikým. Ale to je právě zlé, že člověk nemá nikdy dost. Čím více bohatne, tím víc má potřeb a každá potřeba vzbuzuje zase nová přání, a kdyby člověku darovali sám ráj — na druhý den byl by již nespokojen a přál by si zlaté mřížoví kolem anebo něco podobného. A protože boháči mají tolik potřeb a rozmarů, tak je jim také těžké v pokoji se snášeti a až příliš často žijí v nejnádhernejších zahradách a vilách lidé bez lásky a radosti. A co potom pomůže bohatství? Vidíte tedy, všechno si za peníze nelze koupiti.

Nepravím ovšem, že bohatství je něco špatného a neužitečného. To dokonce ne. Ale přinášívá kletbu, je-li za nejcennější v životě považováno. Požehnáním jest jen, když je v rukou lásky a skromnosti. Dá-li se na místo první a obětuje se mu láska a skromnost, promění život ve smutnou pustinu — nehledě ke všemu dobrému bydlu a ke všemu krásnému domácímu zařízení a k dalekým cestám. Neboť k radosti ze života potřebuje člověk bohatého srdce a dobrého svědomí tisíckrát nutněji než napěchované peněženky a kupé první třídy. Kdo si to důkladně uvědomí, nepřijde nikdy do pokušení, za čochovici bohatství prodávati a zanedbávati, co má nejlepšího v živobytí, a to je pevný charakter, čisté srdce a láskyplná duše.

3. JAK SE ZAČÍNÁ KRÁSTI.

„Epokradeš“ stojí v katechismu. Učíte se tomu nazpaměť a myslíte si snad při tom: Jak vlastně může člověk vůbec krásti? A přijíždí-li zelený vůz před věznici a vystoupí dva zloději, díváte se, jako by to byl vůbec zcela jiný druh lidí než vy a tak málo vám podobní, jako ostrované od Jižního moře nebo Karaibové, které nedávno ukazovali v zoologické zahradě. Leč nezapomeňte: ti zloději byli také kdysi dětmi jako vy a tehdy se ještě nevloupávali a nepobíhali ještě se zlodějskými svítilnami. Jediné, co na nich bylo pozorovati, bylo snad to, že neměli žádné síly k odporu, lehtalo-li je na jazyku. Lákal-li je nějaký pokrm nebo sladkost, bylo přání, aby je měli, jako zlý duch a musili za ním směřovati a neměli pokoje, až byli u cíle. Ovšem to není tak zlé, že by každý, kdo je v mládí mlsálkem, přišel později do vězení. To by bylo víc žalářů než obytných stavení. U většiny dostaví se s léty cit pro čest, rozum a také soucit s rodiči i stydí se být otroky své chtivosti. Ale jako ne každý člověk přichází na svět se silnými nervy a svaly, tak jsou i síly hlavy a vůle nestejněměrně rozděleny. Je mnoho lidí, kteří mají velmi dobré srdce, ale příliš slabého ducha, než aby před sebou stále viděli následky svého počínání, a nad to mají ještě ochromenou vůli, takže jim přijde za těžko se ovládati, třebaže uznávají, jak by toho bylo potřeba. Potom jsou zase jiní, kteří mají zcela dobrou hlavu, ale touha pochutnati si jest

u nich tak mocná a veliká, že je pořád nebezpečí, že podlehnou. Všichni takoví lidé mohou mnohdy při svých slabostech bez pohromy zůstat na pouti životní, nepotkají-li jich příliš veliká pokušení.

Ale teď si představte, že by museli trpěti hlad nebo že by na ně přišla náramná pokušení dostali se k penězům způsobem nekalým — to jsou pak v krajním nebezpečenslvi.

Vidíte tedy každým způsobem, s mlsáním nelze žerlovati. Nikdo nemůže vědět, nenáleží-li k ohroženým a nepřeroste-li mu povolování v choučkách přes hlavu. Proto je to nebezpečná hra, zrovna tak nebezpečná jako polykání třešňových pecek u dětí. Mnohý má střevo silné, a jiný, jenž je zdánlivě jako buk, dostane zápal slepého střeva a umře.

Zpozoruje-li někdo z vás, že jest obzvlášť sláb vůči sladkostem a jablkům v sousedově zahradě, nepotřebuje proto zoufati, naopak: Kdo si své slabosti sám zavčas uvědomí, může se při správném cvičení státi i silným, právě proto, že jim věnuje řádnou péči, kdežto druhý se svými sklony zachází bezstarostně. Kdo tedy z vás cítí velkou náklonnost něco slíznout a smlsnout, může té náchylnosti zrovna k tomu použít, aby si zjednal železnou vůli. Ať se cvičí, tři cukrlátka nebo jiné pamlsky, čtyři pralinky a tři kousky pocukrovaného ovoce nechat na svém pracovním stole a večer je zas řádně odevzdati. Lze-li lva, který jest od přírody dravec a nepochopuje, proč se má cvičiti v ovládání, vydresovati, že bere do chrťanu hlavu

člověka, aniž ji ukousne, tak přece bude snad možno člověka, který není žádným dravcem a který ví, k čemu může ovládání potřebovat, k tomu přimět, aby nepolykal hned všecko, co mu přijde do prstů.

Mluvili jsme nedávno o tom, že slovem „krásti“ možno rozumět nejen krádež, nýbrž i leckteré jiné věci — totiž: někoho pro svůj vlastní prospěch připravit o spravedlivou mzdu, někoho pod pláštíkem práva oklamat o statek a jmění nebo mu nekalým způsobem odvést zákazníky, a konečně náleží také k pojmu krásti, když někdo lidem vyláká z kapsy peníze a dá jim za to špatné a bezcenné zboží. Jako děti jste zajiště všichni proti tomu a nechtěli byste se takovými věcmi pošpinit — ale uvažte: zlo v rozměrech velkých pochází ze zel malých. Tažte se jen sebe stále, zdali ve vás nevznikají již všelijaké špatné zvyky, které se teď dopouštějí jen neškodných kousků, které však jednou později, až vzrostou, budou vás ke všem těm věcem nutit, jež se vám teď ošklivějí. Jako dítě by nikdo nechtěl svou chudobnou učitelku klaviru zkrátit na honoráři za hodiny — ale když již v dětském věku povoluje každému vnadidlu, tak si peníze zamiluje, protože ty mu ochotně pomáhají každou choutku ukojit, a jak si jednou peníze zamiluje, tak je drží pevně a raději se vzdává soucitu a slušnosti, a když pak konečně doroste, řekne drobné bledé slečince: „Ach, slečno, není-liž pravda, budete dávat hodinu i za 80 haléřů, nemůžeme dát bohužel více; a když je našinec studentem, neplatí ševcovi účtu, protože počítá, kolik

sklenic piva by za to mohl vypít; a jako továrník snižuje potom takový člověk dělníkům mzdy a šetří na opatřeních bezpečnostních a zdravotních, protože jinak nemůže z jara do Itálie nebo musí mít o jednoho sluhu méně. A všichni ti lidé, kteří něco takového činí, byli jistě milými a hodnými dětmi — jen byli bezstarostní k jediné náklonnosti, byli náchylni mlsati a užívat. Nedovedli si nic odříci a tak se smyslná chtivost stala paní v domě a teď jejich srdce tak znešvařila.

Hlavní je, aby byl člověk bdělý a nedůvěřivý k nepatrným začátkům. Jen nevěřte, že na př. loupežný vrah je vždycky takový, že od počátku neměl v srdci ani zdání o soucitu. Nikoli, snad měl jako dítě dokonce mnoho soucitu, ale nezřízenou chtivost. Trvale však nemají obě místa v lidském srdci. Jedno z obou musí ustoupiti. A to je pak obyčejně soucit; neboť nekroť-li se chtivost v prvních počátcích, vyšlehne jako plamen, který kouřem a žárem zničí všecko ostatní v srdci. Měl jsem známého, který se jako chlapec ještě zavčas vzpamatoval, ale později mi jednou vypravoval, jak v něm byla touha po ovoci v dětství tak prudká, že vybíral pokladničky svých bratrů a sester, aby si je opatřil. Napřed prý bral jen pár halířů a bolelo prý ho to dokonce, že jim sebral jejich těžce nasbírané úspory. Ale krok za krokem prý se jeho chtivost stupňovala a bylo mu tak, jako by byla jeho soucit za živa zazdila v jeho nitru. Naposled se soucit vůbec ani nehnul. Takhle se může člověk, aniž sám pozoruje, stát divokým dravcem a dopustí se i nejhoršího.

Kdo svou vůli denně cvičí na maličkostech, bude pak vyzbrojen, až přijdou pokušení a budou ho chtít učiniti otrokem těla.

NÁVYKY.

1. VÝHODY A NEBEZPEČÍ NÁVYKŮ.

iděli jste již někdy vnitřek velké lodi, jak tu jsou všechny jednotlivé práce rozděleny? Je-li to loď plachetní, má každý stožár, ba každá plachta pro sebe zvláštního lodníka k obsluze — je-li to parník, jsou tam nejrozmantější zřízení k obsluze stroje — až k topiči nebo k tomu, který musí stále liti vodu na rozpálené části stroje. A různí důstojníci mají také všichni zase svůj určitý úkol při udržování celku. Jen si představte, že by kapitán dal znamení k odjezdu a stála by tu velká hromada mužstva, z nichž by nikdo nevěděl, čeho se chopit! Nebo si představte, že by musel kapitán stále běhat od jednoho ke druhému, aby každému ukázal, jak má svou věc konati, nebo aby se podíval, koná-li ji opravdu řádně. To by nejspíše loď již v přístavu někde najela; neboť kapitán má stát na velitelském můstku, aby shora všechno přehlédl, co se musí státi, a může jen občas zkoumati, zdali i v drobnostech je všechno v pořádku. Nebo si představte, že by továrník potřeboval celé své hlavy jen k tomu, aby všude dohlížel, je-li i nejmenší kolečko dobře namazáno, a že by si dával každý dopis v kanceláři předkládati, nejsou-li v něm pravopisné chyby

nebo jiná nedopatření. To by dospěl k úpadku, neboť by pak neměl vůbec kdy studovati, kde ve světě je právě největší poptávka po jeho zboží, kde by asi dostal nejlaciněji stroje a suroviny a kterých nových vynálezů by mohl využít. Nikoli, musí se spolehnouti na své zřízence. Jinak aby raději hned všechno dělal sám. Musí býti zbaven stálého dozoru na každého jednotlivce, aby mohl svůj čas věnovati přehledu světového trhu a hrubým výpočtům. Jmenujeme to „dělbou práce“ a vy mi přisvědčíte: obchodu se bude tím lépe dařiti, čím svědomitěji všichni zřízenci budou vykonávat své povinnosti a čím méně majetník neustálým kontrolováním bude zdržován věnovati všechnu svoji sílu myšlení a počítání. Ba, on musí míti možnost s klidným srdcem odcestovati na několik týdnů do cizích zemí na návštěvu svých zákazníků a na obhlídku cizích trhů a při tom důvěřovati, že půjde všechno svým chodem i bez něho. A považte, jak zdoluhavě by vše postupovalo, kdyby každý dělník a každý účetní a písař při každé drobné práci se musel pokaždé ptáti: Máme tohle dělati, jak máme dělati to a to atd. Kolečka by ze zastavování ani nevycházela. Musí se tedy o to starati, aby jeho zřízenci konali svou službu, i když jim každé pohnutí rukou neporoučí a nepředpisuje. Jejich úkony musejí se jim státi pevnými „návyky“. Jsou tedy návyky činnosti, při nichž rozum již nepotřebuje býti stále součinným. Ovšem se musí rozum těmto činnostem napřed naučiti a o to se postarati, aby se každá jednotlivost hodila k celku, také musí

časem přihlédnouli, zda je ještě všechno v pořádku — ale nepotřebuje už pořád při tom být. Mějte na mysli na př. učení klavíru. Jak namáhavě třeba každou notu pozorovati a rozvažovati a jak těžce často napínáme mozek, abychom dali pozor na každý křížek a na každé b na patřičném místě. Častým opakováním vejdou však všechny ty různé hmaty konečně tak ve cvik a zvyk — (zvyk souvisí se slovem nauka), že ani netřeba volati k tomu rozvažování. Oko vidí noty a vedení odtud k prstům se tak často používá, že se zpráva i beze zvláštního povelu mozku ihned podá na místo, se kterého se řídí pohyby rukou — tak jako se řečiště stále prohlubuje, čím déle tudy čistá voda proudí. Protože pak mozek již nepotřebuje každý jednotlivý pohyb kontrolovati a řídití, zbývá mu dosti síly a času, aby myslel na výraz a na piano i forte na pravém místě — tudíž vidíte dělbu práce u klavíru jako na lodi a jako v továrně. Účelem cviku je tedy, aby tak povstal návyk, a užitek jeho spočívá v tom, že se ulehčí duchu, aby se mohl široce rozhlížeti a hluboko přemýšleli všemi směry a tím všechno konání člověkovu vésti ke správnému cíli, jako se kapitán do daleka rozhlíží po majácích a dlouho hledí po námořských mapách a do hlubin své zkušenosti, aby správně řídil výkony jiných. Mluvíme-li tedy o dobrých návycích a každému je doporučujeme, je tím také toto míněno: Třeba si své vlastní já tak zařídití, bychom měli dobře zapracovaný a spolehlivý personál návyků, bychom nemuseli stále ke každé maličkosti volati ducha —

sice se především všechno zdržuje, co se má činit, a za druhé tím trpí celý život, nemůže-li kapitán duch stále stát na velitelském můstku, nýbrž musí se schodů do schodů. Když si někdo na př. pořádek prosle tak navykne, že klade všechno jako ve snu na své místo, tak získá hlava již ohromně mnoho času. Když si jednoduše zvykne čistě a chutně jísti, nepotřebuje svého ducha u cizích lidí namáhati, aby stále pozor dával na každý pohyb rukou, nýbrž může ho užít k zábavě a poslouchání. Když si vůbec navykne, konati vše v pravý čas, zbaví zase ducha úkolu, věnovati pořád všechnu svou pozornost tomu, aby se na určité věci nezapomínalo. Zkrátka kdo svého ducha neosvobodí od starosti o všechny takové maličkosti a neopatří si trochu pěkných a spolehlivých návyků pro obvyklé výkony životní, je špatný hospodář ve svém vlastním živobytí a nikdy se ničeho nedodělá.

Že si tedy můžeme osvojit návyky, to spočívá v tom, že každá činnost opakováním takoruka se osamostatňuje a nepotřebuje pak vyčkávati vedení ducha. Tak jako koně u hasičů na zazvonění sami běží k vozu, tak dodávají všechny ty drobné nervové kanceláře v mozku po častějším opakování konečně popud z venku kancelářím pohybovým a netelefonují už napřed rozumu. Zpráva pojíždí totiž na vyježděných kolejích — tak bychom mohli popsati vznikání návyku. Kdo svůj klobouk stokrát pověsí na své místo, ten to učiní i za nejživější rozmluvy, neboť k tomu již nepotřebuje uvažování: Když pohled na chodbu

stihne jeho oko, jde taťo zpráva po cestě stokrát používané do mozku a bez okliky na to místo, kde se vzbuzují staré známé pohyby, určené k věšení klobouka.

Tak se také na př. vysvětluje něco, co někteří z vás jistě již zažili, když se rodina přestěhovala: Nedává-li duch zrovna pozor, jde se ze školy pořád ještě starou cestou. Taťo činnost se tedy osamostatnila — osvobodila se od vedení rozumu. To je ovšem člověku v takovém případě svrchovaně nepříjemné. Ale takové osamostatňování činností často opakováných má ještě mnohem nebezpečnější stránky. Je to schopnost, která nám může přinést největší užitek, ale také největší škodu. Mohou se totiž i špatné a nekalé činnosti osamostatnit, tím že se často opakují. Potom je panství rozumu ohroženo. Neboť tím, že takové činnosti nescíslněkrát prošly bez kontroly rozumu, vyšly přirozeně kontrolní dráty trochu ze cviku a nejsou jak se patří, kdežto cesta od pokušení k povolení je tak hladce vyjetá, že již nelze jednání v jízdě zadržeti. Tak to vypadá, když špatná činnost vejde v návyk a duch buďto úplně ztratí vládu nebo jí může zase dosíci jen s největší námahou, napne-li všecko, aby pokušení hned při vstupu do mozku svedl do své kanceláře a podrobil je dobrým myšlenkám tam shromážděným. Vidíte tedy, jak je důležité, aby si duch napřed všech činností důkladně všiml, než jim dá samostatnost. Tak jako se musí kapitán časem přesvědčiti, nevkrádají-li se do jeho mužstva nekalé živly, které zvláště na širém moři vzpouru začínají, tak se

musí občas duch přesvědčiti, zda přijal za návyky opravdu dobré živly, zdali mu opravdu v něčem ulehčí, co by měl dělati sám, či zda udělají něco, co uvede v nebezpečí a nesnáz živoýly lidské, jemu svěřené.

Nedomníváte se, že duch musí trochu dávat pozor i na dobré návyky, aby z přílišné samostatnosti nemyslily, že jim nemá nikdo co poroučet? Není možno stáli se také otrokem dobrých návyků? Což nejsou na př. lidé, kteří jsou celí nevrlí jen proto, že pro někoho musejí vzítí třebaš knihu z přihrádky pečlivě urovnané nebo že se musejí vytrhnout z pravidelné, navyklé práce? A není otrok spořivosti na skoku stáli se skrbíkem? Tudíž musejí i dobré návyky udržovány býti pod vrchním dozorem, aby bez odporu i výjimku připustily, když to nejvyšší myšlenky uznají za potřebné. V nejlepším návyku jest nebezpečí, jakmile vypoví nejvyššímu pánu poslušnost, neboť jen on může posouditi, čeho je pro celek potřebí, a návyky se musejí podříditi, zrovna jako strojník musí přesně poslechnouti, nařizuje-li kapišán jeti pomalu nebo zastaviti.

2. VŠECKO VYJDE NA JEVO.

Jistě jste již všichni slyšeli výrok: „Vyjde pravda na jevo jako olej nad vodu“. Je tomu vskutku tak? Což není dosti zločinů a hanebností, které se nikdy nedostanou na světlo boží? A není dosti lží,

jež řekne dítě rodičům nebo učiteli a nikdy se na ně nepřijde, a dost porušení povinností, jež se nepoznají? Jsou snad rodiče a učitelé vševědoucí, takže jim zhoła nic neujde, co není v životě dětí v pořádku? Víte všichni, že tomu tak není. Na leccos se nepřijde, mnohá lež, mnohý podvod, mnohý nepořádek zůstane bez povšimnutí a bez pokárání. Ale myslíte opravdu, že to přece jednou nepřijde na světlo? Tak mnohý žák řekne lež, a když se na ni nepřijde, myslí si: tentokrát mi to prošlo, tentokrát to nemělo následků a nikdo to nepozná. Ale mýlí se důkladně. Pravda, lež sama nebyla odhalena a nebylo trestu. Ale může pod tím jednoduše napsat „neplatí“, jako pod nesprávný početní příklad ve školním sešitě? Nikoli, „platí“, to se nedá vymazat, co je vylháno. Neboť ve výraze našich očí, v našem celém obličejí, v naší celé bytosti se projeví, měli-li jsme co skrývat, prováděli-li jsme tajnůstky. S každou lží, kterou řekneme, se měníme — a myslíte skutečně, že se z obličeje člověka nevyčte, je-li spolehlivý či vrtkavý? Slyšeli jste již jistě mnoho o tom, že se dějí pokusy z rukopisu vyčísti povahu člověka. To spočívá v tom, že člověk projevuje svou podstatu nejen tím, co mluví, nýbrž ještě mnohem lépe tisíci maličkostmi, jichž si vůbec nevšímá: tím, jak píše, jak chodí, jak jí, jak zachází se slabšími, jak se chová při vstupování do tramvaje atd. Přítel můj jednou tvrdil, že dovede z pisma dopisu dokonce poznati, zda se v něm lže. Lživé věty prý jsou mnohem rozpačitěji a bezvýrazněji psány

než druhé, protože písař neměl za sebou v té chvíli sílu a jistotu pravdy. Dochází-li však lhaní výrazu již v rukopise, tak můžete býti jisti, že je ještě mnohem zřetelněji napsáno na očích, jež zajisté právem nazvali zrcadlem duše. Nepravím ovšem, že každý člověk může hned v obličejí druhého čísti, je-li lhářem čili nic. Nemohu často s určitostí říci, co se mi v něčím obličejí nelíbí a co mě odpuzuje, a přece vím jistě, že k němu nemohu míti plné důvěry. To odtud, že člověk nemá v očích a na čele zcela určitý výraz a že jeho celá bytost chová cosi skrytého. Jediná lež může často již učiniti výraz očí nejistým a postarati se o to, abychom se takovému člověku tak docela bez výhrady nesvěřovali a necítili se k němu puze. Můžete tedy viděti, jak je to krátkozraké mysli si, že lež proto nevychází na jevo, že ji lidé veřejně neodhalují. Naopak, čím méně se odhaluje, tím víc vyzírá z obličejí, to pro špatné svědomí. Teprv až se člověk někomu ze lži vyzná a tím své nitro vyvětrá — teprv potom je zas jeho pohled přímý. Proto se zajisté mnoho lidí v kostele zpovídává, že by rádi své nitro očistili.

Lež ostatně nevychází na jevo jen obličejem. Kdo jednou selhal a má z toho radost, že se to neprozradilo, tomu to bude podruhé již lehčí nesetrvati tak docela při pravdě, bude ve vypravování přepínati a přidávati a ve všem, co řekne, budou drobné nepřesnosti — a bude patrné, že je lhář, aniž to sám tuší; neboť takové drobné nepřesnosti se příliš rychle objevují — a dále povídají. Jen tedy nemyslete, že

lež zůstane skryta — tisícerymi cestami vyjde ven, všechny vaše návyky ji rozkřičí a povědí o ni přátelům i nepřítelům.

Právě tak vyjdou však na jevo i jiné návyky. Znal jsem učence, který žil zcela samotářsky jen se svým sluhou, jenž jej každý den vozil do přednášek na universitu, protože měl nohy ochromeny. Když mu jednou vyčítali, že nezná lidí, pravil: Oh, znám je lépe než vy všichni, pozoruji je tam, kde se nejméně přetvařují, totiž, když se tlačí do tramvaje. Tu lze patrněji než kde jinde rozeznati jemné od drsných. Tu viděti, jak u mnohých lidí vzdělání jen jako náter lpí na samém povrchu — jakmile však myslí, že jich nikdo nepozoruje, nebo mají hodně naspěch, tak se najednou ukáží divochy. V tom měl docela pravdu. Lidé ponejvíce myslí, že na tom vůbec nesejde, jak se chovají doma, ve styku se svými — před cizími se již vynasnaží a budou hezky zdvořilí. Však si mohou potom doma zase odpočinouti po té námaze. Jako by se dovedl člověk tak dobře přetvařovati! Až příliš záhy vyjde na světlo, jakým člověkem je v nitru. V nestřeženém okamžiku mu uklouzne věta nebo slovo, které hned prozradí, že máme před sebou neukázněného člověka — nebo upadne z nenadání v zábavě do hašteřivého tónu, který by nikdy neměl, kdyby si v něm byl doma neliboval. Kdo je doma klackovitý, nenabude u cizích nikdy pověsti muže s jemným vzděláním — neboť právě že na sebe musí pořád dávat pozor, činí dojem tak nucený a nejistý, že se

hned pozná, že jeho vzdělání jest jen jako kabát, který oblekl, a nikoli jeho vnitřní přirozenost.

Také se způsoby při jídle je to tak. Kdo se doma opírá loktem o stůl a nahlas mlaská a srká a skvrny dělá na ubruse a pořád si bere víc, než na něho připadá při spravedlivém dělení — ten ať si jen nemyslí, že potom najednou dovede u cizích jísti, jak káže dvorský mrav. To se hned pozná, že způsobně jísti se jen nučí a není to jeho vnitřní potřebou. Mnohého již dívka odbyla, za kterou chodil, a nevěděl, že ho pozorovala při jídle a potom řekla: „Nikoli, s takovým špinkou je mi nevolno, kdo tak nechutně jí, nebude ani se svou ženou něžně zacházeti!“

S pořádkem je to také tak. Vůbec je sotva něco, co vyjde tak na jevo jako něčí nepořádek. Člověk zachází nedbale a nečistě se svými věcmi a myslí: „To nevyjde ven, však já budu u cizích jinak jednatí“. Jako by člověk mohl své návyky schovávat. Prozradí se tím, jak bere do rukou knihu nebo fotografii. Položí-li ji na stůl, zapomene se podívat, není-li snad stůl mokrá nebo zašpiněný. Vejde-li do domu, zapomene si pořádně boty otřít. V dopisech zapomene na datum a ve spěchu obrátí stránku bez osušení. Také nebude v psaních poslední písmena pečlivě dopisovat, nýbrž nedbale čmárat. Zkrátka bylo by lze steré věci jmenovat, které v několika minutách prozradí, jaký je to člověk. Měl jsem známého a ten mi pověděl, že možno celou povahu člověkovu poznati z toho, jak rozřezuje knihu.

Chtěl jsem vám těmi příklady jen ukázat, jak je to zcela mylné domnívat se, že lze něco špatného dělati nebo si v něčem polevovati, aniž to vyjde na jevo. Ovšem, ojedinělý hřích a ojedinělé opomenutí nevyjde hned — ale každé jedno pochybení uvolňuje takřka cestu pro další — zrovna tak jako při učení na klavír každá jednotlivá hodina činí prsty ohebnější pro další. A každá nedbalost, každá lež, každá neomalenost, které se dopouštíme v malinké komůrce za silnými zdmi, je tu celému světu na očích a těm, jichž lásku a úctu si chceme získati — neboť každá povolnost k ošklivým a slabošským sklonům v nás jest jako otrava krve, která probíhá celým tělem a náhle se objeví tam, kde ji nejméně čekáme.

Kdo by tedy z vás rád získal pravého, věrného přítele nebo přítelkyni, tomu žádná přetvářka nepomůže, nikterak, musí se opravdu státi tím, čím by se rád zdál. To dovede jen tehdy, když si v hloubi srdce ušlechtlí pěkné návyky — ty budou v celém jeho životě zářiti a zjednávat mu důvěru a lásku. A to je ten ráj na zemi.

3. POŘÁDEK A NEPOŘÁDEK.

Estalozzi vypravuje na jednom místě ve svém románě „Linhard a Gertruda“, jak zloděj pod šibenicí, na níž měl býti pověšen, řekl kaťovi: „Ach,

kdyby mě jen byl otec naučil každý večer věšeli pořádně šaty na hřebík — to bych zde teď nestál“. Dlouhá a smutná historie tkví v těchto slovech. Jak největší a nejhorší následky vyrůstají z pranepatrného zanedbávání. Právě proto že každý sebe menší návyk je prostě nakažlivý — v dobrém i ve zlém. A není snad ani jediného návyku, který by byl tak nakažlivý pro všechno konání a myšlení člověkovy jako nedbalost. Slyšeli jste někdy o tom, že v nejprudší bitvě, když jeden koně obrátí, tento příklad také na všechny ostatní působí ochromivě a také je pudí k útěku — a když jeden vztyčí prapor a zase vpřed se žene, jak tím často zastaví prchající pluk? Tak je to také s nedbalostí. Liknavé počínání i v jediné věci, ledabylé pohození šatů působí jako postrach na všechny jiné činnosti člověkovy a zadrží je na půl cestě — a stejně má sebe menší pečlivost v nějakém nepatrném řízení takový vliv, že se zatroubí na celé čáře k postupu. Nejlépe to snad uvidíte, když se vám pokusím vylicíti, jak ten zloděj, o němž jsem vám právě vypravoval, se stupně k stupni klesal. Představuji si to takto: Od pohazování šatů zachvacovala nemoc všechno, co bral do rukou. Desky se školními potřebami hodil do koše, boty stály na okně, límec objímal kalamář, punčochy dával na stůl a školní sešity na umyvadlo. Zpěvník strčil do trouby, odkud jej večer upečený zase vytáhl. Nic nepřišlo na patřičné místo, nýbrž tam, kde zrovna bylo místo prázdné. Ponáhlu chyťala se ta nemoc také jeho nitra. Vypravoval-li o výletech nebo výjevech, na něž se ho ptali,

nesešlo mu nikdy na tom, aby povídal všechno po pořádku a všechno zrovna tak vyličil, jak se to sběhlo, nýbrž zpřeházel všechno ledabyly pálc přes deváté jako ve své světničce — ne z nemůžnosti nebo aby tím něčeho dosáhl, nýbrž z povrchnosti. Tážete-li se ho, zdali viděl, kolik chlapců oněhdy přelízalo plot a kdo tam byl, tak mu na tom nesejde, jmenovali jich několik, kteří tam nebyli, nebo jich několik vynechali. Ke smluveným schůzkám pokaždé se opozdí a v slibu nestojí — naprosto ne ze sobeckosti, ne, jen z ledabylosti. Má-li co rodičům obstarati, zapomene zbylé peníze vrátit nebo myslí, že na pár halířích nezáleží. Když mu otec jednou řekne, že to je podvod, ulekne se na okamžik, ale brzy na to zase zapomene. Neboť ani v jeho hlavě není vše, kde by mělo být, nic nemá svoje určité zařazení. Podvod, lež, věrolomnost, nespolehlivost, to leží všechno pohromadě se samými nevinnými věcmi, které jsou dovoleny — zrovna jako v jeho světnici jsou v jedné zásuvce pohromadě kartáče na boty a kapesníky. Nu, ono by to všechno prošlo, kdyby zůstal celý život doma. Tu po něm matka uklidí a skvrny mu vyčese. A otec mu ledaco odpustí, protože je jedináček, a vyčiní-li mu někdy, není to také tak zlé. Bohužel je však skutečnost venku docela jiná. Ta neuklízí, nečistí skvrn, neodpouští, má určité přihrádky s velkými černými písmeny pro každé jednotlivé jednání člověka a potom má ještě jedno oddělení, kde stojí napsáno: „Pokladna“, tam se přesně a přísně každému vyplácí, čeho si svým jednáním zasloužil. Doma se

časlo řeklo: „On to nemíní tak zle“, — „on už to neudělá“. Zde však, ve skutečnosti, se něčím takovým nezdržujeme, tu se řekne jen: „Kolik škody způsobí takový přestupek v lidské společnosti, která nebezpečí vznikají z toho pro jiné lidi?“ — a podle toho se platí nebo propouští, vyhodí na ulici, zbaví cti, uvrhne do vězení, odvede do káznice. A chce-li si na to člověk stěžovali, řekne se: „Což pak ty myslíš, že bys byl měl v mládí dost chleba, mléka, šatů, kdyby to tak byli všichni dělali jako ty? Kdyby tak byl pekař neobjednal zavčas mouky, mlékař zaspal a krejčí zapomněl přijít zkoušet? Nebo myslíš, že by mohli ještě lidé jezdit drahou, kdyby byli výhybkáři takoví jako ty? Nevidíš, že bez věrnosti a pořádku by se muselo všechno ve světě rozpadnout? Tak si jen představ, že by bylo lze i jen na čtvrthodinku odstranit ve světě všechnu věrnost a pořádek — nestačilo by to, aby se vše zničilo? Nebo by bylo krvavé od samých požárů, všechny koleje plny mrtvol, moře by se pokrylo ssutinami a mrlvými, všechny vztahy mezi lidmi doma i v obchodech by se porušily a otrávily — zkrátka, není to možno ani vylicít. A to ještě žádáš, aby na tvé konání přilepili štítek „nevinné“? Což pak jsi spadl s marse? Není tam teplo, když svítí slunce, a není mokro, když prší?

V Lutherově katechismu stojí po desateru přikázání slova: — „Copak praví Bůh o všech těchto přikázáních? Praví toto: Já, tvůj Bůh a pán, jsem Bůh přísný a hněvivý, jenž všechny ty, kteří mě nenávidí, hříchy otců stihne až do třetího a čtvrtého pokolení“.

Při tom se v naší škole jednou ptal hošík: „Praví se přece, že Bůh je láska, jak pak může býti hněviv a rozhorlovatí a mstíli se?“ Nuže řekněte, myslíte opravdu, že by v tom byla láska k lidem, kdyby byl svět tak zařízen, že by zlo nemělo žádných následků? Že by se mohlo lháti a krásti, zabíjeti a podváděti, pomlouvatí a čas utráceti, aniž by to mělo nejtěžší následky pro ty, kteří tak jednají? Představte si na př. matku, která by nosila synkovi po každé do školy sešity anebo snídani, kdyby je zapomněl, nebo by vzala na sebe jeho vinu, kdyby z vlastní ledabylosti něco zameškal. Byl by ji za to vděčen, až by jednou přišel do života? Či by neviděl, že mu tím byla na závalu, aby z následků svého konání přišel k rozumu a ještě se zavčas obrátil? A zrovna tak se třeba také ptáti: Mohli bychom si doopravdy přát, aby naše mnoholeté ledajáctví nemělo pro nás žádných bolestných následků? Nebo aby příroda byla také nepořádná a zapomněla to dáti do knih nebo ze slabošství k nám zas to z knih vymazávala? Což bychom pak ve všem zas ještě nezdivočeli a neschátrali a nebyli bezstarostní a neměli již pomoci a povzbuzení udržeti se na pravé cestě? Že však i v lidských jednáních a v lidském osudu zcela tak přesně a neúprosně jedno za druhým následuje jako noc po dni a hrom po blesku a žně po seti, to má ještě také zcela zvláštní výhody: že se totiž z dobrých návyků klidí také požehnané následky. Jen si představte, že byste začali s tím, že byste každý večer co nejpečlivěji skládali své šaty a že by následek toho

byl, že byste upadli do neslýchané ledabylosti. Tu by pak člověk nevěděl kudy kam. Bylo by to tak, jako kdyby rolník nasel pšenice a z jeho zrní by vzešli chrousti. Nikoli — je to pro nás požehnáním, že jsou přírodní zákony tak přísné a neúprosné — sice by člověk nemohl nic pro budoucnost činit, nic vypočítat, nic očekávat, v nic důvěřovat, nýbrž by musel hůře žít než mravenci, kteří se přece i na zimu o sebe starají. Tudíž budme vděční za toho „přísného a hněvivého Boha“, neboť podle jeho věčných zákonů vzrůstá i dobro, je-li jen pěstováno a opatrováno.

Teď mi jmenujte takové návyky, z nichž možno jednou klidit pořádek. O ukládání šatů jsme již mluvili. Vše záleží i zde na maličkostech. Znal jsem chlapce, který dostával občas velikou horečku pořádkovou. To uklízel celý den, vše na své místo — a na druhý den to vypadalo zas jako ve stáji. Nepovážil, že se při všem musí započítat od maličkostí. Potrvají-li sebe drobnější návyky ledajácké, nepomůže nic všechno to radikální čištění, neboť právě z nahromadění drobností povstávají věci velké. Kdo chce být pořádným, musí se napřed naučit, nic, čeho používá, nikam nepohazovat, nýbrž na své místo klást: klobouk na věšák, sešity na židli, deštník na stojan, knihy do zásuvky atd. A dostane-li člověk psaní, roztrženou obálku hned do koše, místo aby ji nechal se zející ranou na psacím stole. Velmi dobrý vliv na celou naši bytost má také to, navykneme-li si vstávající od pracovního stolu nenechávat vše ležet rozházeno, nýbrž jednotlivosti hezky urovnávat.

Tento návyk přijde často sám sebou, když večer šaty pořádně ukládáme na židli, a obojí dohromady dává skoro samo od sebe třetí návyk, na př. že dostaneme při psaní zřejmou chuť na pravidelná písmena, a za čtvrté se dostaví potřeba pořádku v peněžích a tak si začneme zapisovati příjmy a vydání. Spojenému úsilí těchto čtyř návyků podaří se pak také provrtati tunel do našeho nitra a postarali se o to, aby i v naší hlavě bylo vše tak přehledně uspořádáno, že bychom u každé věci viděli hned následky, jež k tomu patří, a tím že bychom byli také vzdalováni od nepořádného života. Též se vyvine ponenáhlu spořádané účetnictví v hlavě, takže řádně pozorujeme a řádně pak líčíme, co zažijeme a shlédneme, a nepřemršťujeme ani nejsme nespravedliví. Když na př. jeden druhému řekne, ty mně věru také nikdy nepomůžeš — prosťe proložte ten to několikrát odepřel — pochází to také z nepořádku v hlavě — a mnohé jiné nespravedlnosti a nevděčnosti pocházejí též jen z návyku špatného účetnictví v hlavě.

Vidíte tedy, jak třeba i v dobrém postupovati po každé od maličkostí k věcem velkým, abychom dosáhli skutečně něčeho solidního. Kdo chce začínati hned s činy hrdinskými, jest jako stavitel, který chce stavěti zámek, aniž dříve půdu pořádně vysušil a utužil. Víte, že ano, že si hlemýžď staví domek z vlastních slin. Nuže, to činí člověk v podstatě také. Nikoli opravdový dům, ale svůj osud, celý svůj pozdější život staví si ponenáhlu z vlastních návyků. Je-li dům později vysušen a dodělán, spráskne často ruce nad hlavou a

zvolá: „A v tom mám bydlet i a dokonce ještě s rodinou? Jak jsem si jen mohl vystavět tak odporné hnízdo?“

4. SPOLEHLIVOST.

Už jsem dostal mnohdykrát pro lhaní co proto, ale nemohl jsem se ode lži odloučiti. Neboť se mi zdála tak nezbytnou v životě jako dobrý deštník. Načpak mám skrz naskrz promoknouti, když si toho mohu ušetřiti, tak jsem si myslel. Něčím krásným deštník jistě není, ale přece nepropustí vody na tělo. A nechťsi lež není také nic pěkného. — přece zdržuje mnoho nepříjemností od těla a často jí ušetří člověk mrzlosti i rodičům. Tak jsem myslel tehdy. Tu jsem uslyšel jednou chvalozpěv na pravdu. Milý, starý muž šel se mnou po mořském břehu, když už vysoko nad mořem první hvězdy vyskočily. Tu se zastavil a pravil mi: Hleď, jak tu září mezi posledními sivými mráčky ta večernice. Na ni se lze vždy spolehnouti. Pokaždé bych ruce sepjal, když ji vidím. Upomíná mě na to, co je na světě nejvzácnějšího: na člověka, na nějž možno se spolehnouti. Jeho slovo je tak pevné, jako je přesná zářící večernice. Nikdy nesklame. Spíš se rozpadne celý svět, než on řekne slovo klamu. Nechť se ztratí každá stezka v mlze tajnůstek a lhářství — mluví-li takový člověk, září hvězda skrze mraky a člověk

ví, na čem je. Tak mluvil a hleděl ještě chvíli na třpytivé světlo. Já však jsem byl zcela potichu. A styděl jsem se, že se moje myšlenky jen tak u deštníka zastavily, jako by to mohl být můj rádce pro živoť. Když jsme šli dále, setmělo se a brzy zářila celá obloha věčnými světly. Tu jsem rázem pocítil, že v pravdivosti samotné je cosi hvězdnatého a nadpozemského, a velká, velkou láska k ní plnila znenáhla moje srdce. Že je lež mnohdy pohodlná, věděl jsem ještě teď — ale člověkem hvězdám podobným se stát, člověkem, jehož slovo je pevné jako skála na této zemi, kde je tak málo zcela poctivých a tolik si jich ulehčuje živoť lží — to se mi zdálo tak závidění hodným a nádherným, že drobné chvilkové výhody lhaní proti tomu zcela vybledly. A řekl jsem si: lož nic polovičatého. Chceš-li být takovým člověkem, jehož nejnepatrnějšímu slovíčku se stejně důvěruje jako nejslavnější přísaze? Potom nesmíš vůbec nikdy vypustiti z úst nepravdivé slovo, ani kdybys věděl, že bys mohl drobnou lží někomu nebo sobě samému pomoci z velké nesnáze — nesmíš, neboť plná důvěra ti bude jen tak dána, bude-li ti lež tak nemožná, jako je večerníci nemožno litať najednou po obloze jako nějaká zatoulaná hvězdička. Musí to být tvůj pevný, nezvratitelný způsob, pravdu mluvit, lidem musí při tobě tak býti, jako bys mluvil pravdu již od mnoha a mnoha tisíc let. Státi se zcela pravdomluvným člověkem — to je životní dráha — velké, požehnané povolání — neboť že jsou tu lidé, kteří nikdy nelžou, to je oporou a pomocí pro nesčetné.

Kdo se tedy tomu povolání chce věnovati, nesmí vůbec pokušení ke lži dáti sluchu. Čtli jste již v Homérově Odyssei, jak Odysseus se svými druhy jede podle ostrova sirén a všem uši zacpe a sama sebe dá přivázati ke stěžni obličejem k moři; protože nikdo nemůže odolati těm hlasům, slyší-li je ponejprv. Tak je to se zvuky lži. Jim je lehké ukázati nám, že někdy lépe pochodíme a nikomu neuškodíme, řekneme-li jen malou nepravdu. Nemůžeme jim pokaždé podrobně dokázati opak, počítání je příliš dlouhé. Tu nepomůže než uši si zacpat a obličej odvrátiti a oči upřít na večernici a pomyslí si: To je zcela zřejmé a jisté, že třeba býti pravdivým veskrz a věčně, chce-li se získat důvěra lidí — důvěra taková, jakou má plavec k nepohnutelným hvězdám.

Ale lež z nouze se přece říci smí? Víte, co na to odpověděl básník naší doby? „Člověk je vždy v nouzi, když lže“. Možno se tedy při každé lži omluviti, že je to lež z nouze. Mnohdy jmenují se choulostivé případy, kdy je někdo nemocen a má se mu říci lež ze šetrnosti atd. Při tom se zapomíná na něco: Jakmile nemocný pozná, že ho tak obelhali, tak je teprv po uklidnění větší. Kdo jednou selže, tomu se nevěří, i kdyby pravdu mluvil! Tento výrok platí i o styku s nemocným. Právě nemocný musí mít naprosto pevnou důvěru k těm, kteří se s ním hodně stýkají, sice bude ve své chmurné a popudlivé náladě hledati za každým slovem a za každým posunkem tajnůstkářství. Může-li se však beze všeho na to spolehnouti, že uslyší jen pravdu, tak se

teprv opravdu uklidní tím, co se mu řekne. Lháti je vždy krátkozraká politika, neboť všecek styk člověka s člověkem zakládá se na tom, že se slova považují za výraz skutečného stavu věcí — je-li v tom však někdo jednou zklamán nepravdou bližního, je to potom horší, než kdyby se stýkal s hluchoněmým, neboť slova lhářova nepojímají se již vážně a to je nejhroznější rozchod, který může mezi dvěma lidmi nastati.

Prve jsem řekl, že nám lež mnohdy přináší malé ulehčení. Kdo však tou cestou jde, zapomíná při tom jen, že to malé ulehčení má v zápětí nedohlednou řadu přitěží. Neboť jako v dávné pověsti ďábel požaduje duši, jež se mu zapsala, tak si vezme i lžiduch duši, která jednou klam pronesla, a žádá větších lží a skrývaček, aby první lež zakryl, a až je předivo hodně veliké, vyjde na jevo — neboť někde se to přece hatí a ani nejchytřejší vojevůdce lži nemůže vše tak přehlédnouti, aby dovedl na všechny otázky hned dáti odpověď, s níž by vše ostatní bylo v souhlase. Na konec se vždycky prozradí každý sám a to by si měl každý napřed rozvážiti, kdo stojí na rozcestí. V jedné divadelní hře Goetheově se praví:

„ . . . Běda lži, neb nedá úlevy,
jak každé slovo pravdy vyšlé z úst;
ni útěchy lež skytnout nemůž',
je úzko tomu z ní, kdo spáchal ji —
Luk napneš, spustíš — selže, bůh šíp vrátí,
a místo aby zasáh', koho měl,
se vbodne v střelce . . . ”

„Ni útěchy lež skytnout nemůž“ — to je to, to tajemné zlo lži, že člověk nikdy neví, kde a kdy se lež s pravdou srazí — je to tak, jako kdyby dal do oběhu nepravý peníz a musel pokaždé při tom stát, když jim lidé na pultě zazvoní nebo ražbu zkoumají a kladou konečně i na váhu.

Mluvím-li s vámi o lži, nečiním tak z vysoka, nýbrž jako přítel, který sedí zcela blízko u vás, aby se s vámi radil — nebo chcete-li, spíše jako starý Indián z kmene Sioux, který se při táborovém ohni radí se svými, kterou cestou je nejlépe se dáti. Bledé tváře, to jsou lži. Jejich tvrze třeba zničit. Seznávám, že většina lidí v mládí zcela nedostatečně studuje podstatu a následky lži — sice by je tak snadno nezmohla. Studujete jedovaté houby, ptačí hnízda, pavučiny, krystaly a všecko možné k tomu, ale tak zajímavé bytosti, jako je lež, si docela nevšímáte. A přece na ní lze ještě tolik objevů učiniti. Knížečku o lži, jak vzniká, kde se ráda vyskytuje, co způsobuje, jak se skrývá, jak se léčí — takovou knížku by mohly nejlépe děti napsati. Pišete-li o krtku nebo modřince, můžete být jisti, že to všecko stojí také již v Brehmově Životu zvířat — napíšete-li však výtěžky výzkumné cesty o lži, dokonce snad s vlastními kresbami, — můžete být jisti, že to většinou ještě tištěno není. Slyšeli jste už někdy o tom, že jsou v lékařské vědě od nějaké doby mnohem opatrnější s léky a už nepředpisují tak rádi při každé příležitosti kapky a prášky? Přišli totiž na to, že kapky a prášky na některém místě bolest na chvíli sice mírní — za to však často působí

zcela zhoubně a rušivě na srdce nebo na nervy a žaludek a přinášejí trvalou škodu. Tento objev potřeboval ovšem dlouhého času, neboť první příjemný účinek léku lidi přirozeně podplatil a teprve znenáhla se poznávalo, že daleko vzdálené zlé následky často souvisely s takovými malými prostředky pro úlevu. Ve zcela malém měřítku lze to na příklad pozorovati již při alkoholu. Zdánlivě občerstvuje unaveného člověka, protože rozbouří na okamžik krev — za to však zasahuje činnost srdeční a svěžest hlavy a právě na těch obou závisí vytrvalost člověka. Nuže, se lži je to zrovna tak. Ví se zajiště již velmi dlouho, že chvilková úleva, kterou si lži zjednáváme, je provázena největšími škodami — ale právě vědy o lži, která by to jednou tak opravdu objasnila a do všech podrobností probrala, té ještě není. Jak člověka ochromuje pocit, že je zbabělec a že se svým konáním se skrýval, jak jediné slovo lži činí jej otrokem — podobně jako hlt morfia, neopře-li se závčas celou silou vůle — jak lež všecky ostatní dobré vlastnosti v člověku dusí a otravuje a podlamuje odpor proti jiným pokušením, právě tak jako alkohol nejjemnější buňky v mozku rozkládá a vůli oslabuje, jak se pranepatrnou nepravdou celé postavení člověka mezi bližními podkopává a proč je to nevyhnutelno — to všechno bychom měli již k vůli sobě samým vyzkoumati až do podrobností, mikroskopem. A k tomu bychom si měli založili sbírku příkladů lži, mladých i odrostlých, jako sbírku hmyzu, až bychom měli z každého druhu dobrý exemplář, lži z ješitnosti, lži ze zbabělosti, lži ze

chtivosti a lži z nepochopeného přátelství. Dále také čelná okrasná jména, která se jednotlivým lžím dávají, zrovna tak, jako se to dělá při sbírkách zvířátek. Potom též drobné údaje, u kterých druhů lidí se různé lži nejraději vyskytují, tak jako se u motýla píše: ssaje nejraději na pampelišce. Kdybyste se dopustili nějaké hodně smutné lži, nezapomeňte na ni, nýbrž ji dejte na věčnou památku vycpat a uschovejte si ji s jasným udáním všech zlých následků, zrovna tak jako dáváme vycpati dravého ptáka, jež jsme sami zastřelili. Kdo si takové museum lží založí — třeba jen ve své hlavě, nebude už jistě tak neuvěřitelně krátkozraký, jako jsou bohužel tak mnozí lidé co se týká lži. Dobré je při takovém museu to, že můžeme i mladší bratry a sestry a kamarády pozvali na návštěvu a poprositi je o pomoc při sbírání.

Teď bych se vás však na konec zeptal, které jsou pomůcky v boji proti lži. Pouhé správné poznání a dobrý úmysl samy ještě nestačí při přepadení. Vojevůdce může svou pevnost také jen tehdy uhájiti, zná-li dokonale své voje a ostatní pomůcky a ví-li, jak se mají nejlépe chrániti místa nejohroženější.

Dobře pomáhá, býti do krajnosti ostražitým na každé nepatrné zveličování a vzíti si tím pravdomluvnost do zvyku. Vypravuješ-li něco, dej si dobrý pozor na každou nepřesnost a vykládej raději trochu pomaleji, jen abys s pravdou neklopýtl. Zvláště buď opatrný, jde-li o vlastní dobrodružství a hrdinství, a třikrát opatrný, máš-li povědět, co řekli jiní. Viděl jsem

jednou ve „Fliegende Blätter“*) vymalován stroj k nadívání jitrnic. Shora se tam strčil vepř, dole vylézala jitrnice. Právě tak rychle se často zpracovávají výroky, procházejí-li ústy dvou nebo tří lidí, zvláště když ti lidé ke všemu mají nechut k tomu, kdo ten výrok řekl. Takoví lidé jsou právě stroje na jitrnice. Nutí se, abychom všechno právě tak dále říkali, jak jsme to uslyšeli, to je první a nejdůležitější pomůckou k opatření, aby lež neprolomila pevnosti.

Tak jako jsou u tramvaje vedle konduktérů i revisoři, aby nikdo nejezdil bez lístku, tak je ještě další pomůcka, aby ses kontroloval v navykání přesnosti: Pořiď si malý deníček, to se rozumí, dobře si jej schovávej. Tam zapisuj každý večer počet lží a nadsázek, při kterých ses přistihl. Jaká radost, bude-li toho, co se zapisuje, čím dál méně.

Za třetí pomůcku se ovšem doporučuji časté návštěvy v museu lží svrchu zmíněném.

5. STATEČNOST A PRAVDOMLUVNOST.

Slyšel jsem jednou od kohosi: Kdyby přestaly jednou války, rozmohla by se ve světě zbabělost. Nebylo by pak příležitosti dokázat srdnatost a statečnost. Je to správné? Kdyby to bylo totiž pravda,

*) „Rozváté listy“, humoristický časopis německý.

musely by být všechny ženy zbabělé, neboť vyjma Amazonky neprošly nikdy školou krve prolévání na bojišti. Kdo by se však opovážil tvrdit, že ženy nejsou statečny? Že by měly strach nasadit svůj život? Že by nedovedly pohledět smrti v tvář? Nedovedly snášet bolesti? Pomyslete na všechny ty mučednice, pomyslete na milosrdné sestry, pomyslete na každou matku, která se sama protlouká životem pro své děti! Na bojišti u Mel tam stojí uprostřed mezi vojenskými hroby také náhrobek anglické dívky — ošetřovatelky, která se přihlásila do služby v lazaretě s černými neštovicemi, když se toho mnozí muži stranili. Kdo pomyslí na ženy, bude vědět, že statečnost a smělost rostou i mimo bojiště. Ba, kdo může říci, zda snad války dokonce nezabraňují, aby se vyvinul nejvyšší stupeň mužnosti a hrdinství, mužnost totiž, která pochází z lásky? Mužnost není přece nic jiného než nálada, ve které nemá myšlenka na smrt, bolest a příkoří žádné moci na naše jednání. Je snad smrt prachem a olovem nejstrašnější ze všech nebezpečností života na světě? Nebo není bez počtu jiných nebezpečností pro život, zdraví a štěstí u člověka, jež od něho vyžadují zrovna tolik a často ještě více zmužilosti? A možno se snad jen obětovat, abychom jiné zabili, a nikoli také, abychom jiné zachránili? Není láska právě tak velkým pramenem zmužilosti jako válka? A nestaly se snad největší skutky hrdinské ve světě z lásky? A nepřipadáte tu na myšlenku, že by snad bylo ve světě ještě více statečnosti, kdyby bylo ještě více lásky, a že tomu tedy snad právě

války zabraňují, aby se největší a nejtrvalejší statečnost více rozšířila? Právě proto, že války tolik lásky ubíjejí?

Vůbec myslím, že nebojácnost proti tělesné bolesti není ještě důkazem, že člověk má skutečnou pravou statečnost. Neboť je mnoho lidí, kteří mají hodně hrubé nervy a fantasií nikterak vznětlivou a jsou proto dosti lhostejní k tělesným nebezpečím — jako většinou kmenové přírodní. A k tomu přistupuje ve válce pocit ohamující, jež pochod velkého množství vždycky provází. A že pro četné lidi není smrt zlem nejhorším, to přece vidíme z toho, že se jich tak mnoho samo zabijí nebo do vody vrhá, právě proto že jsou pro člověka mnohem bolestnější a nesnesitelnější věci než smrt. Sice by se muselo říci, že samovrazi jsou nejstatečnější lidé, ježto se dovedou dokonce sami usmrtit. Snéstí prokletí, posměch a pohrdání, k přestupku neb i jen k malému opomenutí se přiznali je mnohým lidem hroznější než smrt. Proto uznávám, že největší a nejjistější důkaz statečnosti nespočívá v pouhém pohrdání smrtí, nýbrž v přemáhání lidského strachu a bázně před lidmi. Proto také míním, že přísná pravdomluvnost je vždycky nejvyšším důkazem statečnosti a že tedy každý člověk, i když pušky nikdy neviděl, má denně příležitost v udatenství se cvičiti přímým přiznáváním a bezohlednou pravdou i v nepatrnostech. Je totiž mnohem lehčí ve velkém nadšení rázem odhoditi živoť, než den co den zůstávali mužným, když nás to pudí, před nepříjemným výjevem vypřáhnouti a vyhnouti se ostudě nebo trestu. Tu se ukáže, zda je kdo skutečně železný k hrůze a bázni, či

zdali je zákeřník, který se ukryje, když vidí přicházeti útok.

U starých Germánů se vykládalo, že hrdiny padlé na bojišti zavedou bitevní panny do „valhally“, aby tam přebývali mezi bohy ve věčném světle. Kdo nelže a všechno mužně strpí, jen aby zůstal věren pravdě, ten je už na zemi ve valhalle a přebývá s bohy, neboť ho uctí všichni dobří a stateční a ruku mu podají a láskou i důvěrou mu ze země učiní nebe.

6. ČISTOTNOST.

Ďe-li, řekněte, chtěly byste při úmrtí milovaného přítele kráčet v pestrém šatě a s věncem na hlavě? — nebo byste si rády oblekly o vánočních svátcích černý smuteční oděv s černým závojem? Proč by ne? Není-liž pravda, člověk by vždycky rád také zevnějškem vyjádřil, co cílí v srdci. Oděv má býti takřka známkou, obrazem stavu srdce. Také nechť vidí lidé, jak je člověk naladěn, aby s námi nežerťovali, když nás stihl těžký smutek. Vzpomínám si aspoň ze školských let, že z těch, kteří se objevili ve smutku, druzí si netropili šašky, nýbrž jednali s nimi s jakousi ostýchavou vážností. A jak je to pěkné na druhé straně, když se i radost projevuje v oděvu. Tu se sdílejí i druzí o milou náladu. Když takový zástup dělí v bílých šatech a s pestrými klobouky je na výletě

a zpívají a veselí se, zastavují se staří a říkají s postesknutím v obličejích: „Ach, ta mládež“ — a oživne jim doba, kdy také tak dělali výlety — a ještě dlouho hledí za dětmi. Ano — ta mládež!

Myslím vůbec, že ti lidé jsou nejšťastnější, kteří mají dar, všechno, co jejich srdcem hýbe, také zevně vyjádřiti — na př. malíř, jenž své nejkrásnější nálady a sny může zpodobiti v barvách, nebo sochař, jenž dává své duši mluvit mramorem, nebo hudebník, jenž dává svým citům výraz v divukrásných tónech. Šťasten tudíž, kdo dovede aspoň trochu hrát nebo zpívat — šťasten i prabídny vesnický šumař, který večer hrává na tahací harmoniku, co mu vnukne nálada.

Ve středověku byl kdysi anglický šlechtic doživotně uvržen od krále do žaláře. Zprvu byl všecek zoufalý a zuřil ve své kobce jako šílený — potom však se dostavila odevzdanost a trpělivost i našli ho často v tiché modlitbě se sepjatýma rukama. Tu ho pojala touha svoji zbožnou náladu nějak vyjádřiti — vyprosil si dláto od žaláříka a vydlabával po měsíce obraz Ukřižovaného do zdi žalární, až ta podoba jednoho dne tak dojemně a tak plna trpělivosti shlížela na vězně, že myslel, že se stal zázrak a že ta postava ožila. Ale nestalo se nic, než že jeho vlastní hluboký cit ztělesněl v chladném šedém kameni — a to jej tak oblažilo.

Jsou však ještě jiné možnosti se vyjádřiti než mluvením, malováním, zpíváním, hraním a barva oděvu. Lze se vyjádřiti také ve zvyklostech. Jsou na př. lidé, kteří

mají přání naprosté pokory, a ti se budou pokoušeti ponenáhlu tomu dávatí výraz ve všech svých každodenních zvyklostech, ve svém pozdravu, svých odpovědech, v držení těla — až konečně celá jejich bytost bude dýchat pokorou — jako se umělci konečně po mnohém dlabání podaří svému obrazu dáti takovou podobu, že je v něm jeho myšlenka úplně ztělesněna. Nuž, povězte, jak byste se snažili vyjádřiti svoje přání po čistotě. Není snad člověka na světě, byť byl sebe zdivočilejší, který by neměl v hloubi duše ani toho přání — přání býti čist. Snad neví ani sám určitě, co tím vlastně míní — ale je to takové jakési toužení býti zbaven všech skvrn, být v srdci bílý jak sníh, být nedotčen vším, co je špinavé ve slovích a posuncích a myšlenkách. Jak pak to bude ve své bytosti projevovali? Špinavýma rukama, neučesanými vlasy a skvrnami na oděvu nebo tím, že bude užívat hodně špinavých slov? Myslím pravý opak. Kdo není čistotný z přirozené navyklosti, měl by býti čist, aby hodně umělecky vyjádřil touhu svého srdce po neposkvrněné čistotě. Celý jeho zjev mu může býti prostředkem, aby tu touhu ztělesnil, právě tak jako kámen je sochaři prostředkem. Nemíním, že je proto třeba nosit drahé šaty. Ale i nejchudší člověk najde vodu k mytí a k vyčištění svého šatu. Jen je o to, abychom měli pravou vůli a touhu něco vyššího vyjádřiti svými zvyklostmi — býti umělci čistoty.

Kdo jednou s tím začal a je pozorný na každý prášek a každou skvrnku na obličeji, na rukou a na

oděvu — učiní k své radosti ještě důležitý objev. Jako totiž naše vlastní hudba působí konejšivě a povznášejícím způsobem na naše srdce, tak má také zvyk čistoty velický vliv na naše nitro. Zamilujeme si čistotu a nestřípíme nejen skvrn na své kazajce, nýbrž ani skvrn na svém charakteru ani špinavých slov, jež z našich úst vycházejí, ani špinavých myšlenek, které víří v naší duši.

Budete-li o tom přemýšlet, porozumíte, proč zakladatelé velkých náboženství tolik váhy přikládali pravidelnému zbožnému umývání. Věděli, že tento návyk i dovnitř působí, že je to pomoc pro člověka, upamatování na to, aby také čistě myslel a mluvil.

Na druhé straně je vnější nečistota velkým nebezpečím, protože působí nakažlivě dovnitř. Slyšeli jste už, že skvrny od vitriolu jsou nebezpečny, protože nejen celý oblek prožerou, nýbrž proniknou až i k člověku samému a mohou poranit tělo? Tak se to však má vlastně nejen s vitriolovými skvrnami, nýbrž se všemi. Prožerou se až pod kůži, ba do samého nitra. Kdo dovede celé dny chodit s velkou žlutou skvrnou od vajíčka na obleku, nebude ani ve svém nitru tak hned s mýdlem po ruce. Ztrácí ošklivost ze špíny. Lehčeji se mu žije se skvrnami. A kdo se nestydí za špinavé vlastní ruce a nehty, nebude se stydět ani za špinavé řeči a na konec volit k svému každodennímu styku i špinavé myšlenky.*)

*) Samozřejmě se tu nesmějí vyčítati skvrny těm, kteří pracují rukama a mají je od špinavé práce — takové skvrny jsou čestnější než nejčistší šaty nějakého zahaleče.

Dobří znalci lidí podívají se proto pokaždé u člověka napřed na jeho čistotnost, chtějí-li věděti, smějí-li k němu pojmout důvěru. Americký černoš, který byl v dětství ještě otrokem a teď je velmi váženým učitelem a řečníkem v Americe, uveřejnil nedávno svůj životopis: tam vykládá, jak ve věku 12 let jako zcela chudý mladík běžel pěšky tři dni, aby ho přijali do velké školy černošské. Peněz neměl, aby mohl školu platit, ale doufal, že si je vydělá vedlejším zaměstnáním. Když prosil představenou o přijetí, uložila mu nejprve ukliditi dvě světnice. I učinil to s takovou bedlivostí, že nebylo vidět ani prášku. Když to viděla, přijala ho. Pojala k němu důvěru. Pomyslíla si: Dělá-li tak toto, bude to asi i v jeho ostatní podstatě pořádně a čistotně vypadati. Ten někam dojde. V téže knize vypravuje též, že první a nejdůležitější, aby se černoši vychovali a vzdělali, je naučiti je užívatí kartáčku na zuby. To prý je závažnější než naučiti čtení. Neboť pokud se nenaučí důkladně čistotnosti, je jejich čtení také nečisté a nepořádné. Kartáček jim dá vůbec leprv oporu. Naučí-li se čistiti zuby, nakazí ten zvyk pomalu celé ostatní jejich počínání, jež učiní čistším a spořádanějším.

Vidíte tedy, že čistotnost není něco vedlejšího, co se odbude snadno a rychle a nač stačí co nejméně vody, takže již v pondělí je celý ručník pln černých prstů — nýbrž že je to věc, na níž mnoho velikého v životě závisí. Mnohdy myslí takový klučík, že to, zda se jednou v životě něčeho dodělá a bude míti štěstí, závisí především na tom, má-li někde vlivného strýce nebo bohatou

tetu a s jejich pomocí je postrkován penězi a přimlu-
vami. Pravím vám: čistota je nejbohatší a nejmocnější
teta na světě — a kdo s ní je zadobře, tomu sype
vrchovatě požehnaných darů a její přimluva otevírá
dveře u největších pánů. Špinkové však nechť si mají
sebe bohatší a mocnější strýce — kdo vidí na jejich
oděvu skvrnu na skvrnu a zamaščené papíry a nečisté
ruce, utře si sám ruce a řekne: „Lituji velice — bohužel
není právě nic volného“ a své ženě polom řekne: „Za-
plaf pánbůh, na štěstí není zrovna volného místa —
brrr“.

7. ZÁVIST.

Karlík má vrchovatý talíř polévky, kdežto Jeník
dostal jen půl a ostatně jen jeden knedlík,
kdežto Karlíkovi trčí tři kusy jako ostrovy z hluboké
vody. Tu leze Jeníkovi po zádech bledá závist a zdá
se mu, že už nemůže bratra ani cítit. Když pak do-
konce znenáhla pozná, že matka nějak Karlíkovi přeje,
snad že je obzvláště potřeben její péče — zařídí se
závist u Jeníka po domácku. A teď má nejen méně
lahůdek než bratr, nýbrž ještě v nitru jed, který mu
vůbec všecko jídlo otravuje: již pořádně pošilhává,
protože jeho oči jsou pořád obráceny na bratrův talíř.
Když pak přišel nedávno na to, že Karlíkovy boty jsou
z jemnější kůže než jeho, musí jedním okem šilhati
dolů na boty a druhým na talíř, jeho hněv se sveze

střídavě s talíře na boty a vyleze zase po Karlíkových nohou na stůl.

Ano, považte: Znal jsem takového Jeníka, a když jsem jednou mluvil o závisi, přišel ke mně a pravil: „Vím dobře, jak je to všechno ošklivé a protivné, ale nemohu za to, že pořád vidím, že on dostává víc a všechno lepší než já. Maminka ho má raději, to jsem už dávno vypožoroval“. Na to jsem mu odpověděl: Milý Jeníku, to máš zcela pravdu, že nerovné přiděly nemohou zůstat nepovšimnuty, jakmile se člověk pustí do srovnávání. Ale nač vlastně srovnáváš? To bys přece mohl vědět již napřed, že není na celém světě dvou lidí, kteří všeho dostanou stejně, zrovna tak jako není dvou květin, které mají pro sebe úplně rovné částky svělla, vody a země, a rovněž by sis mohl mysliti, že nebude v celém světě matky, která dovede v tutéž dobu ke všem svým dětem projevit stejnou vnější starostlivost. Snad má teď s jedním zvláště soucit, protože je slabounký, nebo protože ho v dětství musela tak úzkostlivě ošetřovati a tento zvyk jí pak zůstal. Nebo s ním má větší soustrast než s druhým, protože vidí, že má ve své povaze rysy, jež mu budou jednou život velmi stěžovati. A tu se jí teď zdá, že mu musí mládí hodně osladit — zkrátka: můžeš vědět, co se v srdci matčině odehrává? A odkud víš, zda se jí v pozdějším životě ještě nepřiblížíš více než Karlík, až se z tebe stane silný muž a ona uvidí, jakou podporu v tobě má. Ne, odvykej si závist, neboť to je člověku tak, jako by měl pořád mořskou

nemoc, všecko má takový zelenožlutý lesk a člověk se nemůže již z ničeho radovat, protože vidí pořád někoho, kterému je ještě lépe. Slyšels již ve starověkých pověstech o stymfalidách, takových plácích, kteří lidem všecko, co chtějí jísti, ošklivě potřísní? Takovými pláky jsou závistivé myšlenky. Udělají člověka nejnešťastnějším ze všech lidí. Máš pravdu. Pouhými dobrými úmysly těch pláků nelze zabít. V pověsti museli také napřed Herakla zavolat, aby je božskými šípy sestřílel. Takový božský šíp ti tedy chci dát, totiž dobrou myšlenku, kterou můžeš pláky závisti rázem sklát, kdyby se chtěli na tvém talíři usadit. Radím ti totiž: Nezapomeň ani na okamžik, že ti, kterým je zdánlivě lépe a více užívají než ty, nebo kterým se věnuje více péče, víc ohledu a pohodlí, že ti naprosto ještě nejsou závidění hodni. Neboť většinou je těm, již v mládí byli zvyklí a jimž se každé přání plnilo, v pozdějším životě velmi těžko, protože jsou zchoulstivěli a mimo to jim schází dar starati se o jiné a na jiné pamatovati — a bez toho daru nepoznají, co je v životě nejcennějšího a nejvzácnějšího — bližního ze vši duše milovali a hluboko do srdce mu být pojat. Proto jest těch, kteří „se mají lépe“, často velmi litovati. Teď se zeptáš: Ale když chlapec, který je sirotek, jde podle ozářeného okna šťastné rodiny, také má snad těch dětí litovat? Nesmí jim opravdu závidět? Ne, závidět jim nesmí nikdy. Vždyť ještě neví, jaká bude druhá polovice jejich života. Kdyby to mohl předvídati, snad by žehnal tomu domu a řekl by: Ach, kdybyste

znali, co na vás ještě čeká — jak vám toho přeji, že se můžete nyní ještě pořádně poradovati! A ví, jaký život jemu samému je ještě připraven, zda mu nebude vše bohatě odplaceno, čeho postrádal? Že by jeden měl všechno a druhý nic, to na světě nikdy nebývá. Bohatství, štěstí, láska, zdraví, nadání nejsou nikdy pohromadě v jedné ruce. Jeden má jisté výhody, dary, úlevy — druhý něco jiného a každý musí hledět, aby z toho, co mu bylo přiděleno, udělal, co lze nejlepšího. Nejsi-li tedy tak zvyklý jako Karlík, tak se z toho raduj a uč se za to hodně důkladně myslit na jiné a na sebe zapomínat, buď tvrdý k sobě, aby ses stal silným — a až se jím staneš, budeš se jednou stydět za všechny své výlety na cizí talíře a nebudeš už chtít měnit s bratrem — ba, snad jej budeš mít ještě jednou tak rád, když budeš vidět, jak těžce se probíjí životem, a možná že budeš ještě matku za všechny své hloupé myšlenky odprošovat — bude-li ještě na živu, což doufejme ze srdce.“

Je několik pěkných veršů od Geroka*), na které pokaždé pomyslete, když vás bude štěstí mýjet a zazáří někomu jinému do života — je v nich jemně naznačeno, jak všechno cizí štěstí zcela zvláštním způsobem i v nás svítí, dovedeme-li se dosti zapomenouti, abychom se o ně z plna srdce sdíleli:

Stín stěle se jizbou a tmí se,
den ztrácí se v tajemnou dál,

*) Karel G., něm. básník duchovní (1815—1890).

leč domeček naproti skví se.
jak rubín by za oknem plál.

Byt k západu obrací čelo
a rdí se mu purpurem lic.
v dol pospíchá, než by se stmělo.
mdlý paprsek pasákům vstříc.

Já chatu mám schovanou v šeru,
ta okénka k východu má,
hrst paprsků sousedům беру,
jich zápraží s nimi si hrá.

Tož z osudu přes to měj radost.
že vedle jda miji tvůj byl;
když v sousedství štěstí je zadost.
jak z vlastního můžeš si vzít.

SEBEPOZNÁNÍ.

1. CENA SEBEPOZNÁNÍ.

Víte-li pak, děti, který je nejtemnější díl světa? Afrika? Nikoli, Afrika je teď také všemi směry od smělých cestovatelů prozkoumána. Vizte jen novou mapu Afriky. Je tam solva ještě prázdné místo. Všude zakreslili jezera, pohoří a řeky, znají se národy — ba již se chystá stavba velké železnice celou pevninou.

Ne, nejtemnější díl světa je lidské srdce. Lehčí je sledovati Nil až ku prameni — ač k tomu potřebovali přes tisíc roků — než stopovati lidský čin až k jeho nejtajnějšímu prameni v srdci. Proč to? Vlastně bychom řekli, že je to naopak. Neboť poznati pramen činu, k tomu je třeba pláti se jen sám sebe a není nutno sváděti o to boje s divokými kmeny nebo konati namáhavé pochody ve žhavém žáru slunečním. Které pak jsou to vlastně nepřekonatelné překážky, jež se stavějí v cestu zkoumání vlastního nitra? Jste-li na př. dopadeni při nepravdě a jste dotazováni, proč jste ji řekli — budete věděti pravý pramen? A proč ne? Vidíte, jak málo máte ještě znalosti o svém temném dílu světa, sice byste mi to mohli hned říci. Není-liž pravda, člověk se bojí toho, co sám na sobě objeví.

nerad by shledal škaredých vlastností a proto to nemyslí s výzkumnou cestou vážně. I nejodvážnější objevitel, který se nebojí lva ani lidožrouta, má jakýsi divný strach proniknouti až k pramenům svého vlastního konání. Rád by věřil, že koná všechno jen z lásky k lidstvu a že při tom vůbec nemyslí na sebe — kdyby se však důkladně zpytoval, snad by přišel na to, že většina jeho činů vzniká v pohoří slávychtivosti a že mnohé jiné mají svůj pramen v houšti dobrodružnosti a že pravá láska k pravdě je snad jen docela malým potůčkem, který stěče cestou do hlavních toků, jež jej pohltní. Není to však zcela stejné, ze kterých pramenů jeho jednání vyvěrá. Hlavní věci zdá se přece, že něco velikého a užitečného koná. Co tomu říkáte? Není to docela jedno, je-li železnice poháněna parou nebo elektřinou — jen když jede? Jistě je to jedno, je-li to pára nebo elektřina — ale představte si, že je nějaká jiná síla hnací, kterou ještě neovládáme a která zatím způsobuje výbuchy a celý vůz třísí — je to potom také jedno, která síla se volí? Zrovna totéž je však, když člověka žene slávychtivost a dobrodružnost. Na kus cesty snad vykoná velké a užitečné věci. Ale není ani na okamžik jistoty, jak brzy se sám zničí a všechno, kteří se mu dávají pod ochranu. Neboť touha po slávě a dobrodružstvích vzrůstá pořád tím divočeji, čím se víc podporuje, a dostane až příliš brzo více síly než svědomí člověka a více než jeho láska k pravdě — a potom je ztracen. Právě proto však je tak nesmírně důležité sám sebe poznati, aby člověk zavčas na

všecko přišel, co se v srdci rozlézá a chce z člověka učiniti otroka. Vy víte, že jedovaté houby v lese nejlépe rostou všude tam, kam nepřijde světlo sluneční. Tak to je též s jedovatými houbami v lidském srdci. Ty bujejí tam, kam nikdy nepřijde světlo sebepoznání. Rodiče upozorují zlé náklonnosti vaše teprv tehdy, až už obyčejně tak vzrostou, že je lze sotva ještě vymýtlí — jen vy můžete býti poznati, když rozvijí ve vašem srdci první tenké výhonky. Pamatujte, že by bylo lze rakovinu v mnohém případě operovati, kdyby se na to zlo přišlo, dokud je ještě nepatrným vřídkiem v těle — bohužel se však uvidí obyčejně až tehdy, kdy jsou již četná tkaniva otrávena a celé tělo prolezlé.

Největší překážkou sebepoznání je právě naše přání něco si namluviti a ještě k tomu věřiti tomu. Každý člověk by si rád sebe vážil a proto se oslýchá své vlastní špatnosti a směšnosti pojmenovali pravým jménem. „Ach, ten dělá všecko jen z ješitnosti“, tak se řekne honem o někom jiném — ale když uděláme sami něco z pouhé ješitnosti a z touhy po slávě a pověsti, namlouváme si rádi, že jsme to učinili ze samých šlechetných pohnutek. Tak jako rostliny vytvářejí jistá ochranná opatření proti slimákům a housenkám, tak vytvářejí lidé ochranné myšlenky, aby to, co udělali, sobě okrášlili a nabílili. Byl-li kdo zapomnělivý nebo nelaskavý, řekne: „Neměl jsem kdy“ a potom tomu i sám věří. Sní-li někdo mladší sestře koláč, který dostala k narozeninám, z pouhé nenasytlosti, řekne potom: „Chtěl jsem, aby si nepokazila žaludek.“

„Dýcha předchází pád“, praví přísloví. Ještě jistěji se smí říci: Obelhávání sebe předchází pád. Neboť když se národ nebo jednotlivec staví slepým k vlastním chybám, možno být jistým, že je blízko pád — zrovna tak jako při lodi, jejíž kapitán nedovede přesně na vlas vypočítati, jak daleko se ve větru a nečase odchýlil od správného směru. Nalže-li něco cestujícím, neškodí to aspoň lodi — ale když i sobě samému ve své kajutě nakuká, že je na správné cestě — nutno pohrbiti všecky naděje. Neboť oceán a větry a skaliska nelze nikdy podplatiti — ty se řídí jen pravdou.

2. ŘECKÝ CHRÁM.

Jistě jste již čtli o slavném chrámu Apollinově v Delfách, kde věstkyně v horkých parách seděla na trojnožce a prorokovala budoucnost. Ten chrám měl nápis: „Poznej sám sebe“. To bylo první a nejdůležitější, co bůh ke každému volal, kdo se ho chtěl tázati na budoucnost. Teď by mohl někdo říci: Není plno věcí, které jsou ještě mnohem důležitější a ještě spíš by patřily na štít chrámu? Na př. výrok: „Miluj bližního svého“ nebo „Ovládej sám sebe“? Pročpak bylo voleno sebepoznání jako nejnaléhavější a nejmoudřejší? Zajisté, protože nelze ani bližního vskutku milovati ani sám sebe ovládati, jestliže člověk nepozná sám sebe. Kdo na př. vůbec neví, že je

prchlivý nebo lakotný nebo tlachavý, ten také vůbec nepřipadne na myšlenku, aby se zdržoval a pozor na sebe dával. Myslí, že na něm vůbec nic není, co by se mělo zlepšiti. Jako by byl chlapíkem dokonalým. Toho pojmenování užila o něm nedávno tetička Anna, on to uslyšel a teď se na ten posudek spoléhá — ačkoli zcela dobře ví, že tetička Anna nemá ani tušení, jak to u něho vypadá. Takové lidi bez znalosti vlastního nitra jmenujeme — domýšlivci: jsou jako hodiny, které se zastavily; neboť považující se za dokonalé a nedovedouce svých chyb viděti, přirozeně se nevyvíjejí dále, nýbrž se prostě zastavují. Slyšeli jste již kdy muže s chlapeckým hlasem? To tak podivně zní, že si na to nijak nemůžeme zvyknout. Stejně podivné je však, když tělo člověka pořád roste dál, kdežto on v nitru zachovává chlapecké chování a zůstává pošetilým a nezvedeným klackem. Považte, klacek a má vousy a snad se i oslovuje „Pane doktore“! A to všechno pochází z nedostátku sebepoznání. Jen ten, kdo se zná, dovede se ovládati — podobně jako strojvůdce dovede lokomotivu jen tak ovládati, když zná důkladně všechny její části a ví, jak veliké zahřátí snese kotel a které ventily třeba otevřít a zavřít a které části zvlášť opatrně mazati.

S láskou k bližnímu je to zrovna tak. Bez sebepoznání není možná. Představte si, že byste se dostali s někým do nevole a hádky, na př. s bratrem nebo se sestrou. Příčina toho spočívá snad v tom, že je ve vašem tónu cosi příkrého a dráždivého, nebo

také cosi hrdého. Vy to však ani nevíte, nýbrž hledáte jen pořád vinu u jiného. Nebo jej svým jednáním raníte na citlivém místě, takže vyjde z míry. Máte ho rádi a přejete si, aby se našel jiný tón pro styk — ale po každé se to zase smekne na kolej hádky. Tak je mnoho lidí, kteří znenáhla nadobro zatrpknou a uchýlí se do samoty, protože přijdou k poznání, že jich nikdo nemá rád, že jim každý uhýbá s cesty a že jim odpírá pomoc a účastenství. Kdyby byli zavčas nastoupili na výzkumnou cestu do vlastního nitra, byli by tam snad našli všelijaké ošklivé a odpuzující vlastnosti, které byly vinny jeho osamocením. Proto to má hluboký smysl, je-li nad chrámem, kde se člověku věští jeho budoucnost, napsán výrok: „Poznej sám sebe“! Neboť člověk, který sám sebe prohlédne, má svou budoucnost z většího dílu v rukou, protože se může zavčas změnit, než je pozdě, a protože své chyby a omyly pozná a dovede se jich v budoucnosti varovat, kdežto zaslepenec se nikdy ničemu nenaučí, an hledá příčiny svého osudu pořád jen v chybách druhých lidí.

Představte si na př. továrníka, který svým dělníkům věnuje všelijaká dobročinná zařízení a potom si stěžuje na to, že lidé jsou tak nevďeční. Jsou ovšem ve všech vrstvách nevďečníci — ale napřed by se měl továrník přece jen pláti, zdali tím snad není sám vinen, že se jeho dělníci neradují z věnování — zdali si snad příliš nezahrál na milostivého pána a příliš málo nemyslel na to, že umět darovati je velmi těžké.

Nebo si představte, že někdo nemá v obchodě štěstí. Tu je správné, ptá-li se především: Které chyby jsem udělal? Byl jsem nepořádný, nebyl jsem dosti pracovitý, nebyl jsem pozorný a dosti zdvořilý k zákazníkům nebo nemám snad pro ten obor dosti nadání a znalostí? Odpoví-li poctivě na všechny tyto otázky, může třebaš ještě udělati štěstí. Svede-li však všecko na zlé časy atd., nikdy se ničeho nedodělá, neboť pro toho, kdo nemá sebepoznání, jsou všechny časy zlé.

3. ZKOUMEJ SÁM SEBE.

Člověk stojí-li o půlnoci na některé z velkých lodí, které brázdí oceán, uslyší najednou zníli táhlý hlas jako s nebe: „Vše v pořádku“. Je to námořník v nejvrchnějším koši stožárním, který konal ještě jednu obhlídku. Cestujícím, kteří se ubírají na lože, zní to konejšivě jako požehnání shůry. Než se kapitán odebere na lůžko, zkouší na základě map a kompasu ještě jednou zcela přesně, kde teď loď je a zda se také neodchýlila od vylčeného směru. Čím je kapitán a námořník v koši pro loď, tím je svědomí a rozum pro člověka. Ty obojí by měly každý večer před spaním přesně zkoušeti, zda člověk v nitru také nezbloudil s pravé cesty, kterou mu vnitřní hlas předpisuje, a zda je u něho „vše v pořádku“.

Nepotřebujete se při tomto podnětu bát, že z vás chci udělati krutihlavy, kteří celý den o sobě přemýšlejí

a dávají si práci s neustálým slíděním po samých špatnostech ve všech koutech svého nitra. Ale tak usínati jako králik nebo kráva, aniž se člověk ještě jednou podívá na kompas svědomí — to se mi přece také zdá trochu nelidské a bezhlavé. Když člověk v tiché hodině nikdy neuvažuje o jednotlivcích, s nimiž má žít a jednat, a neptá se, zda s nimi zachází a je posuzuje správně — a když nikdy nepřehlíží sklony a pudy, které v jeho nitru vyrůstají a působí — jak potom může sám sebe řídit, jak určovati správně svůj vlastní směr? Kdo nikdy nepřemýšlí o sobě a o jiných, je jako příšerná loď v báji, jako loď, jež bez řidiče s plachtami roztrhanými přijíždí bouří zmitána a nikdo neví, kam jede a kde se rozlíná.

„Jsem svéhlavec, jsem umíněný, jsem bezstarostný a nemyslí v lásce, příliš bezohledný ve chtění, neněžný ve slovích, opovážlivý v tónu, mluvím příliš mnoho o sobě, myslím vůbec příliš mnoho na své libůstky — jsem nepořádný a jsem sám vinen nezdařem a neštěstím, které stihlo mě a mé milé?“ — na to vše by se měl člověk ptáti a mužně odpovídati. Kdo si to navykne, je řidičem a vedoucím a bude druhým oporou v životě — kdo se tomu nenaučí, bude stále zmitán vlnami a nebude nikdy věděti, kde je a kam jde.

OBJEVY.

1. PROČ TŘEBA HLEDĚTI ZA KULISY.

edíte-li v divadle nebo v cirkus a vidíte tam tančící rej skřítků, kde drobná děvčátka ve vašem věku hopkují ve třpytivých cetkách a polévá je brzy červené, brzy modré světlo, potom zase sněhobilé — myslíte si jistě, jak byste byly také rády při tom a jak skvostné by to asi bylo živobytí! Zavedli vás snad rodiče také už někdy za kulisy? Kde můžete viděti skřítky z blízka a pozorovati, jak unavené a úzkostlivé mají většinou tváře? A což kdybyste leprv přišly do jejich obydlí a viděly, že jsou to ponejvíce chudobné děti a již musejí přivydělávat, aby se rodina vyživila, a že se s nimi bohužel často na jevišti i doma tvrdě nakládá — tak na ráz poznáte, že život před kulisami a za nimi velmi rozdílně vypadá.

Jsou pak lidé, kteří mají požitek jen z toho, co je před kulisami, a ani pomýšlení nemají na to, jak to za nimi vyhlíží. Vidí stále jen vnější lesk a povrch — dále se nepouštějí. Mladé kočičky jsou jen 9 dní slepé, ale ti lidé jsou slepí celý život — nebo aspoň vidí jen, co je nejbliž, jsou krátkozrací. Slyšeli jste někdy, co řekla před více než 100 lety francouzská královna

Marie Antoinette, když před okny jejího paláce křičel hladovějící lid a jí se oznamovalo, že lid nemá chleba? „Ať tedy jedí koláče“, prý řekla — ne aby se chudákům vysmála, ale proto, že si vůbec ani nemohla představit, že člověk nemá co jísti. Žila jen v lesku a nadbytku, ale nikdy neviděla za kulisy. A protože lidu nerozuměla a nic nevěděla o jeho životě, tak s ním také nesprávně jednala a to také zavinilo její tragický konec. Neboť tím, že něčeho nevidíme, nemůžeme to jistě odstranit. A abychom viděli to, co se děje za kulisami, to je pro nás důležitější než to, co se děje za jasného dne — neboť to, co se jeví na první pohled, je často jen zdání a klam a teprve za tím vězí skutečný a pravý život. Kdo však jen při zdání setravává a při vnějšku a nezkoumá, co vězí za tím, nesmí se pak ani divit, jestliže se budova jeho života zříjí — jeť zbudována na samých nesprávných nákresech a výpočtech.

Podnikneme spolu několik vycházek za kulisy života, abyste pochopili, co míním, a odvykli si zavčas krátkozrakost.

2. PÍSEŇ O KOŠILI.

Dali pak jste si už někdy prohlédli takový velký závod s prádlem, takovou výkladní skříň, kde leží lesklá pánská košile vedle košile? A k tomu zvláště večer, kdy na ně svítí elektrické světlo a září na nich výjimečně laciné ceny?

Jak povstala země a slunce a měsíc, to víte docela dobře — ale víte-li vlastně, jak vznikly ty košile? Podívali jste se někdy za kulisy? Co všechno by tak mohla vypravovat košile, kdyby mohla napsat své dějiny! O bledých šičkách na tmavých dvorcích, kam sťeží nakoukne docela svrchu kousíček modrého nebe a odpoledne se dostaví kolovrátkář, aby zavrzal píseň o dávné radosti a poesii, o probdělých nocích rok za rokem bez nějaké jiné změny vyjma trochu víc hladu nebo trochu pilnější práci — ba, to by byla kapitola z dějin košile. A k tomu jako poslední připomínka košile ještě zklamaný obličej šičky, když dostane skrovnou mzdu od šilí dlouhých dnů a počítá, jak z toho má žít, šatili se a platili nájemné. Před mnoha lety vyličil bídu šiček košil anglický básník, aby tak pohnul srdcem boháčů — povím vám z toho několik veršů:

Pár prstů hubených, mdlou
a v zrudlých očích tíž,
šat vetchý, shrbený týl —
šít na chléb ženu zříš.
Pich, pich, pich!
I vzhledne v zmatené tísní,
vzdech hladu jí zbarví hlas
a šilí zbásní v písni.

Dělat, dělat, dělat
den ze dne do noci,
dělat, dělat, dělat
jak uvěznění, otroci.

Lem a klínek a pásek,
pásek, klínek a lem,
věčně sehnutá — hlava se točí —
ruka trne při tom všem.

Dělat, dělat, dělat,
když mlhy listopad seje!
Dělat, dělat, dělat,
kdy jarní slunečko hřeje.

Když zašvitoří krov,
jak vlaštovka vlitne v blesku,
svou píseň vesny zanoří,
až srdce se pohne v slesku.

Pár prstů hubených, mdlou
a v zrudlých očích tíž,
šat velchý, shrbený tyl —
šít na chléb ženu zříš.
Pich, pich, pich!
I vzhledne v zmatené tísni,
vzdech hladu ji zbarví hlas —
dá bídu smíchu mocných na pospas? —
a šílí zbásní v písni.

Od té doby, co ta píseň byla napsána, mnoho se zlepšilo v živobytí dělníků — ale šičky košil hladověji pořád ještě nejvíc ze všech lidí. Za tím vším elektrickým světlem ještě tolik ubohého živoření! Kdyby o tom všichni věděli — jinak by bylo na světě. Neboť továrníci to sami změnit nemohou. Teprv až vstoupí víc lásky do všech srdcí a spojí všechny na pomoc, teprv tenkrát se rozjasní také v životě těch, které za nás šijí a nespí. A to má větší cenu než všechno světlo ve výkladních skříních.

3. POD ZEMÍ.

Položím tu kus uhlí na stůl. Mrtvé, černé a špinavé tu leží. A přece, jak živé a zajímavé jsou jeho dějiny.

O tom vám dnes něco povím.

Znáte jistě všichni starou pověst o propadlém městě Vinetě, které odpočívá na dně mořském a o kterém básník píše:

Z bezdna mořských hlubin slyšet jesti,

večerem jak zvony temně zní;

podivné nám podávají zvěsti,

pod vodou že dávno město sní.

Kleslo ve klín dravých vln a teskné

trosky z něho voda musí krýt;

z jeho cimbuří jen občas bleskne

na hladině zlatých jisker svit.

Rybáře, jenž div ten v temnu noci

spatřil zalřpylit se z vlhkých skal,

na to místo cosi táhne moci

pokaždé, byť loďku v zkázu hnal.

Nuže — propadlé město jest ovšem jen pověst, — ale není to pověst, že tam dole na dně mořském a hluboko v klínu země odpočívá propadlý svět — obrovská říše rostlin se vzácnými zvířaty z dávnověku, pohřbená před mnohými tisíci lety vodou a zemětřesením a jinými mocnostmi. O tomto propadlém světě jsme se již ledačeho dověděli, na př. z kousků jantaru, které nic jiného nejsou než zkamenělá pryskyřice mohutných stromů jedlových a začaslé v sobě ještě mají hmyz. Nejvíce jsme se však naučili z velkých vykopávek a dolů; tu lze celé dějiny stvoření vyčísti z otisků rostlin a zvířat na zkamenělině — však jste o tom ve svých knihách jistě

již ledaco čtli. Propadlý svět tam dole není však pro nás bez užitku jako město Vineta, nýbrž slal se velkou zásobárnou světla a tepla pro lidstvo: Jsou to nekonečné zkamenělé lesy pravěku, jež vynášíme zase na povrch zemský jako uhlí a jimiž topíme v našich kamnech a továrnách a z nichž dobýváme svítivý plyn.

Uhlí má takořka dvoji minulost — jedna se týká jeho odchodu ze světa, jeho zapadnutí v noc a zluhnutí, druhá jeho návratu na světlo boží, jeho vzkříšení. Sluneční světlo, které na ně před mnohými tisíci let hrálo, zapaluje je znova. Touto druhou minulostí se budeme teď zabývat. O horníku promluvíme, jenž je z dolu vynesl na povrch.

Víte, který dělník vede život ze všech nejbídnější a nejtěžší, takže je vůbec těžko pochopiti, že má ještě chuf žíti? Je to horník v uhelném dole. Jdete-li někdy v zimě za večera velkým městem a vidíte nesmírné množství zářícího světla a pozorujete, jak suplicí lokomotivy vjíždějí a vyjíždějí z moře světél, a povážíte vsecky ty nesčetné továrny a jejich hrčící kola a uvědomíte si, že ten všecek velkolepý ruch vlastně spočívá jen na kamenném uhlí, tak byste si měli pomyslit: žádná odměna nemůže být dost velká pro ty, kteří této vzácné hmoty v neustálém nebezpečí života dobývají z temna země. Jak je to však podle pravdy? Co má horník ze svého života? Hodně takových dělníků ve všech zemích nemají často dosti mzdy, aby si v zimě pořádně zatopili ve světnici a večer rozsvítili lampu. A to jsou titěž lidé, kteří nám všem dobývají světla a tepla! Čtli jste někdy.

jak vlastně ti horníci pracují? V uzounkých a ponurých jamách leží často celé hodiny s kopáčem, polonazí pro velké vedro, na zemi, aby jediný velký balvan uvolnili. Jak tam v dole vzduch otravuje život, lze si pomyslet. Četl jsem kdysi popis od muže, který v Anglii do takového uhelného dolu sjel a čtyři hodiny tam pobyl. Poslyšte, jak potom líčí své pocity při návratu: „Vyjel jsem v masivním těžním koši rychlostí šipky zase na povrch. Jaká to byla radost z nádhery přírody, když už mých oči neoslepovaly paprsky sluneční! Zapomněl jsem docela, že jsem byl černý a špinavý jako poslední havíř, a kráčel jsem s upřímnou radostí mezi poli a lukami. Jak hedvábný byl dech větru, jak povznášející trilkování skřívana vysoko ve vzduchu, jak omamující vůně, která vycházela z kopek sena! Jak nezapomenutelně malebného pohledu poskytoval řad těch, kteří tam v žáru slunečním pohrabovali čerstvě posečenou louku.“

Tak tedy píše tento návštěvník již po čtyřech hodinách. Je mu, jako by z pekla unikl. Horníci však tam musejí celý den setrvat — a celý život.

Pozorujete-li kus uhlí, pomyslete pokaždé na to, že to ještě zdaleka není největší vymoženost člověka, když z temné sluje vynáší na světlo lesy pravěku, aby zapalovaly světlo a hřály teplem. Dokud musí výměnou za to posílati živé lidi do temnot země, aby ztwardli a sazemi se pokryli na těle i na duši jako kamenné uhlí samo — potud neslavil ještě lidský duch své největší triumfy. Teprv až ten, kdo ve špíně a ve tmě musí pracovat, dvojnásobně za to bude odměňován volným

časem k pobytu na slunci a světle a slaven dáním pohodlné domácnosti a bude smět účast míti na kráse a vědě — teprv tehdy se stane člověk v pravdě králem země!

V jedné staré písni národní se píše:

Kdepak bys, nevěsto, korunku, prstýnek měla,
kdyby ten horníček pod zemí nebyl jak včela!

Nezapomeňte nikdy, že hluboko na dně všeho skvostného a nádherného ve světě je nejen myšlenka umělcova a duch vynálezcův, nýbrž i namáhavé strádání prostého dělníka — a že všecka ta nádhera a lesk nemá pro nás požehnání, nevšímáme-li si toho a nepamatujeme na to.

4. UČITEL.

naší škole bydlel učitel se svou rodinou. A když za přestávek pět set žáků v hustém chomáči přecházelo podle jeho dveří, stropili si pokaždé někteří žerť, že hromovými ranami bouchali na dveře nebo se strkali, až o dveře naráželi. Veliká radost pak nastala pokaždé, když učitel zuřivě vyrazil z bytu jako kukačka z hodin a přece nemohl vinníky vypátrati, neboť ti již dávno zmizeli v hromadě druhých. Najednou ten nešvar přestal, aniž byl kdo vypátrán a potrestán. Ptal jsem se strůjce piklů, zdali se věci přišlo na kloub. „Nikoli,“ odvětil, „ale já jsem přišel té věci na kloub, já jsem něco zjistil“. „Jak to myslíš?“ ptal

jsem se. „Inu — když nedávno zase tak rozzuřen vyběhl, viděl jsem otevřenými dveřmi jeho choť opírat se o dveře s obličejem hluboce zarmouceným a vedle ní stály její malé děti a ty slyšely a viděly, jak jsme otce denně dráždili a uváděli v zuřivost. Tu jsem rázem pochopil, proč se pokaždé tak hrozně rozčilil. Nebylo to jen to, že byl sám vyrušován, nýbrž že se styděl před svou ženou a dětmi, že jsme si s ním dovolovali takové žerty. Tu jsem řekl druhým: „Děti, je to přece sprosté, nechme toho, on se tím snižuje před svou chotí a dětmi.“ Tak mluvil tehdy osnovatel té neplechty a já jsem to nikdy nezapomněl. Viděl za kulisy a to ho obrátilo. Byl jako vyměněný. Myslím vůbec, že surovost a neláska neděje se ve světě větším dílem z opravdu špatného srdce, nýbrž protože se nevidí za kulisy. Nebylo by zlobení a dráždění učitele, kdyby byl ve třídě aspoň jeden badatel-cestovatel, který by dovedl chodit za kulisy a potom druhým věc vysvětloval, takže by na př. učitele někdy navštívil a poptal se, jak se má, a při tom viděl, jak tak sám sedí ve své světničce. Nebo má-li ženu a je vidět, jak o něho pečuje a jak je o něho ustarostněna — tak snad by snad hocha osvětila myšlenka, není-li každý, o koho se druhý chvěje a stará, osobou posvátnou, a chtěl-li by být při tom, když naň žena v poledne při návratu pohlédne a zeptá se: Zás tě dnes zlobili?

A mají-li kde učitele, který není oblíben a počíná si často podrážděně a nespravedlivě — kdo ví, jak to

u něho vypadá doma. Třebas má nezdárného syna nebo jiné neštěstí v rodině.

Často se nepotřebuje ani opravdu hleděti za kulisy — jen třeba trochu přemýšleti a zvíme ledacos, byť jsme toho ani neviděli.

5. LIDSKÝ OBLIČEJ.

Kdysi žil v jednom ruském klášteře mnich, který byl daleko široko od lidu uctíván a milován, protože měl pro každou bezradnost v životě nějakou moudrou radu nebo potěchu po ruce. I jak se lze zdokonalit v lásce a jak se lze lásce naučiti, lásce i k takovým lidem, s nimiž se těžko jedná a již mají sami málo lásky — i na to znal podivuhodné prostředky. Neboť mnoho zažil a mnoho zkusil za svého dlouhého života. On říkal: Kdo chce být dokonalým v lásce — a kdo mu byl na blízku, cítil jen to jediné přání — ten se musí hleděti především dostati člověku za obličej. Obličej člověka ztěžuje tak mnohým trpělivost a mírnost. Má v mnohých chvílích nebo často i trvale odpuzující a popuzující výraz. Mrzoutsky vypadávají lidé nebo hrdě nebo škodolibě, zvířecky, jízlivě, vzpurně — a přece s nimi musí člověk žiti a s nimi se snášeti — ba i milovati je, neboť to náleží ku chloubě člověka, že může milovati — a přece si nemůže vždycky vyhledati takové, s nimiž by se rád sdílel o život, a když

myslí, že takového má, tak se ještě dosti často klame. Tedy za obličej se dostali. Co tím asi mínil ten mnich? Nic jiného, leda dáti si práci a hledět poznati, jak asi ten člověk k tomu obličejí přišel. Které utrpení je v něm zkamenělé, která zklamání — a jak snad již trpěl pro své vlastní chyby. Které nešťastné vlohy zdědil a co se už asi za ně nevinně napykal. Jak asi došel ke svým nedorozuměním a jak na tom máme sami vinu. Tedy dějiny jeho obličje studovali — potom nám již nebude cizím, náš soucit procitne — zmocní se nás pocit, jako by on byl chudým cestujícím, který kráčí podle nás svou cestou, a my ho museli zavolat do teplé světnice. A hle, sami se podívíme, jak ten hlas najednou jinak zní, kterým k němu mluvíme. Dostali jsme se za jeho obličej. Povím vám báseň, kterou jsem kdysi našel a která praví zrovna to, co míním:

Když něčí srdce v bolu zříš
a skličené je strasti mníš,
ať vinu má či bloudí jen,
tvou láskou nebuď pomíjen.

Viz horský hřeben, houstne tam
les mladých stromků, smrk to sám;
jsou čerstvé, bujné, jehel dost,
a hlavy kloní na žalost.

Ty nevíš kdy a nevíš jak,
leč uznat musíš: je to tak;
šla bouře, do nich zadula
a koruny jim ohnula.

I osud tak si počíná,
spár v mladá srdce zalíná,
je kruší zloby jeho tlak,
ty nevíš kdy a nevíš jak.

Je po bludu tu stopu znát,
i jízvu vidiš kolikrát,
leč neznáš, kdo to uhodil,
co srdce sneslo těžkých chvil.

Má radost všude stejný smích,
a vlastní cestou bol jde tich:
tož vinný, i jenž bloudi jen,
tvou láskou nebuď pomíjen.

Nuž, netřeba vám si mysliti, že toto učení ruského mnicha má pro vás platiti, teprv až dorostete. Nikoli, má být pomůckou k lásce již pro dobu školní, ba pro dům otcovský. Jak často se stává, že vás obličej kamaráda ve škole odpuzuje — právě tak jako vás jiný vábí. Zeptáte-li se pak sebe, zda měl snad tolik lásky doma co vy, nebo jiných vlivů blahodárných, nebo zda byl velmi nemocen a má slabou soustavu nervovou a je proto tak jedovatý a urážlivý — a pomyslete-li si konečně, jak mu bude dělat obličej obtíže v životě, kolik nepříznivých předsudků mu vzbudí, tak vás už jeho obličej nebude vůbec zarážet, nýbrž vám ještě pomůže, abyste k němu byli tím vlidnější. A máte-li doma bratra nebo sestru a zlobíte se někdy tak opravdu bezmezně na vzpurný nebo výsměšný nebo zlý pohled — pomyslete rychle na dobré a milé pohledy, které

jsste už u nich viděli, nebo na všechno jiné, co na nich máte rádi, a konečně: vysvětlíte si jejich ošklivost hodně klidně, tak jako starý domácí lékař se zlatými brýlemi a vlídným hlasem mluví o příčinách nevolnosti — potom jste již „za obličejem“.

6. SLUŽKA.

 jednoho hocha, který často velmi hrubě zachází se služkou, viděl jsem onedlouho zezvěřenu knížku o zvířátkách, kde stálo „Bažant zlatý“. Kde je bažant zlatý domovem, jak žije, které podnebí mu nesvědčí, které ohledy naň třeba mít v zajetí, čím se živí a z čeho si staví hnízdo: to tam bylo všechno velmi důkladně vypisováno. Stránky byly docela odřené; neboť hoch miloval přírodopis nade všechno. A kdyby byl místo služby bažant zlatý na slůl prostíral a postele slál: byl by s ním býval jistě znamenitě zacházel — neboť co bažant zlatý rád a co nerad, to věděl hoch skoro nazpaměť. A vykračoval si sám jako bažant zlatý — neboť věda mnohem více než jeho druhové, připadal si ovšem nesmírně vzdělaným. Teď bych se vás jen rád zeptal: Kdybyste měli volit mezi hochem, který mimo školu prázdné knihy nečte, ale mnoho se o tom napřemýšlel, jak asi je děvčeti, které si musí v cizích domech vydělávat a za celý den má pro sebe sotva půl hodiny volné, a mezi jiným hochem, který denně celou knihu shltá, ale na strasti služby nikdy

nepomyslí: který z obou je pak vlastně vzdělaný? Jistě první. Neboť jen to, co naše drsné způsoby společenské ušlechťuje a pomáhá v lásce a sebeovládání — to je vzdělání. Vše ostatní jest jen vědění, nikoli vzdělání. Víte, z čeho lze poznati člověka skutečně vysoce vzdělaného? Každé slovo, které povi, každá prosba, kterou vysloví, každá poznámka, kterou učiní, je takovým tónem a takovým způsobem řečena, že se zdá, že každého člověka, s nímž se stýká, dokonale zná a v jeho životě se úplně vyzná; takže člověka nikdy neurazí ani nepokoří ani mu neublíží. Mluví-li s nešťastnými, jsou jeho slova jako balsám a nikdy nerozdírá ran; mluví-li se služebnými osobami, nikdy jim nenaznačí svým tónem, že jsou závislé, a jedná-li s lidmi jiného náboženství, chrání se dotknouti toho, co je jim svato. Takovými mohou se však státi ovšem jen lidé, kteří se záhy cvičili chápati trochu, co jejich bližní těší nebo zarmucuje. Mimo knihu o zvířatech měl by tedy každý míti ještě knihu o lidech, návod k poznávání lidí, a tam by měla býti důležitá kapitola: „Služka“. Bohužel takové knihy ještě není — ale snad je to docela dobře; neboť takto musí každý z vás jíti na výzkumnou cestu sám. A to chceme dnes. Jak pak se to tedy dělá? Půjdete s botanickou torbou a sítkou na motýle do kuchyně a budete pozorovati? Snad by to ani neškodilo. Neboť většinou tam chodíte jen ze zvědavosti, abyste do hrnců nakukovali — a tu nevidíte a neslyšíte nic jiného. Ale půjdete-li tam, abyste pozorovali, jak to vypadá v životě služby, uvidíte mnohé, co vám jinak uniklo:

V jakém horku a v jak špatném vzduchu musí často celé hodiny pracovati.

Sotva umyje talíře a hrnky — už je všecko zase zašpiněno. To se mnohému člověku práce zproliví, neboť každý by se přece rád dostal opravdu trochu dál.

Potom to u ní není jako u továrních dělnic, které mají o sedmi volno a potom mohou dělat, co chtějí, nýbrž ona uklízí a šuká i do 10 hodin v kuchyni nebo na schodech.

Když vy onemocníte, položí vás ihned do teplé postele a hrozně vás litují a mimo to vám ještě něco předčítají — když jí je nevolno, musí dále pracovati, a jen když je to něco vážnějšího, smí si lehnout a při tom má teprve ještě pocit, že je u cizích lidí a že se čeká netrpělivě, až se zase ukáže; navštívil ji, to se jen zřídka děje a dokonce ji předčítat — to se stane snad na měsíci — ale zde na zemi, toť by se člověk sám před sebou rozpakoval; vždyť je to „jen“ služka. Tento smutný osud právě je hlavní v přírodopise služky, zrovna tak jako je v přírodopise bažanta zlatého hlavní, aby dobře věděl: Já jsem bažant zlatý a druzí jsou jen prostí bažanti, nejspíše ještě bažanti stříbrní.

Přijdou-li hosté a vy máte dvakrát tolik potěšení, má ona dvakrát tak horké tváře a dvakrát tolik umývání a v mnohých domácnostech si na ni kromě toho dvakrát tak vyjedou.

Aby se jí to všecko ještě osladilo, jsou k ní děti domácích často hodně drzé a hrdé. Ve své domovině

by si pomohla několika pořádnými pohlavky — zde musí všecko spolknout.

V Goethově Heřmanu a Dorotě líčí se obtíže v životě služebné osoby takto:

Řekneš-li jednou „Chci“, tak mnoho se trpěli vážeš:

Není nejtěžší v tvé službě, že běhali musíš,

ani že v práci se zapoliš, které je pořáde plno:

vždyť se tu se sluhou hospodář namáhá stejně —

avšak pánovy rozmary snášet, kdy pro nic se vadi,

to chce a ono zas, se sebou samým v rozporu stoje,

nekáraných dětí kousky a hrubosti k tomu:

to je, co za těžko přijde, a přece se vyhovět musí

rychle a bez replání, byť rozum to shledával divným.

Pozorujete-li pak ještě ke všemu komůrky, které v našich domácnostech pro služebné zbývají, víte již dosti. Řekl jednou kterýsi spisovatel, že kdyby měsíčan chtěl vědět, jací vlastně tvorové jsou obyvatelé země, že by mu stačilo jen jednou sestoupiti a popatříti, jak oni ubytovávají své služebné.

Pouhé pozorování však ještě nestačí, abyste měli náležité poučení o práci služčině. Poproste ji, aby vám někdy dovolila schody ukliditi nebo ráno všechny boty vyleštíti nebo po jídle umýti talíře! Potom nabudete již trochu ponětí o tom. Nebo je vás snad hanba, že by to mohl někdo vidět? Pravím vám, že je největší cti pro člověka, naučí-li se sám tomu, co bude později druhým ukládati. Něco o tom vědět je důležitější než znáti nazpaměť, kdy všichni králové a císařové panovali.

Abyste však se služkou správně zacházeli, musíte vědět také něco o jejím původu a otčině. Je-li sirotek nebo má ještě rodiče. Vede-li se jim špatně a ona snad dostává z domu často smutné zprávy. Jsou-li snad rodiče nemocni a potřebovali by ošetřování dceřina, ale nemohou ji mít u sebe, protože ona musí vydělávat. Dáte-li si něco z toho všeho vypravovati, nebudete již moci říkat leckterou hrubost a neskromnost, která vám dříve lehce plynula se rtů.

Až dosud jsme mluvili o tom, jak můžete pozorováním a dotazováním již všelicos zvědět o životě služebných, čeho si většina lidí vůbec nepovšimne. Teď však povězte: Jest ještě jiná cesta dovědět se, jak asi takové služce je? Zcela jednoduše: Máte přece fantasi a představíte si, jak by bylo vám, kdybyste byli Robinsonem nebo kdybyste najednou neměli již rodičů a j. Nuže, zrovna tak si můžete také představit, jak by bylo vám, kdybyste si pojednou museli vydělávat chléb v cizích domácnostech, kde nemá nikdo tak zrovna zájmu o vás, nýbrž kde by se vám dokonce často hodně nelaskavě spílalo. Představte si stesk po domově, jež byste pak mnohdy měli. A vmyslete se do toho dobře, jak byste pak tím těžce pojímali každé tvrdé slovo a každé neskromné chování a jak byste byli neskromně vděčni za každou vlidnost a za každé pozorné zacházení.

A pak si musíte ještě dát tuto otázku: Kdepak stojí vůbec psáno, že by byl člověk k tomu zrozen, aby po celý život jen jiným sloužil? Slouží-li kdo druhému

z lásky — je to jistě něco krásného — ale že člověk jen proto, že se narodil chud a druhý má peníze, nesmí již míti vlastní vůle a musí se zaprodati rozmaru jiného — zdaž to nevzbudí často u služebných trpký pocit, zvláště když v salonech je hej a ony jen aby umývaly a uklízely celé dni? A přistoupí-li ještě k tomu ke všemu bezohledné a drsné zacházení, tak je nerovnost skutečně nesnesitelná.

Kdo si to dokonale promyslel, tomu již netřeba vůbec dávat žádných zvláštních pravidel — on již ví, co má činiti. Jeho srdce mu bude diktovati. Řekne mu, že takové služebné osobě její věrnost, její odříkání, ponižování a její celé těžké postavení vůbec nelze ani penězi zaplatiti. Dobrá mzda je nepatrná maličkost — hlavní věc je však, abychom si jí považovali, jsouce jí velmi vděční a zdvořile s ní zacházejíce, dodávali jí spokojenosti a tím jí vyjadřovali: Víme, co nám věnuješ. A dostane-li se někdy do domácnosti drzá a nevázaná, smíme si v tichosti myslet: Rád (nebo ráda) bych věděl(a), u jakých pánů dosud byla — snad bych ihned pochopil(a), jak to, že se takovou stala.

Když jste teď výzkumnou cestu dokončili a o služce a jejím životě víte aspoň tolik jako o bažantu zlatém — myslím pevně, že si budete přátí svého nového vědění také užítí a ve svém chování ukázati, že už nejste nevědomci. Nuže, jak do toho? Přemýšlejte sami: Budte vynalézaví!

Jak lze ulehčiti posluhování? Zajisté již tím, že nebudeme děvčatům přidělovati zbytečné práce. Předně

nebudeme všecku špínu z ulice vnášeti do světnice. Potom budeme své šaty vlastní rukou čistiti a očesá-
vati. Dále budeme při stole pomáhati talíře sbírali a
služce podávati. Za čtvrté ji budeme otvírali dveře,
bude-li odnášeti mnoho mis. Za páté budeme své knihy
a hračky sami uklízetí a nebudeme tu práci skládati
na Mařku. Konečně přiskočíme na pomoc, když jí
někdy při odklizení spadnou lžice s talíře — místo
abychom se jen zakabonili a zvolali „Ouvé“! Vůbec
nejlepší pomoc, učiniti služebné při jejich práci spo-
kojenějšími, jest, abychom hledali každou příležitost,
také jim někdy posloužiti: Abychom je zbavili toho
hořkého pocitu, že k posluhování jsou tu jen chudí
lidé a že bohatí jsou k tomu zrozeni, aby se dávali
obsluhovati. Jsou tu zajisté hojné příležitosti, jichž
ovšem nikdy nevidí ten, kdo se nestará o přírodo-
vědu a duševědu služebné, nýbrž jen o život a skutky
bažanta zlatého. Předně: musíte se častěji ptáti, máte-li
jí z města něco obstarati. Nebo když má zanést dopis,
hned zvolati: „Já to udělám, Vy už jste se dnes dost
naběhala!“ Nebo jí pomoci něco těžkého nést. Ostatně
— to všechno najdete už beze mne.

Ve starém Římě bývala veliká slavnost, kterou
jmenovali saturnalie. V ten svátek byli všichni otroci
od svých vlastních pánů obsluhováni. Tak požívaly
služebné osoby aspoň jeden den v roce také jednou
cti a příjemnosti i obsluhy. A páni byli aspoň v jeden
den upamatováni na to, jak je to přece podstatně jiné,
je-li člověk pánem či sluhou. Teď se ptám, proč bychom

neměli tento svátek slaviti každý den? Vánoce jistě nelze slaviti každý den, bylo by nám toho jistě příliš mnoho, celý rok tančili okolo stromečku a jísti sladkosti — ale saturnalie nám jsou tím milejší, čím častěji je slavíme. Když vám služka donáší misky k jídlu a podává, nemůžete jí potom z vděčnosti pomoci je vynést nebo jí v kuchyni prostřít stůl, když pro vás vaří? Jak jsou hodny závidění děti, jimž něco takového zavčas napadne! Od nich vzejde světlo hlubší lásky, která nejen ozáří dobrou světnici a jídelnu, nýbrž osvíti i komůrky čeledi, tak osvíti a naplní pozorností a ohledy, že z nich povstanou pokoje lidskosti.

Kdo někdy pozoroval takové děvče mezi hromadou špinavých talířů, jistě si už pomyslí, jak je to vlastně smutné, den co den tak často být obklopen špinavými věcmi, zatím co my v pokojích máme pověšeny samé pěkné malby a všecko špinavé dáme co nejrychleji odklízeti. Jak možno děvčeti poskytnouti za takové okolí náhrady? Zajisté aspoň tak, že s ní co možná nejpořádněji zacházíme a nikdy u ní neskládáme vedle kostí a zeleninových odpadků neomalenosti, nýbrž s ní jednáme tak skromně a ušlechtilě, jako bychom byli v nejlepší komnatě a v nejlepší společnosti: potom jí už nebudou tak protivny špinavé odpadky. Vůbec jeví se pravá ušlechtilost srdce v tom, že s těmi, kteří musejí konat špinavou práci, na př. i pradelny, obzvláště čistě zacházíme a tím jim v náhradu vzdáváme dík — neboť se něco takového nezaplátí.

Víte však, čeho taková služka nejvíc potřebuje — víc než své volné neděle a víc než veškeré vlídnosti a dobročinnosti, jež se jí prokazují? Úcty. To vám zní komicky. Někteří z vás jsou snad velmi vlídní a přátelští ke služkám — ale úcta? Není to příliš mnoho? Proč by to mělo být příliš mnoho? Má se každému dávat to, po čem nejvíc touží a čeho nejvíc potřebuje. Po ničem však netouží služebná osoba tolik, jako aby byla ctěna. Proč pak? Právě proto, že je ve svém povolání tolik ponižována. Jen si považte, že takový dorostlý sluha musí v domě poslouchati jako malé dítě a často jej také vyplísni jako dítě. Také jiní lidé musejí ovšem poslouchati v životě — leč ti poslouchají tištných pravidel nebo továrního řádu — ale muset tak poslouchati osobních nápadů člověka a vůbec takhle celý den dostávat rozkazy — to je pro dospělého nade vše těžké. Pomyslete jen, jak to za těžko bývá již dětem — a ty přece aspoň vědí, že se jim poroučí vždy jen z lásky. Tudíž vmyslíte-li se opravdu do duše služebné osoby, dáte mi za pravdu, že musí po úctě právě tak toužiti jako cestovatel v poušti po doušku vody. Veliký král francouzský Ludvík XIV. projevoval své vysoké vzdělání tím, že pozdravoval každou služku napřed a ustupoval jí — jste tedy ve vysoké společnosti, posloucháte-li mé rady. Jen pozdravujte vaši služku na ulici stejně uctivě jako vaši učitelku — dávejte jí přednost ve dveřích, děkujte jí za každou úsluhu — to všechno vás jen ctí a dokazujete tím, že jste lidé myslící a nikoli — neomalení.

7. UBOHÁ MARIE.

Povím vám příběh, který jsem čel v jedné ruské knize. Přišel jednou na své cestě francouzský kupec do ruské vsi a slíbil chudému děvčeti, že si ji vezme, aby s ním šla do ciziny. Dala se oblou- diti a tajně s ním odešla. Cestou ji nechal a cestoval dále bez ní. I musela se protlouci bez peněz do vlasti, musela dlouhé dni putovati a přišla konečně na smrt unavená a hladová v rozedraných šatech do vsi. Její matka s ní však zacházela jako s vyvrhelem, spáti ji nechávala v noci v tenkých šatech na studené síni a nepromluvila s ní vlídného slovíčka. Potom matka o- nemocněla a za několik dní ležela na marách. Když kněz rakev v kostele žehnal — prohlásil veřejně před celou obcí: „Tahle je vinna — zármutek z takové dcery matku usmrtil“. Jestli se ji již před tím vyhýbali a ji odkopávali, bylo teď ještě hůře. Nikdo ji nechtěl do práce. A kde ji uviděly děti, házely po ní kamením a nahlas se ji vysmívaly. Konečně jí dovolil pastýř, aby mu pomáhala hlídat stádo, a dával jí za to kousek chleba. Ale to již měla úbytě a jen se ještě vlekla. Byl to pak trapný pohled, když tak prchala před dětmi, které za ní běhaly s hlasitým pokřikováním, jak se někde ukázala. To viděl vznešený muž, který bydlel blízko vesnice. Měl s ubohým děvčetem nejhlubší soustrast a rozhodl se ji pomoci. Když děti zas jednou házely kamením a pokřikovaly za ní, postavil se jim do cesty a řekl: Dost, děti, poslouchejte, něco vám povím.

A zavedl je za kulisy: vypravoval jim, jak byla Marie nešťastná, jak hrozně musela pykatí za svou lehkomyslnost, jak hanebně se k ní zachoval cizinec a jak se teď blíží k smrti. Děti naslouchaly s otevřenými ústy, neboť o tom dosud nic neslyšely, leda o tom, jaká je Marie špatné a zpuštělé děvče. Od té chvíle byly jako vyměněny. Nahlédly za kulisy. Chlapci pozdravovali Marii a přinášeli jí jídlo, děvčata k ní přicházela a a říkala jí: „My tě máme rády, Marie“ — a celý ten hlouček dětí byl tak něžný a srdečný, že ona chudák byla docela blažená a ani nevěděla, jak jí bylo, a když za čtyři týdny zemřela, neměl již její obličej toho utrápeného, uštvaneého výrazu, nýbrž ležela tu na bídném loži s radostí a pokojem v tváři a v ruce měla poslední kvítky, jež jí děvčátka donesla. Leckterý uštvaný a utrápený člověk byl by tak zemřel v pokoji, kdyby mu byl zavčas přišel spasitel, který by byl druhé zbavil nelítostné slepoty a byl jim pln slitování vypravoval oříhody svého života a byl jim dal nahlédnouti, jak byl nešťasten.

Také jste se už bezmyšlenkově smáli a pokřikovali nebo dokonce kamením házeli po lidech, kterých nikdo neměl rád a které všichni nechali na holičkách? Nemáte strach, že mezi nimi byl někdo takový jako ubohá Marie — někdo, kdo hrozně trpěl a tak nesmírně málo měl radosti?

8. ZAŠÍVANÉ KALHOTY.

naší škole byl chlapec chudých rodičů, ten nosil kalhoty, které byly tak pestře zalátány, že jsme z toho měli báječné vyražení. A pokaždé, když se myslo, že už je konec, že teď konečně přijdou nové kalhoty — najednou se tam objevila zase velká hnědá záplata a všecky ty drobné latečky kolem do kola jako by s novou odvahou hleděly do budoucnosti — tak jako zoufalý národ, když se náhle otěží chopí veliký a neohrožený státník. Po návratu z prázdnin bylo pro nás slavnostním požítkem na školním dvoře, prohlédnout si kalhoty Malcovy a bylo slyšeti plno smíchu, že zatím ještě zpestřely.

Jak se dnes za ten smích stydím! Nebyl ovšem zle míněn — ale byl tak nesmírně hloupý a bezmyšlenkový. Viděli jsme jen strakaté záplaty, ale ne to, o čem vypravovaly: celý svět pečující lásky mateřské, probdělých hodin nočních a jistě i mnohých slz proto, že celé to pracné láláním přece svedlo jen něco, proč došel syn ve škole výsměchu! S jak chudým penížen asi obstarávala matka celou domácnost a jak ůi dávala při zašívání pozor, aby kalhoty vydržely ještě napřesrok! Kolik tisíckrát měly ty kalhoty větší cenu než nejkrásnější a nejmodernější anglické spouky s bezvadnými „puky“! Slyšeli jste někdy o tom, že se dnes často platí státisíce za malby starých mistrů, kteří nezřídka ještě ani neuměli správně kreslit, ale za to vkládali do svých obrazů tolik lásky a piety, že

nás to ještě dnes po mnoha stoletích opravdu vřele a srdečně dojde? Nuže, Malcovy zašíváné kalhoty byly také takovým uměleckým dílem a já bych za ně dal dnes mnoho peněz, kdyby byly na prodej — a pověsil bych je na tabuli jako mapu a naznačil bych vám ukazovátkem podivuhodnou vynalézavost mateřské lásky, co přemýšlení, co péče tu vloženo do té chudoučké věci — tolik, že by to nedovedl napodobiti ani první krejčí z Paříže, nýbrž by musel zvolati: Tolik trpělivosti nemá žádný krejčí a žádný stroj, to dovede jen matka!

Potom byste pochopili, kolik hlouposti k tomu patří, míti z takových kalhot smích! Kdo tak dovede zašívati, to nemůže být obyčejný člověk: Malcova matka byla jistě neobyčejná žena a já jen lituji dodatečně, že jsme Malce nikdy nežádali o dovolení, abychom ji mohli navštívit. Přijdete-li kdy na takové zašíváné kalhoty, pomyslete na to, co jsem vám dnes vypravoval! Aby člověk porozuměl dějinám vzniku takových zašíváných kalhot a dovedl z toho vyčísti, co je v tom všem práce — to je důležitější, než dovede-li přečísti celé svazky světových dějin a zná-li, jak povstávaly hory oheň soplí. Proč pak je to důležitější? Protože není nic horšího, jako vysmívat se a pohrdati pilnou prací konanou z lásky, a protože se naše právě vzdělání ukazuje v tom, že se nikdy nesmějeme na místě nepravém. K tomu vzdělání však nedopomohou ani dějiny světa ani přírodověda, třebaže jsou jinak důležité — nikoli, jen vlastním přemýšlením o životě svých bližních dojdeme k němu.

Setkáte-li se někdy s takovým pěkně pozašivaným chlapcem, který se bude stydět pro výsměch svých druhů, tak na něho jen zavolejte: „Ty, buď jen pyšný na svou matku, vždyť nosíš nejvzácnější kalhoty na světě!“ — Není to pravda? Není do nich vetkána láska mateřská a není to mnohem cennější a krásnější, než kdyby byly protkány zlatem? A nosí-li je on s pýchou a vděčností, nejsou-li to pak kalhoty opravdu oduševnělé — právě to dostaveníčko nejlepších citů v prsou lidských?

MOC
DROBNOSTÍ.

1. DALEKOHLED A DROBNOHLED.

Byli jste již někdy za jasné noci na rozlehlém poli a viděli jste zářící moře hvězd, tak klidné a nesmírně tajemné nad spícím světem? Jak malými si tu připadáme na naší zemi, pomyslíme-li si, že je také jen světlým bodem v tom velikém moři! Od pradávných dob povznášela vznešenost hvězdného nebe zrak člověka vzhůru a nejstarší ze všech věd není snad botanika nebo nerostopis, nýbrž astronomie, hvězdárství. Napřed uviděli lidé, co je největší a nejvznešenější, a byli tím uchváteni — a teprv hodně později objevili svět drobností a moc drobností na zemi. Tak můžete také vidět, jak ve všech divadelních hrách a básnických skladbách z dřívější doby jsou hrdiny jen králové v purpurových pláštích a princové — a také v dějepisném vyučování bylo dříve slýchat jen o činech velikánů. O životě drobných lidí, podle kterých zákonů se děje jeho působení a co dovede ve světě spojením sil — o tom se teprv od nedávna začíná badat a zkoumat. Ve svých knihách o vynálezech a objevech čtete také jen o velikých mužích, jichž úspěchy jsou zapsány do knihy kultury, ale nic o těch všelijakých prostých dělnících a mistrech, kteří při své

práci vynalézali drobné zlepšení za zlepšením u svých strojů a tím vykonali často stejně důležité věci jako velicí mužové. Nebo čtete o velkých kupcích a podnikatelích, kteří zřídili obrovské závody a dosáhli moci a bohatství jako králové. Ale i zde ukazuje se dnes svět drobných lidí. Četl jsem nedávno knihu, v níž se líčilo, jak v Anglii obrovský obchodní závod udržuje a řídí dva miliony prostých dělníků. V polovici minulého století zařídilo několik chudých tkalců v úzké uličce malého města Rochdale konsumní krám za všeobecného smíchu sousedstva. Vy víte, že konsumní krám je takový, jež řídí sami zákazníci a jehož přebytků se také zase dostane zákazníkům. Ten drobný krámeček v Rochdale vzrůstal a vzrůstal stále více, stále noví dělníci přistupovali, zřizovali se všude filiálky a když tu bylo takových krámů 1500, zřídili vlastní továrny pro svoji potřebu, měli vlastní zámořské parníky a najali si celé čtvrti městské, aby mohli umístiti své obrovské sklady zboží. Kdo dnes přijde do Anglie, spatří k svému podivení, že nejkrásnější a největší obchodní závody a nejlépe zařízené továrny patří milionu zcela drobných lidí. A kdo bude jednou později psáti dějiny továrního dělníka, bude muset vypravovati, že to bylo zásluhou nejen dobročinnosti velkých lidí, nýbrž snad ještě více zásluhou věrnosti a obětavosti zcela drobných lidí, že bylo pomoheno spoustě lidu ponenáhlu z nouze a nevědomosti.

Víte, nač mě pokaždé upomíná zpráva o těch chudých tkalcích? Na vznik korálového ostrova, jenž

z temných hlubin moře pomalu sloupá nad hladinu pozvolnou činností zcela drobných zvířátek a kdež se stejně pomalu zahnizďují žijící tvorové. Čtli jste už někdy děje vzniku takového ostrova? Jak se časlo takový korálový polyp usadí 700 m pod hladinou a potom stále roste, až konečně nad vodu vyčnívá okresek výsep. Jakmile se ten kruh úplně uzavře a mořská voda již nemůže přitékat, proměňuje se slanovodní jezero znenáhla ve sladkovodní a to časem vyschne. Ze zvětralých rostlin, z rozpadlých korálů a mořského písku vznikne úrodná půda, voda připlaví na břeh kokosový ořech, přijdou ptáci a donesou z dalekých zemí seménka křovin a stromů; každý příboj a ještě více každá bouře připlaví něco nového, až se konečně ostrov pokryje všelijakými rostlinami i celými stromy, načež se naposledy objeví člověk a usadí se na milém ostrůvku, který vystavěl korál, malé měkké zvířátko, napohled jako kapka mléka.

Ještě velkolepější je však kupení pranepatrných tvorů v oboru bakterií — je to celý svět, který byl objeven teprve drobnohledem. „Svět v kapce vodní“ — tak by se mohlo jmenovati pojednání, v němž se popisuje život a působení těchto nejdrobnějších bytostí. Viděli jste někdy kapku z kalužiny pod ostrým drobnohledem? Tu se mihotají nesčetná drobná zvířátka, na jednu se v půli dělí — obě nová zvířátka dělí se pak v málo vteřinách dále, takže si dovedete představit, v jak ohromné množství se ponenáhlu rozrostou. Vypočítalo se, že z jednoho takového tvorečka, jež lze

viděli jen drobnohledem ve zvětšení víc jak tisícero-násobném, povstane za hodinu 16 a půl milionů a ve 4 a půl dnech tolik milionů — je-li tu dosti potravy — že by se jimi naplnilo celé moře světové. Představíte-li si to, porozumíte, jak velké účinky v celém hospodářství přírody mají vznik od pranepatrných bytostí — právě tím, co se v počtech jmenuje umocňováním. Že tyto malé bakterie mohou zahubiti lidi i zvířata — to je právě také jen možno nevyčerpatelným hromaděním nejdrobnějších věcí.

Od té doby, co se to všechno drobnohledem objevilo, byli lidé vůbec upozorněni na úlohu, kterou má ve světě maličkost. Tak se na př. dříve mělo za to, že velké proměny našeho povrchu zemského se udály obrovskými převraty — kdežto dnes se kloníme víc a více k domněnì, že se všechno proměnilo pozvolným hromaděním nejdrobnějších účinků.

Snad se bude časem také stále více uznávati, že i v životě lidském všechno veliké se získává a zajišťuje nikoli velkým popraskem a bubnováním, nýbrž trpělivou a poctivou drobnou prací.

2. JEN MALIČKOSTI.

dysi v naší městské čtvrti vypukl velký požár a při tom se několik hasičů zachovalo tak hrdinsky, že o tom mluvilo celé město. Na druhý den viděl jsem malého chlapce s hadicí a žebříčkem utíkat

ulicemi, a když jsem se ho ptal, co s tím chce, řekl: „Chci vykonati hrdinské skutky“. Obrovské činy vykonati, o nichž by mluvil celý svět, o tom sní většina hochů. A protože ve svých knihách čtou pořád o velikých činech válečných a hrdinských, o výzkumných cestách a p., myslí na konec, že všechno dobré ve světě se stalo jen takovými velkými činy a na těch že nejvíc záleží. Až vstoupíte do života, uvidíte, že zřídka který člověk má příležitost k velkým činům. Není u nás medvědů a vlků, aby se mohli zabíjeti, války jsou také řidší a k záchranným pracím při velkých ohních nebo při ztroskotání lodí také se jich jen málo dostane. A je to tak dobře — neboť pro velké činy snadno potoní lidé nevidí, že největší činy na světě povstávají jen konáním plným odříkání v beznáročné tichosti. Proto jsou činy, které se vykonávají skrytě, vlastně největšími hrdinskými činy, neboť při nich není vavřínových věnců ani opojení z hlasitého potlesku. V dřívějších dobách, kdy Indiáni bydleli ještě až k niagarskému vodopádu, bylo tam zvykem, že byla každoročně obětována nejkrásnější dívka velikému duchu a sjela ověčena květinami v člunu po vodopádu, kde byla dole na skále roztržena. To se zdá takovým hrdinským činem, jenž nemůže být ani překonán. Ale mohu vám říci, že je mnohdy lehčí sjetí po vodopádu než dále žítí a denně obětovati velikému duchu svůj malý hloupý vzdor. Jen jedinkrát se přemoci a prositi za odpuštění, nechťsi je to člověku nadmíru těžké, to se mi zdá mnohem hrdinštější, než když někdo spíl slávou a obecným podivem

provede něco ohromného. A denně ve vlastní domácnosti konejšením a pozorností tišiti rozčilené bratry a sestry a nervosní dospělé — to vyžaduje jistě neméně obětavosti a námahy, než při požáru konati hrdinské skutky zachraňovací. A mnohý, jenž v dešti kulek a ve vřavě bitevní vykonal pravé divy chladnokrevnosti a statečnosti, neměl potom síly, aby své hrdinství ve vlastním domě dokázal přemáháním a obětmi v maličkostech, protože k tomu nehrála plukovní hudba a nebyl udělován Železný kříž.

Četl jsem jednou v knížce, že přišel bohatý muž do zcela nepatrné rybářské vsi u Německého moře a chtěl tam nějaký čas v tichosti bydlet. Večer se ptal v hostinci, může-li mu někdo prodrobniti tisícovku. Hostinský však tisícovky ještě nikdy neviděl a pravil: „Tím tu nemůžete nic platiti, tady musíte všechno vyrovnávat drobnými.“ Když potom přišli do hospody ještě jiní sedláci, ukázal jim hostinský bankovku a tázal se jich, zda by mu ji mohli směniti. Zasmáli se a pravili: „Co, tisícovku? Těch vůbec není!“ A hleděli nedůvěřivě na cizince. Potom přišlo ještě několik rybářů a ti také mínili, že jsou nejvyšš stovky a ty že jsou tak řídké, že se vydávají jednou za sto let, potřebuje-li vláda — půjčky. A když odcházel do svého pokoje, zaslechl, jak kdosi povídal druhým: „On nemá vůbec peněz, je to podvodník, zmlátíme ho jak žito“. On ovšem nevyčkal, nýbrž vyskočil před východem slunce z okna a utíkal, co jen mohl, přes pole, až konečně přišel po sedmi hodinách do malého města, kde mohl papírový

peníz proměnili. I vyžádal si, aby mu dali dva velké pytle samých halířů, vzal vůz a vrátil se zas do rybářské vesnice, kde zaplatil hostinskému večeři v samých halířích. A jestli ještě nezemřel, tak žije až podnes.

Co asi míním tím příběhem? Nic jiného, než že náš denní život je také takovou rybářskou vsí, kde lidé k tisícovkám, to jest k velkým činům hrdinským, jen hlavou vrtí a nedůvěřivě se tváří. Většinou o tak velikých činech jen v knihách čtli, ale nikdy jich ve skutečnosti nezažili. Proto se domnívají, že něco takového vůbec není. A nevěří ani v lásku a dobrotu člověka, chce-li je projevit jen velkými činy, ale nikoli drobnými důkazy všedními. Říkají: „Je to podvodník, zmlaťme ho jak žito“. A mají pravdu ti lidé. Kdo nedovede svoje šlechetné smýšlení prodrobniti, u toho velké činy vzbuzují podezření, že také nejsou zcela pravé, a nejlépe je proň, aby v noci vyskočil z okna a utekl a teprv tehdy se vrátil, až bude mít svoje lidumilství v drobných. Jen si představte muže, který by byl celý den nevrlý a hrubý ke své ženě a potom řekl: „Kdyby tak u nás hořelo nebo bys s lodičky spadla do vody, — jak rád bych shořel nebo se utopil, abych tě zachránil“. Anebo by řekl syn nemocné matce: „Teď se mi nechce ti předčítati — ale bude-li lékař žádati, abych ti dal své krve k tvému posilnění — rád, velmi rád!“ Ano, není věru málo lidí, kteří jsou zcela schopni projevovati obětavost v tisícovkách, ale sebezapírání v drobných — na to ani nepomyslí, tomu ani nerozumějí. A přece: Má-li být náš život nebem či peklem, to závisí na tisícerych

malíčkostech a ne na velké pompě lásky: jak dívka ráno vchází do světnice, jak řekne „Dobrý den“, zda postaví na stůl květiny, zda má dar, šířiti nesčetnými drobnými pozornostmi a ohledy milé posedění, a jak se tváří, dostává-li a vyřizuje drobné pokyny. A má-li míti malíka ze svého chlapce radost, to přece závisí na tom, zda chlapec dovede svou vděčnost a něžnost proměnit v drobné všední ohledy a známky lásky a úcty nebo zda to má zůstat v jeho srdci nerozdrobněno, jako ta lisícovka v peněženke.

3. UMÍRAJÍCÍ NÁMOŘNÍCI.

a blízku španělského pobřeží najela jednou za velké bouře anglická loď na skály a potopila se. Čluny, které tu byly, stačily bohužel jen pro ženy a děti a tak musela největší část mužstva zůstat na tonoucí lodi, jistou smrt majíce před sebou. Když zachránění již hezký kousek cesty odveslovali, zaslechli najednou nadšený zpěv. Pocházel z vraku. I viděli všechny muže státi na přídě a rozeznali píseň „Bůh ochraňuj královnu!“ Tak tam utonuli, ne v divém zoufalství a ne s kletbami, nýbrž jako lidé, jimž smrt není ničím — krásně a hrdinsky. Lidé v člunech trnuli nad tím, zsinali, rty měli sevřeny od nevýslovného rozechvění srdce. Na ten zpěv nezapomněli celý život. A když později někdy něco dělali, co bylo nepěkné nebo malicherné, pokaždé jim pak přišlo na mysl:

Nebyla-li jejich smrt krásnější než náš život — o kěž bychom byli raději utonuli s umírajícím sborem!

Nuže, co vlastně je tak úchvatného v onom zahynutí? Nejspíš to, že synové smrti vůbec nepřipustili, aby se jich dotkla bázeň před poslední hodinkou, a obklopili to, čemu se nemohli vyhnouti, tak odevzdaností a šlechetnou mužností, že třeba říci: Nikoli zuřivé živly triumfovaly a vylirály, nýbrž člověk. On zvítězil.

Jistě to také uznáváte a podivujete se lidem, kteří dali takový příklad. Ale myslíte, že to lze jen tak napodobiti, když někdo také vrazí na úskalí a nevidí již záchrany? Nebo nemyslíte, že to, co je hrdinské ve velikém podniku a v zuřícím oceáně, nelze vykonati i ve všedním životě?

Těžké a nepříjemné věci konali s klidem a důstojně — to je to, co nám oni námořníci ukazují, a k tomu je všude hojná příležitost. Mějme zcela všední příklad: V nemoci. Nemyslíte, že tu je skvostná příležitost ukázati velkou sílu, když se člověk povznese nade všechny rozmrzelosti, bolesti a strádání chorobného stavu, místo aby stále fňukal, bručel a byl nedůtklivý?

Snášeti třeba, čeho nelze změnit, ale ne zamračeně a tupě, nýbrž s jakovou trpělivostí a veselostí, že to zůstane v krásné upomínce všem, kteří nás ošetřují nebo se s námi sýkají.

Ale já jdu ještě dále. Ne všechny děti mají často příležitost býti dlouho a bolestivě nemocny. Ale tisíce drobných nepříjemností a mrzutostí — toho nezůstane nikdo ušetřen. Začneme od nejmenších maličkostí:

Muset snísti připálenou polévku. Mnohý to udělá, poručí-li rodiče — ale jak se při tom tváří a vzdychá! Nemyslím ovšem, že mají děti místo vzdechů zpívali „Sláva ti, vlasti má“ — ale mají si býti vědomy, že v člověku tkví královská síla, i v hodině smrti a v nejtěžším utrpení zachováti ještě ušlechtilou mužnosť a pevný pohled, a jestliže jsou si toho vědomy, tak se třikrát zastydí, že ztrácejí rozvahu již při připálené polévce.

Nebo dostanou od matky nějaký hodně nepříjemný úkol. Místo aby směly s druhými na procházku, musejí býti chůvou nejmladšímu nebo konati po domě nějakou hodně nudnou práci. Jistě si vzpomenete na všelijaké takové maličkosti, které nejsou vpravdě tak zlé jako ztroskotání lodi u španělského pobřeží. Doimá-li vás tedy příklad umírajících námořníků a chtějí byste jej napodobiti, nezbude vám pak nic jiného, leč svítiti si tím příkladem ve všech drobných mrzutostech a obličích všedního života. Neboť z drobných obličích a zklamání, nikoli z velkých lodních neštěstí skládá se život většiny lidí. Ale protože ze samých drobných věcí vznikají ponenáhu velké, dojde potom také k tomu, že váš vlastní krásný příklad, který jste dali v tisícových maličkostech, zazáří jako jediný veliký hrdinský čin, a lidem se objeví váš život jako ona loď v bouři, z níž se rozléhal zpěv statečnosti po divých vodách.

4. NA HŘBITOVĚ.

Iděli jste již jistě mnohdy hroby slavných mužů nebo žen. Jsou obloženy věnci a bohatá výzdoba květinová skví se kolem. Sta lidí tam putuje ročně a pohružují se ve vzpomínky na jejich velký život; v den jejich narozenin vstěpuje se pokaždé znova jejich obraz ve slavnostní řeči žijícím. A právem zajisté — neboť jejich vzor září jako svit hvězd za tmavé noci a mnozí, kteří zoufají, zase se vzpružují, pomyslí-li na sílu, se kterou oni přemáhali nejkrutší rány osudu. Potom vidíte jiné hroby — kde odpočívají prostí lidé, kteří teprve před nedávnem nebo před několika roky zemřeli — i ty se zaskvívají v čerstvé výzdobě květinové a často vidět u nich stáli nebo skláněli se truchlící postavy. Dále pak vidíte také hroby se zvětralými kameny a dávnými letopočty, s řídkými divoce rostoucími květinami, často nadobro zarostlé trávnikem — není tu již nikoho, kdo by o ně pečoval. Tu si často myslím, jak nesmírnými díky jsme my všichni povinni lidem, k jichž hrobům již nikdo neputuje. Tu odpočívá tichá paní, která zemřela před dávnými lety, zcela neznámá paní, jež po celý život těžce trpěla a na jiné pracovala a se namáhala — jež všem odpustila, kteří jí ukřivdili, a zesnula s libým úsměvem. Myslíte, protože teď její hrob je opuštěn, že už nežije v některém srdci lidském? Ba, žije dále, nechť již nikdo jejího jména nezná.

Ovládnete-li jednou svůj hněv a z temna srdce vynoří se náhle šlechetná myšlenka nebo soucit, buďte jisti, že pochází z velkého pokladu lásky, jenž byl znenáhla nashromážděn nejtiššími lidmi, kteří byli v životě často odstrkováni a zakoušeli úsměšků, kteří však po smrti i v nejdrsnějších lidech vzbudili nesmělý stesk po všem dobrém a jsou na věky nezapomenutelní. Ti jsou jako neviditelný chór, jehož melodie zaznívá tiše světem a zhusta se přeslechne, je-li člověk vášní zachvácen — ale v tiché hodině zazní opět a láká do výše. Lidé jednají zajisté často špatně — ale není nikoho, kdo by nechtěl tomu chóru popřát sluchu. A můžete-li dnes klidně spát v své posteli a nepotřebujete se báti, že vám někdo dům přes noc zapálí nebo že vám matku odvedou a spálí jako čarodějnici, jak se dalo ve středověku — buďte ubezpečeni, že máte za to děkovat nejen těm velkým mužům, kteří proti tomu bojovali ve světle veřejnosti, nýbrž ještě více všem těm tisícům nepatrných žen a mužů, z jejichž úzkého nehluchého života pronikla slova smilování a příklady dobroty do okolních ulic a pomalu, pomalu zaplášovala tmu, všechny své drobné paprsky na ně soustřeďující.

A jestliže dnes někdo za velkých pokušení zůstane poctivým a nepodplatným a slouží pravdě místo lži, ať za to vzdává dík nejen velkým hrdinům nepodplatnosti, nýbrž především těm prostým, tichým lidem, kteří bez vážnosti a uznání ve svém nizoučkém povolání a ve svých špatně vytápěných jizbách, kde jim bylo zima

na nohy, zůstali pevní a poctivi do písmene a do haliře — spolehlivi jako věčné hvězdy a byli jako skála pevnou oporou všem sousedům. Zemřeli — a obrazy jejich visely pak ještě půl století s vážnými, slavnostními pohledy nad pohovkou a hleděly na své vnuky s pronikavou vážností a plny kouzla od netknuté přímosti; nyní již neukazuje žijícím žádná kniha, žádný kříž, žádná květina, že žili, a přece jsou i našimi vychovateli a pomocníky, neboť obraz ctného živoť je nesmazatelný a neztratí se nikdy, nechťsi kráčí beze jména a neznám řadou potomků.

LIDSKÁ
SPOLEČNOST.

1. „MNĚ PO TOM NIC NENÍ.“

„O mně je po tom?“ je velmi rozšířený výrok. U mnohých lidí nesahá srdce a účast za mříže jejich domácí zahrádky, u jiných láska a spravedlnost zastavují se u hraničnicků a zase jiní přestávají s láskou tam, kde začíná jiná pleť. Vylkne-li se jim to, stavějí se náramně udivení a nechápou vůbec, proč by se mělo plýtvati vůči lidem až kdesi v dálce byť i jedinou myšlenkou a jiskřičkou účasti. Co je nám po nich? Jakou k nim máme povinnost?

Takoví úzkoprsí lidé připadají mi vždycky, jako by neuměli slabikovati ani čísti. Snad ve slabikáři a v novinách — nikoli však v životě. Skoro na každém z našich spotřebních předmětů a skoro na každém kousku naší potravy lpějí stopy práce lidí mimo naši vlast a mimo naši pleť. Podnikněte někdy s atlantem v ruce výzkumnou cestu po svém bytě a ťažte se po tom, zda vás jednotlivé předměty a potraviny nezavedou do všech zemí, které jsou vůbec na vašich mapách naznačeny, a zda je nějaký národ, který nějak nepřispívá k vašemu životu. Kdo to dovede čísti, co lidské práce ze všech pásem v sobě chovají vsecky ony předměty, kdo dovede rozluštit lidské žití a utrpení, které v takovém výrobku spočívá, ten uvidí, že domácí zahrada

a zeď městská a hraničníky jsou jen umělými hranicemi: neboť lidé z dalek už dávno přeskočili všechny ty mříže, pomohli mu stavět dům a zařídili mu zahradu, pořídili mu nářadí a na oděv mu předli, tkali a vyšivali; jeho stravu trhali, chytali, krmili, žali, lisovali a často ji z daleka přes moře přiváželi.

Vezměte do rukou na př. jen nepatrnou zápalku a představte si, kolik lidí a zemí si podává ruku k její výrobě. V smrkovém lese dostane trup; v horkých zemích se sbírá guma s gumovníku, aby se jí mohla poříti její hlavička, v sicilských dolech sírových se dobývá síra, která spolu s kostíkem hlavičku tak rozpaľuje, a kostík konečně má chemik v laboratoři pod zátkou. Povím-li vám nyní o bídě sicilských hochů, kteří v sírových dolech pozbývají zdraví, — můžete potom klidně rozsvítiti lampu a natáhnouti ruce k jídlu a říci: Nic mně po tom není? Nikoli, ten hoch je mezi vámi, užíváte kousek toho života, jež on obětoval, on je vaším soudruhem a zasluhuje, aby ho vaše srdce k sobě přivinulo. Jej už tím ovšem nemůžete zachrániti — ale učice se méně sobecky, za to vděčněji mysliti a cíliti, nezaviníte aspoň nic podobného a váš příklad se rozšíří — a snad přijde jednou den, kdy láska i k lidem nejvzdálenějším bude tak veliká a čistá, že žádný člověk nebude chtít užívatí, když naň pracovaly bída a nouze.

Povím vám příběh z Londýna, z něhož budete moci opravdu zřetelně poznati, jak lidé z největší dálky jsou nám často nejbližší a jak nás to může samy uvéstí

v nebezpečnosti. necháme-li je bez přemýšlení na pospas osudu. Někdy v polovici minulého století byla obydli chudiny ve východní části co nejpříkřeji oddělena od stavení boháčů na západě. Nikdo ze západu nestaral se o východ — jako by mezi oběma polovicemi města ležel oceán. Tu vypukla pojednou na západě celá řada nakažlivých nemocí. Když se podrobněji pátralo, poznalo se, že se sem dostaly z východu — a to šaty a pláště, jež se šily v krejčovských dílnách na východě a potom se dodávaly na západ. Ty dílny byly však pravými brlohy bídy a pařeníštěm nemocí; celá rodina bydlela, vařila, spala a pracovala často v jediné světnici, a bylo-li některé dítě nemocno, prostírali přes to klidně šaty na jeho posteli; neboť jiných místností neměli. Tak přešlo trápení východního Londýna do západního — jednoduše proto, že Londýn východní pracoval pro západní. Tu se lidem na západě rozbřesklo, jak mnoho jim je po tom, jak chudí na východě žijí a jak se opuštěnost jejich bližních začíná mstít na nich samotných.

Teď se snad budete ptáti: Dobrá — ale jak pak se má v nás láska ke vzdáleným jevům? Nemůžeme přece každému člověku, který pro nás v některém z pěti dílů světa pracuje, věnovat své srdce a své myšlení. Nebo mu dokonce opravdu přinést pomoc. Topíme-li na př. uhlím z Anglie a nosíme na sobě vlnu z Austrálie a jíme volské maso z Ameriky nebo chléb z ruského žita a rybí tuk Eskimáků — nevyžadovalo by to už půl našeho života, kdybychom se jen chtěli

optati po zdraví všech těch lidí, kteří tu pro nás pracují? Nepřišla by tu příliš zkrátka láska k bližnímu pro samou lásku ke vzdálenému? Zajisté — ale tak se to také nemíní. Nýbrž tak jako pojmáme ve zbožnou modlitbu všechny ty, kteří nám jsou drazí a kterým přejeme všeho dobrého, třebaže při tom každého zvlášť nejmenujeme — tak máme ve svůj bratrský a vděčný cit pojímati lidi nejvzdálenější a poslední, nechťsi neznáme každého, jehož duševní nebo tělesná práce je vetkána do našeho žití. Nemůžeme každému pomáhati — ale jak s každým zacházíme, s kým nás osud svede, a jak jednou užijeme svého vlivu na svou vlast — to závisí na tom, zda takové přání blaha v našem srdci bylo pocíťováno a vyslovováno. Byl by pokoj na zemi, kdyby je všichni lidé vyslovovali; neboť by pak každý i poslednímu z nejvzdálenějších stával v každém slově a v každém činu svého všedního života a svého povolání; v hloubi duše by mu svítil obraz bratrství všech lidí jako vzdálenému pouťníku obraz matčin a zdržoval by jej ode všeho krátkozrakého sobectví a veškeré drsné nadutosti. A láska k bližnímu? Jak se srovnává s takovou láskou ke vzdáleným? Myslíte, že se tím oslabí? Nikoli, kdo nabude jemnějšího citu i pro dobrodiní a pomoc, již se mu dostává z dálky, kdo své srdce navykne, aby nic nepřijímalo nevěnujíc dárci věrnou vzpomínku — bude zajisté dobrodiní svých bližních ještě mnohem srdečněji a vděčněji přijímati než takový hrubý člověk, jenž vůbec nerad přemýšlí o tom, čím je jiným povinen, a jen největšími dary se

trochu vyburcuje. Kdo dary vzdálených necítí a tupě je přijímá, ten bude i u bližních konečně považovati vše za samozřejmé, čeho se mu dostane, bude lásku opětovali s lenivou lhostejností.

Vděčnost je nejvyšší vzdělání — čím je kdo vděčnější, tím více zná dějiny všech svých tělesných i duševních slatků, jejich vznik a původ — a ty dějiny jsou pro srdce člověka mnohem důležitější než všechny leto-počty velikých bitev na suchu i ve vodě.

2. NAŠE SNÍDANÍ.

Povězte, děti, máte-li pak ponětí o tom, kolik lidí musí pracovati, jen aby ráno stálo na stole vaše snídání? A do kolika dílů světa byste museli zajít, abyste jim stiskli ruku a poděkovali za to? Tak napřed káva. Odkud pochází? Většinou z Brazílie, snad také z Javy nebo z Arabie. Jen si představte, kolika rukama projde, než ji s kávovníku olrhají, přes moře převezou, upraží a semelou, než se z ní konečně na vašem stole kouří. Žito na váš chléb rostlo snad na rovinách Ruska nebo v Americe a posekli a vymlátili je lidé, jichž řeči vůbec nerozumíte. Po vymlácení dostane je mlynář a potom pekař, který pracuje půl noci, aby vám k snídání upekl čerstvé pečivo. Ještě ležíte v teplé posteli a už venku zvoní, a když služka konečně otevře, stojí košík s chlebem přede dveřmi a pekařský učedník na schodech zdřímá. Dále považte, kolik je

potřeba lidí, aby připravili váš cukr, buď z cukrové řepy nebo třtiny. Mléko a máslo také již mnoho rukou zaměstnalo, než je konečně dostáváte vy, a což teprv kdybych se vás začal vyptávat, kdo udělal hrnky, talíře a lžice, kdo nakopal a přivezl uhlí, které vám zahřívá světnici, kdo pořídil stůl a židle a odkud zase vzal dřevo a rákos a lak; kolik rukou tlouklo a klepalo, aby vám vystavěly dům, a kolik hlav se o tom napřemýšlelo — opravdu, sešlo by se nepřehledné množství lidí, kteří se na vás při snídani dívali. A kdyby ke všemu vstali z hrobu všichni ti, kteří vynalezli nástroje a stroje, jimiž se dnes tak snadno a hojně obstará naše zaopatření — nebylo by na celé zemi dost místa. A to vše jen pro snídani, neboť o obědě, večeři a t. d. a o šatství neopovažuji se ani mluvit.

Povězte zcela bez obalu — pomyslili jste na to už někdy ráno při kávě? Nebo jste jen srkali a mysli si: „Aj, to chutná!“ Víte také, že takové bezmyšlenkové jedení je pro člověka ještě mnohem nebezpečnější než rychlé polykání jídel? Člověk si tím totiž vůbec navykne zapomínati, jak velice každý závisí na svých bližních a jak všechno naše zevnější štěstí a blaho a jistota našeho vezdejšího života je darem společné práce tisíců duší a rukou. Kdo však na to zapomíná nebo si to vůbec nikdy neujasní, ten si pak povede v životě tak, jako by tu byl sám, a bude s lidmi všude tak zacházeti, že pozbudou chuť pro něho pracovati. Neohrabanýma rukama roztrhá jemné tkanivo výkonů a náhrad. Bude na všechny strany nevďečný — neboť

kdo oslepne na jedno oko, ztratí snadno i druhé — také bude klidně přijímatí lásku rodičů a přátel a nepomysli při daru na dárce. Považovati si něčeho pochází totiž od slova váha a značí právě proto, že nemáme všechno tak bez rozvahy srkatí jako velryba vodu, nýbrž hleděti, jak všechno spolu souvisí a jak jsme sami sebou bezmocni. Nevděčné lidi však svět dříve nebo později vylučuje jako cizí látky z těla, oni se nehodí do lidského života — neboť celá stavba společnosti spočívá na vespólnosti a vzájemnosti a tmelem je vděčnost, bez níž by se všechno muselo sesouti. A jestliže kdy kde co praská a vrzá na stavbě společnosti a spáry se uvolňují, můžete být jisti, že to pochází z toho, že na některém místě není naloženo dosti vděčnosti.

Proto žehnejte již svoje snídání vděčností — mějte na paměti aspoň pekařského uředníka, který pro vás obětuje noční klid a z rána klape po studených ulicích — buďte jisti, že ten zvyk vám bude požehnáním v celém šivotě — protože on naučí myšlenky a obrazotvornost lidskou, mílí pořád co největší část skutečného života na očích a nejen nepatrný jeho výkrojek. V mnohých rodinách odříkává se před jídlem modlitba: „Pane, račiž požehnati těchto darů a pokrmů, kterých z tvé božské štědrosti požívati budeme“. — To je jistě krásný zvyk — ale víte také, že naše jídlo bude jen tak požehnáno Bohem, budeme-li vděčně pamětlivi všech lidí, kteří prací rukou svých vyrobili a připravili naše potraviny.

Kdo takto práci má na paměti, nemůže nikdy jednati hrdě a bezmyšlenkovitě, kdekoli má co činiti s dělníky. Bude cítiti i nejprostšího nádeníka, protože jeho práce je pro celek stejně nezbytna jako výpočty správcovy — on uhne, potká-li ho dělník pod nákladem se prohýbající, místo aby klidně snesl, musí-li ho dělník pro to obejít; povstane v tramvaji, když se dělníci těžce unaveni vracejí z práce a nenajdou již místa — nenechá lidi venku na chodbě státi a čekat, nýbrž jim přinese židli. A smekne před nimi klobouk aspoň tak jak oni před ním — zkrátka, ukáže každým slovem a každým činem, že náleží k řádu zasvěcených a ne k tupým a slepým, kteří svou polévku nabírají a své šaty si oblékají zrovna tak lhostejně, jako křoupají koně ve sláji svůj oves a přijímají svůj chomout.

Život zasvěcených je život bohulibý a blažený, neboť vděčnost sbližuje vždy s Bohem a oblažuje.

3. KOMU JSME POVINNI DÍKEM ZA SVŮJ DUŠEVNÍ ŽIVOT.

nehdy jsme viděli, kolik lidí ve všech koncích světa musí se spojit v práci pro naše blahotělesné. A jakpak je to s duševními statky, s naší vůlí a s naším svědomím, s díly uměleckými a básnickými — krátce se vším, co je základem bohatství a zdatnosti

naší duše a co naše srdce vzpružuje a povznáší? Máme na tom zásluhu jen my sami nebo jen lidé z našeho města nebo naší vlasti?

Tož začněme s biblí. Byli snad Mojžiš a proroci a apoštolé Němci nebo Švýcary? A nebyli zakladatelé křesťanské církve většinou Římané a Řekové? Nebyli irští mnichové první, kteří přinesli křesťanství do Germanie a Helvetie a ze svých klášterů mýtili lesy a rozšiřovali vzdělanost?

Polom si všimněte původu našeho vědění. Lékařství, lučba a fysika — kdo zná ty národy a vypočítala jména, která všechna tu společně pracovala? Kolik národů pracovalo jen na nejstarší vědě, hvězdářství! Číňané, Assyřané, Egypťané, Řekové — a všechno, co víme, pochází zase ze společného zkoumání a přemýšlení všech civilisovaných národů světa. Národ se učí od národa a o objevu některé významné hvězdy nebo výpočtu její dráhy pracují často hvězdárny několika zemí současně. Učíte se dnes, že se země točí okolo slunce, a usmíváte se soucitně dávným dobám, kdy se ještě myslelo, že slunce krouží okolo naší malé země. Ale zdalipak pomníte, kolika lidem to vrtalo mozky a kolik jich porovnávalo svá pozorování vrlice hlavou, až konečně jeden přišel na myšlenku, že by se všechny obříže rozuzlily, kdyby se uznalo, že se země otáčí okolo slunce? To byl starý Řek jménem Aristarch. A jeho učení nemohlo se ovšem uznati bez prozkoumání, nýbrž musel teprve přijíti někdo jiný, jenž ještě jednou do nejmenších podrobností vypočítal, jak asi

by se to všechno shodovalo, kdyby se uznalo, že se slunce pohybuje okolo země. To byl Řek Ptolemaios. A než se konečně uznalo, že se skutečný svět s touto domněnkou neshoduje — uplynulo zase mnoho století, až posléze Polák, kanovník Koperník, provedl obrovský výpočet, aby ukázal, že se země pohybuje okolo slunce. Se svého smrtelného lože poslal svou práci papeži. A zas uplynula od té doby staletí, než jeho učení došlo uznání — ba napřed ty muže upalovali nebo pozavírali, kteří tu novou práci hlásali neohroženě a bez ohledu na přívržence staré víry. Tak těžce se vykupuje pravda, kterou dnes zvíte v jediné minutě — ba, kdyby se sčítaly všechny ty probdělé noci, kolik jich ona stála, od počátku veškerého vědění hvězdářského, bylo by to jistě daleko přes milion nocí — noci egyptské, babylonské, indické, řecké, anglické, francouzské, skandinávské, německé i italské. Nebýti těch probdělých nocí, byli bychom nejen důležitou pravdu neobjevili, nýbrž by ani touha po pravdě a radost ze svědomité práce nebyly v našich duších tak živé — to všechno pochází z oněch nocí. Ano, považte jen, jak by to na světě vypadalo, kdyby byli lidé od stvoření světa v noci jen chrápali nebo slavnosti pořádali nebo se opíjeli! Kdybychom stále na to mysli, že vlastně vrchol všeho našeho vědění má původ v těch a posvátných nocích — všechno, co lidi osvobodilo a spasilo, zabrali bychom si to a nehleděli bychom se všemi svými přáními prorazit s takovým hlukem a křikem.

Leč nežijeme jen vědou, ale i uměním. Kdo z vás byl někdy v museu nebo v obrazárně, ví, jak jsme byli i zde ode všech národů obdarováni, a rovněž tak je to v oboru básnictví. A také naši vlastní velicí básníci jsou za své myšlenkové bohatství díkem zavázáni darům, které sami dostali z Anglie, Francie, Italie a Řecka.

Ba věru, v našich žilách koluje krev celého lidstva! Nejsme sami — nemůžeme se od něho odloučiti, ono je naší společnou matkou. To mějme na paměti, kdekoliv se setkáme s některým z jeho synů — naším bratrem.

4. VLAST.

ivilí jste se jistě, že jsem s vámi ještě vůbec nemluvil o lásce k rodičům. Neučinil jsem to proto, že nepovažuji za potřebné, aby se o tom vůbec ještě mluvilo. Kdo nemá lásky k rodičům, s tím nelze vůbec o ničem mluvit. Bylo by to jako mluvit s kamenem. Jak však rodiče milovali a co činili, aby člověk svou lásku dokázal — o tom třeba ještě ledacos povědět.

Zrovna tak jako jsem tu nepojednával o lásce k rodičům — nechci vlastně mluvit o lásce k vlasti. Neboť si nemohu žádného člověka představit, který by celým srdcem nelpěl na rodné půdě a na domácích

lidech, který by nemiloval národa, jehož osobitost vdechoval od malička jako vzduch svého kraje, v jehož řeči mu říkali všechny něžnosti a každou útěchu — národa, jehož lidé jsou mu jako z téže rodiny, protože s nimi má společné vzpomínky, společné radosti i společné smutky. Člověk je nejen dítětem svých rodičů, nýbrž i dítětem své země, svého národa a jeho dějin — a proto souhlasíme z celé duše se slovy Schillerovými: „K své vlasti, drahé tak, se přimkni rád — a přivíh k ní se celým srdcem svým!“

Protože pak je pro každého člověka proslě přirozeno, že miluje aolí svou vlast, je pro nás všechny velmi důležité dbáti toho, abychom v lásce ke své vlasti nezacházeli snad do nespravedlivosti a osobivosti k jiným zemím. Právě proto, že ohled a spravedlnost k cizím národům není nám dána přírodou — musíme své cíly jemnějším myšlením trochu vzdělávat i rozšiřovat. Co asi především míním jemnějším myšlením? O kterém způsobu bezhlavosti jsme v posledních hodinách tolik mluvili? Viděli jsme, jak jsou mnozí lidé krátkozrací, všímající si jen svých nejbližších dobrodinců, ale nic netušící o tisících vzdálených dárců, jejichž zásluhou je lesk a bezpečnost jejich života. Při takové nevědomosti není pak ani divu, nežije-li v jejich srdci žádný cit vděčnosti k těmto dobrodincům. Je to zrovna tak, jako když dostanete na vánoce nějaký skvostný dárek. Vy však nemůžete uhodnout, od koho je, a tak ovšem nemůžete ani dárcovi poděkovat, třebaže stojí u vás samotných s tajemným pohledem.

Spadne-li však rouška a je poznán, pověsíte se mu na krk. Nuže, v posledních hodinách jsme sňali roušku s tisíců vzdálených dobrodinců, kteří nasycují a obdarovávají vaše tělesné a duševní žití. Na krk se jim ovšem pověsit nemůžete — ale není-liž pravda, bude vám tak hřejivě a vděčně, že o nich už nikdy nebudete pohrdavě a nepřátelsky mluvit nebo tak jednati, jako by vaše vlast měla všechno sama ze sebe a nikomu ničím nebyla povinna a nepotřebovala se na nikoho ohlížeti. Takovéto mluvení přenecháte těm, jimž rouška ještě nebyla sňata, slepým a krátkozrakým. Čím je člověk vzdělanější, tím je skromnější, neboť tím více je si vědom, jak málo je jeho vlastní zásluhou a jak velký je počet jeho dobrodinců. To platí i o mluvení o vlastní oščině.

ODPOVĚDNOST.

1. JSEM-LI JÁ STRÁŽCEM BRATRA SVÉHO?

Idou-li někdy vaši rodiče na delší procházku a zanechají vám malého bratříčka pod ochranu, říkají: Svěřujeme ti jej, ty teď zaň odpovídáš, že se mu nic nestane. Co je to „odpovídati“? Znamená to: Přihodí-li se mu něco za tu dobu, jsi vinen ty, neboť na tvé pozornosti závisí, aby nic nedělal, při čem by si mohl ublížiti — neb aby snad z domu nevyběhl a nezbloudil. Přijde-li však bouře a zabije jej ve světnici — jste i tak odpovědni? Proč ne? Protože to není ve vaší moci, kam blesk uhodí. Odpovědnými vás tedy jen udělají, vězí-li příčina neštěstí ve vaší nedbalosti nebo vašem pochybení. A myslíte, že jste za své bratry a sestry jen tehdy odpovědni, když vám zrovna schválně byli svěřeni od matky na opatrování? Nebo myslíte, že jste jen z toho odpovědni, aby se jejich tělu nic nestalo? Jistě ne. Jako se ze slunce na svět neustále line světlo a teplo, tak vytryskuje z vašeho příkladu bez ustání síla, která jiné v dobrém nebo špatném posiluje a povzbuzuje. Říkáte-li nebo konáte-li něco dobrého a pěkného, je to tak, jako

byste svým bratrům nebo sestrám podávali ruku a pomáhali — konáte-li něco špatného, je to, jako byste jim nohu nastavovali, aby upadli. Nic nekonáte vlastně sami, nýbrž všechno vaše chování, všechny vaše zvyklosti jsou zároveň darem pro jiné. Můžete mi to několika příklady doložit? Není-liž pravda, kdo má v ústech špinavá slova, nakazí jimi druhé, a kdo přichází se špinavýma rukama ke stolu nebo do školy, svádí i druhé, aby dělali totéž. Při všem, co člověk činí, ohlíží se, má-li společnost, a jakmile vidí někoho, který to tak dělá jak on, jest upokojen. Kdyby každý člověk věděl, jak velice je králem, na něhož druzí hledí a podle něhož se řídí, tak by se zcela jinak vzchopil a vzal by žezlo, aby lidi vyvedl ze špíny a sváru. Všimli jste si už někdy, jak je nakažlivé již pouhé zívání, i když se vůbec úmyslně nenapodobuje? Je to tak, jako by četné neviditelné vodivé dráty vedly od člověka k člověku a obstarávaly výměnu, i když to vůbec nechceme. K tomu bych mohl dále ještě mnoho příkladů, — ale lépe bude, když to sami vypořádáte a podle toho se zařídíte. Každým způsobem vidíte, že jste strážci bratra svého, i když jste k tomu nebyli zvláště jmenováni. A můžete ho jen tak stříci správně, když víte, kolik od vás může odkoukat a jak je všechno nakažlivé, co činíte a mluvíte.

Při střežení však nejde jen o to, abychom svému bratru dali sami dobrý příklad, nýbrž abychom ho chránili také od pokušení. Je-li vám na př. uloženo, abyste dávali pozor, aby si maličký za nepřítomnosti

maččiny nezkazí! žaludek nebo nezlámá nohu — budete stavět na stůl talíř s čokoládou nebo necháte ho hrát si na schodech? Nikoli, naopak, budete sladkosti schovávat a něco mu vykládat nebo ať si hraje, při čemž se odvádí ode všech špatností nebo nebezpečí. Protože však nemáte hlídati jen žaludek a nohy svého bratra, nýbrž i jeho srdce a jeho duši — nemusíte-li tu být ještě opatrnější? Považte, že by měl váš bratr velký sklon k zlobivosti a vaši rodiče by se báli, že by mu to mohlo jednou v životě ještě způsobiti hrozné neštěstí. Jste-li s ním tedy sami, jak jej budete hlídat? Budete jej stále dráždit, aby u něho vcházely záchvaty zlobivosti stále více ve zvyk? Ne — budete se vyhýbat každé příležitosti a budete jej odváděti ode všeho, co ho popuzuje, neboť byste jinak byli jednou činěni odpovědnými z toho, kdyby se ta náklonnost u něho stala chorobným zvykem, jenž by ho v životě uváděl do těžkých nesnází.

Když jsem jednou v nedělním vyučování řekl chlapcům, že se mají ovládati a nikdy se nemají hrubě osopiti na svou sestru, viděl jsem, jak se po nich dívky otáčely, jako by chtěly říci: „Vidíte, vy klackové, tu to máte, ten vám to dobře pověděl“. A později jsem slyšel, že jedna sestra po celou cestu domů bratra popichovala a pořád mu říkala: „Jen se opanuj!“ To zní náramně vesele, ale třeba to přece pojmuťi velmi vážně, neboť to ukazuje, že sestry nepovážily, že jsou také odpovědny z návyků svých bratrů. Jestliže sestra pořád bratra trápí a dráždí a on potom

pozbude sebevlády, má na tom kus viny, že jeho hněv bude čím dál hůř kroliti. Vypravoval jsem vám kdysi o Pestalozziho snu budoucnosti: Přál si, aby budoucně nejen zloději byli trestáni a do vězení uvrhováni, nýbrž aby je tam obsluhovali všichni ti, kteří je uvedli v pokušení. Teď si představte, že byste dráždily svého bratra tak často, až by se u něho popudlivost a prudkost pevně ve zvyk zakořenila a on by potom jednou později něco ve vzteku udělal, zač by musel do vězení — netížilo by vás svědomí? Nemyslíte, že byste měly sedět také na lavici obžalovaných, když vaše chování jeho popudlivost stále zvětšovalo?

Vzpomínáte si snad z Odysseje na čarodějnici Kirku, která proměnila kouzelným proutkem druhý Odysseovy ve vepře. Každý člověk má vlastně takový kouzelný prut, jímž může proměnit ty, kteří s ním přijdou do styku. Kdo je sám nečistý, promění také své bližní stykem náramně snadno v prasátka. Mnohé malé sestřičky mění své bratry stálým špičkováním a zlobením ve štěkavé psy nebo zdivočelé buvoly; proto pravím: Nejsou jen sestry svěřeny bratrům, nýbrž i bratři sestrám, i když jsou bratři hodně mladší. Neboť zdali se z bratra stane milý a šlechetný muž — to závisí nejen na jeho vrozených vlastnostech a na jeho rodinném vychování, nýbrž i na tom, dají-li si jeho sestry práci, aby vždycky jen na jeho dobré vlastnosti zaklepaly a nepopuzovaly u něho, co je divoké a hrubé. Neboť čím častěji bude drážděn, tím mocněji to vystoupí, zrovna tak, jako sval sílí, čím

se víc cvičí, nebo kolej se prohlubuje. čím se víc po ní jezdí. Vzpomeňte si, jak to je. když večer usínáte a chce se vám kašlati. Zadržíte-li kašel hned, přejde brzy — ale po každém zakašlání je zdržování již těžší, protože se krk každým novým zakašláním více zapaluje a dráždí. Tak je to také s prchlivostí. Každý nový záchvat zlosti sťažuje zadržení dalšího, protože nervy pozbývají stále více citlivosti a schopnosti k odporu. Proto by se mělo s popudlivými lidmi vždy šetrně zacházeti. Mnohé sestry si však počínají s bratry jako s uvázanými psy, které chtějí rozštěkati a volají na ně prolo: kš, kš. Nemyslíte však, že je mnohem pěknější, říká-li si sestra vždy potichu: „Chci býti strážkyní bratra svého?“

2. VÝCHOVA NAŠICH MLADŠÍCH BRATRŮ A SESTER.

Chtějí-li Indové zkrotiti divoké slony, víte, co dělají? Zavrou s nimi několik krotkých slonů — těmi ty druhé za kratičko zkrotí. U lidí by to mělo být vlastně také tak. Jestliže otec a matka vychovali jedno, dvě děti, mělo by se myslet, že se nepotřebují o výchovu dalších dětí vůbec starati, nýbrž se mohou prostě spolehnouti, že ti divocí budou od zkrocených vychováni. Je tomu však bohužel zřídka tak. Často divocí sloni krotké dokonce ještě více zdivočí, protože

řto využijí své síly a seberou jim hračky a knihy, třopí si z nich šašky nebo jim řak poroučejí, řako by řto byli jejich koupení mezci. Řrořto je mladřím řřem vřdycky velmi zle. Jsou pro řivot řpatně řřipravovány, neboř rodiče se řiř nemohou řařřřmu řak vřnovat a na řařřř dávář pozor, řak řto bylo u řrvorozených. A řarřř řřř nenapomáhají jim řaké k dobrému a řak z nich řnadno řrostou řničemové a navykají si vřřelicos, co uř nelze pozděři vymřřřřř.

Křo z vás řřřřř řpoznává, ře by se měly řarřř řřř, řiř pro řadost řodičřm, řodně pečlivě uřřmati vřchovy řvých mladřřř řratřř a řester, řomu bych řal řnes řěkolik řad. Neboř řto uř řnad řnes řřř, — řak řjednoduché řto s řakovým vřchováváním mladřřř řřř řenř. Nemořno řřř mladřřřmu řratřři: „Řojř řem, řchi řř vřchovávají, řu mářř pohlavek za řhanř a řu za řmlsání“. Řa, je řu řořřebř řnad vřřřřho umění než u řodičřř; neboř je řutno napřřd řracně ři řjednatř řřřřř, řdeřřto řodičřř je řán od řřřřody. Řrořto je řřřřřřř řlavně řřř, aby řarřř řřř nezačřnaly řned řřř, ře řřř mají mladřř řoslouchatř. Řřř se vřřřko řiř napřřd řokazř. Mladřř řotom řodeřřřřvají řarřř, ře jim řje řen o řto, aby řoroučely a řřály ři na řřále — a k řomu se neřřřřř řpropřřřřřř. Nřkoli — mřřřř se u řřř ohlāsřř řako řobřř řřřřřřř a zacházřřř s řřř řotom řak, ře řas na řkonec řřřně řamy řoslouchají.

Nejvřřřřř umění při vřchově řenř vřřř řarřřř a řadávati, řyřřř usnadňovati řestu k dobrému. Mřřř se v řřřřř vřbudřř řřřřř řkonatř, co je řřřřřř.

Nutno jest jej vzpružiti, nikoli sraziti. Objasním vám to na příkladě: Jdte-li s mladším bratrem na procházku a on je hodinu před návratem už nadobro unaven, tak mu jistě nepomůžete tím, že mu nadáte lenochů nebo mazílků a pod. Ne, musíte u něho vzbuditi ctižádost, aby se ukázal hrdinou a vykračoval si potom domů jen ještě pružněji. To jej vzpruží. A tak je to i se špatnými návyky. Přistihnete-li jej při mlsání, není výchovou to, pojmenujete-li jej „takovým lizálkem“, mlsounem, „cukrlátkem“. To on si nanejvýš pomyslí: „Dobrá, když jsem, tak jsem a budu se také tak chovati“. Ne — musíte v jeho vlastním nitru probuditi síly na pomoc proti jeho žádostivosti. Musíte v něm roznítili touhu po sebeovládání tím, že mu dáte znát a zkusit, že ovládati se je sladší než čokoláda a zvláště že má takovou dobrou příchut'. Řekněte mu na př.: „Milý Jeníčku, až se někdy přemůžeš a nesmlsáš s talíře koláč, ač ti byl dán na pospas, nebo až přejdeš cukráře, byt' tě to tam nevím jak táhlo, tak mi to řekni a já ti pak něco povím“. Druhý den Jeník hrdě vchází. „Jeníčku, ukaž mi svaly na svých ramenou“. — „Tu jsou“. — „Opravdu velkolepě, jak pak ty, malý knotku, přicházíš k takovým svalům?“ „Já se každý den desetkrát vyšplhám po tyči“. „Všecka čest. Ani bych tomu nevěřil. Na tvých ústech a tvém kroku není té síly ještě vidět, ty jsou obojí ještě hodně slabé“. — „Skutečně? Ale jak to mám změnit? Mám hodně dupat a ústa pevně svírat?“ — „To by pranic nepomohlo a také v tom každý pozná úmysl a zasměje se

tomu. Nikoli, nemáš uvnitř ještě dosti síly, to je to. Ještě se nemáš v moci. Dnes poprvé, jaks přišel, byla v tvém kroku zcela nová pevnost a také tvá ústa jsou, zdá se mi, nějak pevnější. Víím, je to odtud, že ses dnes ponejprv ovládl. Hip, hip, hip, hurá! Užívej teď cukráře za šplhadlo, tím myslím, abys posiloval svaly sebeovládací!" Jeník vyběhne po té zábavě a na jeho kroku poznat hrdost. A tu ušlechtilou hrdost sebevlády musíte v něm rozněcovat. Máte-li náhodou ve svých knihách obraz římského triumfu, na př. Germanikova, ukažte mu jej večer ještě jednou a řekněte: „Hleď, Jeničku, to jsi ty, tady vpředu na koni, a ti svázaní otroci za tím, to jsou porobené národy, tvoje mlsné choulky. Zdráv buď, vítězný Caesare! A kdo jsou ty paní tam, které se všech stran mávají a Caesarovi růže stelou? To jsou tvé dobré vlastnosti, jež jsi osvobodil od nepřítele a jež se zase těší ze života po dlouhé úzkosti. Zdráv buď Caesar, zdráv!" Jeník je všecek zahanben, ale srká přirovnání jako koflík čokolády. Chutná mu. Teď si té radosti popřeje častěji.

Hodně obličné je, když mladší děti se pouštějí do lhaní. Ale to je zrovna něco pro starší. Neboť lži se vyskytují často ze strachu před tím, co řeknou rodiče. A tu není nic důležitějšího, než abyste si získali úplnou důvěru u mladších, takže vám nic nezamlčí. Nesmíte s nimi tedy pohrdavě jednat a styk s nimi přerušovat, jestliže selhaly, nýbrž je musíte tím spíše přivinouti k srdci a tak si počínati, jako by šlo při lži o neštěstí, které vás oba sfihlo, a vy teď spolu hledali, jak z toho

vyjit a jak se toho budoucně vyvarovati. Nejhorší je v takovém případě snad říci: „Teď už ti nic nevěřím“. — nikoli, naopak. Důvěra cті. V Anglii byla kdysi nadobro prolhaná škola. Tu přišel nový ředitel. Ten věřil každému na slovo a tak se brzy řeklo: „Toho ne-smíme ničím napáliti“ a on zachránil celou školu. Jeť cit pro čest jediným záchranným lanem, na němž se může člověk dostatí vzhůru, a jak to odřízneme, padne nelitostně do vody. Pravá pomoc je tedy, abyste se především obrátili na touhu po mužnosti u svého bratra a potom s ním vůbec klidně promluvili o lži a jejích následcích — a jej poprosili, ať vám pokaždé oznámí, uklouzne-li mu zas někdy nepravda. Trpíte-li snad stejnou nemocí, můžete se navzájem vyzpovídati a vzájemně se podporovali — to jde ještě lépe. Jenom ne hráti si na cnostného — o tom má bratr už svůj úsudek. Ostatně také nezapomínejme u zcela malých dětí, že ještě ani dobře nechápou, proč nemají lhát, když je to přece zdánlivě ušetří něčeho nepříjemného — i musíte hledět klidně jim to vyložití.

Při drobnějších slabostech a nezpůsobech je také vždycky hlavní, abychom nenadávali a nekárali, když se nezpůsob objeví, nýbrž raději chválili a povzbuzovali, když bylo někdy vykonáno něco správného. Na př. nekřičeti „řváči“ atp., když Pepík někdy spadne a naříká, nýbrž pochváliti jej, když někdy zuby zatne, přes to že ho to velmi bolí.

Nebo si představte toto: Starší sestra si pozvala přítelkyně a pije s nimi právě hodně slavnostně kávu

ve své světničce, když tu její mladší bratr hromově zabuší pěstí na dveře nebo vyruší její společnost jinými klukovinami. Co má ona dělat? Zavolatí policii? Nikoli, nezbývá jí než čekatí, až při některé příležitosti přijde hodně zdvořile do světnice nebo prokáže jejím přítelkyním nějakou laskavost — potom to musí hodně zdůraznití a říci snad: Ale co pak to je, ty ses opravdu změnil, začínáš být dvorným — a jak ti to dobře sluší! Ani tě nepoznávám!“ Takovým povzbuzením stane se mu dvornost a způsobnost vůbec něčím lákavým a bude mu to věci cti vystupovatí podruhé ještě dvorněji, právě tak jako v tom prve viděl čest. chovatí se co nejklukovštěji. Jak je to pěkné, může-li mu pak sestra říci: „Ty jsi ve dvornosti jistě již dále než většina jiných v tvém věku — jen tě ještě upozorním na několik věcí“.

Na konec ještě radu. Chcete-li na př. svého bratra vychovávatí k sebeovládání a odnaučit ho prudkosti, je tu nejpůsobivější, když ho poprosíte za odpuštění, jestli jste si k němu sami něco dovolili. „Slávku, rád bych tě navštívil, kdypak s tebou mohu mluvit?“ Potom se přijde a řekne se: „Chtěl jsem tě jen poprosit za odpuštění, že jsem si k tobě počínal dnes tak zhurta. Je mi pokaždé hrozně líto, když si nedám pozor na jazyk.“ Něco takového učiní na děti ohromný dojem. „Když i on se sklání před příkazem sebevlády, tak musím já také“, myslí si. Neomluvíte-li se, myslí si prostě: „Sebevláda jest jen pro malé a slabé, velcí a silní smějí si povolovatí“. A protože každý malý si

hrá na velkého, tak si také po něm povoluje. Vidi-li však, jak silní sami za svatou povinnost mají držeti se, jeví se mu sebeovládání také znamením dospělosti.

Pro každého je to milost, má-li menší bratry nebo sestry vychovávat. To působí mnohem, mnohem více radosti, než mít vlastní zahrádku. Takovému člověku pomáhati růst, špatné výhonky mu uřezávati, opatrovati mu dobrou půdu, slunce a vodu — a potom viděti, jak se jeho duše rozvíjí — není nic krásnějšího.

3. ŠROUBEK.

Anglický jeden básník vypravuje kdesi pohádku o pranepatrném šroubku, který na obrovské pancéřové lodi s tisíci jinými zrovna takovými šroubečky spojoval dvě velké ocelové plotny. Ten malý šroubek začal za jízdy Indickým oceánem náhle trochu povolovat a jako by chtěl vypadnouti. I řekly mu sousední šroubky: „Jak vypadneš ty, uděláme to také tak.“ A hřebíky dole na trupu lodi řekly: „Nám je také nějak úzko, také se trochu uvolníme.“ Když to uslyšela velká železná žebra, zvolala: „Pro Boha, zůstaňte, jak nebudete držet, je po nás.“ A zpráva o úmyslu malého šroubku rozšířila se bleskem po celém obrovském tělese lodním. Zasténal a zachvěl se ve všech sparách. Tu se usnesla všechna žebra a plotny i šrouby, ba i nejmenší hřebíčky vyslati společné poselství k malému šroubku, aby vytrval, neboť jinak celá loď praskne a nikdo z nich se

nedostane do otčiny. To zalichotilo hrdosti malého šroubku, že se mu přičítal tak ohromný význam, a uvolil se zůstat na místě.

Posledně jsme mluvili o odpovědnosti. I budete jistě hned vědět, proč vám ten příběh o malém šroubku vypravuji. Šroubek si myslel, udělá-li si trochu pohodlí, že je to jen jeho věc a nikomu po tom nic není. Ale z hrůzy, která celé lodní těleso zachvátila, poznal hned, jak vlastně celá loď závisí na jeho příkladu. Proto byl odpověden také. Neboť co on dělal, bylo ohromného významu pro všechny části lodi. A není vsutku pravda, když se jeden hřebík uvolní, že vypadávají brzo i všechny druhé a uvolňování postupuje stále víc? Vzdyl jedno drží druhé. A kdyby byla loď zahynula — snad by byla plavební společnost musela ohlásit úpadek a jejím pádem by byly zakolísaly zase četné jiné.

I není to zrovna tak v lidském životě? Slýcháte o lidech z některého kraje nebo některého závodu: ti jsou poctiví a neúplatní. Nebo o jiných: není na ně spolehnout, všichni jsou prodejní. A myslíte, že se taková zkaženost začíná snad rázem? Ne, napřed se uvolní jediný šroubek. Jen jedinec přijme malé „zpro-pitné“, docela malé nesprávnosti se dopustí. Kolegové to zpozorují a pomyslí si: proč bychom si také svoje příjmy trochu nezlepšili? Ve svých hovorech v hostinci budou mluvit o úplatnosti již mnohem shovívavěji než dříve. „Jak jde kraj, tak se stroj“, se říká. „Nelze zůstat čistým jako anděl v tom špinavém žití.“ A netrvá dlouho a všechno jest otráveno. Bohužel nechodí

to zde tak jako v pohádce o šroubku, aby všechny ostatní ještě před činem tomu, kdo povoluje, vzkázaly poselství: „Proboha, zadrž, jak nezůstaneš pevným ty, bude i naše svědomí to tam“. Příklad postupuje zvolna jako pozvolný jed a poslední se teprv nakazí, až již první zas chystá novou a horší nesprávnost. Ale každý, kdo je takto na skoku k drobné nepoctivosti, měl by si v duchu představit, že k němu vsuktu přicházejí všichni oni v dlouhé řadě a prosí jej na kolenou, aby jim nedával první špatný příklad, a za nimi že jdou ženy a děti, jež nesvědomitost otcova zneuctívá, zneuctívá a připravuje o pevný, poctivý otcův pohled — a za nimi stojí ještě nepřehledný zástup lidí, to jsou všichni ti, na které kape zlý příklad uvolnění poctivosti a mýlí je v počestnosti a povinnosti, k níž se zavázali. Kterýsi básník řekl jednou, že nejstrašnějším trestem v pekle, horším než kdyby byl člověk pečen a kleštěmi napínán, je to, kdyby se musel odtud na všechno dívat, co na světě pochází z jeho zlých skutků, ba již i z nepatrných jeho poklesků. Muset se odtud dívat na nekonečný řetěz bídy a strasti a poblouzení rozumu a muset si říci: ty jsi odpověden, tys tím kamenem pohnul první — to je nejstrašnější, co si lze jen pomyslit.

Je tedy zajisté mnohem lépe pro nás pro všechny, viděti následky svých činů ne teprv, až už nelze nic změnit a až zlé svědomí jako elektrický reflektor světelný ozařuje řetěz kus za kusem, nýbrž raději spíše, než ty činy jsou tu. Ach, co pošetilostí a špatností

zůstalo by nevykonáno, kdybychom, pokud jsme při zdravých smyslech, trochu více zkoumali, jak v lidském jednání jedno z druhého vyplývá a jak je každý člověk osudem svého bližního, jeho prozřetelností, již je svěřen.

Čtli jste už zajisté v řeckých bájích o rodech, na nichž spočívala stará kletba, jako na příklad na rodu Agamemnonovu, kde následoval krvavý čin za činem. Tato kletba záleží nejen v tom, že se dědí zlo, nýbrž i v tom, že hrozný příklad, který dal některý předek rodině, opět a opět svádí a mále potomky — tak jako člověka zavrať pojímá a pozbývá svého klidu, vstoupí-li na okraj ohromné propasti.

Co jsem vám řekl zde o rodině a dříve o úřednictvu, to můžete nejlépe pozorovati ve svém školním životě. Jak je totiž každý odpověden dávaje příklad a jak jsou na něm mnozí závislí, i když není ředitelem nebo nadučitelem. Vzpomínám si ze svých školských dob, že jeden starší žák v naší třídě nakazil v krátkém čase celou třídu svými špinavými řečmi. V každém člověku, buď si sebe lépe vychován, číhá takový malý špinka, který chce mít zábavu — a přece má každý vedle toho své lepší já, které se stydí a nechce vysloviti první slovo — ale jak jeden udělá začátek a přemůže svůj dobrácký ostych, následují ho druzí úžasně rychle. Rovněž tak má však i dobrý příklad podivuhodnou moc. Působí jako kouzlo. V kterémsi německém městě vypukl kdysi v divadle za představení požár. Obecenstvo se hrnulo k východům a hrozilo nebezpečí, že v šílené tlačenci bude umačkáno a pošlapáno sta lidí. Tu

zůstal velkovévoda klidně na svém místě a poručil, aby hudba dále hrála. Ten příklad působil tak, že se obecenstvo hned zase uklidnilo a opustilo divadlo v největším pořádku. Snad si vzpomínáte také na něco podobného ve svém životě. Ve škole jsem na příklad mnohdy pozoroval, když třeba pohromadě stojí pár chlapců a přijde k nim jeden a vypravuje něco neslušného, tak čeká přirozeně, že vypuknou všichni v smích. Stane-li se tak, má radost a bude to vykládat dále. Je-li však třeba jen jediný mezi nimi, jenž se nesměje, nýbrž se tváří vážně, přivede jej to do velkých rozpaků a zahanbí v nitru jej i ostatní. Možná, že to neukáží a budou škádliti toho, kdo se nesměje — ale uvnitř to působí přece. Kdo stále na to myslí, kolik lidí mu je v každém okamžiku svěřeno a jak každý pořád druhého pozoruje, co mluví a koná, ten může vykonávat opravdu královský vliv ve svém okolí.

4. NA KOLIK LIDÍ MÁME VLIV.

e svých románech pro mládež čtli jste jistě někdy o nějakém králi nebo ministrovi — nebo také o lodním kapitánovi: „Klesal skoro pod tíží odpovědnosti“. Co je tím míněno? Na jeho rozvaze a prozíravosti záviselo blaho tolika lidí, že byl stále ve strachu, zda koná opravdu, co je správné. Neboť jediným nesprávným jednáním neb opomenutím mohl

být příčinou, že by jich tisíce upadlo do neštěstí. Nebo si představte lékaře, který má provést těžkou operaci. Nemocný jest otec rodiny, která by všechna byla na jednou bez živitele, kdyby se operace nezdařila. Jak bude opatrný při řezu, jak svědomitě se bude chránit, aby mu do toho nepřišla zlá náhoda. Když pozorujete takové situace životní, vidíte zřetelně, kolik lidského štěstí často závisí na jediném člověku, jak on může být příčinou nekonečných mnohých a velkých následků.

Teď mi však povězte: Není vlastně každý, i nejmenší a nejneopatrnější člověk pramenem nekonečně mnohých a velkých účinků na jiné? Také na jiné, jichž ani nevidí ani nezná? Představte si rybník, do něhož se hodí malý kamének. Utvoří se kruhy vln, jež se stále zvětšují, a kdybychom to mohli přesně měřit, mohli bychom vlny po zcela malých kaménkách pozorovati ještě až daleko u břehu — tak jako se jemnými přístroji měřickými zjišťuje zemětřesení, které vzdáleno jsouc od nás i mnoho tisíc mil otřáslo zemí. Tak je to také s tím, co člověk mluví a koná. Prohodí v zábavě nějaké slovo — zlé nebo dobré — slovo se rozvlní, pořád dál a dále; a ono se oklikami dotkne — v dobrém nebo ve zlém — lidí, jichž ani nezná a nikdy neviděl. Jdete-li do krámu a něco kupujete, tak si jen nemyslete, že prodavač nebo prodavačka dostane toliko vaše peníze a dost. Nikoli, vy na ně vykonáte vliv. Pozdravíte-li a poprosíte zdvořile a přívětivě a omluvíte-li se, že jste bez potřeby obtěžovali, poděkujete-li, když pro vás všechny skříně pozpřeházejí, zjemníte

i je, ať sami chtějí nebo nechťejí. Zasáhne je to, a tím že to napodobují, působí to k jejich zjemnění.

Stejně je to se sklepníky a sklepníci. Kdo na ně křičí hlasitě a hrubě, na ně snad dokonce volá „pst, pst“ jako na psy a kdo si pak poroučí jídlo a pití, jako by měl před sebou cvičené opice a ne lidi — též je snižuje a jejich cit pro čest otupuje. Tím se však také proviňuje, že si oni ani sebe samých neváží a podle toho jednají. Kdo však své objednávky přednáší skromně a zdvořile a za obsluhu děkuje a při uklizení stolu sám trochu pomáhá, aby se obsluhující nemuseli přes celý stůl natahovat, vykonává ušlechtilý vliv, a buďsi sebe menší, posilňuje v lidech cit pro čest a činí je spokojenějšími a přímějšími v celé jejich podstatě.

I ten, kdo leží ve své světnici nemocen a zdánlivě je zcela odloučen od lidí, má pořád velmi veliký vliv na lidi — často ještě větší než zdravý. Dává-li příklad trpělivosti a veselosti a hledí, aby druzí nemuseli pro každé drobné přání ve dne v noci létat — jest učitelem zdravých i nemocných, i když ani slova neřekne, a jest vychovatelem dospělých, i když je sám ještě dítětem. A z jeho příkladu se kruhy vln šíří daleko za ty, kteří ho ošetřují, a nikdo neví, na který břeh ještě narazí zvěst o jeho trpělivosti.

Také způsobem, jak o jiných soudíme, vykonáváme velký vliv. Když si někdo navykne všímáti si, co je u jiných směšného a nepříjemného, a hned to posuzovati, myslí bohužel obyčejně, že to není nic zlého a že je to jen jeho věc. Kdyby tak věděl, co lidí na

to jen číhá, aby přišli na slabosti a směšnosti svých bližních, aby se potom mohli stavět nad ně povznesenými.

Kdo tu špatným mluvením a tlacháním předchází, má za sebou brzo velkou družinu, viditelnou i neviditelnou. Ale na tu družinu nemůže být pyšný. Neboť první, co ho potká, bude, že si i z něho lidé stropí šašky a i u něho budou viděti jen, co je černé. A kdyby mohl jednou viděti tak pronikavě jako při blesku, jak lidi sobě navzájem odcizil a proti sobě popudil a naplnil vzájemnou nevážností — byl by ještě méně pyšný. Bylo by proto dobře zrovna se v tom cvičiti, aby člověk mluvě o jiných vždycky jen dobré stránky zdůrazňoval a nedostatky vlídně vysvětloval. Tak lze několika slovy často nekonečně mnoho dobrého způsobiti a přinést do světa lásku. Ano, představíte-li si jen, jak často máte za den příležitost, pověděti o nepřítomném něco dobrého neb něco protivného, máte poněti o tom, kolik může člověk denně pouhým slovem způsobiti požehnání nebo zlořečení a jak je proto jeho postavení odpovědné.

5. „TRESTANÝ V. Z.“

Když jsem četl, že byl v dřívějších stoletích na královském dvoře ve Francii mrav, že mladý princ nikdy nedostal výprask sám, když udělal něco nezpůsobného nebo byl lenošný, nýbrž že mu vyhledali nějakého chlapce za druha a ten pak dostával

v jeho přítomnosti bití, jehož zasluhoval vlastně syn královský! Doufali, že právě to bude velmi působit na mladého prince, když bude moci potom slyšet, jak nevinný kamarád křičí.

Mám vám prozraditi, že každý z vás má také někoho, kdo je trestán v jeho zastoupení? Váš rozdíl od prince francouzského jest jen ten, že on křik slyšel, kdežto vy jste bohužel tak hluchí, že to ani neslyšíte, byť se to dalo ve vaší vlastní světnici. Nevěříte? Tož mi povězte, myslíte skutečně, že se lze dopustiti vůbec nějakého bezpráví nebo nedbalosti, aniž by za to musel jiný trpěti, třeba by z toho pachatel vyšel bez pohromy?

Řeknete-li na př. nějaké hanebné slovo, můžete být jisti, že je někdo pochyti, užije ho doma a dostane za to řezu. Nebo tím zhrubne a to mu škodí v životě jinak. Vy ani neslyšíte jeho křiku ani nezvíte o jeho bídě a nezdaru, a přece je trestán ve vašem zastoupení. Nebo jste nečistotní a nepořádní. Možná že za to nedostanete hned trest. Ale jiní se nakazí vašim příkladem a také povolují, a kam to povolování vede, o tom jsme již mluvili. A mimo to musejí vždy druzí uklízetí nebo umývatí, kde jste co znečistili anebo ledabylo udělali — tak jsou za vás trestáni „v z.“, musejí trpěti nevinně za to, co vy jste způsobili. Kdyby všichni lidé, kteří musejí za naše chyby nevinně trpěti, mohli najednou plakat, to by bylo vzlykání a nářku, že by člověk myslel, že je konec světa. A to ještě ani nečítáme těch, kteří za naše chyby a opomenutí budou trpěti, až už

dávno budeme mrtvi. Víte na př., že děti, které budete jednou mít a kterým budete přece zajisté přát všeho dobrého, — že ty také budou nevinně trestány v zastoupení, a to za chyby, jichž se teď dopouštíte? Všecka prudkost, všecek nepořádek, všecko lhaní a klevetění, v němž si teď libujete a jež si teď berete do zvyku, bude jednou vašim dětem příkladem, až už bude na odvykání pozdě — a ony za to budou poťom dostávatí bití nejen od vás, nýbrž i od jiných lidí, kterým tak způsobí škodu a zlost. Tak vidíte, že křik trestaných v zastoupení bude za vás zníti ještě do daleké budoucnosti, a chápete zajisté, co znamená, stojí-li v katechismu slova: „Bude trestati hříchy otců na dětech až do třetího a čtvrtého pokolení“. Proto si myslete vždycky, že jste už teď otci a matkami a že máte na starosti děti, ač jste sami ještě děti: jídlo a pítí jim ještě nepotřebujete schraňovati ani punčochy plésti ani na ně vydělávati — ale měli byste jim střežiti dobré návyky a dávatí na sebe pozor, aby vám jednou bylo stále žití s nimi požehnáním.

SAMOSTATNOST.

1. NAŠE ZÁVISLOST.

ozorovali jste někdy, jak je zívání nakažlivé? Aniž chceme a aniž si přejeme, již pouhý pohled na zívajícího dráždí naše vlastní svaly k zívání, i když nejsme ani unaveni a ani se nenudíme. Tak silný je lidský pud napodobovací a tak na nás má vliv to, co jiný činí. Doufejme, že nikdy nezažijete, jak nakažlivý je strach a hrůza — jak na př. v divadle při požáru pojímá lidi tak zvaná panika, jak jeden stupňuje hrůzu druhého a zrovna zmatenost smyslů jako nakažlivá nemoc prochází davy. Jediný muž, který neztratí hlavy a nepodlehne nákaze — takový silný jedinec může pak svým klidem zachrániti často sta. Nebo když v bitvě, kde se všechno žene vpřed, náhle se jeden obrátí na útěk — jak ten příklad nakazí druhé, takže vlastně chtěj nechtěj rovněž zakolísají a nazpět se ohlížejí. Nebo také, jak veselá neb smutná nálada ve větší společnosti neodolatelně působí nakažlivě na každého jednotlivce: to všechno ukazuje, jak silně je člověk pod vlivem toho, co jiní konají, myslí nebo cítí, byť si toho nebyl ani vědom.

To ovšem mnohdy nic neškodí, jsou-li druzí náhodou na dobré cestě, ale je to přece velkým nebezpečím pro člověka, protože se na té cestě dostává

také v područí všeho pošetilého, unáhleného a nesprávného, co jiní podnikají, místo aby sám byl hrází, na níž by se druzí mohli vzpřímiti a vzpamatováti.

Všimli jste si už na př. někdy, když se vám donese něco špatného o některém kamarádovi nebo jiném člověku nebo když se vysloví i jen nedůvěra nebo tvrdý úsudek, jak vás to hned naladí v chování proti němu, jak lehkověrně to přijímáte, místo abyste třebaš řekli: „Tomu tak hned nevěřím, to se napřed sám podívám“. Pomluva je také druh paniky, pojímá lidi bez jejich vědomí a vůle a způsobuje u nich drsnost a výsměch vůči tomu, kdo byl pomluven — a náleží k tomu vždycky již hodně samostatnosti, přistoupiti pak k tomu pomluvenému zcela nepředpojatě a zkoumati jej bez toho, co se zove zaujatostí.

Kdo žije nebo vyrůstá mezi lidmi, kteří mají na př. velkou zaujatost proti některému národu nebo náboženství, ten ani nepozoruje, že se tím také ve všech svých myšlenkách a citech nakazí. Říká se potom: „Dívá se brýlemi jiných“. Pořád jej upozorňovali jen na vadné nebo škaredé stránky a vlastnosti, takže už konečně ani nedovede viděti dobré a velké. Kolik síly vůle a kolik lásky k pravdě patří potom k tomu, aby se člověk oprostil od očí a citů druhých lidí a viděl a soudil tak, jako by nikdy cizího mínění nebyl zvěděl!

Snad se však optáte: Není to nebezpečné pokušení chtít všechno lépe vědět a mnoho si o sobě myslet, je-li člověk nedůvěřiv k tomu, co pochází od jiných, místo aby řekl: Já jsem jen jeden, jich je mnoho a tu

je přece větší pravděpodobnost, že oni mají pravdu? Zcela správně, nebezpečí tu je, nedůvěřuje-li kdo svému okolí z pouhé domýšlivosti a z pouhého vysokého mínění o vlastním bystrozraku a vlastním důmyslu. Práva, stáli pevně na svém vůči jiným a před jejich bludy stáli na stráži, nabýváme nikoli tím, že si zakládáme na svém vlastním rozumku, nýbrž jen tím, že se osvěcujeme a utvrzujeme slovem a příkladem největších a nejmilejších osobností, které na tomto světě žily a trpěly a jejichž věčná moudrost jest uložena přede vším v naukách náboženských. Jich musíme poslouchati, a když tedy vidíte, že druzí ve svém konání a ve svých řečech nejsou v souhlase s touto věčnou pravdou — tak jste povinni nejen sobě, abyste zůstali pevní a bez účasti, nýbrž i jiným jste to povinni; neboť snad se ještě zavčas zarazí, zpozorují-li i jen jednoho, který smutně a vážně stojí stranou. Je to jako s úzkostí při požáru v divadle. Víte na př. co lidí uznává za správné opláceti zlé zlým, nenávisť nenávisť. Je to proto také již správné, že tolik lidí je takových? Ne, jediný člověk s dalekohledem vidí dále než milion pouhým okem. Oni pak velikáni, o nichž jsem vám mluvil, jsou více povzneseni nad mlhy tužeb a vášní než my všichni a proto vidí do větších dálek a hloubek života. Jsou majáky lidstva. A jaké světlo nám dávají pro boj proti zlu? Ježíš hlásá: „Blahoslavení tiší, blahořečte těm, kteří vám zlořečí, dobře číňte těm, kteří vás nenávidí“, — a Budha, velký zakladatel náboženství u Indů, řekl: „Nepřátelství se nikdy neuklidní nepřátelstvím“, — a

Plato, největší řecký mudřec, učil: „Není nikdy správné, zlé opíaceti zlým; lépe je bezpráví trpět než činit“.

Souhlas mudrců všech dob — toho se máme držeti a následovati, byť proti nám stál celý svět. Kdo však myslí, že ukazuje svou samostatnost tím, když se staví i proti tomuto souhlasu mudrců a chce to vědět lépe, ten tím jen ukazuje, že nezná sebe sama, sice by věděl, že s pouhou pomocí svého vlastního omezeného myšlení nemůžeme se nikdy osamostatnit, protože nemáme o tom tušení, jsme otroky dojmů a vlivů, které náhodou na nás působí a ukazují nám stále život jen s nepatrné stránky — a rovněž otroky svých vlastních tužeb a náklonností a předsudků, jichž se zbavíme jen světlem, které přichází od velkých duchů.

2. KÝVALOVÉ.

Víte, že lze dělit lidi různým způsobem — na př. podle pleti, podle tvaru lebky, podle řeči a podle náboženství. Možno je však také dělit podle mnohých jiných znaků, na př. podle pevnosti vůle. Potom se rozdělují všichni lidé na dva druhy: kývaly a lidi samostatné. Oba tyto druhy můžete zřetelně pozorovati již ve škole. Kývalové, to jsou ti, kteří všechno dělají jako druzí a podle druhých, třebaž jim říká tajně vnitřní hlas, že to není zcela v pořádku. Nemají ani odvahy, aby toho vnitřního hlasu poslechl,

neboť se bojí výsměchu lidí a různých zlomyslných výkladů svého odporu. Kdo se v něčem odtrhne od davu, jeví se druhým vždy směšným, proto slovo „poťrhlý“ značí tolik co komický, ač se jím původně jen míní, že se někdo odtrhuje od celku — a může se to stát i z velmi vážných a zdravých důvodů, ba může to být i k znamenitému dobru toho davu, je-li tu někdo, jenž nedělá všechno bezhlavě a neschvaluje všeho, co činí většina. Ale dav má vždycky náramně za zlé, když s ním někdo nejde; vycítí v tom nevážnost a proto spustí smích, neboť by nerad připustil, že ten, kdo zůstává stranou, je moudřejší, a tak jej učiní směšným a řekne, že je to pavouk. Proto také je tak těžké stát sám a tak málo jich má tolik síly, aby zůstali věrni svému vlastnímu mínění. Však znáte příběh o Petrovi, který svého Pána třikrát zapřel, než kohout zakokrhal — byl tenkrát ještě příliš slabé vůle, než aby byl nepřátelem a posměváčkům řekl: „Ano, patřím k němu; kdo jedná proti němu, jedná proti mně“. Tak zapírají mnozí lidé denně svoje lepší mínění, protože se bojí za to výsměchu a pronásledování — a počátek toho je již na školním dvoře. Přijde takový chlapec s čistou duší do školy a má pevný úmysl, že nebude mluvit a konat nic neslušného. Ale bohužel je v jeho škole zrovna módou nečistě mluvit a vtipkovat, a když se tomu nechce smát a sám ničím nepřispívá, začnou si ho dobírat a vysmívat se mu. On je však tvoreček společenský, proto si myslí: „S vlky třeba výt“ — ba on se i přičiňuje

hodně se zalibiti, tím že se snaží všechny druhé předstihnouti a má kolem sebe stále plno smíšků. Tu máte takového kývala. Nemá síly k odporu. Je to zrovna tak jako při chřipce: Probíhá-li městem, zůstanou mnozí nedotčeni, ale jiné uvrhne na lůžko, neměli odolnosti proti zlým zárodkům.

Špinavé mluvení je také takovým druhem chřipky, takový katar duše, který občas prochází školami a hledá své oběti mezi těmi, kdo nemají odolnosti. Ti klesají a dělají, co jiní — druzí, samostatní, chodí pevně a jistě lazaretem, ba mohou i onemocnělé ošetřovati, aniž se nakazí. Nebo jiný příklad. Hoch, který nechodí tak slepě světem a dovede pozorovali nejen život salamandrů a chroustů, nýbrž i živobytlí a strasti svých bližních, ten chlapec ví, jak těžce trpí učitel, nedovede-li ve třídě udržeti klidu, a kolik učitelů předčasně zmírá, protože se prostě utrápí stálým zlobením. Teď přijde takový hoch do třídy, kterou těší všelijakým rušením vyučování se baviti, až je učitel všecek bez sebe. Je-li hoch kývalem, bude to za krátko také tak dělati a mysliti si — zabrániti tomu nemohu — tak proč bych se také nepobavil? A proč bych se měl připraviti o přízeň třídy? Potom jen řeknou, že se chci učiteli zalibiti. Je-li však samostatným člověkem, který se nedá nakaziti vším, co konají druzí, nýbrž má odvahu býti věrným svému vnitřnímu hlasu a stáli sám — tak no tak víte, co učiní.

Prve jsem užil přísloví: „S vlky třeba výti“. To je takový praktický výrok na pomoc kývalům. Třeba se

s druhými pustili do všeho drsného a pustého mluvení, do všech pomluv a všech hanebností, třeba hodně přizvukovali. když druzí pravdu nebo poctivost neberou tak na vážky — aby nás toliž považovali za sobě rovné: jinak nás vlci sežerou. Ten velký, velký strach ze sežrání — to má být tedy naším vůdcem v životě? Kdo by pak ještě chtěl žít?

Opravdu, kdyby toto přísloví bylo řídilo světové dějiny, nebyly by vskutku o mnoho víc než vytlím vlka. Nebylo by naprostých velikánů, jimiž by mohlo srdce okřivali, — nebylo by tu ani Krista ani Pavla ani mudrců starověkých nebo indských, ani by nebylo šlechetných mužů doby nové. Garrisona, osvoboditele otroků, by nebylo a ani těch všech jiných, kteří pevně stáli proti veškerému vytlí pomluvy a křivého nařčení, kteří svému poznání zůstali věrni až do konce a ukázali všem slabochům, že se konečně ani vlci již neodvážejí vytlí, jen když člověk zůstává pevným v železnou věrnost k sobě samému. Proto vám podávám místo přísloví o vyjících vlcích jiný, pádnější výrok: „Kdo však setrvá pevně v úminku, přetvoří svět“.

3. STRACH ZE SMÍCHU.

Byl jednou muž, který šel se synem a s oslem klidně cestou Však už jistě víte, jak to je dál: potkali pocestného, ten se zastavil a řekl: Ne,

něco tak směšného! Nač pak máte toho osla? Proč na něj neposadíte chlapce? Muž poslechl rady a byl zcela spokojen, neboť to šlo teď rychleji vpřed. I šli podle mlýna; mlynář byl právě rozložen v okně a neměl nic jiného na práci, leda pozastavovali se nad druhými lidmi. I zvolal dolů: Což se ten kluk tam nestydí, nechá starého otce běžet a sám si sedí? To je věru hanba! Chlapec všecek zrudl a honem slezl. Otec si sedl a šlo se dále. A když byli blízko města, šel tudy muž, ten měl čepici, na které stálo psáno: „Spolek na ochranu zvířat v Dobřichově“. Ten k nim přistoupil s rozhněvaným obličejem a pravil: Voni, nestydíjou se prachnic, to ubohy zvířátko tak tejrát? Co by tomu tak řekli, dyby to zvířátko tak na nich rajtovalo? Tož otec slezl rychle dolů se zvířátkem a dostali se všichni tři vedle sebe do města. Tu se sběhli kluci a pokřikovali na ně hlasitě: „To zvířátko nejspíš voba shodilo, jinak by tak hloupě vedle sebe nešli“.

Který druh lidí se tím příběhem miní, to víte za-
jistě hned. Jsou to ti, kteří nemají nikdy odvahy zů-
stat sobě věrnými, nýbrž při všem, co činí nebo
nečiní, se pokaždé ptají, co tomu asi řeknou lidé a
zda by se jim někdo nevysmál. A při tom ani nevidí,
že se budou mít lidé vždycky čemu smát nebo něco
vytýkat — dělej co dělej. Jen kdo se o ně vůbec
nestará a koná klidně a pevně, co mu předpisují srdce
a rozum, zajistí si ponenáhlu úctu; neboť vše, co má
charakter a pevnost, imponuje konečně lidem — nechť
se tomu sebe více brání. Víte, že na př. pardálové

v Jižní Americe ani malým dětem nic neudělají, ne-
utíkají-li před nimi? Jakmile však se kdo obrátí a dá
se do běhu, ať je to třeba dospělý, pardál naň skočí.
Zrovna tak to můžete viděti denně u psů na ulici —
jak se dá dítě do křiku a utíká před nimi, hned je
celá smečka za ním. Obrátí-li se pak a pohlédne jim
pevně do očí — tu jakoby to ani oni nebyli, očichají
zemi a rozběhnou se. To lze potom ještě uspíšiti,
chyťme-li kámen a hodíme po nich — ale potom
štěkají z dálky dále; je lépe vůbec si jich nevšímati a
tak je zahanbili. Bohužel nejsou někdy lidé v té pří-
čině o mnoho dál než zvířata, zvláště když jich je více
pohromadě — to je třeba si pamatovati jednou pro
vždy. Kdo si myslí, že se zajistí proti lidským hubám
a tlachům a výsměškům, když bude povolným, ten se
pořádně mýlí — neboť jak lidé uvidí, že na ně dá
a že se podle nich řídí, tak si s ním teprv budou hrát
jako kočka s myši.

Jsou na př. mnozí synové, kteří se stydí jít s košem
na ulici, prosí-li je matka o to. Sami by to matce
rádi udělali, ale bojí se, že by se jim některý hoch
smál, a když se konečně přece k tomu odhodlají,
šilhají cestou úzkostlivě očima — jako by měli zlé
svědomí. A při tom zpívají ve škole: „Volnost, kterou
míním — ta v mém srdci dlí“ a rozohňují se pro
Viléma Tella, který nechtěl snášeti cizího jha, a pro
Stauffachovou, jež chtěla raději skočit do vody,
než by byla cizincům po vůli. Míním, že by měl smělý
hoch zrovna hledati příležitost, kde by se pustil do

boje se smíchem lidí pro nějaký dobrý neb ocholný skutek. A nese-li matčin koš, měl by si pyšně vykračovali, jako by v něm ležela koruna, a jíti zrovna v tu chvíli, kdy vycházejí děti ze školy, a prostředkem jejich chumáče, jen aby ukázal, že poslouchá svého dobrého svědomí a neptá se teprv druhých, chtějí-li ho dobrotivě pustiti bez výsměchu a bez řeči. Kde bychom dnes byli, nebýt kdysi takových lidí, kteří neměli strachu ze smíchu? Nevíte, jak se smáli Kolumbovi, když vyplul se svými loďmi, aby našel novou cestu do Indie? Protože je země kulatá, tak prý se skutáli na druhém konci — tak a podobně naň volali, ale on nechal lidi se smát — a objevil Ameriku. A tak není skoro ani jednoho objevitele a vynálezce, aby byl za ním nezazněl pronikavý výsměch — to už je tak u všech lidí, kteří jdou v čele. Jistě však byli všichni ti vynálezci a objevitelé lidmi, kteří se jako chlapci nestyděli jíti s košem své matce, kam chtěli. Jste tedy v dobré společnosti, nestaráte-li se o smích a řeči, kde jednáte správně. Když jsem se jednou díval s jedním chlapcem z okna, viděli jsme starou paní, které na ulici vypadla všechna jablka z koše. Když jsem řekl chlapci: „Skoč rychle a pomoz jí je sebrat“, pozoroval jsem, že se rozpakoval, že by to zaráželo, kdyby tak pomáhal sbírat — bál se lidí. A při tom četl celý den o hrdinech a rytířích. Co tu dělali? Měl by se přivést k té paní za uši? To by bylo nepomohlo, neboť člověk chce, aby to učinil z vlastního popudu. Myslím, že jsem nemohl učinit nic lepšího než říci

mu: „Udělej mi teď to jediné k vůli a sběhni dolů a pomoz jí — povím ti potom nějakou tajnost“. A když se vrátil, řekl jsem mu: „Děkuji ti, že ses sám přemohl a šels. Ta tajnost je taková: Nebudeš-li se teď prostě nutili nehledět ani na pravo ani na levo, když ti srdce a svědomí něco poroučejí — můžeš být jist, že se ti nikdy žádná duše na světě s ničím nesvěří. Strach z lidí vejde ti ve zvyk, jehož se již nezbavíš: Zapřeš jednou své přátele a lidské řeči tě smetou, kam budou chtít, a když ti budou tvé vlastní rodiče tupí, — ty jim budeš dávat za pravdu. Viděls už na ulici toho malého posluhu, který má na čepici nápis: „Müller & spol.“? Vidiš, na tvém čele, na tvých očích a na tvých ústech bude jednou napsáno: „Müller & spol.“ — to jest: Nejsem pevný muž a nepatřím sobě samému, nýbrž jsem „Müller & spol.“, patřím komukoliv, patřím lidem, jsem poslíčkem každého, kdo řekne psí a usměje se, a jsem ochotně k službám, s veškerou úctou oddaný“.

Jestli ho nezburcuje to, — tak nepomůže nic, potom musí zkrátka nastoupiti na službu u Müllera a spol. a nemohu mu pomoci. Neboť vychovati se na muže může každý jen sám.

4. MOJE VZÁCNÉ ZNÁMOSTI.

Již jste snad o tom slyšeli, že se hvězdy rozdělují na ty, jež mají vlastní světlo, a na ty, které mají světlo jen vypůjčeno? Slunce na př. má své vlastní světlo, země však svítí jako hvězda jiným tělesům nebeským jen polud, pokud jest ozařována sluncem. Není tedy hvězdou s vlastním světlem, nýbrž dostává je odjinud. Tak jest i na zemi mnoho lidí, kteří myslí, že mají nějakou cenu jen tehdy, jsou-li ozařováni sluncem některé vzácné známosti a mohou se jí vychloubat. Vypravují-li takoví lidé své cestovní příhody, je stále slyšet: Můj přítel, hrabě Hasenstein, mi ty lázně doporučil a tak jsem tam cestoval, na štěstí nikoli sám, neboť hle, v kupé seděl skutečný tajný rada Schulze, příbuzný mé choti. „Ach, dobrý den, milý doktore“, řekl, „že Vás jednou zas vidím; slyším o Vás od excelence Kühlemanna mnoho, ale protože se teď pořád stýkáte jen s tou společností, tak z Vás bohužel máme málo!“ Tak vytáhl ve dvou minutách s třemi vzácnými známými — jako by tím chtěl říci: Já sám nejsem nic, nejsem hvězdou s vlastním světlem, musím si bohužel světlo vypůjčovat. A tak neopomenou tací lidé nikdy všechny lidi hned při prvním seznámení upozorniti na velká slunce, od nichž světlo dostávají. A činí tak bohužel často již děti ve škole. Chlubí se tituly rodičů nebo hledají příležitost, aby vystavili na odiv jejich bohatství — jako by se tím zvyšovala jejich vlastní cena. Najdou se ovšem někteří, že jim

takové chlubilství imponuje — ale o jejich vážnost a přátelství netřeba věru stát. Každý však, kdo má hlavu jen trochu na pravém místě, řekne s politováním: Škoda toho chlapíka — ale kdo dostává své světlo odjinud a směřuje za tím, aby vypůjčeným leskem učinil na lidi velký dojem, dostane se jistě do nebezpečí ozdobiti se i jinak cizím perím a pro samou starost o okázalé vystupování zapomene docela udělati se světlem s vlastní září. Nemá hrdosti — sice by ani neshledával za potřebné stále míti plná ústa vzácných známých nebo svého slavného otce — a nemá ani skromnosti, sice by se nehonil tak horlivě po uznání lidí a nevnucoval by se jim se svými známostmi.

Největší chudák, který je cele zabloubán do poctivé práce a ochotného konání, září dále a jasněji než všichni zjevní i tajní chlubilové, byť se stýkali s císaři a ministry a byli spřízněni se samými skutečnými tajnými radý.

Leč nesmí člověk býti pyšným na řádné rodiče? Zajisté — ale jen v srdci a v ústraní, ale ne na jazyku a před jinými. A jen na jejich řádnost a dobrotu, nikdy však na tituly, peníze a rod. Kdo zdůrazňuje vnější známky, dává tím jen jiným na jevo, že je nevzdělaný; neboť vzdělání znamená: umět rozeznávat hlavní od vedlejšího.

5. SAMOSTATNOST.

láti se samostatným, o to se snaží toužebně mladý muž — zdá se mu, jako by se stal teprv člověkem, žije-li z vlastní kapsy, z peněz vlastní rukou vydělaných; a mnohému nestačí ani to, že je zaměstnancem s dostatečným platem — ne, on by si rád založil vlastní závod, byť mu bylo očekávali mnohem nejistější příjmy než ze služby u jiného. Rád by byl samostatným.

Nuže, touha po samostatnosti a nezávislosti na jiných je jistě něco zdačného a mužného, jen je bohužel mnoho lidí, kteří si myslí, když na svou útratu již nedostávají od jiných a stojí zevně na vlastních nohou, že tím jsou už vskutku také nezávislí na jiných. Nikoli, pravá samostatnost je něco vnitřního a nemá vlastně zhola nic společného s vnější svobodou. Může být člověk ve služebném a závislém postavení a být přece zcela samostatným člověkem a zase může někdo zevně stát zcela na vlastních nohou a vlastními koňmi jezdit a být přece úplně otrokem jiných. Být samostatným znamená, že člověk nejedná proti svému svědomí a že vše, co koná pro jiné a s jinými, děje se jen z jeho vlastního rozumného uznání toho, co je potřebné, ale nikoli z ješitnosti a slávychtivosti nebo ze strachu před smíchem nebo z bázně před škodou a trestem. Samostatný člověk může sloužiti, uzná-li to za dobré pro své živobytí nebo pro štěstí jiných nebo pro vlastní vychování a vzdělání — slouží

a poslouchá ze samostatnosti a zůstává při tom samostatným, jen když je věren svému svědomí a nečiní ani nemluví nic, jen proto že ho jiní ponoukají nebo že mu jiní dávají pošelilý nebo špatný příklad. Naproti tomu může být na př. i nejbohatší nebo nejsvobodnější žena nesamostatná, mluví-li po jiných nebo je otrokyní módy nebo nemá vlastního svědomí a zařizuje své názory na dobro a zlo podle každé hloupé knihy nebo podle každého nadutého tlachu.

Jak divný pojem mají mnozí chlapci o samostatnosti, to lze pozorovati často, když vychodí školu. Tu si myslí: vykouřiti první doutník nebo vypítí první sklenici piva v hospodě, to je pro ně začátek samostatnosti. Ptám se vás: co je těžšího, je-li člověk takhle mladým mužem: vykouřiti doutník či nevykouřiti? Dáte mi za pravdu: nevykouřil doutník je těžší, protože se člověku vysmějí a protože to jiní dělají a protože je rozšířen takový názor, že to patří k dospělosti, kouří-li se někomu z úst. Proto je známkou samostatnosti zrovna to, když se člověk do něčeho takového nedá a přes všechny výsměch a pohrdání neúčastní se žádné pitky. Kdo to dovede, o tom se může říci: ten spěje k samostatnosti — kdežto většinou lidé chtějí svou samostatnost slaviti a ukazovati tím, že se honí za bláznivými módami, které jim jsou v hloubi duše často protivny a zdají se jim pošelilými, ale nemohou se odhodlati státi osamoceni — a jmenují to potom „mužností“. Bojí se, že by se jim mohlo říkat mazlíčci — ale nepováží, že je mnohem lépe být věrným synem laskavé matky než

poslušným synáčkem celého zástupu čadicích a popíjejících šašků.

Co jsem řekl o chlapcích a mladících, platí také pro dívky. I u děvčat je nejvyšším přáním státi se samostatnými — ale i ony při tom zapomínají až příliš často, že lze býti zevně velmi samostatným a přece být otrokem každého pohrdlivého pohledu a každého poštilého tlachání něčího. Opravdu samostatnou bude dívka teprv, až ovládne svoji ješitnost, neboť ješitnost není také nic jiného než závislost na jiných — člověk už nežije pro sebe, nýbrž jen pro oči jiných; proto také mají všichni ješitní lidé tak cosi nesvobodného ve svých pohybech, je to tak, jakoby nosili neviditelné okovy; nedovedou nic učinit ani říci, aby si tajně nemyslili: Jak se to asi líbí druhým? Třeba jim ušije matka s velkou láskou a šetrností ze starých šatů nové, které ovšem nejsou střiženy zcela podle módy, i uznávají též, že je rozumné ty šaty nosit pro značnou úsporu a že z lásky a vděčnosti k matce není na místě se ka-boniti a vzpírali — ale cestou do školy se za nimi dvě z vyšší třídy smály a povídaly: Koukej, šaty po babičce — a teď je jim sukně odporná a chovají se doma protivně. Proč? Protože nejsou samostatny. A kdyby se staly dnes královnami, zůstaly by přece ne-samostatny, neodvážily by se nikdy nositi šaty podle své chuti, neboť by měly strach, že by si mohly dvě dvorní dámy spolu pošuškat: „Vkusů nemá žádného, mon dieu!“

Ohlédněte-li se po životě, bude vám vůbec jasno, jak málo je skutečně mužné samostatnosti. Mnozí lidé jsou rádi poctiví, opravdoví a milí, pokud jsou druzí také takoví — ale jak dělají druzí opak, myslí si: Budu-li jediný jednat správně, přijdu jistě zkrátka a na konec budu mít jen posměch. Takoví lidé nemají samostatného svědomí — činí to, zda chtějí sobě samým zůstat věrnými čili nic, závislým na jiných. Dejme tomu, že byste byli ve velkém a špatně kontrolovaném závodě, v němž jsou zřízcenci nepoctiví a dopouštějí se všelijakých drobných zpronevěr. Zdaž ší budete mysliti: „Nevezmu-li to já, vezme to jiný a tak to přece raděj vezmu sám, mohu toho dobře potřebovatí“? Kdybyste tak jednali, byli byste slabochy, kteří musejí vždycky čekat, co učiní druzí, než vědí sami, jak budou jednat. Všimli jste si někdy, jak to dělají psi, musejí-li v hubě domů nésti od řezníka koš plný uzenin a najednou je cestou napadnou jiná psiska? Napřed vrčí, potom koš položí a chňapají pořádně kolem sebe. Jestliže však toho jeden z útočníků použije a koš převrhne, takže uzeniny vypadnou a teď se všichni ti lupiči vrhnou na kořist — co se potom stane? Bude účelivý pudlík i teď ještě hájit uzenin? Ne, teď i on chňapne a sežere, co se mu dostane pod nos. Řekne si zajisté: Teď bude po nich tak nebo tak — nesežeru-li je já, sežerou je druzí, tož bych byl blázen, kdybych při tom stál a kňučel. Tak to udělá pes sebe lépe vycvikovaný. A jak také lze žádati na psu samostatného svědomí? Měl by pudlík říci: Co dělají jiní, po tom mi nic není, já

jsem já a nedotknu se ničeho, co mi bylo svěřeno“? Nikoli, od psa by tu bylo příliš mnoho žádáno, neboť je bohužel dost lidí, kteří jsou také ještě tak nesamostatní, že činívají, co je správné, jen tehdy, mají-li při tom velkou společnost, ale stojí-li se svým dobrým svědomím sami, pojme je hrůza jako dítě ve tmě a utekou honem za jinými.

Nezapomínejme tedy nikdy: Vnější samostatnost je pěkná a dobrá — ale mnohem důležitější jest mít samostatné srdce, jež zůstává věrným a poctivým, když jiní se zpronevěřují, srdce, jež zůstává pravdivým, když jiní lžou, jež zůstává laskavým a trpělivým, když jiní nenávidí a pomlouvají — srdce, jež zůstává čistým, když jiní všecku zdrželivost odhazují. Proto se praví v bibli: Je vzácná věc, že se srdce nezviklá.

6. ULIČNÍCI.

Byla jednou vdova a ta žila se svým jediným synem sama ve venkovském domku daleko od světa a vychovávala ho s největší láskou a péčí a vzdalovala od něho všecko ošklivé a hrubé, aby se stal pravým šlechticem, jako jím byl otec, jehož obraz visel nad pracovním stolem hochovým a jehož čistý a dobrotivý obličej s takovou pevnou ušlechtilostí shlížel na rodinu.

Potom se odstěhovala do města, aby syn chodil do vyšších škol. Měla byt s vyhlídkou na velké prostranství se sady. Tam sedávala u okna a dívala se na svého jedináčka, který si vesele hrál na ulici s chlapci ze sousedství. Byly mezi nimi mnohé děti z nejchudších rodin a matka se plávala sebe samé starostlivě, zda to je ve smyslu jejího zemřelého chotě, vydává-li tam chlapce nebezpečí, že se naučí od nezvedených a zdivočelých druhů hrubostem nebo něčemu ještě horšímu.

A již otvírala okno, aby chlapce z ulice odvolala — v tom jí přišlo na mysl: Copak mu řeknu, až se mě zeplá, proč si nesmí tam s těmi chlapci hrát? Mám mu říci, že by se tam mnohl nakaziti a naučit se špatným způsobům a hrubým věcem? Ale kdybych to řekla, neudělalo by jej to nadutým a domýšlivým proti dětem z lidu a nebylo by to nejhorším zesurovením srdce, jež by jej mohlo stihnouti? Což nežije v lidu i o hladu a bídě tolik neochvějně poctivosti, tolik dobroty srdce a tolik zdraví duše i rozumu? A neskrývá se za našimi čistými způsoby a ladnými posunky i za našim objemným věděním často tolik chladnosti srdce, tolik hniloby duše a velké nevědomosti o tom, co je dobré a zlé? Zakáží-li teď a překazím svému synu styk s dětmi z lidu — nebude si polom mysliti, že záleží v životě více na slupce než na jádru, víc na kalhotkách než na srdci, víc na rukavičkách než na ruce, víc na mýdle než na duši, víc na slovech než na životě? O bože, jsou to obtíže!

Za těch myšlenek zavřela zas okno, složila ruce do klína a hleděla dlouho, dlouho na tvář svého zvěčnělého chotě a rozmlouvala s ním a v jejím srdci nastával klid a jasnost. A když konečně vstoupil hoch rozechřát a vesel z ulice do světnice, žádala ho, aby si k ní tiše přisedl. A protože se jí v očích ještě trpytila poslední slza, hned se nějak slavnostně naladil a naslouchal s něžnou vážností, když začala: Milý Vladiku — máš tu teď celý zástup nových kamarádů a já bych ti ráda řekla, kolik dobrého si pro tebe od toho slibuji. Viš, kolik péče jsme věnovali tvému vychování — pro tvé tělo i tvou duši, Mohl's žítí stále v nejčistším vzduchu, čísti nejlepší knihy a vždycky jísti a pít, čeho pro tebe žádal lékař. Tvoje matka nepotřebovala pracovali mimo dům, nýbrž mohla stále žít pro tebe a pro tvé potřeby. A teď se smíš ještě učit na housle — a kdo ví co všechno ještě k tomu přijde. Ale jednoho vyučování se ti ještě nedostalo, které je pro celého člověka často větší posilou než všechny posily blahobytu: a to je chudoba a nouze. Kolik hrdinství je tu často již u malých chlapců a děvčat, kteří musejí pomáhat vydělávat a zastávat otce i matku svým mladším bratřím a sestrám; jak záhy se učí hlad a žízeň hasiti nejskromnějšími soustý a jak se jejich síla vůle tuží v boji se všemi těmi protivensstvími a odříkáním! A k jaké prostotě a zdraví vede jejich srdce přísný a jednoduchý život, jaká síla oběti a lásky daří se často u prázdných stolů a září v bytech, kam slunko nezasvitne! Teď poznáš děti z takového ovzduší — objevíš u nich vlastnosti;

které ve šťastných příbytcích a u plných stolů velmi zřídka se vyvíjejí tak časně a tak mocně jako tam ve světě odříkání — jako se také nedaří skvostně zářícím alpským květinám v kypré půdě zahradní, nýbrž na vyprahlých skalínách. A při tom se naučíš úctě před velikostí chudoby a uvidíš, jak vysoká škola vzdělání srdce a vůle zůstává uzavřena těm, kteří se mají v životě dobře, a která nebezpečí má pro člověka blahobyť.

Ale i chudoba má svá nebezpečí. Hlad a bída ženou často lidi k alkoholu a tu se potom až příliš brzy ztrácí všechno dobro a nezbývá nic leda hrubost a ošuplost. A jak často musejí děti ke všemu přihlížeti a všechno poslouchati, co se tu děje a mluví. A jak málo mívají od otce a matky! Ti oba přijdou večer unaveni z práce a k tomu často z práce neveselé — tu zbude na děti často málo srdečnosti a mnoho smutného a neutěšeného — ty vyrůstáš na ulicích a na dvorech jako zvíře a toho nesnese každé srdce lidské — potom tu máme chudé zpustlé hochy, kteří napřed jen mluví hrubě a špinavě a potom tak i jednají a na-
posledy se to u mnohého končí v žaláři. Víme, co by z nás bývalo, kdybychom byli museli tak vyrůstat?

A zde přicházím, milý synu, k věci hlavní: Hle, vim, kolik matek v lidu má tak ušatraný vzhled, ne pro vlastní strádání a pro vlastní život bez jasu, nýbrž proto, že nedovedou svých dětí ochrániti od veškeré té hrubosti, která na ně od malička doléhá. Jak jsem si toho zasloužila, tak se musím vždy ptáti sebe, že jsem tě směla vždy zahrnovati vším krásným a dobrým, kdežto

ony pro své miláčky nemají nic než uliční hluk a hořké starosti a večer srdce na smrt unavené? Malou trošičku za toto nezasloužené štěstí mohu snad poděkovat, bude-li i jen jediný chudobný hoch slykem s tebou povzbuzen a posílen, aby v boji proti všemu ošklivému a sprostému pevně stál a zůstal věrným své matce. Ale to je jen tak možno, jestliže nikdy, nikdy pro jejich chvilkový úsměv a jejich přátelství k nějaké hrubosti nedáš souhlasu nebo dokonce tón neudáš a nebudeš je hledět předstihnouti, nýbrž oživiš svým příkladem, co je v jejich srdci nejlepšího. Mysli si stále, že ti jsou svěřeni, nezapomínej nikdy, že mají mezi sebou jistě mnohého svědce ke špatnostem, jemuž není volno, pokud mu ještě někdo odporuje — a že ty jsi pro ně snad jediným svědcem k cudnosti, v jehož přítomnosti se ještě stydí a věří v něco lepšího; děkuj jim za vše dobré, čemu se od nich učíš — děkuj jim tím, že jim nikdy nepovolíš tam, kde jsou slabí a nevázaní.

Možná, až budou dnes o tobě vypravovati, že potom řekne v komůrce taková znavená, usťaraná matka: „Ach, bylo by to boží požehnání, kdyby můj synek od toho pochytil něco dobrého“. Vid, ty ji ne-zklameš?

Nedávno jsem našla u italské básničky Ady Negri báseň „Uličník“, z níž bych ti ráda přečtla několik veršů, protože ze srdce vycházejí a k srdci jdou:

Když zřím jej po ulici šlapat v blátě —
nic platno, hezký je —

z bot palce lezou, tvář si nemyje,
má šaty samá lala na zaplatě,
když takhle skáče, vesele se směje
ten trhan maličký,
co matka jiným koná službičky,
byť prázdný, otec zavřen kleje,
tu strach mě jímá o něj. Tak se láži,
jak půjdeš světem jen,
když nikým nechráněn jsi vyvržen
a všude kolem hřích se s právem sráží.
Co z tebe bude, bujný kostihryzko,
tak za let za dvacet?
snad lumpem budeš, řády podvracet,
snad pilně dělat či stát rváčům blízko?
Hleď, já bych chtěla snížit se k němu
a v náruč sevřít jej,
jej obejmouti, říct mu: Víru měj,
že cílim s tebou, blízka smutku tvému.
A zlíbala bych vřele jeho oči,
i čelo zlíbala
a svatá slova bych mu šeptala
té lásky, kterou hlava se mi točí:
I mě se drží od dávna zlý osud,
jsem trhan jako ty.
též moje matka koná roboty:
nuž pojďme spolu, kudy sám šels dosud.

7. BOHATÝ SOUDRUH.

Jednou byl chudý, starý řemeslník, ten se mnoho napracoval pro bohaté lidi a teď měl vnuka, milého, čilého hošíka, jež každý rád viděl — i ti bohatí lidé; proto jej také pozvali, aby jen přišel do velké, krásné zahrady a tam si s jejich syny zahrál a jim ukázal, jak možno ze sosnové kůry vyřezávat člunky a ještě mnohé jiné věci.

Když hoch několikrát pozvání vyhověl a pokaždé se vrátil domů zcela okouzlen všemi těmi nádhernostmi, vzal jej s sebou dědeček jednou do dílny a přejížděje hoblíkem desku stolní, začal na něho: „Tak se ti tam dobře líbí? No, to ti toho přeji a myslím, že se tam naučíš také mnoho dobrého, však jsou to hodné děti, ty Dvořákovy. V krásném, čistém domě, daleko od vši bídy a úzkosti, to je člověku často tak jako v chrámě, cítí se tak svátečně naladěm, vidí, tak slavnostně a rád by byl i v srdci tak pln jasu, volnosti, tak čist a kliden! Ale, milý hochu, máš dobré oči a doufejme, že brzy uvidíš, že blahobyť má také velká nebezpečí, a pomůžeš svým novým druhům, aby jich zůstali ušetření. Jen mi řekni zcela přímo: když tak viděls všecky ty krásné hračky a pils čokoládu a jedls koláče, nepomyslíš sis u sebe: Kdybych to tak měl také? A též vlastní hodinky a hodně na útratu a barevné tužky a kolo — a tak dále? Vidí, že sis to myslel? Teď pověz, viděls už někdy, jak zahradník ořezuje na podzim růže a jak z jara odřezuje drobné zelené výhonky,

které u kmene pučí z kořene? Proč to asi činí? Chce, aby trs už nerostl, či se bojí, že by bylo příliš mnoho růží, takže by klesly v ceně? Ne, on se zrovna bojí, kdyby vypučelo na všech stranách příliš mnoho zelených odnožů, že by se síla trsu promarňovala a tříštila, takže by už neměl dosti šťávy a síly ke vzrůstu, aby vydal růže — a ty jsou přece jeho nejkrásnějším a nejnádhernějším výkonem. U lidí je to však zrovna tak. Když se jim vede příliš dobře a když mohou hověti všem svým přáním a sklonům, takže zelené výhonky vyrážejí na všechny strany jako u růžového trsu, tak potom již tu často není dosti síly a soustředění myslí pro růži — a k čemu pak je celý strom?

Růže, to je u člověka tichá, velká síla vůle a myslí, která také jen tehdy zraje a rozkvétá, jsou-li zelené výhonky hodně ořezávány, t. j. není-li všemi těmi četnými potřebami síla člověkova tříštěna a zaplavována, takže nebude rozeznávat věci vedlejších od hlavní a považuje vnější haraburdi za nejdůležitější a zapomíná pro ně docela na květ vnitřního člověka. Každý výhonek, jež ořezeme, růži prospěje, t. j. utuží sílu sebepřemáhání, z něhož pochází všechno pravé hrdinství ve světě a všechna velká láska. U nás chudáků není ovšem mnohdy růží přes všechno ořezávání, protože je půda příliš suchá a na místo slunce nepřijde — ale u zámožných je jiné nebezpečí. Proto si nemyslí, že se musíš jen učit a podívovali v bohaté zahradě, ale buď při vší skromnosti rád a hrd ve své jednoduchosti a jen neutvrzuj boháče v jejich četných

přáních, tím že jim závidíš a blahořečíš, nýbrž se jich ptej, proč se dává růžím přednost před zelenými výhonky a proč to není právě závidění hodno, dostávat všecko, co bychom rádi.

V naší náboženské hodině vykládal nám jednou farář o bohatém italském mladíku, který žil před mnoha sty lety a mohl všecko dělat a všeho užívat, co chtěl, a při tom najednou pozoroval, jak při všech těch bujejících přáních a náladách je jeho srdce na zalknutí a zakrňuje, ježto pořád jen na sebe myslel a na své tužby a přece nebyl nikdy spokojen. Toto poznání bylo mu stále zřejmější, a když se ho na velké slavnosti tázali, kterou ze všech krás si chce vybrati, řekl: „La povertà“ — chudobu, a odešel a vzdal se všeho bohatství a založil žebravý řád Františkánský. Nevypravuji ti ten příběh proto, že myslím, že se má tedy každý státí nebo zůstatí žebrákem, nýbrž jen proto, abys nemyslel, že největším statkem v životě je bohatství; abys pochopil, kolik nebezpečí spočívá v blahobytu, a že jen ten dovede to nebezpečí snášeti, kdo je zná a dobrovolně zůstane prostým i obsypán jsa velkými životními statky a kdo své potřeby a náklonnosti bedlivě ořezává, aby síla k růži nebyla vyplývána na bujející zeleň. Tož buď svým bohatým kamarádům věrným přítelem, uč se od nich všemu jemnému a dobrému — ale ochraňuj je také od jejich nebezpečí.

8. SILNĚJŠÍ.

ochům není nic milejšího než měřiti vzájemně svoje síly. Kdo asi je v třídě nebo v celé škole nejsilnější, to se brzo vyzkouší. A přijde-li do školy nováček, dráždí a drcají ho rádi druzí, aby začal bitku a ukázal, zda je nad své nové druhy či zda jej lze snadno porazit.

Víte ovšem všichni, že jsou velmi různé druhy síly. Může mít někdo velmi silné svaly a velmi slabého ducha. Může mít velmi velikého, silného ducha a velmi málo síly volní. A ten, který vítězí svaly, může utrpěti samé porážky, jde-li o silu ducha a vůle. A všimli jste si již snad, že někdo, kdo měl slabé tělo, ale hodně volní síly a jemnou a vážnou duši, nabyl pomalu vlivu ve třídě, zahanbil hrubce a sdružil kolem sebe jemné jako osobní stráž, takže na konec byl vítězem nade všemi, aniž toho pozorovali? Hlavní věcí jest jen, aby měl odvalu snést porážku v oboru síly svalové, nemstě se oplátkou ani snad nenadávaje jedovatě ani nenaříkaje — takové překonání sebe činí už velký dojem na lepší žáky v třídě a vábí jejich srdce tajně k němu; a byť se mu ve škole ještě smáli, zvítězí nad nimi v pozdějším životě, zase oživne v jejich vzpomínce a přinutí je, aby se před jeho příkladem sklonili. To je ta kouzelná síla silného srdce.

Všímejte si jen, jak se ve škole srdce mezi sebou měří: to je neviditelný boj, který je v proudu vedle velkých bitek, a v tomto neviditelném boji vítězí často

ti, kteří ve viditelném boji leží na zemi. A kdo zvítězí v neviditelném boji srdcí, kdo má větší a pevnější srdce, zvítězí konečně i v boji pěstí — protože zkrotí a zahanbí srdce, která za pěstmi tlukou.

Slyšeli jste už někdy o víře středověku v bílou a černou magii? Bílá magie prý je kouzelná moc Kristova a ta prý je silnější než moc zlých duchů, kteří se bojí znamení kříže. V tom spočívá hluboký smysl, že v nejvyšší lásce a překonávání sebe je také největší síla a že kouzlo té síly na konec přece musí vždy zvítěziti, nechť i na chvíli věc ušlechtilejší válí se v prachu a je vydána posměchu. Co je ušlechtilejší, může býti přemoženo jen tehdy, nemá-li pevné vůle k vítězství; potom se snadno nakazí hrubostí a pozbývá své vlastní síly kouzelné. A nejen ve škole, nikoli, všude kde se sejdou dva lidé, měří se síly a brzo se uvidí, kdo byl silnější, zda nakazil a „začaroval“ hrubší jemnějšího, náhlý klidného, cudný necudného či naopak. Přijde třeba nový chlapec do školy a hned v prvních dnech se k němu má některý spolužák a zatáhne jej do kouta a chce mu pošuškat do uší všelijaké nečisté řeči. Ten však řekne: „Počkej napřed ještě chvíli, půjdeš-li se mnou třeba ještě jednou tam do druhého kouta, povím ti tam něco důležitého“. A když ten tam nastrkuje uši, řekne mu nováček: „Máš-li pak zítra odpoledne kdy, vyjít si se mnou na procházku do přírody, tak loužím po čistém vzduchu — a proto nemám také rád řeči o nečistých věcech, protože mně to vždycky připomíná stoky u silnice a nezdravé výpary nebo zhnílá

vejce a hnojiště; odpusť proto, že tě nebudu poslouchat, ale vid, přijdeš zítra do lesa? On jistě neodmítne a léčba vzduchem jistě dobře poslouží tomu malému prasátku. Snad má svůj pokojíček obrácen do dvora s vyhlídkou na smetiště a tak pozbyl jeho nos trochu jemnosti čichové. Kdo ví, jak mu les prospěje:

„Je vepsán v lese výrok,
jenž klidně, vážně di:
má čestnost, láska nárok
a cenu u lidí“.

Tož kdo tu zvítězil? Bílá magie přemohla černou. Ale představte si, že ten nováček měl tak trochu dobrých úmyslů, ale nikoli skutečnou sílu srdce, potom to mohlo docela jinak dopadnout. To by s ním byl musel vykonat výlet na hnojiště a do stoky a byl by tak přišel domů s lemným pocitem přemoženého a shrouceného, třebas by byl nejevil toho viditelných stop. Tam venku však vane krásný, čistý vzduch, jenž kolébá větve:

Vy širé doly, stráně — bore zelený,
mých slastí druhu, v smutku slzou kropený!

Nebo ještě jiný příklad. Představte si dva bratry skoro stejného věku. Bojují a zápasí spolu někdy, aby změřili svou sílu tělesnou. Vedle toho je však mezi nimi ještě jiný zápas, o němž nikdo nic neví. A v tom zápase zvítězí často ten, kdo v boji pěstním podléhá. Starší bratr je totiž velmi prchlivý. Teď se měří síly obou: zda prchlivý druhého nakazí a rozdovádí a

rozčilí či zdali ten druhý má tolik síly vůle a srdce, aby prchlivého pomalu uklidnil a svým příkladem zahanbil a změnil. Tak jsou v každé rodině, v každé třídě, v každém závodě vítězové a poražení: kdo druhého očaruje, ten zvítězil. Kdo zůstane trpělivým a smířlivým, kdo zůstane zdvořilým a cudným v mluvení a jednání, byť měl ve všech prstech svrbění, ten umírní i druhé, ulíší je — jest vítězem, jeho prapor vlaje na cimbuří dobytého města.

Možná, že máte sestru, která se ráda celé dni durdí. Němec to jmenuje rúží a je to velmi nakažlivé. Pozorujete-li tedy, že se i vy již začínáte tak tvářiti, řekl bych na vašem místě: „Aha — pěkně mě to očarovala ta drahá sestřička. Jsem přece jen slabý mužíček, že se nechám od takového malého děvčátka oblouditi. Uvidíme, kdo je silnější. Nedovedu-li ji snad od zlého ducha osvoboditi?“ A jako vojevůdce couvající již voje zase řadí a k postupu má, tak on sebere všechny své myšlenky a své nejlepší city bratrské a postoupí k útoku. Když se ji zas jednou chytá křeč, poprosí ji tak pokorně za odpuštění a nadá si sám tak strašně, že se ona musí zasmát a na všechno zapomene. Bylo to těžké vítězství — ale dobyl teď pevného stanoviska, s něhož může durdění ostřelovati. A po půlročním tažení zpozoruje k své radosti, že ona se také jednou přemůže k omluvě a vysloví první slovo k udobření spíš než on. Po roce durdivost zmizí nadobro; i pozve ji na ovoce a řekne jí při tom: „Konečně jsem tě odvykl protivnému durdění, a to tvým

dobrým příkladem; na poděkování za to připravil jsem ti dnes tuto hostinu. Sním tuhle hrušku na tvoje zdraví, ty moje dobrá duše, moje lepší já!"

Ten den vybojoval největší vítězství. A nikdo toho nezpozoroval, neboť Pavla věří pevně, že je to pravda a že ona to byla, která ho odvykla durdění.

9. KAZISVĚT.

est jeden druh dívek a chlapců, které jmenujeme kazisvěty, protože vrčí ke všemu, co jiní navrhnou, hlavou — mnohdy proto, že myslí, že mají návrh lepší, od něhož nechtějí upustiti, mnohdy však také jen proto, že návrh pochází od jiných a ne od nich. Budou snad smět tyto hoši a dívky říci: „Inu, my chceme býti samostatní a nekonati pořád jen to, co chtějí druzí — nejsme kývaly, nýbrž máme vlastní hlavu a vlastní vůli, kdežto druzí klusají pořád trpělivě se stádem“. Co byste na to odpověděli? Vzpomeňte si, co jsem řekl prve o vnější a vnitřní samostatnosti. Záleží samostatnost v tom, že člověk vždycky prorazí s vlastní vůlí? Smí být samostatný povolným? Zajisté smí, jeví-li se povolnost ne z bázně nebo z ješitnosti nebo z pouhé slabosti a opičení, nýbrž z mužného a přátelského překonání sebe. Tedy nikoli že se člověk druhým podřizuje, nýbrž proč tak činí — zda z chabosti nebo u vědomí síly —, to značí samostatnost.

Umíněnost není známkou samostatnosti, umíněnost je známkou slabosti; člověk se nemůže k tomu odhodlati, svých vlastních přání se vzdát a to je začátek veškeré nesamostatnosti. Proto jsou umíněnci většinou lidé, kteří běží velmi rádi se stádem, vidí-li před sebou něco nepříjemného: jejich nedostatek přemáhání objeví se tu zrovna tak jako při jejich umíněnosti: Člověk vpravdě samostatný ustoupí rád jiným a podřídí se, protože se naučil sobě samému nepovolovati, nýbrž činiti statečně právě to, co mu je nepříjemno — proto mu není za těžko pokojně si s jinými hrát nebo pracovat, kdežto slaboch každou chvíli povoluje nápadu a rozmaru a proto se také pořád střetá s vůlí jiných. Lze je oba nejlépe vyzkoušet, když dají druhí podnět k nějakému špatnému kousku: tu bude ten, jenž je jinak tak povolný, úporně stát na svém, kdežto umíněný půjde rád — neboť zapřítí se není mu vlastním, tomu se třeba teprv učit. Proto je povolnost ve styku s kamarády nejlepší školou samostatnosti, protože člověka vychovává k tomu, aby byl k sobě tvrdý a nepovoloval si.

ZÁCHRANA.

1. LÉKAŘI UŽ MU NETUŠÍ.

Velmi vzrušující je to pohled, odstoupí-li lékaři se zachmuřeným obličejem od lože nemocného a řeknou domácím: „Nemůžeme ho již zachrániti, je po všem“. Žádný lékař to příbuzným neřekne, dokud je tu sebe nepatrnější záblesk naděje. Neboť jak často se již slalo, že na smrt nemocný zase nabyt sil nebo že ochromený zase dostal vládu do údů, ač nad ním lékaři už udělali kříž. Ba i takoví, kteří byli pokládáni za mrtvé, přišli v rakvi zase k vědomí. Nemůžeme zajisté nikdy věděti, není-li v nemocném ještě nějaká skrytá síla léčivá, které neuměli ještě lidé využiti, nebo není-li přece ještě nějaký prostředek, jenž působí na jeho neduh jako osvobozující kouzlo. U mnohého to byla změna povětří, u jiného léčivá bylina, u třetího elektřina, u čtvrtého zázračná koupel, u pátého veliká radost, jež přinesla najednou uzdravení. Dokonce nabyli již němi zase řeči z velkého leknutí, když se již lidé vzdali veškeré naděje. Na základě všech takových zkušeností nelze býti dost opatrným, než se vysloví vážný výrok: Není mu pomoci — musíme se vzdát naděje.

Ještě mnohem opatrnější však musíme být, než se odvážíme o někom říci: „Jeho chyby jsou tak závažné

a jeho nitro tak zkažené, že se z něho už nikdy nemůže stát dobrý člověk. Není mu pomoci“. Při nemoci máme aspoň určité vnější známky, jde-li to navždy ke konci. Ale kdo může tak vidět člověku do srdce, aby mohl prohlásiti: „Zde není náprava možná, zde je vše ztraceno, ten už nikdy nepřijde k rozumu!“ A přece můžete všude slyšeti, jak jsou lidé lehkomyšní a ukvapení, že bližního hned pochovávají a zahazují mezi zlé, jichž nelze již vyléčiti — s nimiž si také proto již netřeba dávat práci. To se začíná již ve škole. Když tak někdo hodně lže, je zarputilý a kousavý, tak se mu všechno zdaleka vyhýbá a pohrdají jím, nehrají si s ním a jednají s ním jako s nějakým zločincem, jenž se musí vyvrhnouti z dobré společnosti. Snad se z něho také opravdu stane zločinec, ale ne proto, že byl nezhojitelně zkažen, nýbrž že ho vyvrhli a že po něm už žádný přítel ruky nevztáhl.

Vidím před sebou v mysli pokoj, kde leží těžce nemocný člověk, jehož neduh prohlášen byl lékaři za nezhojitelný. I vstoupí nový lékař, jenž už mnohé vyléčil, které jiní už pochovali. Prohlíží dlouho nemocného a zevrubně a řekne potom pevným hlasem: „Uzdraví se“. Jaké blaho může takový člověk rozsévati! Ale ještě krásnější jest, jestliže člověk, jehož srdce je zatvrdlé a jenž má velké chyby, najednou někoho najde, jenž věří v jeho uzdravení a v dobro v něm a řekne druhým: „Jen mějte strpení a lásku: Uzdraví se!“ Takovými lékaři se můžete všichni státi!

2. ZACHRÁNĚNÍ OPILCE.

Ukazovali mi jednou muže, který již byl pro nevyléčitelné pijáctví v blázinci a teď úplně vyléčen chodil a zase se stal dobrým otcem rodiny. Táral jsem se správce blázince, jak k té záchraně došlo. Vypravoval mi: „Dávno jsem se vzdal veškeré naděje, neboť jakmile zas přišel na svobodu, začalo se také zas pít. Tu jsem slyšel od nějakého chudého obuvníka: on založil malý spolek ze samých lidí, kteří složili slib, že už nikdy nebudou pít ani kapku alkoholu. Protože tak hrozně mnoho bídy a nouze ve světě pochází z alkoholu, tolik rodin se ničí pijáctvím a tolik otupělosti se způsobuje pitím — proto slíbili dát příklad. A jako se lidé slézající ledovce přivazují, aby jeden druhého držel a chránil od sřícení, tak myslili, že svoje rozhodnutí nejlépe provedou tak, že se takovým spolkem vzájemně přiváží, aby jeden druhému byl oporou. Do toho spolku jsem tedy toho nevyléčitelného zapsal. Od té doby jest úplně vyléčen“. Že byl přijat do dobré společnosti těchto mužů a cítil se členem a podepsal list, jímž se zavazoval čestným slovem, že už nebude pít piva, vína ani kořalky — to ho zachránilo. Potřeboval provazu, musel mít pocit, že s ním jdou jiní, naplnění stejnými úmysly, a že jej sílí svým příkladem. Od toho času vyléčili se mnozí, mnozí „nevyléčitelní“ stejným způsobem. Ne vyhazováním, nýbrž „přijímáním“. Když pak se člověk ptá žen takových zachráněných,

jak se daří, zazáří jejich obličej a říkají: „Dobře, dobře — však on podepsal“.

3. „EJHLE, HLEDÁM ZTRACENÉ“.

 editel kterési londýnské věznice byl jednou všecek zoufalý pro zuřivou ženu, která se v žaláři chovala jako dravé zvíře a zdála se všem ve zločinnosti nevyhoiditelnou. I nabídla se jedna paní z armády spásy, že ji navštíví, aby působila k jejímu umírnění. Nechala hlídače venku, vešla zcela sama do cely, přistoupila k trestance, která právě seděla na stoličce a ztrnule hleděla z okna, a dala jí polibek na čelo. Potom ji uchopila za ruku. Trestanka ani nevěděla, jak jí bylo. Možná, že nikdy v životě nedostala polibku. Propukla v hlasité štkání a byla s ní řeč jako s dítětem. Svěřila se návštěvníci s celým životem. A když byla z vězení propuštěna, byla jako vyměněná a jest od té doby z těch, které se nejvíce obětují v práci pro armádu spásy. Jak mnohý zdánlivě nevyhoiditelný člověk mohl bytu být ještě zachráněn takovou návštěvou plnou bratrské nebo sesterské účasti! Kdyby se tak soucitní muži a ženy stali pravidelnými návštěvníky žalářů — místo aby trestanci byli zavřeni jen se svými temnými myšlenkami! Viděl jsem jednou, jak s kaza-teiny vězeňské kaple visela veliká tmavočervená pokrývka, na níž bylo vyšito zlatými písmeny: „Ejhle,

hledám ztracené". Jak je jich však málo teprv, kteří opravdu hledají ztracené! Zde si odsedí lidé ve chmurné samotě nebo ve špatné společnosti jiných zločinců svůj čas a stráž ví: Solva že budou propuštěni, vrátí se sem zas co nejspíš — ba většinou na delší dobu než poprvé.

Jednou mě vzal s sebou vězeňský lékař do cel několika mladistvých zločinců. I myslil jsem, že se zjeví samé malé dravčí obličejce. Jak jsem byl udiven vida místo toho zcela klidné a příjemné pohledy, některé dokonce s velmi dobráckýma, přívětivýma očima a jemnými tahy. Mnozí měli ovšem výraz drzý a zdivočelý — ale nikdo takový, abych byl mohl říci: tomu již není pomoci. Když jim lékař hladil hlavu a ptal se jich, jak se jim vede, usmívali se mu tak vděčně a skromně do tváře, že to muselo člověka hluboce dojmout. Většinou si odpykávali trest za hromadné krádeže — ale jsem jist, že by byli nekradli, kdyby byli o ně měli lidé zavčas laskavou péči a trochu víc radosti v životě. Jak by to také jinak bylo možné, že zločinci většinou pocházejí z chudých vrstev, kde lpí na dětech tolik hladu a trampot od malička, kde musejí pomáhat vydělávat, místo aby si hrály a se smály, a kde rodiče nemohou své děti vychovávali, protože musejí často oba celý den pracovat v obchodě nebo v továrně? Jest ovšem jistě pravda, že chudí lidé většinou zůstávají poctivými až do smrti a vyhýbají se i největším pokušením, třeba by hladověli a mrzli — ale ti měli nad sebou aspoň věrné a dobrotivé oko

maččino, které neuhasitelně zářilo nad jejich životem, nebo nějak šťastně založenou povahu — ale kde i to schází a kde dítě vidí jen a slyší celý den hádku a svár a hrubost — jakpak má vejíti dobro do jeho duše? Dejte si otázku: Jak by to asi vypadalo ve vašem srdci, kdybyste směli svá přání psát na vánoční lístek, nýbrž byste museli všechno smutně v srdci uzavřít a museli prodávat na ulici sirky, kdy u jiných hoří vánoční stromek? Zdalipak byste nevešli v pokušení něco sebrat, co vám nepatří? Jen považte, jak jste již mrzuti, když se vám nevyplní jen oblíbené přání!

Pravím vám toto všechno, abyste viděli, jak lehko lze ztratit pravou cestu, i když někdo není zcela špatným člověkem, a že to není dokonce naší zásluhou, zůsláváme-li dobrými, a že bychom snad také byli zdivočeli, kdybychom ve svém dětství nebyli měli pravé lásky a radosti a dobrého příkladu. Máte-li tedy mezi svými kamarády někoho, který je tak nějak zatvrzelý a hrubý a poťměšilý, neříkejte hned: „Toho již lékaři pochovali — s tím škoda mluvit“. Sice byste mohli být vinni, že bude jednou opravdu ztracen. Právě vy mu možná můžete věnovat dobrotu a přátelství, jímž se může uzdravit a které dosud marně hledal s žiznivým srdcem. A řeknou-li vám rodiče: „S tím nic nemějte, ten by vás mohl pokazit svými špatnými vlastnostmi“ — jděte k nim a řekněte: „My chceme jej nakazit láskou, dovolte, zkusíme to!“ Však čtete v pohádkových knihách tolik o princích a princeznách, kteří byli nějakou zlou čarodějnici zakleti a proměněni

ve zvíře a teď čekají na vysvobození. A tak potom přijde konečně někdo, kdo je má opravdu rád a nebojí se jich — ten tu kletbu sejme a vysvobodí je. Tak je to také ve skutečnosti s mnohými lidmi. Zdá se, že jsou očarováni a proměněni ve zlé zvíře — ne skutečným čarodějem, ale neštěstím a špatným příkladem nebo nesprávným zacházením a neláskou. A vy je můžete vysvobodit, nikoli vlídností a úctou, kterou jim budete prokazovat, nýbrž i tak, že jim budete hledět vnést do života nějakou radost.

Jeden velký ruský básník byl po několik let v žaláři na Sibiři a měl tam hojně příležitosti pozorovati nejhorší zločince. Vypravuje, jak tam bylo lehké dobrému veliteli. Několik málo přátelských slov neb i slušné zacházení a lidé prý byli jako vyměněni. Jako děti prý se radovali a projevovali bezmeznou vděčnost. Lze-li tedy i úplně zesurovělé lidi napravit dobrým a lidským zacházením, je-li pak ještě potom oprávněno říci o kamarádech: „U nich se pořídí jen s hrubostí — škoda každého dobrého slova?“

4. POZNÁNÍ.

„Tak s hůlčičkou v ruce jde tovaryš sem —
on z ciziny vrací se v rodnou zem“ —
do si z vás nevzpomene na tu pěknou básničku? Jak ho nikdo nepozná, ani jeho nejlepší přátelé, ba ani jeho milá. Smutně jde dál. „A

slza mu pokropí osmáhlou tvář.“ Potom se praví dále:

Kdos belhá tu cestičkou, růženec má: ---

„Vás pozdrav Pán Bůh, matičko má!“

A hle, již matička vzlyká a štká:

„Můj synu!“ liskne jej na prsa svá.

Nechť slunce mu ožehlo na cestách hled,

přec oko jej matčino poznalo hned.

Ano, — oko matčino vidí hlouběji než všechny jiné oči, nechťsi jest obličej sebe více porušen sluncem a prachem, bludem a vinou — mateřská láska vidí, co je za ním, ten dětský obličej tisíckrát žehnaný, a ona bude stále znova věřit a doufat, třeba již všichni ostatní nechtěli pocestného znáti. Z jeho pozdravu slyší ještě zvuk z dávné dobré doby, v jeho oku vidí ještě paprsek někdejší věrnosti i přímosti — ano, je to její syn, aťsi slunce sebe více opálilo jeho tváře!

Jak jinak bychom asi posuzovali mnohý zatvrzelý a rozháraný obličej, kdybychom se naň mohli dívat očima matčinýma. Nepustili bychom tak hned veškeru naději. Bohužel si nemůžeme matčiny oči tak vypůjčiti jako lupu anebo drobnohled. Či snad přece? Jen to jednou zkuste a pomyslete na jeho matku, zrovna když chcete někoho tak prostě odkopnouti. Zda naň potom nebudete hledět se zcela novou starostlivostí? Zda s jeho obličejem najednou nezmizí mnohé, co jej znetvořilo?

A byť bychom nevníkli do jeho nitra — myšlenka na něčí matku vzbudí v nás přece hlas svědomí, který

vpadne do řeči našemu replání a řekne: „Tiše — tiše — kdyby to ona slyšela, kdyby to viděla?“

5. SMETÍ.

Kdydy jste neslyšeli, kam přijde všechno to harampáčí, které se nahromadí v takové bedně na smetí, jak ji v mnohých městech každou sobotu stavějí služby před dům? Myslíte snad, že to zmizí někde v podsvětí a nadobro zapadne? Však jsou v tom samé takové věci, které „lékaři pochovali“ a prohlásili „za nevyléčitelné“ nebo které byly odhozeny jako venkoncem zkažené, jako neužitečné a nepotřebné: roztrhané loutky, rozbité hračky, hrnce, talíře, hadry, kosti — nu, však zde nepotřebuji celou bednu před vámi přebírali.

Jest pak drobná knížka s názvem: „Výzkumné cesty po domě a po dvoře“ od Heřmana Wagnera: ten si dal práci a šel po stopách všech těch různých věcí, které našel ve smetí. A při tom objevil, že skoro všechno se proměňuje lidským uměním zase v nějaký upotřebitelný předmět. Na př. kosti. Největší a nejpěknější přijdou do továren, v nichž se čistí, bílí a zpracují se na střenky k nožům, klapky ke klavíru a pod. Z drobnějších kusů se dělá kostík a ten potom zas hoří na vašich sirkách. Ostatní se rozemelou na kostní moučku a rolník si je velmi cení jako hnojivo. Také v leštidle.

kterým cidíte své boty, jsou kosti, neboť z rozežhavaných kostí vyrábí se tak zv. kostní čern. Z telecích nožiček připravuje se olej, jehož se užívá při zpracování koží. Kousky kůže putují k výrobě kůže. Rybí šupiny se promění v perly, náramky a ozdůbky; z rybích očí dělají kvělináři nerozvitá poupata. Staré hadry, z kterých se dříve dělal jen papír, putují teď do továren, tam se rozcupují a sčesají s novou vlnou, takže začínají svou dráhu znova. Odpadky, které při tom zbudou, zdobí stěny našich světnic jako nádherné čalouny. Hadry, jež se málo hodily k přípravě papíru, mění se na kaši a vracejí se jako čajové podnosy. Střepiny skla a rozbité láhve znova se taví a formují se v nádoby. Zkrátka — všechna společnost z takového smetí se tak rozptýlí do všech konců světa a prodělává tak naprosto různé osudy, že se smí jeden druhého při rozchodu ptáti: „Kdy se, bratří, zase uvidíme v bedně?“ Když to tak všechno uvážíme, jak se zde lidským uměním z nejhorších hadrů a z nejzkaženějších odpadků dělají zase užiteční členové lidské společnosti, ba jak se zužitkují na vzácné kusy, nejeví-li pak se to svrchovaně ubohým, že se ještě tak bezstarostně a nedovedně s lidmi zachází, když se trochu potlukou nebo ostřepí, a hned se vyvrhují a odhazují jako nepotřební a nenapravitelní — místo aby se jim věnovalo i jen polovice toho proměňovacího umění, jaké se dnes věnuje telecím nožkám, rybím a jiným kostem?

Ze smetí se hledí nejrůznějším, nejpečlivějším postupem dobýti, co je trvale cenné, u člověka však by

se mělo hned říci: „S ním už nechceme nic mít, s ním už nemluvíme — z něho už nic nebude?“

6. KUKLA.

ak si představte, že byste našli kuklu a nevěděli, že z toho chladného, mrtvého zámočku vyleze na jaře krásný motýl. Myslili byste, že je to nějaké mrtvé zvíře, a snad byste to zahodili. Právě tak to je s mnohými lidmi. Jejich všecka bytost je jako kukla, oni se zakuklili a uzavřeli, a kdo se na ně dívá jen tak z venku, myslí, že z nich už nikdy nemůže být nic potěšujícího. A přece jim schází jen slunce, jarní slunce, aby v nich probudilo nový život. A tím sluncem můžete být vy. Neboť čím je pro kukly slunce, tím je pro zarytého a zatvrzelého člověka srdečná účast a dobrota. Budete-li chováti kuklu v tmavém sklepě, tak z jejího zámočku nevzejde pestrý motýl s křídly — a nedostane-li se člověku něžnosti a lásky, zůstane po celý život kuklou. Shledáte-li se kdy s takovým zakukleným člověkem — neodvrhujte ho od sebe, jak to činí mnozí nemyslíci —, zkuste raději sílu svého slunce a pokuste se přece jen vylákat jeho křídla. A nepodaří-li se to, ať za to netrpí, nýbrž ptejte se, kolik chladu a tmy a kolik sklepního vzduchu asi k tomu patřilo, že tak navždy ztuhl.

7. MALÍŘ.

Jednou bylo několik hodně zlých dětí, které měly být malovány k narozeninám babiččiným. Rodiče je zavedli k proslulému malíři a tázali se, chce-li tu práci převzít. „Ano“, řekl s kyselou tváří, neboť ho zrovna nelákalo, takové nezvedence zvěčnili na plátně. Bylo vše umluveno a děti mu denně seděly. Po čtyřech týdnech přinesl obraz: i bylo všechno udiveno libezným a čistým výrazem tváří. A přece nemohl nikdo říci, že obrazy jsou nepodobny. „Kde jste jen ten výraz vyčaroval?“ ptali se malíře. „Nepotřeboval jsem vůbec čarovati“, řekl. „vylákal jsem je z dětí. Vypravoval jsem jim za malování veselé příběhy a také samy směly vypravovati — a viděl jsem, jak všechno milé a dobré, co leželo v nitru skryto, najednou v obličejích zazářilo, a rychle jsem to zachycoval a přenášel na plátno. Nic jsem nepřikrášlil, jen jsem vyzdvihl krásu, která zde byla. Od toho jsou tu malíři. My jsme objevovateli skrytého krásna.“

Ano, jen kdyby každý člověk našel takového objevitele! Pravím vám však: Kdo má trpělivost, může se takovému umění naučiti. Ne sice malovat — ale přece vylákávat skryté krásno. Zlobí-li vás bratři, sestry nebo kamarádi nezbedností, pomyslete, že byste je museli malovat a použít k tomu jejich vlastního obličeje. Zda byste nemohli zdvojenou přívětivostí a dobrotou přimalovati za několik týdnů jiný výraz? Učte se pozorovati jako malíř a vizte, zda nedostanou

odleskem vašeho dobrého zacházení již docela jiné oči a jiný rys kolem úst. Jak by to bylo hezké, kdyby se utrvalo! A jde to, jen když setrváte v dobrotě. Jak hezké by to bylo, kdyby se pak rodiče těch nezbedů také radovali z pěkného obrazu, jež jste vymalovali — vymalovali ne olejovou barvou na plátno, nýbrž uměním srdce na živé obličej!

8. VYUČOVÁNÍ HŘE NA HOUSLE.

Dyl kdysi jedenáctiletý hoch a s tím si již nikdo nechtěl hrát, protože každou hru zkazil a měl radost, mohl-li druhé potýrati a pozlobiti, a nad to ještě za každým pokřikoval. I navštívili jednou hoši a děvčata, kteří si s ním dříve hrávali, jeho matku a stěžovali si naň. Tu pak uviděli, jak smutně a truchlivě to v jeho bytě vypadalo. A jeho matka ukázala staré rozbité housle a pravila, že on na ně hrává, protože má takovou radost z hudby — ale že není peněz, aby ho dala učit nebo mu dokonce koupila housle. To vypravovaly děti doma. I dohodlo se několik rodičů, že se složí, aby mohl mít ten hoch hodiny hudby. Sběrka se vydařila a chlapec dostal své hodiny. A hle — od toho dne byl všecek vyměněn. Všem se zdálo, jako by byl nabyt zcela jiné tvářnosti. Měť něco na světě, nač se mohl těšiti — a tu jako by se prolomil v jeho srdci led a jako by vycházelo všechno milé a dobré, co dotud spalo.

A přece jej jeho kamarádi prohlásili již za nevyhojitelného! Napřed mínili, že by ho snad vyhojil pořádný výprask. Ale matka řekla: „Zřežu ho den co den a nic to nepomůže“. Tak pomohly jen housle. „Na vlastních písničkách se skřivánek k nebesům vznáší“, pěl kdysi básník. Tak se vznesl malý Ivan Kvapil na tónech vlastních houslí k světlu.

Měli jste již někdy zarostlý nehet? To hrozně bolí, co? Protože nehet nemá místa, aby rostl rovně, pro lésné boty, ohýbá se a zarůstá ze msty do vlastního masa. Ivan Kvapil měl mnoho obrazivosti a veselosti a radosti z života. Ale to všechno nemohlo růst rovno. I zkřivilo se to a zarůstalo do vlastního masa a dělalo z něho divocha a rýpala. Co tu pomáhalo bití a vyhazování?

9. ČEMU SE LZE NAUČIT V KONÍRNĚ.

Herka ta je nadobro zkažená“, slyšel jsem jednou od kteréhosi pacholka. Byl to krásný, silný kůň, o němž mluvil — ale nikdo na něm již nechtěl jezdit, protože neměl patrně jiné myšlenky než jezdce shodit nebo jej přitisknouti ke stromům a k plotům a při vsedání nebo sesedání po něm chňapat a vyhazovati. Každý pacholek, který mu nesl obrok, bil jej pak po nose nebo naň surově řval a podkoní

v jízdárně zakládal si na tom, že se na něm dovede tlouci celou hodinu a zůstane přes všechny skoky v sedle — zvláště když byli na galerii diváci.

I přišel jeden den zcestovalý pán, jemuž se kůň zalíbil, a řekl, že jej do čtyř neděl tak vycviká, že se bude moci ovinouti o prst. Všichni mysleli, že rozumí nejspíše bičí a ostruhám ještě lépe než podkoní, a těšili se na ten dusot v jízdárně. Ale vypadlo to zcela jinak. Když proň koně osedlali, měl se ke zvířeti stále mírným, skoro něžným tónem a dával mu cukr. Potom jej provedl několikrát po jízdárně, pořád k němu klidně mluvě. Najednou seděl na něm. Teď udělal kůň několik pořádných skoků a očekával pak své kopance. Nepřišlo nic. Jezdec jej toliko svíral a pobízel železnými stěhny. Žádné prudké slovo, žádné utrhování uzdou, žádný kopanec. Tak to prováděl dva týdny. Potom byste byli koně ani nepoznali. Tak byl zkrotlý, že se pohyboval jako muž, jenž s ním mluvil.

Ptejte se jen každého zkušeného koňáře, zda vám nebude vyprávěti totéž. Však si arabské koně především proto tak ušlechtilé vyšlapují, že s nimi Arab zachází jako s přáteli. Nejušlechtilejší kůň se zkazí surovým zacházením a nejdivočejší zvíře lze zase napravit vlídným a laskavým zacházením.

Z toho lze nejlépe viděti, že vlídná dobrota není nic slabošského, nýbrž že to je velká přirozená moc, která dovede zkrotiti i zvířata, s nimiž nic nesvede ani nejhrubší podkoní. Mnohý, jenž nechtěl věřiti v moc dobrého slova, naučil se tomu konečně v konírně.

Tak, — teď jsem vám dal v četných obrázcích odpověď na otázku, co se má dělat s protivnými a nevázanými lidmi nebo s takovými, kteří mají ošklivé a hrubé chyby, takže není milo s nimi se stýkat.

Nechtěl jsem vám sám odpovědět: Dělejte to tak nebo tak — nýbrž chtěl jsem, aby odpovídal život sám. Proto jsem vám dal ty obrázky. Co vykládají všecky — příběh o uzdravení nemocných, kteří byli prohlášeni již za nevyhojitelné, o pijákovi, jenž byl vrácen rodině, jakou moc má dobrota na pokleslé, jak proměnila radost chlapce, o malíři, o oku mateřském, o kukle, o smetí a konečně o zkrocení zkaženého koně? To všecko vypráví o tom, že každý tvor může najít svého zachránitele — byť byl sebe ztrnulejší, sebe zatvrzelejší, zhýralejší a nevázanější a byť se zdá! sebe nepotřebnějším, nevyhojitelným a nezachránitelným.

A když již je tomu obecně tak, smí se v životě mládeže, kde vše ještě roste a nově raší — smí se tu vskutku o některém chlapci nebo děvčeti říci: „Všecko darmo — nic naplat — musíme ho nechat“? Či není mnohem vznešenější, podati mu ruku a býti mu zachránitelem? Ale není hrdým, nýbrž poníženým zachráncem, kdo pořád myslí na to: kde bych tak byl, kdybych nebyl našel tolik osvoboditelů a slitovníků na své životní dráze?

10. DVANÁCT BRATRŮ.

dětství si snad ještě vzpomínáte na pohádku o dvanácti bratřích. Jak byli zakleti, když se jim narodila sestra, a jak se potom sestra vypraví, aby je vysvobodila? A jak je jim už na blízku a utrhne kdesi v zahrádce dvanáct bílých květů a bratrům je dá.

I přistoupí k ní stará žena a praví: „Milé dítě, cos to učinila? Těch dvanáct bílých květů, to byli tvoji bratři, ti jsou teď na vždy proměněni v havrany“. Tu se dívka s pláčem tázala: „Což není ničeho, čím by se vysvobodili? „Ničeho“, řekla bába, „není na celém světě leda jedna pomoc — ta je však tak těžká, že jim ji k svobodě nepomůžeš. Neboť musíš zůstat sedm roků němá, nesmíš promluvit ani se zasmát, a promluvíš-li jediné slovo a bude scházeti jen jediná hodina do sedmi let, je všechno darmo a tvoje bratry ti jediné slovo usmrtí“. I řekla si dívka v srdci: „Vím jistě, že bratry vysvobodím“. Šla sama do velkého lesa a přadla tam. I našel ji tam král a vzal ji na svůj zámek a učinil ji královnou — ač byla němá. Tak s ním žila několik let, ale potom o ní namluvili, že je čarodějnice; napřed tomu nechtěl král věřit — ale konečně klepům uvěřil a dal k tomu souhlas, aby ji jako čarodějnici upálili. Když však byla již přivázána ke kolu a oheň olizoval červenými jazyky její šat a ona pořád ještě úst neotvírala, tu zrovna vypršel poslední okamžik těch sedmi let. Zašumělo a zaševalilo to v povětří a dvanáct havranů přiletělo a proměnili se v její bratry.

kterí rychle rozmetali dříví a provazy rozvázali. I mohla královna zase mluvit a vysvětliti králi tajemství svého mlčení a všechno bylo plno radosti.

Teď povězte, vyskytuje se to jen v pohádce, že sestra vysvobodí své bratry mlčením, či je to i ve skutečnosti možno? Lze vskutku mlčením vysvoboditi člověka, t. j. lze jej mlčením osvoboditi od zakletí nějakého zlého zvyku? Na příklad má-li bratr pánovitou a prudkou povahu, která jej činí u přátel nechutným a je pro jeho pozdější život velkým nebezpečím — může jej sestra vysvoboditi? Zajisté, může, ona jediná, má-li velmi silnou lásku, že dovede přinést oběť. Jakou oběť? Nu, že nebude chtít míti v hádce poslední slovo, byť i pravdu měla, nýbrž bude vlídně mlčet — ach, to je takový vzácně zahanbující příklad, ten proniká i nejlvrďší koží a přivádí k rozumu i mistry v hašteření. Ne najednou, často snad také teprve po sedmi letech — ale to je jediná pomoc — v tom měla stará žena pravdu a také v tom měla pravdu, že to je ohromně těžké a že to jen velmi málo lidí dovede. Nemusíte si při tom snad mysliti, že se teď bratr bude pokaždé při hádce domnívali, že je v právu, jen proto, že mlčíte. Nikoli, v podstatě ví každý člověk zcela dobře z vlastního vnitřního hlasu, kdy je v nepravu, kde zašel příliš daleko, kde se nepěkně zachoval. Proto to také středověký básník Dante ve své skladbě o pekle tak vyličil, že kdo přijde do pekla, toho nikterak nepotřebují teprv čerti vésti, nýbrž každý ví sám docela dobře, v čem zhřešil a na kterém místě

najde svůj trest. Ale na venek má každý tu slabost, že nechce druhým připustiti, že má nepravdu. Jestliže se tedy sestra pře a hádá a sama doráží, aby měla poslední slovo — upíná se bratr stále více na svou obhajobu, zatvrzuje se a věc nebere konce. A to je strašné. Slyšeli jste už kdy dva lidi hádati se přes okno? Shledávám to nejšerednějším a nejsmutnějším, co může ve světlé být. Je to, jakoby již ani slunce nesvítilo, nýbrž místo toho visela na nebi petrolejová lampa s matným světlem a rozbitým komínkem. Tak se hádají mnozí lidé po celý život, a až zemrou, myslí se, že nevydrží v hrobě, nýbrž scházejí se jako duchové na louce a jeden říká „vidi bum“ a druhý pořád „vidi bam“ — právě tak jako v životě. A každý myslí, že má pravdu pravdoucí. Požehnány buďte tedy všechny sestry, které do srdce uzavírají slib mlčení jako ona sestra z pohádky a vydávají se na cestu řkouce: „Jsem jista, že je vysvobodím“.

Víte také, že je to pěkné podobenství v pohádce že sestra stojí již v ohni a plameny ji olizují a ona přece mlčí? I v životě je to tak; mlčení přichází člověku hrozně za těžko. Často jako by to už ani vydržet nemohl, zrovna to pálí. Cítí se nespravedlivě odsouzen a křivě obviněn a rád by se očistil. Jen jedno slovo by chtěl povědět. Ale tím se právě rozvíří hádka, neboť takový bručoun a svárlivec hledá obyčejně nějaký předmět, jež by mohl obvinili a vylíti na něm svůj hněv. Tudíž vysvobození mlčením — to je to.

A když vaši bratři na vás krákají jako dvanáct havranů, zaťněte zuby a pomyslete si: „Jen počkejte, ubozí havrani, však jste přece moji bratři, jen strpení, nebudu krákat s vámi, vysvobodím vás!“

11. ŠÍPKOVÁ RŮŽENKA.

Uluvili jsme právě o tom, jak může sestra vysvoboditi bratra. Teď mi řekněte, může také bratr vysvoboditi sestru? Bylo by přece jen zvláštní, kdyby to nemohl, neboť takový bratr je přece obyčejně silnější než sestra — a co dovede ona, to by měl přece také dovésti. Ovšem, k vysvobození patří něco jiného než pořádné pěsti a hlasitý křik — patří k tomu velmi mnoho lásky a té mají ženy většinou víc než muži — již i v mládí. Ale nechťsi snad bratr není s to, aby vysvobodil dvanáct sester najednou, může třeba vysvoboditi jednu.

Taková sestra s modrýma očima, světlými vlasy a červenými tvářemi je pro bratra něčím, co vábí — jen škoda, že je často tak štiplavá. Při nejnevinnějším žertu tě bodne, při hře je popudlivá a kousavá, a dojde-li i k hádce, není s ní vůbec řeči. Je to růže v trní — je to šípková Růženka, která sedí zakletá mezi hustými pichláči — ano, ano, při pohádce o šípkové Růžence musím vždycky mysliti na štiplavou sestru, která je tak obklopena trním, že není růží ani viděti.

Jak jen ji vysvobodit z pichlavého křoví? „Dát ji polibek!“ Ano, když bude po tom zase dále štipati? Jsou takové. Myslím, že polibkem se miní v pohádce jen to: Třeba ji mít nesmírně rád a ukazovali jí to — jen tím ji lze pomalu z trnitého křoví vysvoboditi a jen tím ji lze vštípiť vážné slovo. Ale bratr, který tluče holi do trní a nadávky tam metá, ten sestry jistě nevysvobodí — naopak. Musí si prostě trnů nevšímati a býti pořád stejně vřidným a laskavým — tak se trnové haluze ochotně rozevrou a vpusť jí jako královici v pohádce, neboť nic tak nezahanbuje jako odpouštějící dobrota — je v ní též půvab jako ve slunci, když se k němu naklánějí kalichy všech květin. Velmi dobře působí také, jestliže bratr po takovém hodně nepříjemném štipání běží hned do města nebo do lesa a přinese odlud malou kytku nebo trochu ovoce nebo jiné překvapení a podá je sestře se slovy: „Jednal jsem s tebou prve nepěkně — tu máš za to něco pro potěchu!“ To působí jako polibek v pohádce.

12. SLZY LÍTOSTI.

ovím vám starou italskou legendu ze středověku. Za císaře Mauritia žil ve staré říši byzantské pustý loupežník, který neznal slitování a ani božského ani lidského zákona a který se s malým hloučkem zatarasil na hoře — odkud pustošil zemi

vraždě a pleně. Kdo mu odepřel výpalné, mohl být jist, že jednu noc majetek jeho bude stát v plamenech a on sám že bude pod ním ležet ukrutně zabit. A pořád dále se šířila hrůza. I obrátil se lid konečně na mocného císaře. Ten poslal sto bojovníků — ale byli skoro všichni ubiti a ti, kteří se vrátili, hlásili, že lupič je ve spolku s čerty. A lid tomu pomalu věřil, že je nepřemožitelný. Když císař vyslechl tu zprávu, velmi zvážněl a přecházel po komnatě. Konečně pojal záměr.

Vzal ze svého pokladu nejryzejší zlato a povolal zbožného mnicha, největšího umělce své říše, a poručil mu, aby z toho zlata vytepal skvostný svatý obraz. I pracoval mnich ve své cele dnem i nocí. Byl to svatý muž, který nedělal pro odměnu, nýbrž jen pro službu boží. Všecko srdce jeho splývalo s prací. Již byl dodělán kříž a postava spasitelova a holubice míru s ratolestí olivovou. A tvoře nepřestával se modlití a ve své modlitbě myslel pln nejhlubšího slitování na temné, tvrdé, zoufalé, bohaprázdné srdce, pro něž byl svatý obraz určen. A když dílo bylo dokonáno, poslal je císař po svých poslech loupežníkovi. Bylo to v samé zimě, když vystoupili poslové na horu. Lesy byly ztuhlé ledem a sněhem — jen pod paprskem poledního slunce kapalo trochu se stromů. Konečně dorazili k ležení loupežníkovi. Stál zamračen jako velký dravec mezi svými a ptal se, čeho si poslové žádají. I předstoupil jeden a podal loupežníkovi svatý obraz a řekl: „Ten dar ti posílá císař na znamení svého milostivého srdce“. Loupežník držel skvostné dílo v ruce obtížené

vinou a byl ztrnulý. „Mně?“ zvolal, „mně?“ Třikrát musel posel opakovat své poselství, potom zavěsil řetěz s obrazem na krk — obraz se všemi těmi tisícerými modlitbami. A nebyly ztraceny. S každým novým dnem dala se větší změna v jeho nitru. Nenacházel již radosti v ničem, co dříve chtíval. Jakési kouzlo vycházelo z uměleckého díla a podmaňovalo si celou jeho duši; seděl tu a pohružoval se pln klidu nikdy nepoznaného do každé jednotlivé svaté význačnosti. Ale čím tak zamlkl, to nebylo zlato a vnější nádhera uměleckého díla — byla to svatá duše mnichova, jež žila v každém tahu. A znenáhla se probouzel z těžkého snu svého života a nové myšlenky a city v něm vznikaly a v jejich světle viděl celý svůj krvavý život před sebou a pojímala ho trapná lítost. Ze zapomenutých hrobů vstávaly zase jeho zločiny a ztrnule naň zíraly a oškli-vost před sebou samým přepadla ho tak ukrutně, že opustil tajně za noci své druhy a putoval mnoho dní, až došel do města císařova — zrovna když se začínaly velikonoce. I vrhl se přede vším lidem k nohám císařovým a prosil za odpuštění. Císař viděl jeho zkrúšené srdce a pravil: „Kéž mi Bůh odpustí v nebesích mé hřichy, jako ti odpouštím já tvé“. Leč ten nešťastný člověk nemohl si již sám odpustiti! Dnem i nocí jej pronásledoval stín jeho zločinů. Chřádl a zemřel v nemocnici. A když se rozednívalo, zdálo se lékařům, který u něho až do posledního okamžiku bděl, že čerti a andělé bojovali o jeho duši. Pekelný vládce držel vážky a kladl na jednu miskú všecky hanebnosti a

ukazoval s výsměchem andělům, jak druhá miska vyskakovala, protože nebylo lze najít v jeho životě ani jediného dobrého skutku. Tu uchopil anděl šátek mrtvého, který byl od slz lítosti všecek promočen, a hodil jej na prázdnou misku. A miska klesala a klesala — a čerti odtáhli skřípající zuby. I procitl lékař a spatřil, jak první paprsek ranního slunce ozářil uklidněný obličej mrtvého.

Kterépak tajemství lidského srdce se nám v tom vypravování odhaluje? Neptám se: Čemu se lze z toho vypravování naučiti? Neboť takové skladby tu nejsou proto, abychom se z nich snad učili jako z mluvnice nebo z početnice. Tvoří je lidé, kteří nahlédají hlouběji do lidského srdce a dále do temna života než jiní, a vnímáme-li s pozorností jejich výtvary, je nám, jako by se nám otvíraly a rozjasňovaly oči a jako bychom leccos spatřovali, co nám jindy zůstávalo skryto.

Čtu-li tuto starou legendu, zdá se mi pořád, jako by mnozí lidé žili v takovém opevněném táboře a tím tábořem byl vzdor a zatvrzelé sobectví — jen není daleko široko zbožného mnicha, který by jim přinesl svatý obraz, t. j. není dobrého člověka, který by si vzal tu námahu a trpělivost, aby sebe sama očistil ze všeho vzdoru a veškeré sobeckosti a znamením nejhlubšího slitování je vysvobodil a přiměl k návratu. Většinou litají jen kameny a hrozby a kletby do ohrazeného tábora a potom se řekne: „To všechno nic nepomůže — on se nenapraví“. Jen se ptejte sebe — jak často jste se již zlostně odvrátili od kamaráda nebo vlastního

bratra, místo abyste mu poslali na vzpomínání svatý obrázek, t. j. nějaký důkaz hodně velké a dojemné lásky a skromnosti? Slyšíme-li nebo čteme-li na př. o takovém člověku, jako byl onen loupežník, naskakuje nám husí kůže a myslíme si: Je to dravec, třeba jej zabít jako vzteklého psa. Ale kdo ví, zda hluboko v temné duši nespočívá ukryto seménko dobra — a možná že zůstalo jen proto v temnu, že je nikdo nebudil. Je-li však pravda — a máme toho hojně příklady — že může i nejhrubší a nejzatvrzelejší lidi vysvobodit ten, kdo najde klíč k jejich srdci, nemusíme uznat, že je to většinou jen naší vlastní vinou a nešikovností, jestliže se nemůžeme s některým člověkem snést a pořád se s ním hádáme? Váš bratr není loupežník, který se na hoře zatárasil a učinil spolek se zlými duchy, a přece jednáte často tak, jako by to byl člověk, u něhož už nelze nic spravit dobrotou a vlídností, nýbrž jen hrubou mocí nebo syčící nenávisí a durděním po celé dni. Již vím, že řeknete: Byl jsem oneddy zcela klidný a vlídný, když jsem s ním mluvil — ale nic to přece nepomohlo. Myslím: Snad jste si to trochu příliš ulehčili. Skutečně vlídným, až to k srdci pronikne, může být člověk, jen když své srdce napřed dokonale očistí ode všeho hněvu, všeho vypínání, a myslí jen na to, jak by mohl bratrovi pomoci. Tón je výron duše, a je-li v duši drsno a studeno, zůstane i tón bez dojmavé lahody a nemá moci na jiného. Svoji nejupřímnější soustrast a nejodhodlanější lásku lze vložit nejen do výtvarného díla — i tón, jímž

mluvíme, může být dílem uměleckým, z něhož mluví tolik soucitu a tolik skromné ochoty, že to druhého zrovna tak zasáhne do srdce jako loupežníka svalý obraz. Ale toto umění lónů je snad nejtěžším uměním na zemi. Neboť ono vyžaduje, aby člověk své srdce a své myšlenky vzal zrovna tak do práce a cviku jako svůj hlas. A k tomu má pramálo lidí dost síly a lásky. Skutečně velcí a silní lidé se však poznají vždycky po tom, že mají nadbytek síly pro jiné — že jsou vysvoboditeli slovem i skutkem a že vyluzují tisícero slzí lítosti tam, kde jiní našli jen vzdor a hněv a chladnou sobeckost.

13. UMĚNÍ TÓNŮ.

hodině zpěvní jste si již jistě všimli, jak je to často neobyčejně těžké, najít pravý lón. Víte však, co je ze všeho nejtěžší? Najít pravý lón, vytýkáme-li někomu chybu. Proč je to asi tak těžké? Protože se na druhého hněváme a tu je lón hned potažen, nejde k srdci, protože ze srdce nevychází, nýbrž z velké prachárny podrážděnosti nebo z chladného sklepení hrdosti nebo z těsné světničky sobeckosti nebo i ze všech tří zároveň. Někdo kdysi řekl: „Nedělají lidé nikdy větších chyb, jako když druhým chyby vytýkají“. To je právě odtud, že si lidé při svých výtkách a napomenutích obyčejně nikdy nepřipomenou, jak je jim samým, vytýká-li se jim něco, a co všechno k tomu

patří, aby pokárání našlo přístup do duše, místo aby ji jen ještě více zatvrzovalo. Kdo o tom podrobně přemýšlí a sebe dobře pozoruje, pozná brzy, co vlastně je pravé umění tónů.

Abyste měli před sebou příklad nesprávné toniny, přečtu vám dopis, jak se jich dnes ve světě mnoho píše — je to dopis chlapce příteli; chlapec by rád odvykl přítele přílišné schlubnosti a mluvení o sobě samém a činí to takto. Píše:

Milý Adolfe! Již dlouho jsem ti chtěl povědět jednou pořádně pravdu. Teď mě konečně přešla trpělivost. Stokrát jsem ti už říkal, že nemáš mluvit pořád jen o sobě a o svých věcech a a jaký jsi ty pěkný ptáček. Když byls včera u nás, bylo to zrovna hnusné. Bez ustání byls zaměstnán pořád svou ubohou osobičkou. „Já jsem to učinil, já to vím, já jsem se tomu učil, já to znám“ atd., tak to šlo přes hodinu — opravdu jsem se styděl, že mám takového přítele. Moje matka potom řekla: „Pavličku, nepochopuji tvého vkusu, že si bereš za přítele takového nafoakance.“ A přiznám se ti, já to také nepochopuji. Jak se hned pořádně nezměníš, přeruším s tebou styky a druzí říkají také, že tě nemohou vystát.

Pozdravuje tě tvůj přítel Pavel.

Myslíte teď, že se Adolf po tom psaní na obrátku a důkladně změní? Jistě ne. Místo toho napíše Pavlovi dopis velikými, zuřivými písmeny a v tom bude

státi: „Ty jsi aspoň tak nadutý jako já a máš ještě jiné mnohem hnusnější vlastnosti než já a nadto ještě pořád na svém obleku skvrny od polévky a na výpověď tvého přátelství nedbám“.

Teď povězte, v čem pak vlastně spočívá chybný tón prvního dopisu? A jak se musí mluvit a psát, aby se člověk opravdu přiměl k návratu?

Jedno jste asi zpozorovali hned: v Adolfově dopise schází vůbec tón lásky a přátelství. A proto je již napřed nemožno, aby Pavla přiměl přemýšlet o sobě a on se uznal za potřebna nápravy. Jen si vzpomeňte na to, co jste sami zažili: vidíte, kdyby vám druhý vytýkal chybu hrubým tónem, uzavrou se všechny brány vašeho srdce, ve vašem nitru se bude hemžit jako v mraveništi, když tam někdo hodí kámen, a vy nebudete mít chuť chybu připustit, nýbrž budete přemýšlet jen o urážce a o hrubosti druhého a jak byste mohli útok odrazit. Pocítíte zřejmě: druhý si chtěl sám ulevit, ale ne prokázal vám službu přátelskou. Pomyslete si, že je to u něho jenom nechť a zášť, že vždycky po chybách pase a mluví na př. o schlubnosti, když povíte něco jen zcela nevinného atd. Tudiž si to příliš nepřipustíte — naopak budete chodit nadutěji než dříve. Jest však v Adolfově dopise ještě něco jiného pozorovati, co je zvláště důležité, byť to těsně nesouviselo s tím, co bylo právě řečeno. Víte, má-li kdo druhému oznámit smrt příbuzného, že se říká: „Podejte mu tu smutnou zprávu co nejšetrněji!“ Nuže, zpráva o skutečné chybě v povaze je také taková smuteční zpráva.

kteřá se musí podatí druhému šetrně, nemá-li způsobiti v duši zlo. A právě lidé dbali cti, kteří se sami vzdělávají a trochu na sebe hledi a jimž stačí malý pokyn, aby se napravili — ti mohou být často docela rozrušení hrubou palbou výčitek. Jen si dobře představte toto: Žádný člověk nemůže žiti, musí-li sám sebou pohrdati. Víc ještě než pokrmu a nápoje, než vzduchu a slunce potřebuje úcty před sebou samým. Jen pozorujte samy sebe, vmete-li se vám výtlka, že jste na př. zbabělci, protože jste řekli lež. Jak se potom přičiňujete před sebou samými, abyste se očistili a uvedli lež do pěknějšího světla a sami si namluvili, že to nebyla zbabělost, nýbrž ohled na někoho nebo něco jiného — jen ne zbabělost. Teď si představte, že by vás dobrý přítel nebo bratr přece přistihl několikrát při drobných lžích ze zbabělosti a chtěl by vás tomu odnaučiti. Jak by to musel začít, aby si vás získal a přece nic nesmlčel? Inu, musel by to tak povědět, abyste nepotřebovali ztrácet úctu před sebou samými. Za to, že vám musí ubrati kousíček úcty na jednom místě, za to vám musí v celku dáti tím více, musí vás dvakrát tak povzbudití, místo aby vás ponížil. Musel by tedy asi takto mluvit: „Často jsem se z toho radoval, že v tobě vězí hodný kus statečnosti, v tom způsobu, jak snášíš bolesti a nedbáš nebezpečí. Vážím si toho velice. Ale proto mi jistě nebudeš vykládati ve zlé, upozorním-li tě na to, že jsi v jedné věci ještě trochu nedbalý a činiš něco, co vzniká z pouhého strachu z nepříjemnosti. Jsem jist, když si to jen úplně

ujasníš a uvidíš, že tu skutečně v tvém počínání vězí trochu zbabělosti, tak se objeví ihned tvoje krásná statečnost a ta nestrpí déle, aby se do tvé povahy vplížilo na nezlřeženém místě něco špatného, vid'?

Vidíte, co chci tímto příkladem ukázat, a můžete si to také pamatovat pro vychovávání mladších bratrů a sester: ne hned přicházeti s nejsilnějšími slovy a s „ostudou“ a s „hanbou“, nýbrž naopak, hodně narovnávat a povzbuzovat a ukazovat, že druhý má dobré a cenné vlastnosti, s kterými mu nepříjde za těžko chyby přemáhati.

Tak na př. také, vytýká-li někdo nedostatek jemnosti a pozornosti. Nikdo by nebyl rád nevzdělaným a nerad by se za nevzdělaného považoval, a když ho tedy někdo přepínajícím a odpuzujícím tónem upozorňuje na jeho chyby, vyškrabuje horlivě ze všech koutů svého nitra vzpomínku na případy jemného a pozorného jednání, které někde a někdy provedl, a ohlušuje se tím proti haně, neboť všecka jeho pýcha a potěšení spočívá v tom, že se nepokládá za neotesaného. Jsme-li tedy nuceni, upozornili jej na menší nebo větší nedbalost a nelaktnost, musíme mu náhradou za pokorenění a ponížení dále hned ještě větší přiděl sebedůvěry a sebecity, tím že mu na příklad řekneme, že bychom člověku méně jemnému zcela nic nevytýkali — ale právě proto, že už často projevil neobyčejné známky jemnosti a pozornosti, že ho chceme upozorniti jen na malé opominutí atd.

Ted se možná zeptáte: „Načpak se máme tolik namáhati? Co škodí člověku jednou za čas pořádné ťrknutí? Byl-li málo jemný, ať to také pořádně slyší, nebral-li to s pravdou vážně, netřeba mu to přece s takovou nebeskou něžností šepotati do uší!“

Ta námitka zní velmi pěkně, ale není přece přiléhavá. Neboť i já jsem přece pro to, aby se mu jeho neřest nebo chyba se vši zřejmostí ukázala. Ale nejde jen o to, aby se někomu něco ukázalo, nýbrž přece především o to, aby to vstoupilo do srdce a do duše. Sice všechno naznačování a hlučení nic nepomůže. Aby však výtlka vnikla do duše, k tomu je nutno laskavé spolupůsobení majetníkovo. Jestliže svou duši uzavře, nemůže si vstup vynutiti ani jízdní policie. Kdo tedy chce vůbec něco pořídit v duši bližního a nechce se jen z hněvu vybouřiti, musí pečovati již volbou tónu, aby se mu dobrovolně otevřelo. Musí tudíž vedle nepříjemného přinést také něco potěšujícího a osvěžujícího, tak jako se vkládá hořká pilulka do sladkého obalu. K tomu naprosto nepotřebuje lháti a lichotiti, stačí, aby se jen s trochou lásky vmyslil do dobrých vlastností druhého. Nesmí se zajisté zapomínati, že není na tom dosti, člověka na chybu upozorniti; třeba mu také pokud možno dáti sílu a chuf, svou slabost přemáhati. Nutno tedy posilniti jeho sebedůvěru.

Právě proto je to největší nedostatek lásky a pochopení, říkáme-li hanu odpuzujícím a snižujícím tónem a užíváme-li při tom pokořujících označení, která

druhému vštěpují pocit, že si ho nikdo opravdu neváží a že si už nesmí ani on sebe opravdu vážit.

Tím přicházím k důležité věci. Objasnili jsme si, jak důležitá je pro člověka sebecka, aby vůbec uznal, že za to stojí se vzdělávat. Sebecka však potřebuje za svou potravu i úcty jiných. Není proto nic chybnějšího než s lidmi, jimž chceme pomoci k polepšení a jež chceme zbavit nějakého špatného zvyku, zacházeli lónem hodně opovrhlivým, jako by byli lidmi druhé třídy. Ne, kdo je oslovován jako člověk druhé třídy, jedná také jako člověk druhé třídy. V Benátkách byl ve středověku kdysi známý lakomec, který se jmenoval Shylock. Každý mu nadával a šlapal po něm. Když mu jednou vytlýkali jeho nízké smýšlení, odpověděl: „Pořád mě psem nazýváte — proto jsem také pes“. To si třeba pamatovati, i v nejdrobnějších příhodách všedního života. Kárají-li rodiče a učitelé hodně vašeho kamaráda nebo bratra, nepomůžete mu, budete-li naň také pokřikovati „lenochu“ nebo „čunče“. Jen tak ho můžete vzpřimiti, když mu dáte na jevo lónem všeho zacházení, že víte, že on je ještě něco lepšího než lenoch nebo čunče, že má také jemné a dobré vlastnosti, pro něž si ho vážíte a jemu důvěřujete. Mnozí lidé mohli být zachráněni, když klesali se stupně k stupni, od zlého návyku až ke zločinu, kdyby byli zavčas někoho našli, jenž by v ně důvěřoval a jich si vážil. Tak by byli i sami v sebe zase důvěru pojali a sebe si zas vážili a tím by se byli uzdravili. Ale byli haněni přes míru a nešetrně a ztratili tak všecku úctu

k sobě, proto se od nich všechno napomínání odráží. Je jim všechno jedno. Jsou jako nemocní, kteří mají úbytě; tu nepomůže nic jísti; v těle schází síla, aby se jídlo zpracovalo k výstavbě těla.

Jsou lidé, kteří pokaždé vytáhnou hned s nejhrubším dělem a volí pro to, v čem jiní pochybí, hned nejtvrdší slova a říkají pak: nutno prý věci pojmenovati pravým jménem. Jako by byl nejhrubší název pokaždé nejsprávnější a jako by bylo možno pokaždé nitro bližního prohlédnouti a věděti, co jej k činu přimělo! Být přísným k sobě, mírným k jiným, to je krásné heslo pro život!

Nadmíru důležito je pro umění voliti správný tón také to, aby se člověk při každé haně oprostil ode všeho vlastního vypínání, neboť nic nepopuzuje káraného víc a nezatvrzuje ho mocněji, jako když druhý použije jeho chyby, aby se sám nadul na vzor ctnosti. Tu dá hned právem za odpověď: „Chyť se jen napřed sám za nos“ a připomene vám výrok Kristův o člověku, který vidí mrvu v oku bratra svého, a břevna ve svém nevidí. Ovšem je mnohdy zcela dobře, že vidíme skvrnu na kabátě nebo v povaze svého bratra snáze než u sebe samých. Můžeme si tak dobře vzájemně vypomoci. Ale zdůrazniti nutno slovo „vzájemně“ — myslíme-li stále na to, jak potřebná je právě tato vzájemnost, tak už pravý tón vystihneme. Mohli bychom přátelskou radu začít na př. tím, že řekneme: „Však vím, že mám také své velké chyby, ba horší než ty a mohu se v mnohém velmi mnoho od tebe naučiti, na

př. se tak podivuji tvé pořádnosti a přesnosti — ale..“ Nesejde na tom vždy, abychom zrovna to řekli, aspoň to však musíme hluboce cítit, že nemáme příčiny se vypínati, potom již samo sebou do toho tónu přijdeme.

Vidíte tedy, kolik štěstí a neštěstí závisí na tónu, kterým promlouváte o špatných a nepříjemných vlastnostech svých bližních, a vidíte léž, že se tomu tónu naučíme tím, že pozorujeme sebe samy, kdy na nás hana působí a kdy ne, a zařídíme se potom podle receptu: „Jak nechceš, aby lidé mluvili s tebou, tak nemluv ani ty k nim“.

To ovšem vždycky nestačí, víme-li dobře, jaká musí býti tonina, aby byl druhý vskutku dojat a aby se vzpamatoval. Člověk má společný se zvířetem mocný pud obranný: Když něco rušivého zasáhne do jeho života, žene jej to napřed prudce, aby na závalu vyrazil a hlasitým a hrozivým křikem a vraštěním čela ji zaplašil a zahnal. Odtud to také je, že se lidé vždy tak shánějí po slovech, jimiž by srazili bližního, když je chybami ruší — je to zvíře, co se tu ozývá. Aby se ta zvířecost trochu uhladila, mluví se pak „o spravedlivém hněvu“ — ale věřte mi, spravedlivé jest jen to, co pochází z říše lásky; hněv pochází však z říše, kde hudruje krocan a řve býk a mňoukají kočky — jen si to nikterak nezaťajeme. A ku podivu, hněv shledáváme spravedlivým, jen když se sami rozzuříme — když na nás však přijdou se „spravedlivým hněvem“ jiní, říkáme, že jsou hrubci a že to s jejich vychovaností není vzácné.

Je dobře si to uvědomiti, tak se staneme trochu nedůvěřivějšími k naduté vypínavosti, se kterou se stavíme na obranu proti cizím chybám a pokleskům, a budeme více hleděti povznést se z říše zvířat do říše lidskosti — a lidskost znamená pomoc a smilování a znamená upamatování na všecku pomoc a všecko smilování, které nám samotným cestu životem usnadnilo a při klopýtání nás podepřelo a povzbudilo.

Teď víte vše, nač se musí mysliti, chce-li člověk vystihnouti pravý tón, aby bližního zbavil poblouzení a umíněnosti, a víte také, proč je pravý tón v takových případech tak těžký a proč je v tomto oboru tak málo skutečných hudebníků umělců.

14. NEPŘÍJEMNÍ LIDÉ.

Qnehdy se mě ptal hoch, co se má vlastně dělati, přijde-li nepříjemná návštěva. Že se mu projevuje radost z jeho příchodu, to prý je přece vlastně lež a přetvářka — a jinak přece nelze také zvolat: „Pro boha, už jste tady zas, což pak není před Vámi člověk nikdy jist? Už dávno jste měl přece poznat, že Vás nemohu ani vidět“.

Dal jsem hochovi tuto odpověď: Jistě nemáme lháti potěšení, jehož necílíme. Ale přemýšlíme-li trochu, dojdeme snad přece k tomu, že se naučíme považovati i návštěvu nepříjemného člověka za něco potěšitelného — a potom se také nebudeme ani potřebovat

k vliďnému tváření nutit. Myslím si tak: Přemýšlej o tom, jak smutný je to osud, být „nepříjemným člověkem“ — mít nebo navyknout si vlastnosti, které nemohou druzí lidé vystát. Kdo to kdy zažil, že se jiní naň těší, když se blíží, měl by se také jednou ptáti: Jak by to bylo, kdyby místo toho všechno utíkalo, jak bych přicházel, nebo hrozně bručeli a hromovali a potom otvírali dveře se strojeným úsměškem? Jako zlý sen je taková myšlenka, že? A jisto je, že lidé, když něco takového zpozorují, jen ještě více se znechutí a zatrpknou. A co asi bylo první příčinou jejich neutešeného živobytí? Snad smutné dětství, snad že neužili domova a lásky, snad i těžké osudy i zklamání*). Když to stopujeme, vzniká v nás již soucit a skoro jakási hanba z nezaslouženého štěstí našeho — nepříjemná návštěva pozbývá najednou nepříjemnosti, protože nás to pudí, abychom na přichozím něco napravili, co život opomenul, a zkusili, zda se pod drsnou slupkou nenalézá ještě ušlechtilé jádro. Vřak je mnohem lehčí příjemnou návštěvu přijímat — ale právě to by nás mělo ponoukat, abychom zkusili svou sílu u nepříjemného a přičinili se své malé já s jeho odporováním a vrťkavostí přemoci ve službě lásky. To se nám také pro celý život shodí. Neboť člověk není nikdy s to,

*) Leopold Schefer praví: „Chovej se k zlému bez rozdílu pěkně a mírně, buď mu nápomocen! Neboť si dovedeš sotva představit, jak bídné má bytí, kolik síly promarní, aby se udržel mezi tolika šlechetnějšími! Buď k trpkému i nevrnému hōdně vliďný! Neviř, co těžkých mnohaletých bolů projevuje se u něho jen tichou nevrlostí, jak jeho celá těžká budoucnost se naň tváři ponuře, a ty bys dovedl k němu býti trpčím než on k tobě?“

aby si svůj styk vyhledal docela po své chuti, a i nejblíže a nejdůvěrnější přátelé mají často rysy, které vyžadují hodně naší trpělivosti a přemáhání.

Nevěříš mi teď, že už se nemusí člověk nutit, aby ukázal návštěvě poctivě vlídnou tvář?

Povím ti starou legendu, která to všechno, co jsem právě řekl, odívá v pěkný obraz:

Světec zašel kdysi za letní noci na opuštěný hřbitov, aby se tam za zapomenuté mrtvé pomodlil. Hodina za hodinou mýjela a jeho modlitba stále vroucněla. Ale když o půlnoci zalil měsíc staré kříže svou září a světla ve vesnických oknech již dávno zhasla a on sám bděl za mrtvé — přišel náhle hřbitovní branou sbor andělů. Jejich bílé šaty se třpytily ve světle měsíčním a zrak světcův je sledoval udiven, když se v tichosti zastavili u zapadlého omšného kamene a zamávali kadidelníci, jako by stáli u hrobu nějakého světce — ale žádné pozemské kadidlo nikdy tak líbezně nevonělo. Potom šli dál řadami hrobů a kadidlo zahořelo u bezejmenného hrobu dřevěného. Dále se ubírali ke hřbitovní zdi, kde bujely kopřivy a už nebylo stopy po hrobě, a poklonili se hluboce a vypustili mraky kouře; potom ještě ke třem čtyřem jiným zapomenutým hrobům — a tak tiše, jak přišli, odešli.

Nuže hleď: Andělé se modlí u hrobů zapomenutých mrtvých a tak my živí bychom neměli chladně přecházeti za živa zapomenuté a odstrčené a neměli bychom se k nim ještě ke všemu tvářiti odporně a studeným slovem je častovati, nýbrž pokleknouti u všech

těch pošlapaných květů jejich života a popřáli jim z našeho štěstí třeba jen trochu lásky — potom už nebudou nepříjemní.

Kdo se na to nezmůže, tomu by se mohlo státi, že se úlohy vymění a že se slane sám, aniž to zpozoruje, „nepříjemnou návštěvou“ a bude svým bližním připadat protivným.

1. FORMY A ZPŮSOBY.

en také nemá pražádných způsobů“, tak se za-
jistě leckdy říká o člověku hodně neotesaném.
Ale načpak potřebujeme způsobů? Však se říkává:
Hlavní jest obsah a vnější forma je vlastně něco zcela
bezecného, ba často nebezpečného, protože mnohdy
klame při vnitřní prázdnotě.

Vzpomínáte si ještě na naši rozmluvu o čistotě?
Poznali jsme, že čistotnost je zajisté také jen něco
vnějšího, ale že lze této vnější pomůcky použít k vy-
jádření něčeho vnitřního — touhy po neposkvrněné
čistotě srdce. A že je vnější čistotnost také pomůckou
k čistotě vnitřní. Jak to povídá Rückert*):

Mívej čistý oděv svůj,
ústa, ruce očišťuj.
vzdaluj šaty strojení,
ruku s špínou spojení!
Synu, vnější čistota
vnitřní jestli záruka.

Čím by byl člověk, kdyby mu byl odepřen dar,
odívati vnitřní cítění a toužení také ve vnější výraz a

*) Bedřich R. (1788—1866), něm. básník l. zv. bojů za svobodu.

potom se očima i ušima kochati a sílití tím, co jinak žije jen neviditelně v temné hloubi duše? Kdybychom neuměli mluvití a psátí, zpívatí, básnití a malovatí, — neměli strun ani houslí — jak bychom žili chudě a němě! Ano, náš vnitřní život sám by zmrtvěl, protože bychom se s ním nemohli svěřití. Neboť sdílnost a vnější výraz není jen prázdnou formou, nýbrž výrazem se také vnitřní život sám oživuje a podněcuje.

Můžete si na př. představití, že se někdo modlí s rukama v kapsách? Však by se mohlo říci i zde: Copak záleží na formě a posunku, jen když je člověk vskutku zbožný a má vážné citění! A přece záleží na formě, neboť formou a vnějším chováním posilňuje se a zajišťuje i zbožnost v nitru.

Znám mnohé lidi, kteří matku a otce svého srdečně ctí — ale v chování to neprojadřují. Mluví s nimi nedbale jako s kamarády, povalují se v jejich přítomnosti po židlích a pohovkách, pozdravují je ledabylo, odmlouvají jim neskromně — zkrátka necítí, že by potřebovali výrazu a formy pro svou uctivost. Každá pěnkavka na bukové větvičce umí vyjádřití, co hýbe jejím nitrem — jen oni to nechávají pro sebe. A přece by každý člověk, byť neuměl ani malovatí ani hrátí ani dlabatí ani básnití, přes to dovedl býti velkým umělcem, kdyby se přičinil a vyjádřil své žití a citění v pěkných formách chování — ve formách, jež si sám vytvoří.

Kdo na př. ctí otce svého, měl by najítí takový tón pro odpovídání a odporování, který by byl tak pln pokory a skromnosti, že by se tak dojemně poslouchal

jako na př. píseň Beethovena, o němž se praví: „On vyjádřil prostý cit tak dokonale, že se nám až zdá, jako bychom byli ten cit vůbec teprv skrze něho tak opravdu poznali“. Aby syn povstal, mluví-li s ním otec stoje, to vyšlo, zdá se, dnes dávno z módy a místo toho se ujala neuvěřitelná lhostejnost, — a přece jak se syn sám pocítí, jestliže takový obyčej obnoví a bude jej zachovávali! Aby mlčel, když otec mluví, a neskákal mu do řeči, aby otci prokazoval veškerým svým vnějším chováním pozornost — všechny tyto formy by měly být pravou radostí tomu, kdo má jen trochu nadání umělecké.

Měli jsme dříve mnohem více pěkných forem — nyní jsme docela zchudlí. Každá pošetilost se dnes kreslí, píše, zhudebňuje — ale pro nejbohatší a nejkrásnější ze všech citů, pro úctu k matce nalézají lidé čím dál méně jemných forem výrazových. U Arabů musí syn zouří boty, jde-li k matce — to je krásný obyčej, protože je v něm tolik vysloveno: že dítě nevnáší do matčiny světnice nic z ulice, že u ní je půda posvátná, že se u ní chce dítě chovati tiše a skromně. U nás však často syn ani na to nemyslí, aby si venku boty aspoň řádně očistil, nýbrž donese všecko bláto do světnice matčiny. Je to uctivost? Kdo z touhy po ušlechtilém výrazu toho, co má v srdci, venku si hezky boty očistí, než přijde k matce, a potom tam nevrazí, nýbrž vejde krokem tichým a skromným, složil báseň, vлил něco neviditelného do viditelné formy — jest umělec.

Všelijaké příklady bylo by tu lze ještě uvést. Je na př. mnoho lidí, kteří to zcela dobře myslí a mají srdce dobré — ale v těch formách se vůbec nevyznají, jsou jak lidé, kteří neumějí ani psát ani mluvit. Mluví-li s nimi někdo, dívají se na strop nebo z okna, vrčí se na židli nebo listují v kalendáři. K vnější formě přátelství patří však také, aby člověk druhému prokazoval pozornost a účast pohledem, chováním a posunky. Přílišná hřmotnost a přílišné stavění sebe do popředí je tak nezpůsobné, neboť tím nedojde výrazu cit, jak málo jsme sami a za jak mnoho jsme povinni druhým. Ovšem jsou mnozí, kteří svým veškerým počínáním nechťejí také nic jiného povědět, než že se považují za výkvět tvorstva.

Všecka tak zvaná zdvořilost nemá být nic jiného než ušlechtilá a milá forma smýšlení. — A můžeme při tom pozorovati totéž co při čistotnosti. Pěkné vnější zvyklosti oživují a posilňují také naše city v nitru: Kdo si na př. osvojil laskavou a skromnou formu v jednání s lidmi, u toho se tím podnílí a udrží dobrota a ochotnost tak, že bude vlídný i tam, kde bude jednat s lidmi, kteří mu jsou nadobro nepřijemní. Bylo řečeno, že je pokrytectví být laskavý tehdy, když člověk nemůže někoho ani cítit — to je však zcela mylné: nikoli, forma přátelství je výrazem toho, co je v nás nejlepšího a nejmilejšího, ona nám pomáhá přestát chvíle, kdy nejsme v rovnováze se svým vlastním nitrem — právě tak jako nás povznáší a utěšuje v trudných dobách umění.

Jednou jsem slyšel o malíři, který nedovedl svých obrazů prodat, ač mu za ně nabízeli značný peníz. Byly mu tak drahé, protože vyjadřovaly všechny tak dokonale některý jeho dojem, že v něm pokaždé znova ten dojem oživil, kdykoli se na obrazy podíval. Proto je měl všechny kolem sebe — zde jítro v Černém Lese — tam matku se spícím dítětem — onde výjev z kostela.

Kdo jednou našel pěkné a ušlechtilé formy, aby dal výraz a viditelnou podobu svým nejmilejším pocitům, ten už od nich nikdy neupustí. Stanou se mu tak drahými jako onomu malíři obrazy, protože mu budou pořád připomínati jeho nejlepší city a budou je ukazovati ve viditelném světě — takže pak bude žít svůj život dvakrát — jednou v nejhlubším nitru srdce a jednou v patrných zvyklostech svého života.

2. MATKA A DCERA.

tramvaji jsem viděl jednou toto: Znamá a slavená herečka v městě seděla tam s matkou, která nejspíš přijela na několik dní na návštěvu. Matce se asi nedostalo bohužel dobrého vzdělání a byla mimo to hrozně nervosní: Upírala na sebe oči všech, kteří se s ní vezli, tím, že neustále hlasitě a neklidně mluvila a zlostně se utrhovala na dospělou dceru. Dcera pak místo aby se, jak se bohužel mnohdy děje, také rozhorlila a řekla na př.: „Maminko, tak buď konečně

“ticho” ald., poskytla jedoucímu obecenstvu představení, které u nich dosáhlo možná většího účinku než všechny její úspěchy na divadle. Zůstala vtělenou laskavostí a uctivostí, odpovídala na každou prudkou otázku nejněžnější pozorností, stále matku konejšila, nemajíc nejmenšího hněvu ani v hlase ani v duši — a této podívané bylo obecenstvu popřáno plných deset minut. Když pak obě vystoupily, měl asi každý pocit, že je vlastně třeba podati dceři věnec a třikrát ji vyvolati. Ale to by bylo matku přirozeně urazilo a tramvaj by byla tak dlouho nestála.

3. MATKA.

si většina z vás zná sixlinskou madonnu Rafaelovu. Povězte mi: Jsou vlastně takové ženy ve skutečnosti? Jistě ne. Ale jak pak mohl Rafael takový obraz vytvořit, není-li takových žen jako jeho madonna? Sám jednou vypravoval, jak ten obraz povstal. Pozoroval mnoho matek a všude shledal nějakou krásu a potom, jako včela med, všecko sebral a v tom jediném nádherném obraze spojil. Vidíte tedy, vznešenost a čistota nejsou vymyšleny, nýbrž ve skutečném živolě nasbírány. S nejvyšší čistotou madonninou nelze porovnat žádnou pozemskou ženu — ale přece je v každé matce, která se sklání nad svým dítětem, něco svatého a nebeského — jen třeba umět vidět. Většina lidí toho nevidí, protože snad vypadá

matka chorobně a unaveně nebo má hrubé upracované ruce a obličej ušatraný nebo je mnohdy i pohněvána anebo podrážděna samou starostí a únavou. Proto oni svatozáře nevidí. Veliký umělec je však člověk, který vidí víc než jiní — a takovým umělcem byl Rafael. Jestliže pozorujete jen jeho pěknou malbu, nenaučíte se od něho mnoho. Abychom jemněji viděli a učili se vidět dál, to je nejkrásnější, co nám umělec dává. Jistě se budete na svou matku zcela jinýma očima dívat, prohlédnete-li si tento obraz. Jen pozorujte její obličej, když se večer sklání nad vaším lůžkem nebo nad vašimi bratry a sestrami nebo když vás v nemoci ošelřuje. Vidíte již tu záři nad jejím čelem? Není to skutečná svatozáře — ale takový nebeský výraz spočívá v jejím pohledu, který pochází odtud, že v té chvíli tak docela a vůbec nemyslí na sebe. A čím méně člověk myslí na sebe, tím víc vyhlíží tak, jako by už ani nežil na této zemi. Proto se říká často: „Moje matka jest anděl“.

Vím, jsou mnohé matky, které nejsou anděly, a mnohé velmi dobré matky také leckdy pojímá slabost a jsou pak možná i ostré a podrážděné a potom se najednou s dítětem jedná nespravedlivě. Ale myslíte, že to Rafael neviděl a nevěděl? Leč on prohlédal skrze to všecko, viděl jen probdělé noci a úzkost a bidu, a když myslel na nekonečnou vrchovatost lásky a něžnosti, kterou každý den a každou noc na celém světě vlibává tisíce a tisíce matek spícím dětem — zdála se mu vznešenost mateřská tak velikou, že mu v ní zcela zmizelo, co je nedokonalé, a že dopadl

paprsek té vznešenosti i na ty matky, které mají málo síly v lásce a v oběti. Proto vám pravím: Kdo považuje svou matku za svatou a chová se k ní vždy skromně a s láskou, nechťsi je sebe nevrlejší nebo prudší a popudlivější — ten je umělec z boží milosti, neboť jeho oči přes všecku pozemskou nedokonalost vidí svatost a velikost matčinu. Kdo zůstává kdykoli rytířským a jemným ke své matce a jedná s ní jako s královnou — u toho vím hned: Má oči Rafaelovy — ví, co matka je. Slyšel jsem jednou o muži, jehož matka byla tak divoká a nevázaná jako nějaká dračice z pohádek a jenž s ní přes to zacházel mírně jako anděl a uctivě jako s kněžnou. Když se ho ptali: Proč ji někdy stejným tónem nezakřikneš? pravil: Nejsem s to, každá matka, která držela dítě v náruči, je mi svatá — je to člověk, který si oblekl svaté roucho, a proto se před ní budu klonit, co živ budu.

Vidím často, že synové nebo dcery, když dorůstají, stávají se pomalu nedůtklivými a neskromnými k matce. Když se jim to vytýká, říkají: Ano, matka je tím sama vinna, kárá nás pořád a je tak nedůtklivá a prudká na nás. Ale pročpak se asi stala tak popudlivou a nervosní? Jen považte, jak jste rozmrzelí a kousaví, když jedinou noc špatně spíte. A kolik nocí pro vás matka nespala? Míním nejen noci, kdy jste byli nemocni — nýbrž i ty, kdy nemohla spát trápením a starostí pro vaše chyby. A víte-li pak, kolik starostí ještě nad to nutně měla, o nichž uslyšíte teprv později nebo snad nikdy. Celý rok by musela spát ve dne

v noci, aby to vše dohonila, co pro vás probděla. Protože však na to neměla kdy, tak její nervy přirozeně zeslábly a to se jeví teď nedůtklivostí a popudlivostí. Ale kdo z vás to pováží, že pro vás ztratila zdraví, musí se pokaždé začervenat až po uši, odpoví-li jí neucílivě a drze.

4. KDYŽ OTEC KLOPÝTNE.

„Ti otce svého i matku svou, abys dlouho živ byl a dobře se ti vedlo na zemi“, — tak zní čtvrté přikázání. Ale slyšeli nebo viděli jste asi bohužel již, že nejsou všichni otcové tací, jak to stojí v čítankách pro čeli; jsou i tvrdí otcové a bez lásky, kteří bijí ženu a děti kteří propíjejí svou týdenní mzdu a často ještě to k tomu, co vydělají matky — a potom jsou i otcové, kteří pro nějaký přestupek sedí v žaláři. Sám jsem měl před tiemi lety hocha ve škole, jehož otec seděl pro krádež ve vězení — tomu ubohému dítěti nebylo ovšem lehké cítit svého otce. Proto jsem se také v posledním roce jednou v hodině ptal: Může dítě otce vůbec ještě cítit a milovat, sedí-li ve vězení? Chvilí bylo licho jako v hrobě — potom řekla dcerka jakéhosi dělníka: „Ano, neboť když jej opustíme i my, tak se ještě docela zatvrdí“. Myslím, že to byla jediné správná odpověď. Nejen děti jsou svěřeny otci, též otec je svěřen dětem. Každý člověk je svěřen svému bližnímu,

který mu má podat ruku, když klopýtne. Žádný člověk na světě nemůže zajít, pokud ještě někoho má, jenž věří, že je v něm něco dobrého. Poslouchal jsem jednou ve velké škole v Novém Yorku nedělní pobožnost, v níž děti říkaly na začátku slavnostně tato slova: „Je světlo v každém člověku, který přichází na svět“. Ano, je světlo i v tom člověku, který se jeví všecek zalemněn bludem a vinou — ale vidět to mohou jen ti, kteří ho milují a v něj věří — zřídka slátní zástupce, soudce a žalářník — obyčejně jen jeho děti, jeho děti. Ty také možná vědí, jak smutné měl dětství, jak záhy zemřela jeho matka, jak se mu zle vedlo v životě, jak často v noci vzdychal — a tak je jim svatý a ctihodný ve svém neštěstí. Znal jsem muže, který pokaždé snekl, přejížděl-li trestanecký vůz; říkal: „My jsme tím všichni vinni, že ten muž musí do žaláře; jest ještě příliš mnoho nelásky ve světě, příliš málo pomoci bratrské, příliš málo milosrdenství a tak jednotlivec až příliš snadno schází s cesty“.

Děti, víte bohužel také, že přijde leckdy otec večer domů opilý — jsou tu potom děti k tomu, aby svým otcem pohrdaly? Jistě ne. Jen si představte otce, který snad jako dítě jednou těžko upadl a teď má slabou a zmrzačenou nohu, aniž je to na pohled vidět, a jehož chůze vypadá proto velmi komicky a nedůstojně, takže se mu děti na ulici smějí — myslíte, že jej jeho vlastní děti také uznají směšným? Proč asi ne? Inu protože jeho tajnou slabost znají a vědí, jak k ní přišel. Totéž je však, když otec pije. Snad vědí děti, že je to zděděná

slabost nebo že ho v dětství těžká nemoc zbavila síly vůle. Nebo vědí jinou příčinu, jak k tomu přišel. Byl jednou farář, ten říkával, když slyšel o opilci: „Rád bych věděl, čím to je: proč asi ten muž pije?“ A potom seznal skoro vždy, že se ten muž omamoval, buď aby zapomněl na nějaký poklesek, nebo protože ho netěšila práce a málo vydělával, nebo že v jeho srdci hlodala nějaká jiná strast a nebylo tu pěknějších pramenů veselosti. Pít se nemá zajisté dělat hezčejším — je něčím ponížujícím a ohavným, ale kdo nepřemýšlí, jak člověk k němu dojde, ten také na ně nenajde pravý lék. Proto nemáme nikým bez rozvahy opovrhovati, kdo je oddán pítí, zvláště ne, je-li to někdo, kdo je náš, a jehož život a srdce je nám známo. Opovrhování žene jen hlouběji do zpuštělosti. V chudých částech města jsem častěji viděl, jak se ženy večer úplně zoufalé pokoušely dostatí muže z krčmy — mnohdy s pláčem, mnohdy s nadávkami. K tomu tu ovšem děti nejsou, ale mohou pomoci jinak dostatí otce z krčmy, tím totiž, že jej dále budou milovati a ctíti: uvidí-li on, že mu jiní prokazují úctu, bude mít snad sám k sobě zase víc úcty a bude na sebe trochu hledět. Také k tomu mohou děti hodně přispěti, aby se otci dům více zalíbil než pivnice. Vím o malé jedenáctileté dcerušce dělníkově, která se naučila hráti na citeru, aby bylo otci večer doma příjemno. Když začala ponejprv brnkat, šel otec ovšem teprv do hospody — potom však se pustila do starých snivých písní národních a tu otec sedával a pokuřoval si, a když upíral zraky na modré kotouče

a temně přibručoval, rozlávalo v jeho srdci zase leccos, co po léta dřímalo.

Myslíte vůbec, že třeba všech těch dětí hrozně litovali, které nemají doma všechno pěkné a mají neštěstí s rodiči a málo dobrých příkladů? Jistě je mi jich líto, neboť jsou připraveny o mnoho dobrého — ale za to mají přece něco tak velikého, že při tom člověku pořádně srdce skáče, když pomyslí: Mohou ukázat, co je vskutku láska a co všechno láska zmůže. Kdežto jiné děti jen berou, mohou ony dávat. Rychlýma nohama a něžnýma rukama a milostným hlasem mohou být otci strážnými anděly — ach, a ani tam, kde nenajdou sluchu a velké neštěstí na ně přijde — ať jen nemyslí, že jejich milování je marno — neboť láska zůstává v srdci toho, kdo ji rozdává, a přibývá jí, čím více se z ní dává.

5. UCTIVOST.

Jste teď v tom věku, kdy je člověk nesmírně hrd na svůj krásný mladý rozum — zrovna tak jako jsme v jedenácti nebo dvanácti letech hrdi na to, že máme své hodinky a nepotřebujeme se už ptát dospělých, kolik je hodin. Pozorujete s tajnou radostí, že už rozumíte knihám, které jinak čtou jen dospělí, ba čtete i knihy, jichž neznají vaši rodiče, a učíte se leccemu, čemu se oni neučili — a to vám stoupá mocně do hlavy. Rozum vám připadá jako kouzelná

svítilna, jež září do největší temnoty, a kdyby někdo chtěl mluvit o tajnostech, kterým vy ještě nerozumíte, usmějete se s převahou v tváři a pomyslíte si: „Nejsme tak hloupí, jak vypadáme, v šestnácti letech rozumí se všemu — a mnohé, co se starým zdá tajemstvím, je nám dávno nad slunce jasnější“.

Nechci vám ovšem kaziti radost z vašeho rozumu — ale přece bych vám dal olázku, která vás možná udělá trochu opatrnějšími. Nechci vám vnucovati svého mínění, nýbrž připomenouti vám jen, co jste asi sami již vypožorovali. Nenapadlo vás již často, jak zcela jinak soudíte o určitých věcech v životě, když jste je zkusili na vlastním těle a na vlastní duši? Již před tím jste o tom přemýšleli a mluvili a domnívali se, že všechno podstatné z toho rozumem chápete: teď však teprve vidíte, že jste byli vlastně úplně slepí, než k tomu přistoupila zkušenost. Představte si na př., že byste nebývali nikdy těžce nemocní. Přisvědčíte mi: neměli byste pak ani potuchy o tom, jak při vážné chorobě člověku je, jaké má potřeby a jak hledí na život. Velká část lidského osudu by byla uzavřena vašemu poznání — kdybyste měli i nejskvostnější rozum na světě.

Nebo dejme tomu, že byste byli dosud pořád žili ve štěstí a v úspěších, obklopeni láskou, přátelstvím a bohatstvím, obdařeni také šťastným nadáním k učení a k práci — copak byste věděli o neštěstí, opuštěnosti a bídě a jak nemožno by vám bylo pochopiti, jak je nenadanému a slabému a jakých povzbuzení potřebuje!

Představte si jen dále, že by někdo psal knihu o útěchách při úmrtí, aniž kdy sám ztratil milovaného příbuzného, aniž zakusil neutěšené opuštěnosti pozůstalých, aniž zná výčitky, jimiž potom člověk sám sebe týrá dnem i nocí, že zesnulému neprokázal dosti lásky a že mu neučinil život dosti lehkým — myslíte opravdu, že takový spisovatel rozumí tomu, o čem píše, a může dáti pravou útěchu? Nikoli — říká se právem v takových případech: „Mluví jako slepý o barvách“. Co píše, jest jen matná kresba života, všechny barvy tam scházejí. Teprve prožití, vnitřní zkušenost dodá nám těch barev, podá nám vlastní obsah života.

Tyto příklady bylo by možno ještě všelijak doplnit — vidíte však jistě již teď, na kterou pravdu vás chci upozorniti: že nám pouhý rozum o nejdůležitějším a nejpotřebnějším, o vnitřním životě a vnitřních stavech našich bližních nemůže říci nic. Pravím: o nejdůležitějším a nejpotřebnějším — neboť mnohem více ještě než na poznání přírody závisí náš klid a naše štěstí pozemské na poznání duší lidských; neboť s lidskými dušemi musíme trávit svůj život v první řadě a teprve v druhé řadě přijdou zvířata, kamení a stromy.

A co následuje z toho ze všeho? Především asi poznání, že se nám o tom nejdůležitějším dostane nejvíce světla od těch lidí, kteří v životě nejvíc prožili a nejlépe trpěli. Kdo to pochopí, toho se zmocní mocný pocit skromnosti; nepochopí pak vůbec bývalou pýchu svého rozumu, uvidí najednou jasně, jak málo dovede mládež chápati život, protože ji totiž schází

životní zkušenost, a toto nové poznání najde svůj nejkrásnější výraz v tom, co se jmenuje uctivost — ta uctivost, kterou označil tak volný a veliký muž jako Goethe za nejdůležitější složku pravého vzdělání. Kdo je proniknut uctivostí, ukazuje tím, že je opravdový vědec, že zná prameny, z nichž vyvěrá všechna moudrost a všechno chápání, a že nepřeceňuje dosah svých rozumových sil. Uctivost je známkou, že si člověk už zjednal životní zkušenost — a nedostatek uctivosti u mladého člověka je pokaždé opravdu trapnou známkou dětské nevědomosti. První a nejkrásnější důkaz onoho pravého vědění spočívá v tom, že mladý člověk prokazuje rodičům naprostou uctivost tónem i posunkem: ukazuje tím, že chápe význam vyšší zkušenosti životní, že té životní zkušenosti dobrovolně prokazuje úctu — a tím cítí sebe sama, dává si sám vysvědčení dospělosti.

Snad mi tu dáte otázku, zdali se skutečně všechna znalost života získává jen tím, že ji člověk zažije — vždyť sám Kristus snad také všechno nezažil, nebyl na př. ženat a neměl děti — a tak snad velkou část lidského citění ani nepoznal. Na to odpovídám: Jestliže mimo zkušenost ještě jiný pramen poznání duše a života, totiž hluboký soucit, který z nás činí jasnovidce — ale takový věštecký soucit nemá člověk také v mládí, získává jej teprve utrpením a odříkáním a velkým sebezapíráním. V mládí je člověk příliš sám sebou naplněn a zaměstnán, než aby mu zbývalo pro jiné tolik citění a myšlení, kolik by ho bylo potřeba, aby se opravdu úplně vmyslil do cizího života. Velicí

umělci to dovedou ve chvílích nadšeného tvoření, kdy jsou jakoby „bez sebe“, a Kristus to dovedl, protože v něm byla všechna sobeckost překonána. Vidíte tedy i zde zase, jak nedostatečný je pouhý rozum, aby nám zjednal vědění, které se nás nejvíce týká — vědění o bližním — a jak je uctivost a nejhlubší skromnost jedině správným výrazem pro naši krátkozrakost a omezenost. Člověkem vpravdě vzdělaným jest jenom ten, na jehož tvářích stojí napsáno přiznání: „Jak málo jsem a vím sám ze sebe — jak žízním po pomoci posvátného podání a po světle genia!“

„Cti otce svého i matku svou, abys dlouho žil a dobře se ti vedlo na zemi“, to se praví v bibli. Žádné jiné přikázání nemá tohoto příslibení. A to má hluboký smysl. Neboť uctivost je veliká síla, která všechny kalichy duše otvírá moudrosti, která je vyšší než moudrost naší vlastní hlavičky — kdo v sobě nepěstuje uctivosti, kdo se vynáší a všechno ví lépe, zastavuje se ve vzrůstu a zakrňuje a usychá vnitřně a ztroskotá v životě. — Uzavřel si cestu k pravé vědě o životě: cestu uctivosti před minulostí — před poklady životní zkušenosti, které se nám dochovaly ze života a utrpení největších trpitelů. Jen na té cestě dosáhneme také pravého vědění a pravého názoru na práci pro budoucnost — pro pokrok.

6. PŘIŠEL MRÁZ.

nozí z vás asi již slyšeli píseň:

Noc jarní byla a přišel mráz.
len na modré, útlé květiny pad'.
až všechny zchřadly a zvadly.

Měl šuhaj kdes milenku, měl ji rád
a utekli z domova tajně pryč:
leč neměli štěstí, jen osud zlý.
až zašli, hrob kdesi našli.

Utekli z domova tajně pryč — v tom spočívá všecko. Nemohli mít štěstí: neboť bez věrnosti není na zemi štěstí, a kdo pro vlastní touhy beze slova a bez lásky opustí otce a matku, tomu schází požehnání věrnosti i pro všecko přátelství a lásku, se kterou se chce tam ve světě sejít. Co promeškáme vůči rodičům, to promeškáme i vůči jiným; proto se praví: „Požehnání rodičů staví dětem domy“ — čímž se dokonce nemíní přimluva a peníze, nýbrž především velká pravda, že ten, kdo se v životě nedovedl rodičům s takovou láskou oddati, aby od něho mohli odejít na věčnost v blahém pokoji — jest určen v životě k záhubě: neboť bude mít pro cizí lidi ještě mnohem tíže pravý tón a pravé sebezapření a nebude mít proto pokoje a klidu v životě ani ve smrti. Poměr k rodičům je velkou zkouškou, v níž člověk nabývá vysvědčení dospělosti nebo nedospělosti pro život a své osudy.

Mohou ovšem naslati případy, kdy dospělé děti nemohou rodičům obětovati svou vůli. Ale kdo potom odejde z domu tajně nebo s nevolí a hořkostí — zajde, až hrob kdesi najde. Právě v takových případech musí se obětovat všechna netrpělivost a s nevyčerpatelnou láskou a skromností třeba se chopiti toho, co je nutno. Neboť jen pro nejvyšší a nejčistší úmysly a přesvědčení má syn a dcera vůbec právo, aby šli svou cestou — a kde by byla pilnější příležitost, dokázati čistotu těchto nejčistších přesvědčení, než ve způsobu, kterým si od rodičů vyprošují svobodu.

„Kdo otce a matku neopustí pro mě“ řekl Kristus. Ale považte, že řekl: „pro mě“. Proto se musí každý, kdo chce jíti svou cestou proti otci a matce, tisíckrát tázati: Je to také vsutku pro nejvyšší cíle a ne jen z umíněnosti a rozmaru nebo sobeckosti? A proto by si měl mladý člověk v takové době velmi nedůvěřovati a s velikou vážností čísti ve všech posvátných a ušlechtilých knihách, aby zůstal pevným v lásce a při svém odchodu nepozbyl štěstí a blahého osudu.

7. DOBROVOLNÁ POSLUŠNOST.

obrovolná“ poslušnost — těmi slovy chci už napřed naznačiti, že není jen poslušnost otrocká a poslušnost nedospělých, nýbrž i poslušnost, kterou svobodní dovedou chtít a míti.

Co však asi může svobodného člověka pohnouti, aby svou vůli podřizoval vůli jiného?

Nejvíce na snadě je zajisté ta pohnutka, jejíž význam jsme vytkli již v úvaze o uctivosti: skláníme se rádi před imponující životní zkušeností, i když ještě nerozumíme její radě nebo jejímu příkazu. Cítíme, že k správnému posuzování života je „prožítí“ zrovna tak nezbytné jako k správnému posuzování cizích národů a zemí cestování a osobní dojmy. Skromné uznání vlastní nedospělosti u mládeže jest, jak jsme viděli, prvním krokem k dospělosti a vyjadřuje se dobrovolnou poslušností.

Ještě další důvod povím, proč často zrovna silní a opravdu svobodní lidé mají sklon k dobrovolné poslušnosti. Ten důvod vám bude pochopitelný, jestliže si obnovíte pozorování, které jste již jistě učinili: že totiž ti lidé, kteří se nápadně strojí a vůbec by rádi rozhodně zdůraznili a prohlásili, že jsou samostatní a něco jiného než druzí — že takoví lidé zrovna nemají skutečného silného svérázu. Sice by nepotřebovali vývěsného štítu. Rovněž nejsou však ani ti vpravdě silnými lidmi, kteří se poslouchání bojí, protože myslí, že tím ztratí samostatnost a že se se svým já neuplatní. Pravá síla a pravé bohatství spočívá vždy v nadbytku — a tak i člověk dokáže svoji nejvnitřnější osobitost a nevyčerpatelnou sílu nejlépe tím, že si může klidně dovolit poslouchat a sloužit: nepotřebuje reklamy pro svou sílu a hluku pro své já — neskládá svou samostatnost na věci vnější.

„V poslušnosti jsem cítila svou duši vždycky nejkrásněji svobodnou“, praví Goethova Ifigenie. Co to znamená? Může poslušnost naši svobodu stupňovati? Kdo nerozumí svobodou něco, co dovede každý kůň, totiž vyhazovati zadníma nohama a vzpírat se, splášiti se a ujetí, ten musí na tu otázku odpověděti kladně. Opravdu svobodným cítí se člověk teprve tehdy, když je zbaven tyranství své sobeckosti. Všecko, co mu k tomu dopomáhá, činí jej svobodným. A všecko, co jej činí zevně svobodným a za to posouvá jeho já víc do středu jeho života a snažení — to mu přes všecko vykřikování svobody nepřináší nikdy hlubokého oddechu a blaženosti pravé svobody. Mnohý míní: provéstí svou je přece jen nejkrásnější a dodává nejhrdějšího pocitu, že je člověk pánem. Tak myslí však člověk jenom tak dlouho, až pozná něco ještě vyššího: sebepřemáhání. Proto praví Goethe: „Té moci zbýt se, která všecky váže, ten kdo se přemoci nezná, nedokáže“. Je tudíž nejsvobodnějším člověkem, kdo sebe přemáhat umí! A protože ani hlad ani žízeň se tak těžko nepřemáhají jako umíněnost, je dobrovolná poslušnost zajisté největším vítězstvím člověka. Tu se nejvíc od sebe odpoutá. Tak se stává poslušnost také školou nesobekosti.

Teď zajisté také chápete, proč dospělí lidé v tak zvaných rádech skládali slib dobrovolné poslušnosti a proč vůbec má poslušnost v křesťanství tak velikou úlohu. (Vzpomenete si na výrok v Schillerově baladě: „Poslušnost zdobí křesťana“). Přemáhati vlastní vůli

bylo považováno za nejtěžší a nejnezbytnější průpravu k nesobeckosti a lásce — neboť není zajisté velké lásky bez sebezapření, bez odluky od vlastní vůle, bez obětavého posloužení. V mnohých klášteřích středověkých bylo dokonce právě zápolení: kdo dojde v poslušnosti až tam, že dovede poslouchati bez zareptání celý rok představeného osobně nemilého. Takové příležitosti se zrovna vyhledávaly, místo aby se od nich utíkalo. Však to byly příležitosti ku vzdělávání. Když František z Assisi založil řád františkánský a stal se představeným, volíval si mezi bratřími jednoho, jemuž sloužil: aby sebe zapíral, neboť bez toho není v lidstvu pokrok.

Jest pak také přirozený řád pro pěstování dobrovolné poslušnosti — řád, do něhož se dostáváte rodem a v jehož službách jste všichni jako členové: je to rodina. A jsou vám dáni rodiče, ne snad aby jen opatrovali léta vaší nedospělosti, nýbrž také abyste s jejich pomocí mohli projíti velikou školou svobody v poslušnosti a naučili se sebezapírání v tom oboru, v němž to působí největší obtíže: hledíc k vlastní vůli. Znal jsem kdysi hochu, kterému záviděli všichni jeho kamarádi, že měl velmi slabé rodiče, kteří mu všechno dovolovali, takže byl vlastně pánem v domě. Ve skutečnosti však nebyl naprosto závidění hodný, neboť tak propásl nejdůležitější v celém svém životě příležitost ku vzdělání: přišel o cvik v poslušnosti, nikdy neovládl své vůle, stal se otrokem své umíněnosti, nedovedl nikdy s lidmi jednati a neměl ani ve svých pracích

pravé síly volní — neboť umíněnost jest jen křeč, nikoli však silou vůle: jen překonání sebe dává sílu. Kdo tedy neposlechne rodičům k vůli, ať tak učiní sám sobě k vůli: Čím víc oblíží mu to působí a čím víc se proti tomu staví jeho samostatnost, tím užitečnější je takové cvičení. Požehnání rodiny spočívá vůbec ne tak v tom, kolik péče se prokáže nám, jako spíše v tom, kolik ji můžeme prokázat sami: tedy ne tak v tom, co přijímáme, jako v tom, co máme příležitost dávat — a z těch všech darů je dobrovolná poslušnost pro dárce samého nejpožehnanější a nejúspěšnější.

Ukáži vám to ještě s jiného stanoviska. Řekněte, co vlastně značí věta: „Kdo neumí poslouchati, nedovede ani poroučeti?“ Jak to přijde, že je poslušnost průpravnou poroučení? Nemělo by se mysliti, že se poroučení učíme jen rozkazováním a že poslušnost připravuje toliko k podlízání? Povážíte-li všechno, o čem bylo dosud mluveno, vytušíte již odpověď: Dobrovolná poslušnost je z. nejúčinnějších cvičení volní síly; čím více té síly však člověk má, tím jistěji bude řídití vůli jiných, t. j. dovede poroučeti, a to bez mnohého mluvení a hlasitého křičení. Pravým uměním poroučeti rozumí se zajisté právě toto tiché působení silné vůle na podřízené — na rozdíl od bouření a dupání slabocha, z jehož vůle nevychází žádná elektrisující síla a jenž by rád nahradil nedostatek vnitřní autority vnějším dáváním povelů: Ten nedovede opravdu poroučeti — neposilnil napřed své vůle cvičeními v sebe-přemáhání. Však to můžete všechno pozorovati již ve

škole. Jsou učitelé zcela mladí, kteří v sobě mají přes to již od prvopočátku cosi velitelského, že se nikdo neopováží ani muknouti, třebaže se vůbec nechápou hole ani neděsí třídu hromovým hlasem. Odkud to? Jistě také jen odtud, že z každé silné vůle přechází na jiné účinek velitelský a nutí je podržovati se, aniž to sami pozorují. Povím vám na to ještě jeden příklad. Slyšel jsem jednou od lékaře, který s velikými úspěchy prováděl léčbu nervů — jeho zdar spočíval hlavně v tom, že měl silnou vůli, která dosahovala u nemocných, že se sami vzchopili a nepopustili. Ten lékař se postil pravidelně několik dní za měsíc, a když se ho ptali, proč to dělá, pravil: Musím svou vůli pořád znova otlužovati, sice ztratím vliv na své pacienty. Kdyby měl ve své domácnosti příležitost k dobrovolné poslušnosti, byl by asi volil toto nejmocnější cvičení vůle. Budte rádi, že je vám tato příležitost ještě dána, a uživejte ji, dokud můžete — a čím tíže se na vás doléhá, tím radostněji se té služby chápejte.

Otcovský dům je pro každého člověka nejvyšším ústavem vzdělávacím — jen třeba dovést vyhledávací příležitosti.

8. SMRT PŘÍTELKYNÍ.

Ččera jsem šel podle krámu, kde nakupovávám — i zastavil se přede dveřmi pohřební vůz a výkladní tabule byla zastřena černým sukem a nahoře stálo: „Pro úmrtí zavřeno“. Po domě chodily

plačící děti a ze všech oken hleděly soustrastné tváře na ulici. Umřela matka. Ještě před dvěma dny jsem ji viděl v krámě prodávati a teď měla oči navždy zavřeny. Jak je to asi hrozné pro děti, když od nich tak zcela nenadále odejde jejich záštita na zemi! Ale ještě hroznější je zajisté pro dítě, musí-li si pak v nejtajnějším koutku srdce říci: Tak často jsem ji rmoutil a hněval a teď už to nemohu napravit. Je pozdě. Byl jsem neochotný a odmítal jsem a často jsem toho litoval a mnil jsem: „Počkej jen, později, až se ožením, potom si ji vezmeme k sobě a budeme se o ni pěkně starati“.

Děti, viděly jste někdy staré malby ze středověku, na nichž je vyobrazen poslední soud s pekelnými tresty? Kde jednoho pekou a druhého kleštěmi svírají a třetího bičují pruty? To všechno nic není proti trýzni v srdci, k níž se odsuzuje, když někdo odkládá svou lásku a vděčnost tak dlouho, až nám jsou odňali ti, které jsme chtěli mít rádi a dělali jim radost. Proto jdete-li podle domu smutku, nikdy si nemyslete: Co je nám po tom? U nás je bohudík všechno ještě na živu — nýbrž pomněte, jak málo času je vám ještě popřáno, abyste vykonali všechno něžné a milé a řekli, co cítíte v srdci. Potom už není smrt žádným hrozným strašidlem, nýbrž přítelkyní, která k vám přistupuje s hlubokým, vážným hlasem a praví vám: Máte dost času spát, až budete v hrobě — mějte se teď k světu a otevřete oči a srdce dokořán! „Ó, milujte, pokud můžete!“

CO Z NÁS DĚLÁ
NAŠE KONÁNÍ.

1. BOOMERANG.

nad již mnohý z vás slyšel o oné zvláštní metaci střele australských černochů, která se velkým obloukem vrací k tomu, kdo ji vymrštil. Možná, že jste i sami již někdy dostali takový „boomerang“ darem a že jste co nejrychleji prchali, když po vrhu nad vaší hlavou náhle zase zasvištěl.

Všimli jste si už někdy, že lze vlastně všechny počiny lidské srovnávat s takovou australskou střelou? Cokoli konáme — dobré i zlé — nezavíří jen tak nenávratně do vzduchu, aby zasáhlo toho neb onoho, nýbrž vrací se pokaždé s dvojnásobnou prudkostí na naši hlavu — třebaš toho hned nepozorujeme. Ba, i když to, co konáme špatného, nezpůsobí náhodou druhému, jež jsme chtěli zasáhnouti, pražádné škody: nás samotné stihne škoda tak jistě, jako že slunce každý večer ukončuje svou dráhu. Slyšel jsem jednou, jak hoch nadával z okna druhému. Když jej proto matka kárala, pravil: „Ach, však on to ani neslyšel“. A vskutku, on to neslyšel. Hánce však nevěděl, že každá nadávka je boomerang, který sletí nejjistěji právě tomu na hlavu, jež jej vypustil. Kdyby byl mohl při nadávání vidět svůj obličej v zrcadle, byl by zajisté

hned věděl, kde jej střela ranila. Vykřikl dolů slovo „vůl“ — ale sám měl v tu chvíli něco volského, něco tak neomaleného, hrubého, trkavého — a bohužel nejen na tu chvíli, nýbrž něco z toho uíkví, právě tak, jako utkví něco v člověku z každého vroucího slova lásky nebo z každého pokorného slova uctivosti — neb tak jako z každého tělocviku je výsledkem otužení těch svalů, jež uvedeme v pohyb.

Nebo uvažte případ, že oplatíte spolužákovu ránu neb uhození také tak. „Dobře mu tak, zasloužil toho, proč začínal“, tak řeknete. Ano, ale zasloužili jste vlastně, abyste si způsobili škodu a ještě se dopustili hrubosti? Jeho uhození by vám nic nebylo uškodilo — vám uškodila rána, kterou vy jste zasadili jemu. To byl boomerang, který se k vám vrátil. Nedávám vám zde rozkazů: „Neoplácejte ránu neb uhození zas tím“ — jen se vás ptám: Rozvážili jste si, že všechno, co činíte, je nejen pro druhé, nýbrž i pro vás? A jest oplácení rány tak důležité, abyste proto zvolovateli? Potom bude moci druhý opravdu vítězně zajásati. Napřed otřásl jen vaším tělem, teď i vaší duší, která je přece mnohem silnější než tělo; dosáhl, čeho chtěl: všechno se kácí jako při koulení „všech devět“. Budete-li však stáli pevně a pohlédnouce naň zavrhlíte hlavou, přispěla jeho rána jen k tomu, aby vás učinila ještě pevnějšími, než jste už byli.

Nebo dejme tomu, že byste se dopustili při zkoušce ve škole drobného podvodu nebo nepoctivosti. Nikdo toho nezpozoruje a vy při zkoušce pěkně hladce

projdete. I zde se zase láži: Při všem svém chytráctví jste na jedno zapomněli. Byl tu přece někdo, kdo to pozoroval. Vaše duše totiž. Dostala těžkou ránu, ba u mnohého byla taková první nepoctivost ranou smrtelnou, která jej vedla ke všemu dalšímu. Povážili jste, co znamená pro člověka stud před první malou nepoctivostí? Čím je sklovina zubům, tím je ten stud člověku. Jak je sklovina pryč, tak nepomůže od hniloby sebe pilnější užívání kartáčku a parátka. A jak jedenkrát zmizí stud před první drobnou nesprávností, omlouvá člověk pomalu i větší věci — nemá již ochrany, pozbyl skloviny, je bezbranný proti všem těm četným jedovatým pokušením, která jej tak sladkou chutí šálí^{*)}. A tak jako zubní sklovina vzniká ze samé tvrdé hmoty kostní, tak i u člověka vzniká z toho, co je v něm nejtvrdšího a nejpevnějšího, tento nejjemnější a nejněžnější ostych k sebe menší nepoctivosti, ta to sklovina, která jedině dovede čelit vnikání hnilobných zárodků — je to taková tvrdost člověka k sobě samému, ku změkčivosti, pohodlnosti a babskosti v jeho nitru — a ta to tvrdost vůle rovná se hmotě, z níž jest udělána páteř a svobodné, udatné lidské čelo. Buďte tedy pevní a myslete pořád na to, že ve vás samých působí i nejmenší nepoctivost, i když to nikdo nepozoruje. Celý život jest jediná velká zkouška, vážná zkouška, v níž nikdo neobstojí, kdo si navykl nepoctivě si pomáhati, a v níž trvale pomůže jen to, čím člověk také skutečně

^{*)} Jen velmi hluboká lítost a veliký obrat může člověku dáti novou pevnost v konání dobra.

je ve svém nejvlastnějším jádru. A při té zkoušce vyjdou na jevo všechny pletichy, jichž se člověk dopustil v nejtajnějším koutku, a odměny dojde všechna věrnost a přísnost, již jsme v sobě dobyli nad změkčilostí — dojde odměny nikoli vnějšími známkami, nýbrž klidem srdce; důvěrou bližních a radostným pocitem vlastní pevnosti.

2. NEOCHOTNÝ A CHTIVÝ.

Jsou mnohé děti — když se jim řekne: „Tak buďte přece úslužny a ochotny“, tak si myslí, že se tím nemíní nic jiného než: Dejte své jablko Maxovi a pijte méně čokolády, aby o to víc dostala Pavla. A k tomu nemají napřed chuti. Říkají: „Nač pořád myslet na jiné, ať se sami starají o sebe, každý je sobě prvním — však jiní také shrábnou, kde mohou co dostat“. Láska a dobrota, tak míní takové děti, je prý něco, při čem má člověk ztrátu ve prospěch jiných. Je to pravda? Jistě, ztráta je tu. Ale jen na jedné straně. Na druhé člověk tisíckrát více zbohatne. Ne sice nuly a podobnými věcmi — však ty beztoho ztratí pár minut později, až zmizí v žaludku a jazyk na ně dávno zapomene — ale zbohatne silou rozdávání — rozdávání vždy zrovna toho, co nám je nejmilejšího; a tato síla je snad největší a nejvzácnější dar, jejž může člověk mít, neboť člověk od přirozenosti všeho se chytá, co mu dodává zábavy a potěšení, a jest otrokem všeho toho, co má.

Čím více člověk rozdává, tím více se zvětšuje a posiluje jeho srdce. Rozdáváte-li peníze, ubývá jich, zapalujete-li jedním světlem druhé, zůstane plamen pořád týž, nechť jím zapálíte svíček na tisíce — rozdáváte-li lásku, přibývá ji stále, čím více se jí rozdává. Proto je všecko dávání také pro toho darem, kdo dává — a ne nadarmo se praví v bibli: „Blahoslavení milosrdní“. Kdo to nikdy nezkusil, ten o tom ovšem také nic neví.

3. NEJMENŠÍ KOUSEK.

Musíš si pokaždé brát s talíře nejmenší kousek“, řekla jednou matka svému synkovi. „Pročpak to?“ slyšel jsem, jak se ptal. Co byste mu odpověděli? Aby zbylo na ostatní? Ano, ale to je právě to, co on nechce uznati. Když to tak pěkně chuťná jemu samému, proč to má nechávat jiným! „Kdo dřív přijde, ten dřív mele“, praví přísloví. Pravda, mohlo by se mu snad říci: Protože člověka více blaží a těší u srdce, způsobí-li bližnímu něco dobrého, než když si to nechá sám. Ale to je radost, na kterou je on snad ještě příliš mlád. Na to už musí být duše trochu větší a vyspělejší. On si myslí: Mým největším neštěstím je zrovna to, když druzí uchvátí ten velký kus. Jak pak jej tedy máme přiměti, aby si vzal ten menší?

Řekl bych mu: Víš, to je pravda, největší kus chuťná nejlépe, a kdo jej uchvátí, může mít radost. Ale to

pořesení je brzy to tam. A člověk, který tak po velkých kusech baží a potom svůj úlovek tak hltavě polyká, dostane velmi snadno tvářnost opičí nebo dravčí. Je to, jako by v sobě měly velké kusy kouzelný jed, který toho, kdo po nich sahá, promění ve zvíře — docela ponenáhlu, čím víc všude po velkých kusech hledí. Malé kousky mají v sobě zas jiné kouzlo: Kdo po nich sáhne z opravdové skromnosti — nejen na oko — nabude kolem očí a kolem úst takového výrazu, jenž mu získává důvěru, kdekoli se ukáže. Jen si někdy všimněte skromných lidí, nemám-li pravdu. Je to tajemství, jež nemnozí znají — ale kdo je pochopí, ne-sahá již po velkých kusech. Ví: zdánlivě ztrácí, vpravdě však dostává tajemnou sílu a nabude milé tvářnosti lidské a nikoli pohledu zvířecího.

4. PRESIDENT LINCOLN.

Když si kdysi americký prezident Lincoln vyjel koňmo na venkov, spatřil vepře, který se dusil v bahně a marně se namáhal odtud vybědnouti. President sestoupil s koně a pomohl vepři ven — ale zamazal se při tom ovšem až až. Příhoda ta vešla ve známost a všechno se divilo, jak se mohl president pro prase tolik namáhati. I pravil: „Neučinil sem to jen pro prase, nýbrž i sám pro sebe“. Co tím chtěl říci? Zajisté, že se to týká nejen druhých, činíme-li něco dobrého a soucitného, nýbrž i nás

samých, neboť naše síly se cvičením utvrzují nebo netečností otupují. „Nezvykej si vidět živoucí bytost trpěti“, tak by se mohlo říci člověku. Působí to jako ve starých pohádkách učarování, které způsobí, že člověk zkamení. S jinými cítit je s nimi žít, a kdo nedovede s jinými cítit, nemá také života. Kdyby byl Lincoln nechal vepře se třepat, byl by hlas svého soucitu přivykal mlčení — tak jako si také lze odvyknouti svědomí, neposlušá-li se ho. Potom by byl však také nechal možná černochoy úpěti v bahně bídy a otroctví a nebyl by se stal osvoboditelem otroků — neboť byl při tom také vrchovatě smýkán špínou a často div si nezoufal. Kdo se chce jen dobře najísti a odpoledne si vypít svou kávu a vykouřiti doutník a potom se dobře prospát — musí si ovšem odvyknouti lásku a soucit — ale zůstane také ubohým, praubohým člověkem.

5. POKUŠENÍ.

okušení“, tak se zove drobná povídka Pestalozziho, již vám chci krátce pověděti, protože z ní poznáte ještě zřetelněji, co míním říka: Co konáme dobrého a správného, má cenu nejen pro jiné, nýbrž nejvíce snad pro nás samotné — ba ani když to druzí nepozorují, není to důvodem, abychom činili něco nesprávného nebo nečinili něco dobrého — neboť nic z toho, co činíme, nepřejde přes nás beze stopy:

I nejmenším vítězstvím nad sebou sílíme, i nejmenší povolností slábneme; sebe menší nevěrnost a nepoctivost přispívá k našemu pleťkaření a chamlivosti a nejistotě v celém žití. Proto nemysleme nikdy, že krásti a podváděti tenkrát je dovoleno, když druhému něco sebereme, čeho nepotřebuje nebo vůbec nepohřeší; nebo že smíme být hrubí, když druhý začal nebo podle všeho jiné řeči nerozumí: Nikoli, všechno naše konání je nejen stykem s druhými, nýbrž i stykem s námi samými, t. j. my při tom zacházíme sami se sebou, se svým nejvnitřnějším já a zesurovujeme nebo zjemňujeme je vším, čeho se smí chápati.

A teď k Pestalozzimu: Bylo jednou hodné venkovské děvče a to se dostalo do služby k zámožným a zpovynaným lidem, za velmi nepatrnou mzdu. Tu posílala staré matce a chodila raději v nejbídnějších šatech, než by byla peněz užila pro sebe. I měl se k ní chytrý sluha Rackoli a řekl jí lichotnými slovy, že je to přece hanba, obléká-li se takové hezké děvče do takových cárů. Že nemá peněz, mu řekla, a co prý dostane, posílá matce. Na to mínil Rackoli, že si přece může člověk to, čeho potřebuje, opatřit také jinak. A když zděšením couvla, pošeptal jí: třeba činiti rozdíl mezi velkou a malou krádeží; člověk sebere prostě něco, čeho panstvo nepohřeší, nebo nalezených drobností nevrátí. „Já vracím paní i nejmenší vlásničku, kterou najdu v pokoji“, mínilo děvče. Tu propukl Rackoli v hořový smích: „Co, pro tu osobu, která vydá na svého psíčka měsíčně víc než na

tebe za rok, která peníze z okna vyhazuje, kde se jen příležitost naskytne, a pro svého pána, který prohraje za večer desetkrát tvoji celou mzdu — pro lakové lidi sbíráš vlásničky? Ty blázne“. S tím děvče opustil. Ona se napřed bránila pokušení všemi silami — ale když nyní sama prohlédla a viděla, jak její páni peníze promrhávali a jak její matka třela bídu a jak ona sama musila chodit v žebráckých šatech a krom toho dostávala ještě od pánů za to, že obětuje tak málo na své ošacení — zlomil se v ní odpor, a když jednou při domácí slavnosti našla krásný prsten, nechala si jej místo aby jej vrátila, a rozhodla se, že jej prodá. Protože to však byl prsten velmi cenný, byla po něm shánka a z jejího zmateného počínání se brzy poznalo, kde byl, a obvinili ji, že jej nejen našla, nýbrž ukradla — dostala se do vězení a do bídy. A přece to bývalo dobré, pořádné dítě a jistě by byla nikoho o nic nepřipravila, kdyby mu byla měla opravdu způsobiti ztrátu — ale minila: „Co to uškodí bohatým lidem — však to jen prohrají“. Jistě by bývala zachráněna, kdyby k ní byl podle slov Rackoliho přistoupil poctivý člověk a řekl: „Milá Mařenko, jen se o to nestarej, jak jiní s penězi zacházejí a zdali jim to uškodí či neuškodí, když si něco присvojíš, co patří jim — ale nemysli na nic jiného, než že ten, kdo krade, okrádá především sám sebe; okrádá se totiž o pevnou, svatou spolehlivost, která volí raději smrt a bídu než nejdrobnější zpronevěru cizího majetku a na kterou se lze tak spolehnouti jako na oběh slunce

po klenbě nebeské — a kdo té spolehlivosti nemá a si nezachová, toho až příliš záhy vyvrhnou z oblasti lidské důvěry jako divoké zvíře, které nutno hlídati a na něž se pořádá hon. Proto také nejsi blázen, chráníš-li se, aby sis i sebe menší vlásničku neprávem přisvojila, neboť nesejde na tom vůbec, potřebuje-li ji tvoje paní a pohřeší-li ji — ne, ty té poctivosti i v maličkostech potřebuješ, tvoje všechno blaho závisí na tom, aby sis ty vlásničky neponechala, neboť kdo je bez starosti při maličkostech, nezná jedné z největších a nejdůležitějších pravd života: že všechna zkáza pochází z nejneopatrnějších a zcela neznatelných počátků — proto je blázen ten, kdo si tu myslí, že třeba být poctivým jen ve věcech velkých, na maličkostech že tak nesejde — kdežto ve skutečnosti tkví velká nepoctivost již v malé. Poctivost vůbec nesouvisí s počtem a velikostí toho, co bylo ukradeno, nýbrž s tím, zda máš pevné oko a pevnou ruku pro přesnou čáru mezi mým a svým — či zda je oko matné a ruka nepevná a nestřežená. Na pevném oku a pevné ruce závisí celé tvoje jméno, všecek tvůj klid, všechno tvé štěstí.

Všimněte si na zeměkouli obou dvou dílů světa, Ameriky a Afriky. Jsou odděleny ohromným oceánem. Kdo se dostane přes oceán a Afriky se dotkne — ten je zkrátka v Africe a ne již v Americe, byť vkročil jen na samý krajíček břehu — a mezi ním a Amerikou leží celý oceán. Tak také leží mezi světem poctivosti a světem nepoctivosti celý oceán — a kdo překročí třeba jen samotný krajíček nepoctivosti, je

zkrátka na druhé straně a mezi ním a vzdáleným pobřežím poctivosti leží celý oceán. Ve věcech poctivosti není vůbec nic velikého a malého, protože ten, kdo je jednou za tou oslrou čarou, nemá už vůbec, kde by se zastavil. Neboť jedinou zastávkou je vůbec toliko: Nedotýkej se ničeho, co ti nepatří!

Co z nás tedy může učiniti i nejnepatrnější úkon, jak nás samotné může změnit a přesadit rázem ze světa světla do světa, jenž se světla štílí, na to pamatujme, kdykoli jsme v pokušení považovati něco na věky zakázaného za dovolené, protože zrovna nevidíme patrné škody pro jiné nebo bychom druhým dokonce škody přáli.

6. UKRADENÁ GUMA.

Qnehdy jsem vám vypravoval příběh o ubohé Mařence — teď vám povím příběh, který se skutečně udál, o malém děvčátku, jež se může třeba také ještě jednou stát Mařenkou, nenajde-li zatím dobré přítelkyně, které ji důkladně upozorní na její omyl, než bude pozdě.

Malé děvčátko sebralo spolužačce tajně gumu. Když ji proto učiní výtku a potrestají, řekne, že to druhé nic neuškodilo, však že to je bohaté děvče. Vidíte, každý má v podstatě takového malého Rackoliho ve svém srdci, který by jej rád všelijakými jednoduchými chytrostmi svedl od rovné čáry. Co byste

byli odpověděli té malé zlodějce? Což pak se smí krásti, je-li druhý tak hojně zaopatřen, že toho jednoho kousku ani nepohřeší? Vidíte, kradení je v první řadě vždycky něco, co člověk sám sobě způsobuje. Být člověkem značí zachovávatí meze — krávy a ovce se pasou na cizích jetelinách, až je pes odežene, a kůň od mlékařského vozíka okusuje křovisko u zahrady, zatím co mlékař je v domě — až on vyjde a zavolá „hy“ a uhodí koně pěstí po nose. Kdo nezachovává jemných mezí mezi mým a svým, je jako opilec, který vrávorá po cestě a nedovede zachováti přímý směr. Zapotáčí-li se na levo nebo na pravo, šlápne-li do brambor nebo do příkopu, na tom nesejde, však je opilý: to už víme dost a zařídíme se podle toho. A vezme-li se guma bohaté sousedce či chudé, uškodí-li to okradené či neuškodí — kdo překročí mez poctivosti, stal se nejistým člověkem, ztratil pevný krok a tím si sám uškodil, že toho penězi ani změřiti nelze, a je to věru k pláči všem, kteří vědí, kam něco takového nutně vede. Máte-li tedy v třídě nebo také mezi dětmi v rodině takového tvorečka, který poněkud ztratil pevný postoj, tak bych mu na vašem místě hodně přívělivě vyložil příběh se sklovinou a ještě snad toto k tomu: Tak mi řekni, Jiřinko, vidělas už někdy v novinách nebo ve výkladních skříních nápis: „Ochrana před zloději — zde se dostanou nedobytné skříně“? Jsou to skříně pevně pobité, že jich pačidlem neotevře. To je zajisté velmi hezké, ale člověk má zapotřebí ještě jiné „ochrany před zloději“, totiž ochrany před malým

zlodějem ve vlastním nitru, který ho láká pod samými malými, nevinnými záminkami na scestí. Tento malý zloděj tě teď svedl k tomu, že se dopouštíš první malé nepoctivosti — ale víš-li pak také, jak se můžeš před ním chránit? Jen tím, že budeš odťahovat prst i od nejmenšího kousku cizího majetku, jako by kolem dokola byl hořící oheň. To je jediná „ochrana před zloději“. Nenechávej si ani halíře, který ti nepatří, nechťsi je to halíř milionářův — nemá-li proň třeba žádné ceny, není přece pro tebe maličkostí, nýbrž nejdůležitějším penízem na světě, neboť tvoje všechna čest, tvoje všechna úcta před sebou samým závisí na tom, aby neuvázl v tvých prstech.

V Novém Yorku koupil jednou milionář od malého roznašeče noviny a dal mu dolar. Chlapec mu nemohl dodat. Milionář však dal kočimu znamení, aby odjel, že nemá kdy čekat, až hoch někde v krámě promění. Když zastavil před svým domem, stál tu již také hoch všecek udýchán: rychle rozměnil a uháněl potom až do vyčerpání za vozem, aby odevzdal peníze, jež mu nepatřily. Milionář vzal chlapce hned k sobě do služby. Proč? Věděl: Ten hoch je „nedobytný“ — na něj se mohu spolehnout. Nehledí ani na své cáry ani na mé bohatství, nýbrž jen na to, aby zůstal nedotčen cizím majetkem. Ví: „Milionáři to nic neudělá, kdyby mi byl dal i bankovku stodolarovou — ale já malý človíček mohu se lišit od psů na ulici jen tím, že rázně odmítnu, co není mé“.

„Nuže, rozmilá Jiřinko — ve vlastním zájmu se nedotýkej ničeho, co ti nepatří; nechťsi to snad neškodí majetníku: škodí to tobě.“

7. SRÁŽENÍ KVĚTIN.

Jistě jste již slyšeli všichni výrok: „Trápit zvíře je vám špás? bolí je to jako vás!“ Jsou mnozí chlapci, kteří snad nikdy netýrají kočku nebo psa, ba ani mouše neublíží — ale jdou-li s hůlčičkou po polích, srážejí rádi hlavičky květinám a myslí si: „Ach, vždyť je to jen květina, ta necítí bolesti, jí to může býti lhostejno, padne-li dnes nebo zítra“. To je jistě pravda, květina toho necítí. Ale je jiná otázka, neškodí-li to tomu, kdo ty hlavy sráží. Přemýšleli jste už někdy o tom? Však víte, že sílí nejen svaly, když se cvičí, nýbrž že mohutní i každý pud, čím častěji se mu dá příležitost se vybouřit. Jakpak se jmenuje pud, který nás má k tomu, abychom cestou sráželi květiny a trhali větve. Je to pud ničivý. A kde tento pud ve člověku mohutní, tam slábne pud šetření a ohledu a potom dochází až příliš často k tomu, že se takový člověk i k svým bližním slává hrubým a neuctivým, ničí jejich radosti, jejich bolesti rozšlapává, jejich nadějím sráží hlavy — neboť zvyk je nakažlivý jako otrava krve, začíná nepozorovaně na jednom místěčku a zasáhne v brzku celé tělo. Tož chcete v sobě raději živiti pud ničivý či pud po pomoci a dobrolě, šetření

a pečlivosti? Myslím, že ten druhý, neboť chcete také zajisté být raději v nebi než v pekle. Kdo však je k druhým nevšímavý, dostane se již v tomto životě do pekla. t. j. způsobí si sám život bez lásky a soucitu; neboť kdo nemá starostlivého srdce a něžné ruky pro své bližní, na toho také hrubě sáhají a opouštějí ho. Potom tu sedává ve světě mnohý opuštěný člověk a laje na sobectví lidí a nevidí, že jen klidí, co zasel.

Povím vám, co stojí hodně za přemýšlení. V Americe zřizují teď při jedné z největších věznic obrovský skleník pro všemožné rostliny, aby se tam vězňové naučili a vycvičili v pěstování květin. Bylo totiž již dlouho pozorováno, jak dobrý a zjemňující vliv to má i na nejhrubší vězně, mohou-li pěstovati květinu. Činí to napřed jen proto, aby zapudili dlouhou chvíli — pomalu však v tom shledávají radost, a když pečlivě zalévají květinu a odřezují suché listy a dávají květinu na slunce, křísí se v nich samých zas něco, co se zdálo dávno mrtvým: radost z pěstění a zkvétání, dbalost o cizí život. Možná, že neměli v dětství nikdy příležitosti cvičiti se v tom a poznávali to a tak nebylo v jejich ubohé duši nic, co by jim pomáhalo proti ničivým špatným pudům — a tak klesali se stupně k stupni.

Vidíte z toho, který význam má pro srdce člověko pečlivé zacházení s květinami — když se jim mohou polepšiti i zločinci, a budete si moci také představití, jak snadno může drsné zacházení s květinami rozpoutati v nevinném hochu všechny divoké a nešetrné

pudy. Kdo se tedy přistihne při srážení květin, ať je rád, je-li zavčas upozorněn na návyk tak nebezpečný, a ať si hned přeje k narozeninám malý květináč a cvičí se každé ráno pravidelně květinu zalévati a pořád ji hodně dávatí na slunce a přidávati jí dobré hlíny — toť je rosou a sluníčkem nejen pro květinu, nýbrž i pro vlastní srdce a úrodnou půdou, z níž raší mnoho nových drobných výhonků — jarých a překvapujících jako první zeleň na jaře!

8. OSAMĚLÝ JEDLÍK.

Byl kdysi v Berlíně na předměstí osamělý pán, který celý den pracoval doma a měl jen starou hospodyní. Ta nosila bělostnou zástěru a také takový čepec, a když přišlo k jídlu, přišourala se potichu s příbory a s pokrmy, řekla „Dobré chutnání, pane Soudku“ a zas tak potichu se odšourala. Teď si třeba myslíte, jak byla za dveřmi, že se pan Soudek na jídla vrhl. Nepotřeboval se zajisté nikoho ostýchatí. Nikoli, pan Soudek šel do ložnice a umyl si ruce a vyčistil si za nehty, až seděly na konci prstů jako rosné kapky, potom si oblekl čistý kabát a vešel slavnostně do jídelny, kde nikdo nečekal, jen prostřený stůl. Tam si usedl zas tak slavnostně a bral s děkovným úklonem mísy do rukou; potom si nabral, nikoli chtivě, nýbrž tak ladně a skromně, jako by mu bylo podati jídlo ještě šesti dámám v bílých šatech. Poté se dal

do jídla. Snad se domníváte, že si po těchto obřadnostech udělal konečně pohodlí, že rozložil lokty a hezky si pomlaskával, srkal a pokapával ubrus. Nikoli, právě naopak. Jedl tak tiše, jako by chtěl naslouchati vzdálené hudbě a aby mu neušel ani jeden tón, a lokty přitiskl k sobě tak skromně, jako by seděl u stolu, kde jich jí dvacet, ač je místa jen pro pět. Bral si některých jídel dvakrát, ale když si nabízel některou mísu potřetí, pěkně poděkoval a zas ji postavil. Po jídle složil hezky ubrousek, slavnostně vstal a šel zas po své práci.

„Ale pane Soudku“, tak zvoláte, „proč pak si nepopřejete pohodlí — však jste docela sám, načpak všecky ty jemné způsoby a mytí a čištění nehtů? Kdopak z toho co má? Jen si trochu povolle, staroušku!“

To byste si pěkně přišli na pana Soudka. „Jste snad jen tehdy poctivi, když vám zrovna někdo hledí na prsty?“ tázal by se. Kdyby bylo po vašem, měl bych si asi sednout ke stolu v plavkách a jísti prsty, co? Což miníte vsuťku, že jemné a vybrané způsoby jsou jen jiným na podívanou a pro nás samotné ničím? To se možná také divíte, že mám na stole kytici, ačkoli sedím jen sám? Pravím vám, čistýma rukama a skromnými pohyby zdobím si své jídlo právě tak jako nejkrásnějšími růžemi. Co pomůže nejvonnější kytičky, když se při tom mlaská a stůl pokapává a špinavýma rukama sahá po mísách! To je totéž, jako by se kráva pásala v záhoně fialek. Ano, bylo by to stejné!“

Tak by vám odpověděl pan Soudek — neboť on odpovídá zrovna tak důkladně, jak si myje ruce. A pan Soudek má pravdu. Kdo pěstuje dobrý mrav jen pro jiné, je člověk jen zevně natřený: pan Soudek dbá svých jemných a čistočných způsobů, protože si jich žádá jeho duše. Duše totiž cítí všechno, co se mimo ni děje, jako cítí vlaštovka jaro a podzimní čas. A ráda by milostnost a úhlednost nejen ve svém nitru, nýbrž i v celém svém okolí — ráda by byla v dobré společnosti.

A já myslím, že jemné a uhlazené způsoby působí na celého člověka jako alpská léčebná místa na plíce. Ale chtivě se na jídlo vrhají a mýtí ruce neumytý a ukapávají polévky a dopouštějí se neomaleností a lomožití při jídle — kdyby to ponenáhlu nenakazilo celého člověka a všechno jeho jednání a myšlení, to by to opravdu divně na světě chodilo.

NAŠE PRÁCE.

1. ČEMU SE LZE NAUČITI PŘI OPRAŠOVÁNÍ.

no, ptám se vás: Čemu se lze naučiti při oprašování? Jste tou otázkou zajisté velmi udiveni. Neboť že se lze něčemu naučiti z knih a na cestách a stykem s moudrými lidmi, to víte velmi dobře — ale že by se mohl člověk něčemu naučiti také z oprašování? Jak je to nudné a kolik prachu se při tom napolyká a jak rychle se vše zase zapráší, když se teprve včera čistilo — tomu se při tom snad naučí, tak miníte, ale čemupak ještě jinému? Vidím v duchu takového staršího bratra seděti ráno u kávy nad latinskou mluvnicí, zatím co sestra běhá a utírá prach. „Jak mně přibývá moudrosti“, myslí si on, „a jak hloupou zůstává taková dívka se svým bezduchým oprašováním! Panis, pulvis, crinis, finis — dobře, ano pulvis se jmenuje prach, pulveris, pulveri, pulverem. Ona utírá prach a já jej umím skloňovati jako starý Říman. Ty, Slávko, poslouvej, víš ty vlastně, jak se jmenuje prach po latinsky?“ „Ne, a je mi to také docela lhostejné, jen s ním pryč, třeba že má latinské jméno.“ — Ba, takové vy jste, ani trochu zájmu o další vzdělání, pořád jenom lpěti na malichernostech — nu, ostatně, bohudík,

i takoví lidé musejí být, kteří utírají prach, sic bychom neměli kdy na vyšší vzdělání.“ Potom se hoch podívá zas do knihy a učí se dál. Slávka na okamžik ustane a pozoruje bratra. „Kdybych tak mohla iu jeho domýšlivost trochu oprášiti“, myslí si. „Bohuši“, povídá potom, „vás mužů je mi vlastně hrozně líto. Nemáte za mák zájmu o své další vzdělání. Ulpíváte pořád tak rádi na učenosti a zapomínáte proto na vyšší vzdělání.“ To jste měli Bohuše vidět! „Ty nestydatá holka“, vykřikne a shodí knihou hrnek, „co... co... co tě to napadá? Řekneš-li to ještě jednou, tak tě vyhodím, jak jsi velká. opovaž se něco takového říci ještě jednou! Říci, že jsem nevzdělaný — ukrutně směšné.“ — „Děkuji ti, Bohuši, že mně tak rychle dokazuješ, jak mám pravdu — to jmenuješ vyšším vzděláním, takové bouření a třesnění vůči slabé ženě? Nemám ti to však ani za zlé, neboť sebe ovládati nenaučí se člověk z latinské mluvnice — a vy ubozí mužíčkové nemáte pro samé čtení knih ani pokdy, abyste o své další vzdělání dbali.“ Bohuš se cítí dotčen, nerad by podal další důkazy své nevzdělanosti, nýbrž by rád zachránil čest své latinské mluvnice a praví: „Sebeovládání že by nebylo možná naučiti se z mé mluvnice? Tuhle na stránce 23 stojí naschvál příběh o Muciu Scaevolovi, který si dal na uhlí zvolna ruku páliť. Toho přece nesvedeš, něco takového — to bych rád slyšel ten tvůj křik“.

Slávka spolkne tento poslední výpad a řekne jen: „Řekni mi, Bohuši, naučíš se dvacetkrát za sebou se vytáhnout na hrazdě tím, že čteš v novinách, že to

dovedl Matěj Dlouhý v Karlíně a že za to dostal cenu? Nikoli, cvičiti se v tom musíš sám a používatí hrazdy nebo trámu a začítí výkonem nepatrným — a tak dále. Moje slova nebyla pro tebe pořád ještě řeřavým uhlím a přece's jich nedovedl snéstí a hlasitě zařvals. Tož myslím, že v tom spočívá vaše nevědomost přes všecku vaši učenost: Nedovedete si poraditi s tím, co je nejdůležitějšího, jak se to totiž musí zařídití, aby se člověk dále vzdělal v tom, v čem má vzdělání nejvíce zapotřebí — v lásce, trpělivosti a sebeovládání. Usmíváš se tak útrpně mému oprašování — ale pravím ti, já se při oprašování vzdělávám, ono je pro mě cvičením svalů v přemáhání sebe, právě tak jako je pro borce potřebným náradím hrazda a ne latinská mluvnice. Vaše vědění je zajisté také pěkné a dobré, ale nejdůležitějšího vzdělání nepodává, a kdo to neví, je nevědomý přes všecko vědění. Odpusť mi tu dlouhou řeč."

Bohuš odpustí rád, je v podstatě dobrý hoch a má poctivou touhu po dalším vzdělávání, jen se dosud mylně domníval, že se člověk tím více vzdělává, čím více ví, a že je všechna ruční práce ponížující a ohlupující. Popadla ho však zvědavost a chce slyšeti víc. „Ale jakpak to myslíš s tím vzděláváním při oprašování?“ „Obejdi se mnou světnici“, odpoví ona, „ukáži ti potom, jak je správné zacházení s úterkou ku podivu vzdělávací.“

„Hleď, hned když se do oprašování dávám, pozoruji hodně zřetelně, že ve mně vězí člověk pohodlný a netrpělivý. Tu se hned začíná další vzdělávání. Kdyby záleželo jen na ruce, ta by hned ochabla a jen tak

ledabylo všechno přeshousta. I je třeba dobrých úmyslů a volní síly, aby se člověk sám ukázňoval a zajel úterkou do všech koutů a do všech zářezů ve dřevě. Vy myslíte, že jen vy konáte práci duševní? Ne, každá ruční práce je duševní, je-li ruka řízena přemýšlením, trpělivostí a pečlivostí — samé takové věci, z nichž pouhá ruka ničemu nerozumí. Znáš výrok: Kdo je věrným ve věcech malých, je věrný i ve velkých? Tento výrok nám přece praví zrovna, jak všechno další vzdělávání ve věcech nejvyšších a pro životní úlohy největší musí se začínati takovými zcela drobnými a nepatrnými úkony a cvičeními — a proto si také pořád nemysli, že jde při oprašování jen o prach a o nábytek a nikoli snad nejvíc o tebe samotného.

Kdo onen výrok o věrnosti v maličkostech nosí hluboko v srdci a podle něho řídí všude své prsty, vzdělává se duševně, neboť pracuje sám k tomu, aby všechno jeho konání bylo duchem upravováno a střeženo — a tak se z něho může státi opravdu oduševnělý člověk, i když nerozumí pražádným učeným knihám. A kdo čte učené knihy, ale neučí se svoje jednání a svá slova oduševňovati, takže z něho nevyjde, co je tam zvířeckého, nešikovného a netrpělivého, zůstane nevzdělaným, i kdyby znal všechny živé i mrtvé jazyky.

Ještě na jiný výrok nutí mě to zde mysliti: „Kdo setrvává až do konce, spasen bude“. Tento výrok neplatí jen o vytrvalosti ve velkých věcech, nýbrž i pro sebe nepatrnější konání. Ano, setrvačnosti ve velkých věcech nabudeme také jen, začneme-li v maličkostech. Kdo

selrvá až do konce, kdo od toho netrpělivě neutíká, když ho to příliš nudí nebo když ho láká něco jiného, nýbrž poctivě vyprašuje i poslední koulek, dochází spásy, t. j. vyrůstá v něm nejlepší síla člověka, svalá spolehlivost, bez níž se v životě dostává vždy do viny a do bídy.

Tak vidíš, kolik příležitostí k dalšímu vzdělání spočívá právě v nejnepatrnější práci domácí. Myslím, kdo se tak hodně zhurta do toho nutí, aby ani prášku nevynechal, že bude všude tím vytrvalejší, bude tím vážněji pojímal pravdu a nenechá na ní ani prášku nepřesnosti nebo překrucování — bude tím spolehlivější v ošetřování nemocných, tím čistotnější v celém svém životě — a to vše od nepatrných počátků.

Viš, čemu se lze ještě naučili při oprašování? Podívej se na ty sošky. Vpředu jsem právě všecko oprášila, ale vzadu je ještě prach. Leč není ho vidět, protože je to vzadu. Teď záleží na tom, zda si navyknu pracovat jen pro oko a pro lidi či zda pracuji pro požehnání z poctivé práce. Nechám-li prach vzadu ležet, naučím se i ve všech jiných věcech zůstávat jen při povrchnosti a zdání a zelhostejním k vnitřní ceně a pravosti. Kdybych se dala do obchodu, nestarala bych se o to, co moje zboží skutečně je, nýbrž jen o vzhled, který zákazníky klame. A kdybych měla stavět domy, plnila bych zdi špatným šlěrkem a brala bych všude stavivo s nejmenší soudržností, ale na venek bych dala nejjemnější sádrovou výzdobu a umělé kvádry.“

„To je správné“, přerušil ji zde Bohuš, „tuhle jsem se setkal v plovárně s několika pány, kteří na ulici nosívají nejnovější a nejvybranější oblek, jemné stužky, povídám ti — ale když se svlékali a já jsem viděl jejich košile . . .“

„Nech toho, nech, já už to věřím, člověk ať nikdy a nikdy netouží vidět, co bohové milostivě přikrývají nocí a šerem. Kdyby ti lidé byli v chlapeckém věku prodělali závčas léčbu oprašovací, bývalo by jim snad ještě spomoženo.“

„Consuetudo est altera natura“, praví Bohuš.

„Co to je?“ ptá se sestra.

„Ach, to je z mé latinské mluvnice: „Zvyk je druhá přirozenost“ — teď teprv dobře rozumím, co to znamená. Ostatně, napadá mne ještě něco z mé řecké cvičebnice, čeho pravý smysl také teprv teď chápu: Na sochách, které pracovali řečtí umělci pro štítů na samém vršku chrámu, byla zadní strana, kterou člověk nikdy nespatřil, vytesána zrovna tak pečlivě jako předek. Vždyť to bylo dílo pro bohy, jichž oči všechno viděly. Ti odměňují nebo trestají i to, co se děje na zadní straně naší práce a čeho lidé nevidí — na nás samých se to vymstí nebo nám přinese požehnání, jak svou práci vykonáme.“

„Ano, tak to je“, praví sestra, „a mohla by se označiti za bohoslužbu každá práce, při níž výcviku a utužení dochází, co je v nás nejlepšího. Každá práce, i nejmenší a nejneopatrnější, může se nám státi osudnou, konáme-li ji nedbale — nebo nás může posilniti ve

všem dobrém, když tomu dobrému v nás dáme rozkaz, aby ji vykonalo: na tom všechno záleží.

Teď ti ještě něco ukáži. Drobné porcelánové sošky oprašovati je hodně těžké. Mnohý s tím zachází tak neobratně, že se ulomí ruce a nohy nebo urazí i hlava. Třeba každou sošku uchopili zcela pevně, ale také zcela jemně, tam kde má nejvíc pevnosti, a potom ji všude pečlivě oprášit a otřít. Při tom se možno učiti také zacházení s lidmi. Neboť člověk je také taková porcelánová soška a nadmíru křehká, chce-li se s něho vyklepatí prach. Mnohý chce vyklepatí prach se svého bližního, míním chyby a nezpůsoby, a bije do něho při tom tak neobratně, že zaprášený ztratí před sebou samým všechnu úctu a potom teprv je ztracen. Třeba člověka uchopili pevně, ale laskavě tam, kde je nejsilnější, a potom hodně pečlivě po zaprášených místech postupovati, tenkrát mnoho snese.“

„Aha, tak's to dělala dnes se mnou, vid'?"

„Pranic jsem nedělala — oprašuji ty sošky teď již dvě léta každé ráno a ty přece sám říkáš: Zvyk se nám stává druhou přirozeností.

Tak, teď mám po práci. Copak se teď dělá s útlrkou? Vytlřepe se, aby se prach rozletěl po celé světnici? Nikoli, z okna ji vytřepeme, ale také ne tak, aby to lítalo těm, kteří bydlí pod námi, do otevřeného okna. Kdo vytřepává útlrku prostě ve světnici, vytřepe také všechny nepříjemnosti a každou hádku hned nahlas ve světnici před otcem a matkou a rozvíří všecek prach, místo aby to všechno potichu vynesl stranou.

Vid, oprašování je pravé gymnasium vyššího vzdělání? A nejen dívčí gymnasium, nýbrž i mužské. Co myslíš, Bohuši?

Bohuš prosí o okamžité přijetí do nového gymnasia.

2. ODUŠEVNĚNÉ RUCE.

Á „oduševněné ruce“, slyšel jsem jednou o jedné ošetřovatelce. Co se tím asi minilo? Což může lidská duše ze své tajemné hloubky vystoupiti a rozšířiti se u člověka až do konečků prstů? Tak jako krev člověková, která se vhání tlakem srdce až do posledních žilek v těle? Jistě ne. Ale tak jako zůstane dobrý syn i v dálném kraji věren malčíným slovům lásky a jedná tak, jako by na něm spočívalo její oko, tak může i lidská ruka poslouchati duše tak oddaně, jako by ta duše byla sama přítomna ve všech konečcích prstů a při každém pohybu. Potom se řekne, že je ruka oduševněná. Ona tak hladí čelo nemocného, tak obvažuje rány a tak ustýlá, že nemocný pořád cítí: ta ruka neslouží chtění, aby bylo rychle po práci nebo aby se povinnost vykonala na oko, nýbrž je řízena nejněžnější láskou, nejnapjatější starostlivostí a opatrností na všechno, co by mohlo ulevovati a uklidňovati.

Ale takové oduševnění není dílem jediného rozhodnutí, nýbrž námáhavým cvičením v maličkostech. Švýcarský básník Jeremiáš Gotthelf vypravuje jednou

o malém chudém děvčeti, které nazývá „jahodovou Maruškou“ a která živila sbíráním jahod matku. Zacházela tak něžně s jahodami, že při trhání rostlinky nepoškodila ani nenatrhla, ani netrhala se zralými jahodami nezralých ani zralé nerozmačkala ani jiná kvítka nepošlapala. A všecka její bytost nabyla tou pečlivostí tvářností tak nějak zcela zvláštní a spořádané, jak jí časlo nemívají ani děti z nejlepších rodin. Proto si ji vzala jistá slečna, která se na ni jednou v lese dívala, za komornou do zámku. Ta šlechtična viděla při tom ke svému úžasu, jak je jahodová Maruška obratná a něžná také při ošetřování nemocných, aniž se v tom kdy cvičila. Nabyla totiž jemným zacházením s jahodami „oduševněných“ rukou. Proto o ní praví básník ve svém vypravování: „Teď přinesla něžnost, s níž se Maruška chovala k jahodám, dobré ovoce. Ona slečna tvrdila, že ještě takové lehké ruky nepoznala, kterou sotva cílit, když zachází s tělem“.

Proto se uče oduševňovati své ruce v maličkostech, neboť vzdělaná ruka může v životě zrovna tolik divů udělati jako vzdělaný duch — a vzdělaný duch s nevzdělanou rukou, to je smutný pohled! Cvičte svou ruku při prostírání nebo mytí nádobí, při zalévání květin a zavírání dveří — nebo také z rána při umývání, když vaše matka nebo váš bratr ještě spí — oduševňujte vše láskou a pečlivostí! Nebo když si naléváte inkoust do kalamáře, ba když jíte — nemyslete nikdy, že je na světě práce, která je příliš nepatrná a bezvýznamná, aby při ní nemusely být bdělé myšlenky a

nedala se ušlechtili, tím že ji ze stavu nedbalosti a neobratnosti povznesete do stavu oduševnění.

3. PROČ PRACUJEME

Povězte, děti, proč vlastně máte být ve škole pilny? Jmenujte mi své důvody. „Z tebe jakživo nic nebude“, řekne někdy otec, čte-li vysvědčení. Nebo řekne učitel: „Nestydíš se své rodiče tak zarmucovati?“ A rodiče zas polom řeknou: „Jak jen je možno tolik zlobit učitele?“ Tedy máme být pilny, aby se z nás jednou stali užiteční lidé, nebo z lásky k rodičům, nebo abychom působili radost učiteli. Také jsem však již mnohdy slyšel: „Hochu, což pak je ti milé náleželi takhle pořád ke špatným žákům ve třídě?“ Který důvod k pilnosti se tu míní? Cít pro čest a ctižádost, že? Je jistě nemálo žáků, kteří stupňují výkony do krajnosti jen z velké ctižádosti. Tak jako to mnohé koně nesnesou, aby je jiný předběhl, tak oni pracují den ze dne, aby zůstali v čele. Ale na jeden důvod zapomináte přece — na hlavní důvod, který je důležitější než všechny ostatní, protože by měl platit pro všechny, i pro ty, kteří už nemají rodičů nebo učitele, jež by chtěli mít rádi, ani touhy býti stále prvními a míli čest a chválu. Který je to důvod? Má se povážít, jak to působí na nás samé, vykonáme-li úlohu pořádně neb nepořádně. Napíšete-li školní úkol povrchně a nečistě, tak si možná myslíte: „Učitel toho

tentokrát neuvidí, nebo rozzlobí-li se, tak to také zas přejde a můžeme to později zas dohonit“. Ale něco při tom nevidíte: Každá načmáraná a nepořádná práce škodí vám samým, byť toho nikdy nikdo na světě nepozoroval. Ona vás nakazí. Bude vám pak snáze být povrchními a bezstarostnými i v jiných věcech — i tam, kde toho potom budete hořce litovat. V klavírní hodině jste již jistě všichni hráli „školou zručnosti“. I pravím vám: Každá špatně vykonaná práce je školou zručnosti, kterou se učíte ledabylosti a z které si zvyknete nekonat už ani to pořádně, co byste chtěli vykonat dokonale stůj co stůj. Proto se zavčas sebe ptejte, chcete-li skutečně do té školy zručnosti chodit? Mějme příklad: Jedno děvče si navyklo tak nepozorně čmárali své početní úlohy a zapomínat při tom obyčejně na hlavní věc. I onemocní její matka a ona ji musí leccím obsluhovat, při čem záleží všechno na krajní pečlivosti a čistotnosti. A dcera si dá jistě všechnu práci. Ale největší pozornost nedovede za několik minut neškodnou učiniti navyklou nedbalostí. Na něco se zapomene nebo se udělá povrchně — a taková malá chyba může mít často v zápětí utrpení dlouhých týdnů — o nejhorším ani nemluvě. Pomyslete na př. i na to, že lékarnický pomocník nesprávnou smíšeninou při receptu již mnohdy přivedl člověka do těžké nemoci nebo jej i otrávil. Příliš povrchně četl recept nebo dal láhev na místo, kam nepatřila — a tím nedopatřením je vinna povolenost jeho k prvnímu případu ledabylosti ve škole. Nebo si představte lékaře, který při psaní

receptu vynechá důležitou maličkost! Možná, že sami dovedete ještě mnohé příklady uvést. — Každým způsobem již vidíte, jak ohromně mnoho na tom závisí pro člověka, aby ani nepřipustil, aby se u něho ujala ledabylost a nedbalost. Je-li vám tedy některá práce sebe nepříjemnější, doporučuji vám použití ji prostě k výcviku v bedlivosti a přesnosti — a nikdy nezapomínejte, že školní práce je jen něčím pro školu nebo pro učitele, nýbrž něčím, čím si můžete sami ohromně uškodit nebo prospět. Nezáleží vlastně při práci ani tak na tom, čemu se člověk učí nebo co pracuje, nýbrž jak to pracuje. Činí-li to, co činí, tak dokonale a tak bedlivě jak jen možná. Učencem na př., který napíše velké dílo o hvězdných drahách a vykoná tu práci bez krajní svědomitosti, utrpí tím škodu na svém charakteru a má z toho vážný neúspěch, byť jeho knihu vlebily všechny noviny — chudá žena však, která má povinnost čistit jen schodiště v domě a dělá to pečlivě a dokonale, že není nikde ani prášku, sílí povahově a utužuje se na duši a práce jí je požehnáním. Možná, že děti schody již za hodinu zase zamažou — ale to, co ta žena uklidila a učistila a uspořádala a návykem učinila ve své duši poctivou, důkladnou prací, to jí už nemohou žádné boty zamazat. Je to pravá odměna za její práci.

Povím vám příběh o herečce, která hrála po devadesáté v kterémsi novějším kuse. Spisovatel kusu byl při tom přítomen v lóži. Ale divadlo bylo skoro docela prázdné. Přes to hrála umělkyně tak nádherně a vroucně.

že jí potom básník přišel poděkovat. „Překonala jste dnes samu sebe“, pravil, „hrála jste tak, jako by to bylo poprvé — a při tom ten prázdný dům! Nezkazilo Vám to pranic náladu?“ „Nikoli“, odpověděla herečka: „Jeden člověk je tu přece vždy, pro koho se vyplatí podat výkon co nejlepší“. Chtěla básníkovi říci něco příjemného. „Nu, ale kdybych tu já také nebýval?“ otázal se. „Tak bych tu bývala já“, odpověděla.

To byla výborná odpověď. Byla sama sobě příliš dobrá, než aby něco špatného podávala. Hrála pro radost z díla dokonalého. Ať tu byl kdo byl a scházel kdo scházel: Ona sama tu byla.

Tak si máme pomyslit při každé práci: „Já tu jsem“.

4. ČEMU SE LZE NAUČITI PŘI PSANÍ.

Kdyby už jen bylo po tom nudném pisaření, tak si myslíte, „vždyť tu je člověk jen nádeníkem — duch se při tom necvičí“.

Je to pravda? Myslím, že to záleží jen na vás, chcete-li při tom vzdělávat ducha. Vzpomenete si zajisté na verše mistrovy z Schillerovy Písně o zvonu:

Vždyť nejvíc ozdobuje muže
a na to právě rozum má,
že srdcem vystihovat může,
co vytvořit má rukama.

Když tedy připustíte srdce k tomu, co tvoří ruka, a jste při tom se všemi myšlenkami, takže žádná čárka nejde svou vlastní cestou, nýbrž každý tah ruky je řízen duchem, tak se cvičí i váš duch, probouzí se z ospalosti a učí se býti bdělým a účastní se všeho, co zamýšlíte, a to jej posilňuje, jako se všechno v člověku posilňuje činností. Proto je psaní také vyučování duševní a nejkrásnější při tom je, že při tom ducha nevyučuje učitel, nýbrž vy sami, nutíte jej, aby na všechno dozíral, co konají prsty.

A při slově „nutiti“ napadá mě, že se při psaní cvičí ještě něco jiného, co je pro nás nesmírně důležité: cvičí se to, co v člověku nutí a poroučí: jeho vůle. Duchu je to často příliš nudné, aby byl při takových jednoduchých věcech, jako je psaní, raději čte indiánské povídky a proto musí být donucován teprve vážnou vůlí — a to sílí zase vůli. Jí nelze dávat ani dost úloh, sice slábne a slábne, právě tak jako zhasíná oheň, nepřikládáte-li. Po každé důkladné námaze, kterou vůli dáte, je člověku také tak, jako kdyby v něm byl rozdmýchán oheň, on v sobě cílí plno žáru a síly — byt' byl volní úkon jen bezvadně napsanou stránkou v sešitě. Nebo tak jako se po slézání hor zmocní celého člověka ještě jednou taková energie, jeho oči jasněji zazáří, všechny svaly jsou napjatější, tak má každá sebe menší námaha vůle za následek vzpružení celého člověka a projeví se pevnějším krokem, pevnějšími ústy a pevnějším stiskem ruky. A stejně je tomu i naopak: Psaní může být velkým nebezpečím pro sílu

vůle, jsme-li při něm ledabylí. To působí na všechny dobré návyky zrovna jako obecný postrach a poplaší je. Člověk ve všem zpovrchní. Jen si dejte na příklad dobrý pozor, když tak ponenáhlů začínáte nedopisovat pořádně při psaní poslední písmena: Jak rychle potom také pozbudou úhlednosti čárky a háčky, až vypadá ta celá čmáranice jako tržště, když tam pustí lva z klece. A dejte si dále pozor, jak se tou mazanicí nakazí všechno ostatní vaše konání, až konečně celý člověk z toho, co dělá, nic opravdu pořádně ke konci nepřivede. A teď pomyslete na opak toho: Zkuste to jednou, napsati háček zcela pořádně a na pravém místě, a uvidíte, jak budou ještě následující písmena pocíťovati požehnání této péče; i ona se vydaří neobyčejně dobře. A zvyk psáti pečlivě není nic, co se usazuje v člověku samo a bez vlivu, ne, ten zvyk jako barva pouští zas i na všechno jiné, co vezmeme do ruky, a tak můžeme skutečně říci: Kdo pozoruje, že upadá do mdlé ledabylosti, nepotřebuje k otužení podnikat žádné lázeňské cesty ani pojímati tisíce dobrých úmyslů najednou — nikoli, ať začne s háčkem, potom s čárkou a s dotahováním písmen atd. Výsledek léčby je zaručen.

Abych vám hodně ukázal, jak velikého vlivu možno takovými malými začátky volních cviků nabýti v celém hospodářství vlastního nitra, připomenu vám příklad z přírody. Když se ostrov zničený sopkou nějaký čas uleží, začne se pomalu zase vegetace. Ale ne najednou. Napřed klíčí zcela nepozorovaně skromňoučké mechy a lišejníky, ty pak připraví oporu jiným, a až ty zas

svými kořeny zkypří skalnatý povrch, přidruží se znenáhla vegetace větší. Tak je to také s člověkem a s jeho zcela nepatrnými dobrými návyky.

Slyšeli jste o tom asi již všichni, že tvrdí mnozí lidé, že dovedou vyčísti z rukopisu povahu. Což pak je to vůbec možno? Prozradí se člověk písmem? Zajiště — a to právě proto, že na sebe všechny zvyklosti navzájem působí nakažlivě. Má-li člověk na příklad povahu nedbalou, odráží se to také v jeho rukopise. Totiž ve způsobu, jak písmena dělá. Má-li silnou vůli čili nic, je-li leťorou rozvážný či náhlý, to všechno vyjde na jeho rukopisem, jako se to objeví v chodu a ve výraze kolem úst. Jenže to ještě daleko nedovede každý správně vyčísti, kdo to o sobě tvrdí. Zrovna tak pak, jako se celá povaha v písmě zračí, lze také písmem působiti na celou povahu, lze ji tu takřka zachytiti, protože tu vystupuje na zevnějšek, tak jako myš chytíme nejlépe, když leze z díry. Ba radím chlapci, který pozoruje, že je v pokušení sáhnouti na cizí majetek nebo překročiti míru v hrubých nebo prudkých slovech, ať se pustí do hodně pečlivých cviků psáti v linkách a ať při tom dělá písmena zcela přesně tak, aby ani malá ani velká nepřesahovala přes linku. Neboť možná že se mu nenedostává dobré vůle, nýbrž jen vůle cvičené — a tu jsou právě takové maličkosti jako mechy a lišejníky na pustém ostrově: připravují půdu pro větší vegetaci, uvádějí chtění v pravý směr a soustavnost.

Kdo se cvičí pečlivě a trpělivě v psaní, užří snad již brzy u sebe příchod větší vegetace a uvidí, jak se

v něm usadí a kořeny zapustí všelicos pevného a trpělivého: nevybočí tak snadno, aby odmlouval matce nebo se hádal s bratry a sestrami, ovládne také svá slova jako své prsty — a na konec přilétnou ptáci nebeští a najdou tam útulek: usadí se u něho nejlepší a nejvyšší myšlenky a úminky a zůstanou mu věrný.

5. NASTUPOVÁNÍ NA TRŮN. (VÝKLAD PRO ŠKOLU).

Jako mladý králevic nastoupili na trůn, když v zemi řádily po léta zlé nepořádky, byli pozdraven lidem jako spasitel, který zjedná všude pořádek a pokoj — o tom jste již jistě často snili. Jen je něco takového mnohem těžší, než to člověk vidí takhle ve snu, a mnohý mladý králevic svého slibu nesplnil, protože byl příliš slab, aby se opravdu chopil otěží a přinutil záškodníky k poslušnosti. Ale byli také králevicové, kteří skutečně na trůn nastoupili s železnou vůlí a neustáli, až se i poslední rušitel pokoje poddal. Krok co krok dobývali odbojné pevnosti za pevností, objevovali se náhle, kde jich nikdo nečekal, hleděli práva a starali se o to, aby se nic důležitého nedálo, o čem by nevěděli a čeho by neschvalovali.

Lidská vůle je také takový mladý králevic. Bohužel trvá jeho nastupování na trůn mnoho let a je i lec-
který králevic, který nikdy úplně nedosedne, protože

je příliš sláb, aby se všemi těmi odbojnými poddanými řádně zatočil. Již u kojence můžete pozorovati první kroky k dosedání na trůn. Napřed se pohybují ruce a nohy jako u vodních rostlin v akvariu, sem a tam, jako ve snu. Znenáhla dobývá vůle vlády nad údy. Když se dítě učí choditi, je také nejdůležitější, aby právě vůle dostala zcela do své moci pohyby. Dalším krokem na trůn je také tiché sedění ve škole — vůle uchopí se ponenáhlu vlády také nad drobnými vratkými pohyby, které napřed ještě dělaly, co jim bylo libo. Tělo udržeti celou hodinu tiše sedět, to je jedním z prvních velkých vládních činů mladého krále — ale dovede to jen silný vladař. Potom to jde dál. Tak jako mladý král cestuje do různých měst v zemi a přijímá hold a vyslýchá od družiček básničky, tak cestuje vůle po různých krajích těla a přijímá pocity a slib poslušnosti. I přijde na př. také do oblasti jazyka a žádá si přísahy věrnosti. Ba věru, hleďte na to tak: Nežádám od vás mlčení já, nýbrž pravím vám, že škola jest místem, kde se může vaše mladá královská vůle všude chopit otěží: ať vám tedy jen neujde příležitost: neboť nestane-li se vůle zavčas paní v domě, bude potom již pozdě a vzbouřenci budou dělat, co jim bude libo. S jazykem je to nejhůř, nepodmaníte-li si jej hned. Natropí v říši nejvíce zla. „Zlé slovo je hned venku — druhý však odchází a nařiká.“ A kolik lidí se výsměchem na smrt urazilo, kolik tajností vyžvanilo z nedostatku vlády nad jazykem, kolik unáhleností vyklouzne z úst, že byste potom za to dali nevím co

na světě, aby to bylo zůstalo nepověděno. Tož ukázněte svůj jazyk, myslete sami na sebe a na trůn, když máte při vyučování na jazyku nějaký vtip nebo nějakou poznámku! Dále jest ještě jeden povstalecký kraj, kde zřídka vládne poslušnost, totiž smích. Myslíte, že zakazuji v hodině smích, protože jsem proti veselosti? Ne — ale smíchem v nepravý čas může se způsobiti mnoho smutného: proto je dobře, učiní-li vůle svou královskou návštěvu i smíchu a neodejde spíš, až se stane docela jeho paní. Smějte se v přestávce, ale školní hodiny užívejte k zasedání na trůn. Považujte mě za dvorního maršálka svého krále na cestách, jenž vyjmenuje nutné královny návštěvy a vyhledává v jízdním řádě příslušné hodiny. Pokud jsem venku, bavte se, jak vstoupím, dejte se do vladařských prací!

SILNÝ A SLABÝ.

1. JAK SE POZNÁ JEMNOST.

Ze starých pověstí řeckých víte zajisté všichni, že tenkrát podnikali Řekové mnoho plaveb světem a přinášeli potom domů podivné příběhy o cizích národech, na jejichž pobřeží je bouře zahнала nebo s nimiž obchodovali. Čtli jste také, čím se tehdy lišili vzdělání národové od pouhých kmenů loupežných? Tím, jak takový národ přijímal ubohé cizince a jak s nimi jednal. Pročpak to? Jen si připomeňte své vlastní zkušenosti ze školy. Je-li některý hoch k silnějšímu skromný a vlídný, jste pak již jisti, že má jemné a ušlechtilé srdce? Zajisté nikoli. Ale proč nikoli? Protože ještě nemůžete vědět, nečiní-li to jen ze strachu nebo pro zalichocení. Dobře tak. Neví se, zda vlídnost skutečně v jeho srdci kotví či zda si ji jen dává na sebe, aby získal přízeň silného. Je-li však hodný k bezbrannému a slabému, tak můžeme být jisti: to jde ze srdce, to je jeho povaha — neboť tu nepotřebuje mít strach, že se mu to nevyplatí, bude-li se chovali zpupně a hrubě. Tak je to také s národy. Jsou-li vskutku civilisováni, to je vidět z toho, jak zacházejí se slabšími a bezmocnými. Tam se prozradí. Tam se ukáže, je-li jejich způsobnost skutečným majtkem srdce či jen pouhým nátěrem, aby si silnějšího

nepohněvali. Buď jak buď, v tom mi přisvědčíte, že jsou národové, kteří spotřebují velmi mnoho mýdla a mají mnoho krásných museí a universit a přece jsou v podstatě ještě praví barbaři — právě proto, že při zkoušce vůči slabým a bezbranným neobstojí.

Ještě je mnoho jiných příležitostí, aby se vyzkoušela jemnost člověka. Chci-li na př. vědět, je-li některý hoch povahy jemné či zda je ještě hodně hrubý klacek, budu snad pozorovat, jak mluví s učitelem nebo zda se chová skromně k staťnému strýci? Ne, dám si pozor, jak mluví se služkou, když zrovna myslí, že to nikdo neslyší. Nebo na školním dvoře ho budu pozorovat, jak tam zachází s menšími, než je sám. Tam se uvidí často za několik minut tolik, že člověk ví všechno.

Nebo kdyby ke mně přišla něčí matka a řekla: „Tu je mladý člověk, ten chce nejspíš moji dceru za ženu — znáte ho trochu, jaký je to vlastně člověk, mohu mu svěřit své dítě?“ Chci-li si tu utvořit úsudek o nitru toho člověka, budu poslouchat, jak mluví se svým představeným nebo jak šušká s děvčetem, když jí podává květiny? Ne — dám pozor, jak mluví se svými podřízenými, kde to pro něho nemá následků, mluví-li drsně a hrubě, a požádám ho, by se mnou šel do hostince, abych viděl, jak zachází s těmi, kteří ho obsluhují a ani muknout nesmějí, protože jinak nedostanou zpropitné. Budu si hledět pokud možná zjednat i také obrázek o tom, jak jedná se svou starou matkou. Uvidím-li, že si na slabší troufá a mluví hrubě a neskromně, tak ať mi vypravuje sebe víc o tom, jak

šťastnou učiní svou chof — neuvěřím mu ani slova. Pomyslím si: Kdo ví, až ona jednou onemocní a nebude již tak hezká, nýbrž bude jen slabým tvorem, o něž se on bude muset starat — nevyrazí pak z jeho nitra všechna ta nevzdělanost a bezohlednost, která je teď ukrocena jen proto, že jej zaujal její půvab nebo její peníze?

Nebo vidím-li úředníka, který před svým představeným dělá nejkrásnější poklony a začíná každou větu slovy: „Smím-li si nejponíženeji dovoliti, upozorniti Vás, vysoce vážený pane řediteli, co nejzdvořileji na to . . .“, zdali pak řeknu: „To je jistě vzdělaný člověk, takové jemné způsoby — a to skromné vystupování!“ Ne, než to řeknu, budu zkoumati, zdali má ty jemné způsoby také ke svým podřízeným. Neboť jen tak jsou pravé.

Také z toho, jak různí národové jednají se svými ženami, možno s jistotou poznati, jak dalece pokročili v mravnosti. Dobré zacházení si ženy vynutiti nemohou — kde tedy je žena ctěna a dochází v jednání pozornosti, tam je to dobrovolné a lze z toho souditi na vnitřní vzdělanost národa. I na jednotlivce bude se moci vztáhnout přísloví: „Pověz mi, jak se chováš ke své ženě, a já ti povím, jaký jsi“. Hrubí národové a hrubí muži dovolují si ke svým ženám všechny nevázanosti, které by nesměly ujiti trestu v jejich styku se stejně silnými.

Dobré je pro řádné poznání lidí a národů také jejich jednání se zvířaty. Právě proto, že se mnohá

zvířata nemohou vůbec bránit, ba ani nadávat a také si nikde nemohou stěžovat, ukáže se tu nejzřetelněji, jak hluboko v člověku tkví milosrdenství nebo kolik v něm ještě vězí surovost.

2. NEBEZPEČÍ SILNÉHO.

Divíte se tomu zajisté, že s vámi chci mluvit o nebezpečích silného. Vždyť se přece jinak mluví jen o nebezpečích slabého. „Silný je nejmocnější sám“, praví Vilém Tell — nepotřebuje nikoho k ochra- ně, a potřebují-li ho jiní, ať ho jen zavolají. Jakápak to tedy mohou být nebezpečí? Přivedu vás na to přirov- nání. Slyšeli jste co o nebezpečích při letu v baloně? V čem spočívají? Vyletí-li se příliš vysoko, zřídne vzduch tak, že už nemůže dost odporovat tlaku krve — i vyřine se krev z nosu, z úst a z uší. Krevní cévy samy nejsou tedy dosti silné, aby krev zadržely, poře- bují silného protitlaku hustého ovzduší, které nás ob- klopuje! Hádejte teď, proč asi vám to vypravuji. Jaký vztah to má na silného? Je snad v podobné situaci jako letec k řídkému vzduchu? Myslím, komu je jednati se slabými a bezbrannými, že ten je stále v nebezpečí, aby všechny jeho divoké a hrubé pudy a vášně se ne- rozpoutaly a nevybuchly, protože jim schází protitlak stejně silných lidí, kteří nic nestrpí. Všude, kde jsou slabý a silný pospolu nebo kde se stýkáme i jen s jedním člověkem, na kterého si dovedeme troufat, protože je na

nás nebo na našich rodičích závislý, všude tam je mnohem větší nebezpečí pro nás než pro takového bezbranného, neboť naň čeká jen týrání a pohrdání, jeho nitro však zůstane nedotčeno — ale u silného je ohroženo srdce i duše, právě proto, že mu schází protitlak a že se může vyvalit jako bystřina všechna krutost a sobeckost, jsou-li hráze prolomeny. Proto je nejosvátější bázeň před právem slabého a největší pozornost v jednání s ním ještě mnohem potřebnější pro duševní zdraví silného než na ochranu slabého. Pravím duševní zdraví — neboť již mnohý pozbyl rozumu, protože tu nikoho nebylo, kdo by jej přinutil k odporu proti vlastním rozmarům a pudům jeho. Jistě jste již slyšeli výraz „šilení caesarovo“, zvláště o císaři Nero-novi, který byl s počátku zcela mírný panovník, ale nakonec se tak spil svou mocí, že se zvrhl v naprostou bestii. Jak je to nebezpečno pro povahu člověkovu, je-li obklopen jen bezbrannými lidmi, pozná se také z příběhů, jež se vypravují ze sibiřských žalářů. Dobrosrdeční a jemně vychovaní důstojníci, kteří jsou jmenováni veliteli těch žalářů a mají tam trestance úplně v ruce a mohou jim uložit jakýkoli trest — ti často nadobro zpustnou až ke zvířecké ukrutnosti — právě proto že jest jim jednati celý den s lidmi, k nimž si nepotřebují ukládati zdrželivost. To je to, čeho člověk nesnese. Můžete to zcela dobře poznati i v malém měřítku, porovnáte-li děti, které mají samé starší bratry a sestry, s takovými, které mají jen mladší. Nejstarší děti jsou mnohem více v nebezpečí sobeckosti, smělosti

a nevázanosti, protože mají pod sebou samé slabé a mohou dosáhnouti všech svých přání pěstí nebo hrubým osopením. Kdo je tedy moudrý, ten si prohlíží všechny lidi, s nimiž se denně stýká, zda jsou mezi nimi někteří, kteří jsou bezbranní nebo závislí a u nichž je v nebezpečí, že by si příliš troufal. Jakmile k tomu dospěje, jest již napolo zachráněn — neboť teď se může proti nebezpečí zajistiti. Jako se užívá chininu pro posilu v krajině, kde řádí horečka, tak si umíní, aby se pojistil proti nebezpečí silného, že bude s těmi slabými zacházeti obzvlášť pozorně a šetrně. Teď také jistě pochopíte, proč je tak důležitá ochrana zvířat, nejen pro zvířata, nýbrž především i pro člověka samotného. Neboť zvířata jsou proti němu přece ponejvíce tvory bezbrannými a slabými: proto je tu také nebezpečení největší, že to, co je v něm divokého a špatného, před bezmocností zvířat tak se vychrlí jako jeho krev v řídkém vzduchu — právě proto že schází protitlak. Ten protitlak nám může zjednat jedině milosrdenství. Znáte všichni přísloví:

„Nemáš zvíře ani žertem bít,
ono jako ty svou bolest cítí!“

To přísloví však nepovídá ještě dosti. Muselo by se říci: „Netýrej zvířat, neboť se tím sám ničíš ještě více než zvíře“. Ochrana zvířat je ochrana člověka: je příkázáním, které nás má zajistiti proti tyranské zvůli, jež v nás vzniká naproti bezmocnosti. Kdo je surový na zvířata, sám se slává zvířetem. To je neúprosný trest, jímž příroda trestá tryznitele zvířat a jemuž on nemůže

uniknouti, i když jeho konání nepozoruje žádné oko lidské. Slyšeli jste už někdy o australském pštrosu, který si tak zvykl běhati v hustém křoví, že pozbyl ponenáhlu docela křídel a má místo nich jen ještě dva pahýly. Tak to jest uzákoněno v přírodě, že všechny svaly a všechny ústroje, jichž již neužíváme, pomalu tím neužíváním odumírají. Ten zákon platí i pro člověka. A nejen pro jeho svaly, nýbrž i pro jeho síly duševní. Kdo chce všechno dověsti pěsti nebo drsným hlasem, tomu bude pěst a hlas cvičením denně sílet — ale duše denně slábnouti — právě proto že ji nebude stále cvičiti. Již proto radno, aby se každý silný doma i ve škole tak choval a tak prosil, jako by byl nejslabší, aby v sobě cvičil vlastnosti, které leprve dodávají síle právě ušlechtilosti: rytířskost, soucit, skromnost a dobrotu. Statný člověk, plný jemné pozornosti, to je vůbec utěšený pohled — jeho postać připomíná nádherně plné housle, které se povznášejí z temných hlubin k nejvyšší, nejjemnější melodii.

Četl jsem kdysi výrok: „Nikoho nezotročuj, sice zotročíš sebe“. Jak se to míní? Komupak otročíme, zneužíváme-li bezbranných a troufáme-li si na podřízené? Uvažte to přirovnání k balonu! Naše vlastní zlé vášně a rozmary budou stále více podléhati nevázanosti, protože si nebudeme ukládati míry, splaší se nám a učiní s naším životem, co se jim zlíbí. Upadneme v jejich otroctví. Tak se nám bezbranný pomstí.

3. KDO JE SLABÝ?

Mluví-li o slabých, jichž se má šetřiti a chrániti, mále zajisté pokaždé na mysli jen lidi, kteří jsou tělesně slabší nebo menší než vy sami. Ale může se skutečně pokaždé jen tenkrát mluvit o silném a slabém, když stojí naproti sobě malý s velkým nebo zdravý s nemocným? Prve jsem na př. mluvil o tom, že se už u dětí pozná ušlechtilost srdce z toho, jak se chovají k osobám služebným. Ale je-li pak služebník skutečně „slabý“ proti dvanáctiletému hochu? Myslím, kdyby šlo o bitku, že by jediná pořádná kuchařka třem takovým chlapcům najednou nabíla. Pročpak to však neučiní? Bojí se, že by ji propustili a že by dostala na cestu špatné vysvědčení, kde by možná stálo: „Zachází s dětmi hrubě a hašteří se s nimi“. A proto se neopováží svou sílu zkusiti. Je bezbranná — neboť nedovede-li někdo svých zbraní užití, je to tak, jako by vůbec žádných neměl. Když lev sedí v kleci, mohou jej i nejmenší kluci dráždití holemi — je bezbranný, je slabý a oni jsou silní, kteří si mohou všechno bez-trestně dovoliti. Nejsou tedy slabí jen tělesně chabí lidé a nedorostlí, nýbrž i všichni ti, kteří jsou v nějakém postavení, kde mají překážku v užívání svých sil.

Uvedme k tomu ještě několik příkladů: Prokáží-li zcela zdravému a silnému člověku velmi velikou službu nebo se snad ještě chystám v něčem mu pomoci, je mi přirozeně velmi vděčen a rád by to ukázal. Použiji-li teď té příležitosti a budu s ním zacházet hodně hrdě

a nezdvořile nebo si z něho budu tropiti všelijaké drzé žerty, musí to již snést: „Má ruce svázaný“, říká se — je proti mně slabý, neboť se nemůže bránit, jsa na mně závislý. Proto také lze obzvláště dobře poznati lidi povahově, pozoruje-li je kdo, jak se chovají k těm, jimž prokazují nějaké dobrodiní nebo nějakou službu. Použijí-li té příležitosti, abys si počínali drze a neskromně, tak je vidět: jemnost a skromnost je u nich jen oděv, jež oblékají pokaždé podle lidí, s nimiž mají jednati. Ovšem je bohužel neobyčejně málo lidí, kteří jsou v tom oboru zcela jemní. Pokušení je příliš veliké, přijde-li člověk, jež jsme obdarovali nebo jemuž jsme pomohli nebo jenž od nás ochotu očekává nebo je nám jinak zavázán díkem — pokušení je tu příliš veliké, abychom k němu byli trochu nedbalejší a pohodlnější v chování než k jinému, jenž na nás vůbec nezávisí. Vzpomínám si ještě na kamaráda ze školy, který již jako hoch měl v tom oboru naprostou jemnost. Když k němu kdo přišel, aby si od něho dal vysvětlit nějakou úlohu, byl právě tak zdvořilý a pozorný, jako kdyby byl přišel prokázat mu nějakou službu. Usnadňoval každému vstup velmi vlídným pohledem, přinesl hned židli a doprovázel potom až na silnici. Jiný by býval tolik nedbal a byl by si všecky ty pozornosti ušetřil pomyšlením, že druhý může být rád, že mu vůbec pomůže. Ten se však potom cítí pokořen, poznává, že se mu prokazuje méně úcty, protože je závislý — a toto pokoření mu ztrpčí všechno, čeho se mu pomocně dostane.

Budete-li přemýšlet, najdete ještě mnoho jiných příkladů, kde má silnější před sebou slabšího, na př. boháč a chudás. Jsou-li děti bohatých rodičů s chudšími ve škole pospolu, je také mnoho příležitostí ukázať pravé vzdělání srdce: aby totiž bohatý s chudšími spíše dvakrát tak skromně a všímavě zacházel jako se sobě rovnými, aby se nezdálo, jako by smekal jen před penězi. Není vůbec nikdy jemné a nepoukazuje to na dobrosrdečnost, když člověk druhému dává znát, že je silnější nebo nadanější nebo zámožnější než on. Staří Řekové o tom často mnohem více přemýšleli než my lidé nové doby, kteří si tolik zakládají na svém pokroku. Ovšem, staří Řekové neuměli ještě jezdit na kole a nejezdili po železnici — ale my se pro samé ježdění na kole a po železnici sotva dostaneme k tomu, abychom ještě přemýšleli, co je vsutku ušlechtilé. Když se na př. v Athenách konaly velké slavnosti cleusinské a všecek lid se valil k chrámu, nepovažovalo se za jemné, aby bohatší měšfanky jely vozem, protože by tím bývaly chudší zastíněny. Znameníť řečník byl jednou veřejně kárán, že se dal v lenošce nésti čtvrtí, kde bydleli chudí, a tím prý jako by se výsměchu dopustil bídě chudáků. Dnes se nerozpakuje žádný boháč jeti nejchudšími kraji v kočáře s gumovými koly.

Ještě jiný příběh vám povím. Slyšeli jste již jistě všichni o velkém římském vojevůdci Scipionovi, který dobyl Karthaga a spálil je. Znáám o něm drobné vypravování, které mi je cennější než všechny jeho bitevní úspěchy. Po svém návratu byl totiž pozván, aby přišel

do malé večerní společnosti, která se scházívala pravidelně v domě jistého Římana. Ten Říman pak vypravuje, že u Scipiona bylo nejkrásnější, jak se v tom kroužku choval. Ač byl slaveným hrdinou a vítězem, namáhal prý se stále co nejvíc, aby druhé přiměl k hovoru a povzbudil nesmělé svou vlastní skromností: kdyby se to bylo nevědělo, byl by nikdo ani nezpozoroval, že byl mezi hosty velký Scipio. Byl silný — ale jeho jemnost spočívala v tom, že to nikomu nedával znát, nýbrž tím víc vystupoval bez nároků. Jak málo lidí chová se tak ještě dnes! Kdo má trochu úspěchu a je mnohlo chválen — tomu stojí hned na čele napsáno, jak přijde do světnice: „Pozor, vzdejte čest, hlavní osoba přichází! Já jsem tu“.

Za svých školských let jsem bohužel často pozoroval, jak zřídka nadanější a vynikající žáci napodobovali trochu příklad Scipionův. Dávali obyčejně hodně tiživě znáti slabším, že jsou nad nimi, místo aby to raději hodně skromně zastírali.

Ještě je jiný obor, kde lze také mluvit o slabém a silném. Když totiž někdo z vaší rodiny nebo kamarád svede něco škaredého nebo zlého nebo vůbec sejde s pravé cesty a už to doma i ve škole tak dalece „projede“ — tak možno také hned z vašeho chování vidět, máte-li to, co se jmenuje taktem srdce. Kdo toho nemá, bude se nyní chováti co nejpovzneseněji a dá káraným tak hodně s vrchu znát: „Vidiš, já jsem hodný, jsem bez poskvrny a ty jsi v hanbě“. Popravený nemá ovšem příznivců — každý se oň otře a každý jej beztrestně

poníží — každý by toho rád hodně užil, že se sám ničeho nedopustil — nu, však víte, co čekám v takovém případě od toho, jenž má srdce na pravém místě. Kdo je i tu dobrým a skromným, moha jednati beze všeho hrdě a pohrdavě — ten je člověkem, k němuž možno míti důvěru. Potom je vidět, že je mu skromnost vnitřní potřebou.

Vidíte z příkladů, o nichž jsme tu spolu hovořili, že silným dokonce není vždy jen ten, kdo má silnější pěsti, nýbrž ten, kdo má před jiným nějakou výhodu. Mnohdy má takovou výhodu celý život, jako na př. veliké nadání, mnohdy také jen na krátko. Včera Maxovi hodně vynadali a zavřeli jej a Adolf si vykračoval hezky pyšně jako ctnostný hrdina — dnes nesmí Adolf pro lež sedět s ostatními u stolu a Max si připadá ohromě čistým a dobrým. Může tedy každý z vás v různých dobách být silným nebo slabým; jste-li silní, tak záleží jen na tom, abyste těm, kterým se tak nedaří, nedávali nikdy znát jejich porážku nebo jejich pokulhávání, nýbrž abyste s nimi tak jednali, jako by oni měli převahu. Bijete-li se s někým ve škole, kdo je zrovna tak silný jako vy, nelze proti tomu nic míti — třebaže ovšem bití náleží do říše zvířat a ne lidí — ale jakmile ještě druhý přikročí a napadne vašeho soupeře ze zadu, tak on je hned slabým a vy musíte hned s útokem přestat — chcete-li se totiž považovali za jemné a slušné. U psů je ovšem jinak, tam se žene vždy celá smečka za jedním. Co bylo svrchu řečeno, platí však nejen o bití, nýbrž i o hádce slovní. Když

jich několik napadne jednoho a nadávají mu nebo ho zesměšňují nebo tupí, odmítněme vždycky pomáhati při tom — neboť kdo je vskutku silný, ten se stydí na bezbranné klepati.

Vím, že mi v tom dáte za pravdu — ale záleží velmi na tom, aby si člověk takovou myšlenkou také na vše posvítil, co za celý den dělá. Často ani neví, jak každou chvilku jedná proti své lepší vůli. Jen si na př. představte, že vám spolužák něco vypravoval a náhodou najdete důkaz, že lhal nebo že si aspoň hodně zaprášil. Teď je ve vašich rukou. Je bezbranný. Můžete jej přede všemi vydati posměchu a pohrdání. Ale zde je dobře si pomyslet: vy jste v postavení silného a on je slabý. Jakmile zpozorujete, že není všechno, jak má být, přestaňte raděj s výslechem a řekněte mu potom mezi čtyřma očima své mínění. Vzpomínám si, jak se vedlo jednou mně. Jako chlapec jsem jednou řekl druhým, že jsem byl v Bavořích na Zugspitze. Divili se mi všichni pro to hrdinství. I namátl se k tomu jeden, který nahoře opravdu byl. Ten se mě ptal, kterou cestou jsem tam šel. „Tuhle, podle toho velkého potoka“, řekl jsem. „Vždyť tam vůbec není velkého potoka“, odpověděl on. A najednou viděl na mém zmateném obličejí, že jsem selhal. Tak mě měl v hrsti. Mohl mě zahanbiti. A protože jsem mu již také leccos vyvedl, očekával jsem jistě svou veřejnou popravu; místo toho stavěl se tak, jako by se byl zmýlil nebo jak bych byl minil potok v jiném údolí, a přešel pak rychle na jinou řeč. To mě tak zahanbilo a dojalo, že

jsem to ještě do dneška nezapomněl. A působilo to na mě víc, než kdyby mi byl způsobil veřejnou porážku. Kdo odmítne vykořistiti slabost druhého, ukáže tím, že je v pravdě silný a že nepotřebuje pro své postavení takových laciných triumfů. Hádají-li se na př. bratr se sestrou, je to také velmi málo jemné, chytne-li se bratr každé nepatrné slabosti, která se objeví v sestřiných odpovědích, a řekne-li ona něco skutečně hloupého nebo komického, hned to vykřičí nebo ji tím přivede do úzkých. Na příklad řekne sestra: „Taťánek včera vypravoval, že jeho praotec byl opicí a že žil na stromech“. Tu řekne bratr: „Nikoli, toho taťánek nepovídal, tys tomu špatně rozuměla“. Teď z toho je velká hádanka a oba jdou k otci. Bratr dostane za pravdu. Je teď vítězem a sestra poraženou. Je zahanbena a stydí se. Hodně neomalený bratr toho teď využije a vypravuje to s hlasitým smíchem dále před sestrou: jaká je hloupá husa atd. A ona by se zlostí raděj neviděla. Ale je příslovi: Prchajícímu nepříteli stavěj zlaté mosty. To přece znamená: když nepřítel utíká, je v postavení slabého a bezbranného a zahanbeného — je tedy povoliti mu čestný ústup a nevyužívat jeho bezbrannosti, aby byl vydán nadobro posměchu a pohrdání. Je-li pak prchajícím nepřítelem sestra, nemůže být most ani dost zlatý. Navrhněte sami, co by tak mohl bratr v takovém případě říci? Myslím, že bude nejlépe, když řekne: „Nepotřebuješ se stydět, žes tomu špatně rozuměla, mně bylo ponejprv také tak. Tak snadné je neporozuměti tomu“. Takové postavení mostu vyplaší se

také tím, že když vás sestra jednou přistihne v omylu neb i při drobné lži, vzpomene si pak možná na váš milosrdný příklad a nepostaví vás na pranýř.

Můžete mi jmenovati ještě jiné příklady, kde je člověk silnější a má raději slabost druhého přikrývatí, než užívatí své převahy? Je dokonce zvláštní výraz pro takové jednání: je to ctnost, která byla u starých rytířů velmi velebena a spočívala v tom, že s nepřítelem, jejž měli bezmocného v rukou, jednali šetrně a taktně, a byl-li na kolenou, ho pozdvihovali. Jak se to jmenuje? Je to velkomyslnost. Tím slovem je řečeno, že má vznešenou mysl, široké srdce ten, kdo odolá pokušení zacházeti se slabším nepřítelem nešetrně a bez jemnosti. Že je vskutku silný, to ukáže vlastně teprve tím, že se při tom pokušení opanuje. Kdo z vás si vzpomene ze svých dějepisných knih na příklady velkomyslnosti? Slyšeli jste vypravovat, jak na bojišti prosí těžce raněný Dán německého vojáka o doušek vody, a když ten jde k potoku a vody mu nabírá, náhle vytáhne revolver a střílí po něm? Teď by se bylo dalo očekávatí, že voják buďto raněného docela zastřelí neb aspoň řekne: Tak, teď ovšem ten doušek nedostaneš! On však byl velkomyslný — odebral sice zraněnému nepříтели zbraně, ale potom mu přece žádanou vodu přinesl. Příběhy, které o velkomyslnosti čteme, jsou většinou o kráľích a hrdinech nebo také pověsti a pohádky, v nichž se bezbranným nepřítelům projevuje dobrota a odpuštění — vy to všechno uznáváte za velmi hezké, ale myslíte si, že to náleží jen do knih, ale ve vlastním životě to

napodobiti nechcete. Nebo byste to třeba rádi napodobili, ale nevidíte příležitosti. Ale povězte mi: nepříhodi se i ve vašem životě každou chvíli, že to závisí na vás, abyste druhému hodně citelně ublížili nebo jej zesměšnili nebo něco škaredého na něho pověděli a vykřičeli? Třeba vás před tím hodně rozzlobil a teď jej máte najednou v hrsti. Vy jste v postavení silného a on je slabý — a tu možno se ukázati velkomyslným nebo malicherným. Představte si to: spolužák vás již dlouho zlobí a teď se o něm najednou dovíte od známých něčeho, co by ho před celou třídou udělalo směšným, kdybyste to vypravovali, na př. že leze za bouřky s křikem za matkou do postele nebo že utíká před malými pejsky. Budete to vypravovat? Využijete toho, že je vám teď bezmocně vydán? Mnohý si pomyslí: proč ne? Ale ptám se vás: Slyšíte-li, že Říman Fabricius svému nepříteli Pyrrhovi muže, který se mu nabídl Pyrrha otrávit, poslal jako zajatce, — pročpak Fabriciovi přisvědčujete, proč vás srdce táhne k tomu, jenž jest velkomyslný? Protože je to prosté znamení veliké síly, nechce-li člověk vítězití malichernostmi — to se ponechává slabochům, kteří mohou nabývati převahy jen ze zadu a jen využitím chvil, kdy je druhý bezmocný. Lidé opravdu silní chtějí bojovati jen s nepřítelem sobě rovným, chtějí se s ním měřiti ne v jeho nejslabší, nýbrž v nejsilnější chvíli.

Vidíte tedy zas a zase: nejlépe lidi poznáme a vyzkoušíme, všímajíce si, jak se chovají k slabým a bezbranným a k tomu, koho mají v hrsti. Chcete-li viděti,

je-li vám pes skutečně věrný, nebo necítí-li k vám ještě oddanosti, vyzkoušíte to jen tak, že ho odvážete, nebo věrnost ptáka, pustíte-li jej a díváte se, zda se zas vrátí do světnice. Tak je to i s člověkem. Chcete-li viděti, co v něm je, zkuste, jak se chová, nemá-li uzdy — tedy, je-li mu jednati se slabými. Je-li tu hrubý, poznáte: byla to jen vnější uzda, se kterou se zdál vzdělaným. Je-li jemný a rytířský, tak vidíte: jest ukázněn vnitřně, je vázán svým srdcem — a můžete mu důvěřovati. Obstál při zkoušce.

4. JAK SE SLABÝM POMÁHÁ.

Díte, co bylo ve středověku nejvzácnějším slibem u rytíře? Chrániti slabého. Proto se ještě dnes jmenuje člověk „rytířským“, je-li na př. k ženám ochotný a pozorný. Tak jako uznáváme boháče jen tehdy za pravého člověka, dává-li ze svého přebytku a je pramenem pomoci pro mnohé slabé, tak označujeme silného člověka teprve tehdy za rytířského, když užívá své větší síly k pomoci a záchraně. Nikoli počtem těch, které povalí, nýbrž těch, které postaví, měří se pravý muž. Sic by byli nosorožec a buvol vzory mužnosti a musely by se jejich obrazy věšeti ve školních světnicích mládeži k napodobování. Vidí-li člověk mnohé kluky na ulici povykovati a do všeho vrážeti,

tak by ovšem myslel, že nosí v kapse podobiznu nosorožce a že se chvílemi jeho ušlechtilým příkladem posilňují.

V tak zvaných klackovských letech se rádo myslí, že se pravá mužnost a hrdinství ukazuje bohopustým hlučením a skákáním. „Nazdar, suptící lokomotivo“, by člověk zvolal, když takový kluk přichází. Bohužel se to udrží u mnohých celý život, protože tu nikoho není, kdo by je zavčas upozornil na jejich omyl.

Kdybych uměl malovat, namaloval bych obraz ženy a muže takto: žena — krásná klidná postava, která má v náručí spící dítě a rukou mu něžně hladí čelo; muž — mohutná postava v rozmachu, která jednu ruku natahuje, aby pozdvihla toho, kdo upadl, a druhou rukou ho chrání.

Víte dále, že je dnes již celá řada pěkných obyčejů, které to mají muži takřka pořád připomínati a k tomu jej naváděti, aby svou sílu zasvěcoval pomáhání. Čím je v křesťanské církvi křest pro dítě, tím je pro dospívajícího muže obyčej pomáhati. Když chlapec sestře poprvé pomáhá do pláště nebo vezme na ulici staré paní koš, který ji příliš tížil, nebo uvolní místo v tramvaji, musí-li dáma nebo starý muž nebo také služka s košem státi — dokazuje, že se v něm probouzí mužnost. Mnozí mladíci však myslí, že se z nich stávají muži toho dne, kdy si poprvé na nějaké tmavé chodbě zakouří cigaretu a potom je jim hodně špatně — ale tak lacino se mužnosti nenabývá, a kdo na takové vnější okolnosti dává důraz a myslí, že se tím

stává dospělým, ukazuje tím nejlépe, že je ještě tak mlád, že by mu měli vlastně dát ještě loutku do rukou.

Teď mi řekněte, které obyčeje v pomáhání a v šetrnosti se vytvořily ve styku s dívkami a paními? Že se nemá sedět, aby ony musely stát, ani v tramvaji ani doma, o tom jsem se již zmínil. Dále jim nosíme jejich věci a pomáháme jim do vozu — vůbec jim hledíme všechno odebrat, co by je mohlo unavovat a co vyžaduje tělesné námahy. Na to by se mohlo utvořit tisíce pravidel, kdyby chtěl člověk myslit na všechny případy — hlavní je to, aby měl pravé smýšlení, potom už bude sám vědět v každém případě, co má dělat. Jak se mnozí kloučci jedenáctiletí nechávají ještě obsluhovat od matky neb od služky, to ovšem ukazuje, že mnozí lidé potřebují velmi dlouho, než se z nich stanou muži. Omlouvám takové hošiky tím, že si myslím: nejspíš se také naučili běhat teprv o čtyřech letech a o šesti pili ještě mléko z lahvičky. Další pravidlo je, abychom pouštěli ženy na ulici vždycky na pravo. Vlastně to nemá už dnes smyslu, neboť na pravé straně může být často právě nejnepohodlnější a nejblátivější cesta. Proto také mají v Americe pravidlo, že muž ponechává ženě na chodníku vždy stranu vnitřní, aby nemusela skákat do bláta, úží-li se cesta. I tomuto obyčeji možno dát obrazný smysl: aby muž také na cestě životem ochotně na sebe bral všechny svízele a těžkosti.

Myslí pak mnozí lidé, že jsou již dokonalými rytíři, když plní k ženám jistě zdvořilosti. To je zcela nesprávné. Tyto zdvořilosti podobají se majákům, které ukazují lodím vjezd do přístavu: tak nechť jsou i tyto obyčeje k tomu, aby nám ukazovaly směr, kterým vjedeme do přístavu pozornosti a rytířskosti. Musíme dále přemýšleti, jak zařídit všecko své každodenní mluvení a konání, nechceme-li plnit slib rytířskosti opravdu jen zevně.

Kdo chce tedy vskutku být k ženám ochotným a rytířským, nesmí se spokojit jen těmi několika obyčejí, nýbrž musí samostatně dále přemýšleti, co všecko je asi ještě obsaženo ve slově ochota. Především musí uvažovali o tom, v čem ženy nejvíce potřebují šetření. Všimněte si na př. svých matek. Nač si stěžují skoro všechny matky, to jsou nervy. Jsou příliš vysíleny nočním bděním, dětským křikem a starostmi. Mnohem důležitější než držet deštník nad paní nebo se jí starat o místo, kam by si sedla, je to, že jí přispějeme k uklidnění nervů a tak s ní budeme jednat, aby neznervosněla ještě více. V této příčině však je většina dětí docela bez ohledu. Vrzají a bouchají dveřmi, že by sám slon mohl přijít o nervy. A když jsou šťastně doma, bzučí jako komáři a obtěžují matku věčnými prosbami. Nebo se s ní prou a měly by rády poslední slovo, i kdyby měla matka stálým mluvením vyčerpat poslední sílu svých nervů. Co na tom, že máte opravdu také někdy pravdu a matka se mýlí. Tisíce šlechetných mužů a žen ve světě dokonce bez viny umíralo s veselou a

pevnou tváří — a vy nemůžete ani klidně snést, máte-li spolknouti nespravedlivé pokárání nebo nedorozumění! Ale pak mi aspoň to udělejte k vůli a nedivte se také hrdinům a hrdinkám, kteří tak klidně umírali, nýbrž podivujte se raději nějakému štěkajícímu psu na silnici, který musí po všem ještě jednou zaštěknout.

Myslím vůbec, že pomoc je nejbohatší výraz na světě — když to tak docela domyslíme. Někomu pomoci a jej podepříti neznamená totiž jen darovati mu peníze nebo mu podati rámě nebo mu dáti dobrou radu. Jsou na př. lidé, kteří chtějí jinému pomoci a činí to tak málo jemně, že jej hluboce ponižují a pokořují a berou mu tím přirozeně sílu, aby se zase postavil. Skutečně pomáhá jen ten, kdo posiluje u druhého sebedůvěru a pomáhá mu, aby si sám pomohl. Proto nelze být k chudším dost opatrným v tom, jak člověk dává — aby jejich citlivosti šetřil a pomohl jim překousnout nepříjemnost v přijímání. To je pomoc.

Ošetřování nemocných je také obor, v němž možno viděti, jak nevyčerpatelně bohaté je slovo pomoc. Ošetřovati je mnohem, mnohem více než obvazovati rány a podávati lék. Povězte jen sami: Co všechno lze konati, aby se nemocnému vsutku pomohlo?

Za první: tím, jak se s nimi mluví, působiti na ně hodně konejšivě a neunavovati jich hlasitým štěbetáním. Za druhé: tím, co se mluví, co nejvíc je odvraceti od jejich nemoci a podávati jejich obrazivosti příjemné obrazy. Za třetí: říkati jim a naznačovati, jak jsou nezbytní a jak velice se všechno těší na jejich uzdravení.

Za čtvrté: přinášet jim květiny a jiné drobné pozornosti. Za páté: nikdy neukazovali únavy nebo dokonce netrpělivosti, nýbrž hodně naznačovat, jakou radostí je pro nás ošetřování a tichý pobyt u nemocného. Konečně s nimi promlouvali i o úmyslech na dobu, až zas budou zdraví, protože je to nejjistěji odvrací od myšlenek na nemoc a dává jim jistotu, že se zas uzdraví. Za šesté: upozorňovali je na dobré stránky jejich nemoci; jak je klid a ticho v pokoji u nemocného závidění hodný a jak je nebezpečno pro duši člověka, nedostane-li se jí nikdy takových tichých dní.

Ještě poslední příklad: Na cestách a procházkách jistě se vám již přihodilo, že se někdo příliš unavil nebo byl vůbec špatným chodcem a pořád se opožďoval. Je-li pak tu správná pomoc, když se naň neusíále volá: „Lenochu, slimáku, kde pak vězíš — nu tebe zas tak brzo nevezmeme ssebou! Nikoli, třeba jej povzbudit — neboť to znamená nesmírně mnoho při únavě, jaká je nálada v duši. Na cestách v horách ať jde pokaždé slabý napřed, protože to velmi skličuje být poslední. Je-li slabý vpředu, může také udávat rychlost pochodu. A potom se musí hledět veselou zábavou co možná odvracet od únavy. To je povinností silných — dávají ze svého přebytku. A jak je vděčen takový slabý, pomůže-li mu jemný silný tajně, aniž to druzí zpozorují — ba aniž to napřed sám pozná!

5. BOJ S UČITELEM.

ed jsme již tolik mluvili o silných a slabých, že bych rád viděl, zda jste také skutečně všemu porozuměli. Povíme si případ ze školy a rád bych o tom slyšel váš názor a rád bych při tom zvěděl, přisvědčíte-li mi v tom, co jsem řekl o povinnostech a nebezpečích silného.

Vím, jak se žáci těšívají, uvede-li se do třídy zas jednou mladý kandidát na pokus učebný. To je pohnutí jako ve smečce vlků, blíží-li se kořist. A jak je učitel s třídou sám, bouře vypukne. Papírové kuličky litají, bzučí se a šustí, třaskavé hrášky vybuchují a vyučování je rušeno vším možným způsobem. Jak se má učitel pustiti do boje? Snad bude chodit po třídě a tak pořádně rozdávatí pohlavky a hlasem hřmíti, až hluk nadobro zmlkne a on si zjedná respekt. Nebo bude mít ve svém chování a ve všem svém vystupování něco tak pevného a imponujícího, že bude už napřed všecko ticho — to však není snadné: obyčejně jsou takoví kandidáti ještě nezkušení a nesmělí, ba, mnozí z nejjemnějších, nejnadanějších a nejmilejších mezi nimi nedovedou ani tlouci a bouřiti a tak se stává, že právě oni stojí v tom hluku zcela bezradní. Zvláště také proto, že to neradi ohlašují řediteli, an by pak hned poznal, že nemají schopnosti udržeti hochy na uzdě. Tak tedy takový hledí přes ten hluk vyučovati, jak jen dovede, ale přijde domů těžce unaven a smuten, protože neví, co z toho vzejde. Srdečně se těšil na

své povolání — ale snad ho bude muset zanechat, jako musí někdo zanechat kočovství, nedovede-li koní ovládnouti. Teď si však představte, co u takového učitele znamená, změnit povolání. Pět let studoval a s tím, co studoval, nemůže se stát stavitelem nebo pastorem.*) Představte si, že by váš starší bratr přišel takto domů. Jak byste ho hleděli povzbudit, jak byste zařínali pěsti na žáky! A přece jste to snad zrovna tak dělali — a nemyslili jste na to, že se takovou nezbedností nevrhá obyčejně jen jeden jediný člověk do zármutku a zoufalství, nýbrž i všichni, kteří jej milují a jsou na něm závislí. Představte si, že jeho matka toužebně na to čekala, až dojde samostatnosti, aby pak mohla něco učiniti pro mladší děti — a on teď přijde domů a řekne: „Už nemohu, mě to zničí — mně hoří hlava a každá radost je ta tam?“ Snad zůstane při svém povolání jí k vůli, ale má po radosti ze života.

Teď mi rekněte — když učitel a žáci tak se k sobě mají — kdo je potom silný? Přece snad nemyslíte: učitel — jen proto, že je větší než chlapci a že má silnější svaly? Učitel je v takovém případě v postavení slabého a proč? Je bezmocný a bezbranný a zároveň trpící. Není pro třídu nešetrných kluků uměním zne- možniť jedinému muži vyučování, nechce-li bíti a také nevolati ředitele. Proto je možno i zde poznati lidi vskutku jemné z toho, že se takového divadla neúčastní

*) V Německu.

a již napřed jsou proti němu. Nejpustější kousky mladické lze odpustiti — ale co směřuje proti bezbrannému a nechráněnému, buďsi to sebe nepatrnější, to už není veselé, nýbrž jen sprosté. Myslíte, že je možno být rytířským jen k dámám? Ne, také k učitelům — tehdy totiž, jsou-li v nevýhodě a v těžkém postavení. Kdo takovou příležitost k vybouření vykořistí a před učitelovou bezradností opustí míru, dostává se do nebezpečného ovzduší, o němž jsem vám již vypravoval, do ovzduší hrubé přesily, kde řadí zlé horečky a způsobují člověku často škodu na celý život. Kdo někdy přemohl a výsměchem zasypal bezbranného — těžko se z toho vzpamatuje a jen tenkrát se důkladně vyléčí, když ho chytne pořádná zimnice ubohosti a k tomu na něm vystoupí pot při pouhé myšlence na všechny ty ošklivé a smutné obrazy takového boje proti slabému: nejlépe však je, navštíví-li učitele a vyzná se mu, jak ho to bolí, že na takové nepleše byl účasten.

LÁSKA K LIDEM.

1. STYK S PRCHLIVÝMI A ROZČI- LENÝMI.

Žít na světě snad není těžšího než zůstat klidným a chladným, máme-li jednat s lidmi rozčilenými a prchlivými. Byť měl člověk sebe lepší předsevzetí — na všechno se zapomene, jakmile zas upadne prchlivý do svého rozčilení a začne metati své jiskry. Jeho rozhorlení a jeho hrubost nakazí rychleji než osypky a spála a nakažený pak často zuří hůře než ten, který začal. Potom je toho člověku často hořce líto, že se zas tak spustil, a přece neví, jak by se byl toho mohl uvarovati. Co tu činí? Řeknu vám dnes prostředek, který sice také není neomylný, ale přece velmi dobře poslouží: třeba si představit, že je člověk lékařem a že má ošetřovati nemocného. Prchlivec totiž není opravdu zcela zdrav, aspoň trpí nějakou slabostí nervů a ve chvíli záchvatu zuřivosti nutno s ním vůbec zacházeti jako s duševně chorým a míti s ním jen soustrast, ale neodpovídati mu jako zdravému a jeho bolavé nervy ještě stále více drásati.

Jak se však jedná s duševně chorými? Snažíme se je nenápadně odvrátiti od jejich utkvělých myšlenek

na něco jiného. Neodporujeme jim, nýbrž přisvědčujeme velmi vřdně jejich mínění, jednáme tak, jako bychom s nimi docela souhlasili, a pokoušíme se je takto uklidnit, aniž toho sami pozorují. Můj přítel byl jednou návštěvou v blázinci a stál tam s choromyslným na balkoně druhého poschodí. Tu mu ten řekl: „Skočte teď dolů, já jsem Pán Bůh a postarám se o to, abyste se dostal dolů bez pohromy“. Kdyby on byl nyní „Pánu Bohu“ odporoval, byl by se možná dostavil výbuch zuřivosti a „Pán Bůh“ by jej byl shodil. Proto mu řekl můj přítel: „Milý Bože, věřím ti zajisté, že se dostanu dolů zcela bez pohromy, ale víš, tady u tebe v nebi je tak krásně, že bych u tebe raději ještě trochu zůstal“. I usmál se „Pán Bůh“ polichocení a uspokojil se tím. A vidíte, tak se také může nejlépe zacházeti s prchlivými a rozčilenými. Nesmí se jim do očí ostře odporovati, nýbrž uklidňovati je tím, že přistoupíme na jejich mínění a nápady a že je hledíme nepozorovaně odvrátiti od nerozumností nebo vyčkáme vůbec jiné, klidnější chvíle, abychom na ně působili. Potká-li se člověk na cestě s ujíždějícím kočárem, nevrhne se přece splašeným koním zrovna do cesty, ani jim na jednu nestrhne otěži, nýbrž napřed s nimi kousek poběží. Sice by nás jen srazily a nemohli bychom jich zastaviti. Právě tak je to i s lidmi, kteří ztratili otěže rozvahy, takže se jim strach a hněv splaší — i tu je třeba kousek běžeti s nimi, sice splašení jen ještě více zdivočejí a nás srazí. Rozčileným a podrážděným by

se mělo projevovali především mnoho lásky i laskavosti, zvláště když jsou „bez sebe“, neboť vztekání pochází vlastně odtud, že takoví citliví lidé při každé příležitosti se domnívají, že je někdo napadá, uráží nebo poškozují, a že se pak hned horečně stavějí na obranu, tak jako zajisté i slabé tělo mnohých lidí na sebe menší poruchu odpovídá už horečkou a tlčením srdce.

Doporučuji-li takovou shovívavost a mírnost, nepravím tím nikterak, že máme od rozčilených a nevázaných lidí prostě všecko strpěli. Tím bychom jim samým prokázali nejšpatnější službu. Pravím jen: Všecko má svůj čas. Hana a výtky ve chvíli rozčilení naleje jen oleje do ohně; popuzený si potom sice uvědomí, že se chová nedůstojně — ale právě to jej tím více rozzuřuje na toho, kdo jej ponukl. Chováme-li se však hodně laskavě a klidně — což je zajisté mnohdy neobyčejně těžké — tak to druhého později hluboce zahanbí a pohne k vděčnosti a najdeme potom příznivou půdu pro vážné slovo zármulku a podivu, že se něco takového stalo. Musíme však i zde „stavěti prchajícímu nepříteli zlaté mosty“ a nesmíme příliš zacházeti v ponižování — raději vyslovme přesvědčení, že snad byl druhý tu hodinu trochu churav: však že jindy již dokázal, jak se pevně ovládne, a také ví, že s ním dobře smýšlíme a nechceme ho urazit.

Domácími lékaři nejsou jen doktoři, kteří v nemoci přicházejí — ne, vlastními lékaři domácími jsou ti lidé,

kterí ve svém domě nejsou buřiči a řváči, nýbrž mírnými a moudrými hlasateli míru, kteří dovedou rozumně zacházeti s ostrými kartáči a řádně pomáhati při náhlých záchvatech a umějí promluvit chladivá slova, dosáhne-li horečka duší již 39 stupňů.

Sláva takovým domácím lékařům a lékařkám!

2. TYKADLA.

nad jste si už někdy všimli tykadel u hlemýžďů a u motýlů? Tato zvířátka nečekají, až se jejich tělo srazí s nějakým jiným předmětem, nýbrž vysílají jemná tykadla a tato tykadla jsou mnohem, mnohem citlivější a jemnější než ostatní tělo a mohou proto hned ohlašovati, jaký je to předmět, který se tu blíží.

Mnohdy si pomyslím, že by to bylo dobré i lidem, kdyby mohli vystrkovati taková tykadla — nejen aby chránili sebe, nýbrž aby také s větší trochou útlocitu vymakali, jak je lidem, s nimiž se stýkají — aby s nimi také správně zacházeli a neuráželi a neobtěžovali jich za každým krokem.

Onehdy jsem viděl v tramvaji paní. Ta jistě zrovna zakusila něco velmi smutného, neboť měla oči úplně uplakané a nemohla zadržet slz ani před lidmi. Naproti ní seděli dva hoši, ti se strkali a vyvalovali na ni oba tak až příliš zvědavě a dotěrně oči. Neměli tykadel:

že to upřené hledění je ženě nutně velmi obtížné a že by bývala zajisté ze srdce vděčna, kdyby se ti, co naproti ní seděli, dívali jinam nebo dělali, jako by ji ani neviděli — to oběma ani na mysl nepřišlo. A myslím, kdyby byl vstoupil hrbatý nebo volatý nebo dáma s knírem, že by byli zrovna tak hlavy sestrkovali a čuměli. Že člověka, který má na sobě něco rušivého nebo nápadného, tím více skličujeme a jeho ostých zvětšujeme, čím častěji vidí, že zas někdo někoho na to upozorňuje nebo ukazuje pohledem, jak mu to připadá zvláštním — toho si nerozváží ani na okamžik. Nevědí nic o tom, jak druhému v tom postavení je. Kdyby věděli, jaký dar dávají tomu nápadnému člověku, když na ty komičnosti nebo choroby nebo zvláštnosti nehledí, jako by to jejich pozornosti ani nevzbuzovalo — nic raději by nedělali než to. Ale „tykadla“ scházejí.

Snad by si však mohl člověk místo tělesných tykadel opatřit pár duševních? Kdyby se na př. cvičil, vmýšleti se vždy do jiných a ze všelijakých vnějších známek usuzovali na to, co se děje v nitru — zrovna jako se učí mladý Indián poznávatí stopu po šlépěji travného stébla sebe nepatrněji nalomeného. Znam lidí, kteří mají taková duševní tykadla a s podivuhodnou jemností vycítí hned náladu a potřeby bližního a podle toho s ním jednají. Leč je to těžké umění. Vzpomínáte si snad na krále Alkina u Homera, který káže pěvci umlknouti, když zpozoruje, že Odyssea obsah písní k slzám dojíhá? To bylo tenkrát skoro

před třemi tisíci lety a mně se zdá, že naše duševní tykadla od té doby příliš nevyrostla — možná, že trochu i zakrněla, protože tomu většinou málo času věnujeme, abychom pamatovali na své bližní. Staří Egypťané byli dokonce již tak daleko, že byl vydán příkaz: „Nesměj se u plačících a neplač u rozesmálých“. Ještě dnes — po několika tisících letech — čte se ten výrok ve hrobkách pyramid. Jak je tomu u nás v této příčině? Jak často se vám to již možná přihodilo, že jste rozladili veselou společnost rozmrzelostí a uplakaností nebo že jste zarmoucené lidi v jejich náladě urazili příliš hlučnou veselostí!

Mnoho, mnoho příležitostí je ve všedním životě, kde by se shodilo pár volných tykadel. Když na př. některé z dělí u vás je plísněno, je to pak jemné a přátelské zůstatí ve světnici, abyste zrovna vyslechli, jak je druhý ponižován? Dáte mu tím více sladkosti než cent cukroví, vytratíte-li se zcela potichu. Kdo však nevyšle myšlenek, aby jako tykadlo vycítil, jak je to asi druhému nepříjemno, vyslechne-li jeho bratr všecko, ten ovšem má hroší kůži a ve světnici zůstane.

Stejně opatrně musíme vystřikovali tykadla, vypravujeme-li o vlastním štěstí a svých skvostných cestách — nemáme-li před sebou posluchače, který je sám nešťasten a je seznámen se všemi způsoby strádání a potom cílí svůj osud ještě jednou tak těžce. „Jak je to přece jen pěkné mít sestru“ — kdo to řekne před kamarádem, který před několika týdny ztratil sestřičku, ten

by tím dokázal, že nemá za mák citu a hmatu pro to, co druhé raní nebo zarmucuje.

Když se dospělí hádají, mělo by dítě vždycky odejít, neboť si bude vždycky moci myslet, že toho bude později dospělým hořce líto, když někdo v takové chvíli byl posluchačem.

Málokteré dítě je k vlastním rodičům jemné a pozorné. Děti mají jistě dobrou vůli — ale kdo necítí, čeho rodiče potřebují, nemůže pro ně také žít. Tykadla by si měly děti navyknouti, aby zavčas poznaly, když má otec zapotřebí klidu nebo je matka od mnoha domácích práce podrážděna — a aby potom ušetřily rodičů na chvíli hluku a dotazování. Ani při ošetřování, kde je nemocný časlo příliš unaven, aby se dal do řeči, nelze nic pomoci, nenaučil-li se člověk z celého výrazu jeho obličeje vycífovat, čeho potřebuje.

Hrubé je také, smát se zašivaným kalhotám nebo příliš velikým botám nebo komickým oblekům spolužáků, protože přece děti nemajetných rodičů mohou mít zřídka nové věci a těžko si co mohou spravit z obnošených kusů, jak to jenom lze. Kdo se tu směje, má zrovna tak málo něžného citu jako někdo, jenž se vysmívá chudému, že nemá peněz.

Dostati pár tykadel, to je pro celý život jistě mnohem důležitější než pár bruslí nebo velociped. A nejlepší při tom je, že ona nic nestojí a nikdy nám je nemůže nikdo ukrást.

3. MATEŘSKÁ PEČLIVOST.

Chlapci od děvčat v jistém věku se začínají oddělovati a hráti si sami své hry. V Schillerově Zvonu se praví:

Hoch pyšně od dívky se dělí,
jak bouř se žene v život ven —

a jestliže většina chlapců ve vašem věku může ještě pěkně sedět doma a nemusí do života, utíkají přece divoce od panenek a hrají si místo toho na rozbíjení hrnců nebo vytloukají v sousedství okna nebo jsou lupiči a Indiány. V té době pozbývají mnohdy také uctivosti k matce a počínají si tak, jako by se od ní už vůbec ničemu nemohli naučit, nýbrž jako by od nynějška vzorem jejich života byli „Poslední Mohykáni“ nebo „Wonnadonga, postrach apačů“ nebo vůbec někdo z prerie, kdo skalpuje lidi.

I dal bych vám přece něco na uváženou. Vzpomínáte si ještě, že jsme v jedné z posledních hodin mluvili o tom, co bylo ve středověku u rytíře nejvyšším slibem? Pomáhali slabým a utlačovaným. Jako se pravé bohatství projevuje v tom, že člověk může dávat a rozdávat, protože má prostě mnohem víc, než kolik potřebuje pro sebe — tak se také ukazuje pravá síla v tom, že se z ní může dávat druhým. Pomoc a pozornost je vždycky důkazem síly, sobeckost a hrubost znamením slabosti. Proto také je člověk v letech vzrůstu, v tak zvaných klackovských, tak často drsný a sobecký, že v této době vzrůst vyžaduje všech jeho sil, takže má

zřídka přebytky pro bližní: jen velmi silní lidé jsou již v klackovských letech rytířští a plní péče o jiné. Proto je také pochopitelné, že právě statný mladý člověk bude matku ctít, nejen proto, že je to jeho matka, nýbrž i proto, že nám mateřská láska nejdokonaleji ztělesňuje hrdinskou sílu nezištné pomoci a že nás její obraz vždycky upomíná, že všechna lidská moc dosáhne svého rozkvětu a posvěcení teprve tehdy, až se rozvíje v lásku sloužící a pečující. V povolání mužově se nebude na př. pravá síla také v tom jevit, aby kolem sebe hodně strkal lokty a dosahoval výhody na účet jiných a staral se a myslel jen na sebe, nýbrž v tom, aby měl jednání i snahy rytířské, t. j. horlivou péči o všechny, kteří jsou na jeho práci závislí — ať je to už nejvyšší úředník v říši nebo výhybkář nebo továrník. Proto je nezbytné, aby se všem, pojímají-li své povolání s pravou vážností, pro ně a pro jejich dílo dostávalo požehnání od obrazu nejvyšší lásky mateřské!

Říká se leckdy o malém děvčátku: „Ó, ta má v sobě již tak něco mateřsky pečlivého“. Kdyby se to řeklo o chlapci, považoval by to za urážku. Ale to je právě nesprávné. Co pak je rytířskost jiného než pečlivost mateřská, něžná starostlivost o svěřený život? Muž i chlapec je tím vážnější a důvěry hodnější, čím více se jejich ohromná síla ušlechťuje a krotí mateřskou pečlivostí. Je to, jako by se chlapcům teprv tenkrát dostalo pasování na rytíře, až to úplně srdcem pochopili. U Malajců se chlapec považuje za muže teprv tehdy, až nepříteli hlavu utne — u nás by se měl chlapec považovati

za muže teprv tehdy, až vykoná nějaký těžký čin v péči a pomoci. Jak mateřská pečlivost z mladého člověka dělá muže, to lze vidět v takových rodinách, kde otec záhy zemřel a kde pak nejstarší syn musí se stát pomocníkem malčíným a ochráncem bratří nebo sester. Z těch se stanou později obyčejně nejpevnější a nejrozsáhlejší muži: neboť největším nepřítelem mužnosti je soucit, jež má kdo se sebou — to si však odvyknou po většině jen ti, kteří musejí záhy za jiné mysliti a cíliti. Kterí mají velkou hubu a ostré způsoby, z těch se obyčejně nestanou opravdoví muži, neboť jsouce nad míru zaměstnáni sami sebou, projeví se pak při rozhodné zkoušce obyčejně hrozně měkkými k sobě a ukáží se zbabělci a slabochy. A protože vydali všecko svou páru na hluchání a bouchání, nezbývá jim samo sebou nic, jde-li o přistoupení k činu.

Můžete si představit mateřsky pečlivého vrátného v hotelu? Já ano: jak nakládá kufry, jak pomáhá lidem do omnibusu a zase z něho a jak zachází s podomky — to všecko ukazuje, učinil-li si matku strážným andělem či zda jest jen hřmotným nádeníkem. Také majetník hotelu, který v sobě má kapku mateřské pečlivosti, bude docela jiným člověkem než takový, který obchází po chodbách jako lev řvoucí a rozkřikuje se na služebnictvo. Mateřská pečlivost k hostům by znamenala: nedávati jim porušených jídel, neobmýšleti je vlhkými, chladnými peřinami, starati se o pravý klid v domě, udržovati všecko v opravdové čistotě; mateřská pečlivost ke služebnictvu by značila: nejen vypláceti

slušnou mzdu, nýbrž starali se i o dostatečný odpočinek noční a výživnou stravu a také o volné odpoledne . Ale nejen v povolání, nýbrž i v celém všedním způsobu žití a styku s lidmi možno projevovati takovou pečlivost mateřskou — tak něžnou a mocnou starostlivostí, která promýšlí vše již napřed až do nejmenších podrobností, uhodne přání, než se vysloví, a je v každém slově plna ochoty a šetrnosti. „Můj otec řekl, že řezníci jsou většinou hrubci“, tak vykládá Max hlasitě po lřídě, ač ví, že otec kamarádův je řezník. Je to mateřsky pečlivé — je to opatrné a soucitné? Potom jsou také chlapci i děvčata, která se smějí náboženskému vyznání jiných neb o něm mluví nepřátelsky: také to je hrubé, je to políček ve tvář — a mateřská pečlivost míní, že se má políčkům zabraňovati a hladiti něžně rukou místa bolavá a citlivá.

Jednou jsem slyšel, jak několik dívek v besídce hodně zlomyslně a nelaskavě klepalo o nepřítomných spolužačkách — jednu za druhou probíraly. Potom jsem spatřil ke svému zděšení, že dovolily poslouchati menší osmileté sestřičce. Bylo to mateřsky pečlivé? Není taková nerozvážlivost ještě mnohem nebezpečnější než když se vydává útlé dítě studenému větru?

Pravím vám, mateřské pečlivosti se nikdo nenaučí hraním s panenkami a jejich ošetřováním, nýbrž jen tím, že se každý sám vychovává k úzkostlivé bdělosti pro všecko, co by mohlo druhého lísni neb urážeti, a že vyhledává kdejaký způsob pomáhati ve věcech velkých i nepatrných. A věřte mi, nic není milostnějšího

a krásnějšího nad lidský pohled, který je osvícen pravým účasťenstvím a obezřelou láskou, a nic není smutnějšího nad stísněný a úzkostlivý pohled člověka, který pořád jen jezdí kolem svého vlastního nepatrného já!

Zdá se, že dar obětavé lásky je mnohým zrovna vzorem. Ale víte, že se lze lásce i naučiti? Že je možno oči vychováti k pravé pozornosti, celou svou bytost navyknouti mateřské pečlivosti a že se lze odhodlanými sloužením zbaviti úzkosti o své nepatrné já?

Cvičte se zavírat potichu dveře, ukládati bez hluku talíře a hrnky, bráti všechno do rukou skoro s uclivou jemností a přece pevně, ať se vaše oči při stole stále dívají ne po největších soustech, nýbrž po tom, čeho právě potřebuje otec nebo matka nebo hosté, uhýbejte služce, klade-li na stůl těžké a horké mísy, hleďte, abyste jen o tom zaváděli řeč, co poslouží vašemu unavenému otci, aby pookřál a se zotavil, místo abyste ho zlobili anebo rozčilovali — a uvidíte, jak poneáhlu z vaší mladické síly jako květina vypučí mateřská pečlivost a ryliřskost.

4. MILOSRDNÁ SESTRA.

Ledávno jsem se setkal s boháčem, který procestoval celý svět a mnoho viděl a zkusil, o čem se našinci ani nezdá. Když jsem se ho ptal: „Kdy jste se vlastně v životě cítil nejšťastnějším?“ —

tu pravil: „Když jsem měl v Mnichově tyfus a ležel v nemocnici“. „A to byl váš nejkrásnější čas?“ tázal jsem se udiven. „Ano, ošetřovala mě milosrdná sestra a na její andělskou dobrotu a trpělivost nezapomenu nikdy v životě. Byl jsem jí cizím a ona měla mimo mě ještě jiné nemocné a dnem i nocí těžkou službu — ale celých těch osm neděl vídal jsem na jejím obličeji pořád jen stejnou zářící dobrotu — nikdy ani nejmenší známku omrzelosti nebo podrážděnosti. Ba, tenkrát jsem byl v nebi.“

Tak v nemocnici byl jeho nejšťastnější čas! Teď si jen představte, jak tomu bohatému muži závidí všichni chudší. Ten žije jistě v nebi, tak si všichni myslí. Může spotřebovat denně několik tisíc. Může několikrát za den obědovat, může si všechno koupit, co chce, a cestovat, kam chce. Jezdí celý život první třídou. A tomu muži se stýská po mnichovské nemocnici, kde měl tyfus a kde jej ošetřovala milosrdná sestra! Pročpak se mu stýská? Protože nebe záleží v lásce a ne v měšci peněz. Nejkrásnější a nejdojemnější pohled na celém světě je milosrdná láska, která si nic pro sebe nežádá, která chce jen sloužit a uzdravovat. Všecko, co si lze za peníze koupit, není nic proti dobrotivému pohledu, který se k nám sklání a šeptá nám útěchu. A čím víc má kdo peněz, tím méně se mu obvykle dostává opravdové lásky. Neboť jako magnetová hora v pohádce přitahuje všechno železo na přejíždějících lodích, tak vábí peníze všechno chamtivé a hrubé v lidech.

Proto září milosrdná sestra tichou, stále stejnou ochotou jako hvězda v tomto temném pozemském údolí hašteření a netrpělivosti a rozněcuje hlubokou touhu po všem, co je dobré a svaté.

A věříte, že je jen tomu boháči teskno po milosrdné sestře? Ne. — ještě mnohým, mnohým jiným, kteří takové nikdy nepoznali, a také mnohým, kteří jsou sami hrubí a bez milosrdenství a na jejichž obličejích není tesknoty viděti. Neboť v hloubi srdce ví každý, že jen trpělivá láska blaží a že není nebe mimo ni — ale nedovedou najíti cesty. Hledají příklad, vzor dobroty, strážného anděla na svoji hrubost a nenacházejí ho. Neboť je bohužel teprve velmi málo milosrdných sester. A ty jsou jen pro nemocné. Zdraví nemají bohužel žádných. A přece jich potřebují zdraví snad zrovna tak. Mají častou ve své duši vady a rány, jež vyžadují ještě mnohem více trpělivosti a obětavosti než nemoci tělesné. Je-li někdo pyšný, není to ovšem tak vidět jako opuchlou nohu — ale je proto méně churav? Má oteklou duši a tu nutno ještě mnohem vážněji a laskavěji léčiti než oteklou tvář neb oteklou nohu. Noha se také neléčí tím, že se na ni stoupá, a duše teprve ne. Nebo když člověk jinak zdravý je prchlivý nebo přecitlivělý nebo nedůvěřivý — není-liž také chorý a netrpí zánětem některé části své bytosti a nepotřebuje zvláštního ošetřování a nemůže tou vnitřní nemocí zhynouti, chová-li se k ní bezstarostně a bez milosrdenství? Kdopak je vůbec docela zdravý? Ti, kteří leží v nemocnici, mají často mnohem zdravější duši a

nervy než ti, kteří chodí po slunci — každý je někde chorý a bolavý a jinde slabý a silný.

Proto bych vám srdečně doporučoval: staňte se milosrdnými sestrami. Nemíním tím, že máte jít do nemocnice. Nikoli — máte si jen vzpomenouti na onu sestru v mnichovské nemocnici a tázati se, zda byste se jí chtěly podobati a zda je něco krásnějšího na světě než takové světlo vyzařovati. Jak jinak by to možná na světě vypadalo, kdyby takové sestry nebyly jen v lazaretech, nýbrž i u zdravých a silných, hněvivých a pyšných, hrabivých a úzkoprsých, vzdorovitých a zatvrzelých? Kdyby ti všichni na příkladě zkusili, co je láska a obětování, a pocítili po ní touhu?

Jen si nemyslete, že se můžete státi milosrdnými sestrami tak beze vsí přípravy. Čemu se musí ošetřovatelka učit? Musí se učit, jak se něžně a šetrně zachází s nemocným, jak se konejší a povzbuzuje, jak se mu usílá a jak se obvazuje. A musí všechno svoje vlastní pohodlí utopiti v moři trpělivosti. Milosrdnou sestrou se stát pro zdravé je však skoro ještě těžší, prolože nevzbuzují tak našeho soucitu a protože nás více popuzují než nemocní bez vlády. Ale lze se tomu naučiti cvikem — a kdo tak opravdu ze srdce touží státi se sluncem pro bližní, tomu také konečně, konečně zazáří na čele paprsek. Začínajte jen tím, uslyšíte-li špatně mluvit o jiných lidech nebo nepěkně pomlouvat své známé a přijdete tak do pokušení zanoliti stejnou. Buďte potom milosrdnými sestrami: povězte o obviněném, že není tak zlý, jak se zdá, že má také dobré

stránky, z nichž se možno učit, a co říká, že snad není ani tak zle míněno, jak to zní — zkrátka: mluvte, aby to vyšlo na dobré, a uchláchoďte rozčilené. A jednáte-li s lidmi nedůtklivými a hašteřivými, sepněte po každé polichu ruce pod stolem a slibte si, že zůstanete věrni lásce a že ji budete trpělivě pěstovat a zůstanete dobré mysli — aby i o vás mohl jednou někdo říci: „Ba, tenkrát jsem byl v nebi“.

5. ORODOVNICE.

noho již dnes slýcháte o tom, že ženy pone- náhlu zabírají pro sebe i mužská povolání a že stále přibývá lékařek, advokátek, učených žen a j.

Povím vám dnes o nejkrásnějším ze všech ženských povolání — o takovém, jež lze mimo to provozovati ještě vedle všech povolání jiných.

Už jste jistě slyšely o tom, že se v katolické církvi uctívá Panna Marie jako orodovnice za všechny kající hříšníky. „Svatá Maria, matko boží, pros za nás“, tak se modlí věřící a doufá, že Maria, která byla ze smrtelného žilí a utrpení povznesena k nejvyšší úctě, bude se teď před trůnem božím v milostivém slitování přimlouvat za smrtelníka.

Nemyslíte pak, že také na zemi je nejkrásnějším povoláním ženy, stát se orodovnicí? Pokaždé tam, kde je člověk žalován a souzen, za něho se přimlouvat a

mírniti přísnost soudu? A není celý život lidský se svou nenávisť, svým tvrdým pomlouváním a svými slepými nedorozuměními nekonečným polem přimluvy? Když se některý člověk nelítostně pomlouvá a odsuzuje — stojíte pokaždé před dvěma možnostmi, z nichž využijete obyčejně bohužel jen první: můžete souhlasit a z vlastního přispěti k výsměchu a zlehčení bližního — nebo jej můžete vzít v ochranu, jeho počínání vysvětliti a omluviti, na jeho dobré vlastnosti posvětliti a nedorozumění odstraniti. Oč je člověku mileji u srdce, vybere-li si to druhé, bude-li strážným andělem pro nepřítomného — a tak zároveň i strážným andělem pro ty, kteří o něm rozhodují bez milosti a s posměchem. Ba myslím: ani tehdy, jde-li o nepřátele a protivníky našich nejmilejších, neměla by žena nikdy hledat, jak by hněv a odpor ještě rozdmychávala, nýbrž i zde být orodovnicí a ukazovati chování protivníků v mírnějším světle a hledat pro ně porozumění, ba dávat i otázku, zda také jim se nestalo bezpráví: pomůže tak i svým vlastním lidem. Neboť všechno, co mluvíme a konáme ze slepého nepřátelství a odporu, nějak a někde se v životě na nás vymstí, byť jen tím, že nás to samotné zesurovuje a zaslepuje.

Být orodovnicí — i to povolání vyžaduje studia, učení a cviku: musíme otevřít oči a prozkoumat život a řeči lidí podle příležitostí ku zmírnění neb obhajobě — a najdeme jich víc než hvězd na nebi! A poznáme k svému zděšení, v kolika tisících velkých i malých případech jsme ještě popichovaly a nadávat pomáhaly

místo orodování — a uvidíme také, kolik přemáhání od nás vyžaduje orodování a kolik srdnatosti!

Zapamatujte si pro své nové povolání vzácná slova, která kdysi vložil řecký básník Sofokles před víc než dvěma tisíci lety do úst své hrdince Antigony:

„Ne abych ještě víc nenáviděla —
ale milovala, na to jsem tu“.

6. NELZE SE NIČEMU NAUČIT OD DÍVEK?

Budu vám dnes vypravovali o veselém obrázku, který jsem nedávno viděl. Na vesnici pod lipou je zástup hochů a dívek a dívají se na drobné milé děvčátko, které nadnášejíc ladně sukénky provádí nový tanec, jemuž se asi právě naučila v taneční hodině. Za ní pak poskakuje hošík, který se ji snaží napodobit a vzepřenými prsty si drží kalhoty a hledí svou hlavu zrovna tak líbezně kolíbat jako to děvčátko — ale nedaří se mu to ovšem a vypadá při tom hodně hloupě. Ale musím říci přece, že by vůbec neškodilo, kdyby chodili chlapci trochu k děvčatům do školy a učili se trochu více způsobům a ladnosti v pohybech. A nejen v pohybech, nýbrž i v hlase a ve všem vystupování. Či snad myslíte, že je to hanba na hochy, získal-li co od děvčat, a že mužné je jen to, chodí-li hoch hodně neohrabaně a neotesaně a řve a hlučí hodně neskromně

a bouchá za sebou dveřmi, až se celý dům otřásá? Vite, proč věřím v pravý opak? Protože jsem často pozoroval lidi při bruslení a viděl jsem při tom, že nejneobratnější a nejslabší tropí nejvíc hluku a rozhánějí se na ledě, jako by vyškrabovali mísu od zavařeniny, a nevědí, kam s rukama a nohama. Ale ke všemu nedovedou nikomu vyhnouti, nýbrž divoce se ženouce srážejí se každou chvilku s jinými, takže vzniká „valná hromada“. Kdo však má sílu a cvik a železné svaly, vznáší se tak lehce a ladně jako tanečnice, že sotva pozorovat námahu; také se s nikým nesrazí, nýbrž proplete se obratně nejhustším hloučkem, a jestliže přece někdy do nešikovného vrazí, řekne nejen „promiňte“, uháněje bručivě dál, nýbrž pomůže upadlému ještě vstát, oklepe ho, omluví se a potom se vši velebností odklouzne. Z toho se pozná silný, jenž má svaly v moci. To však platí nejen pro bruslení, nýbrž pro celý život. Neotesaností a hlučením, neskromným a nešetrným vystupováním neukazuje se mužnost, nýbrž jen vlastní slabost. Člověk je začátečníkem a břidilem, ale ne mistrem. Mnozí zůstávají po celý život takovými břidily, a jako ten neobratný bruslíř do každého třetího člověka vrazí, tak i oni se dostanou každou chvíli do sporu, jsou tak neomalení ve své duši, že nedovedou nikdy zavčas vyhnout, nýbrž vrazí rovnou do sporné věci.

Jen si tedy nemyslete, že pozornost a tichost a skromnost je známkou slabosti a že hochovi nesluší. Ne — čím víc má kdo síly, tím může být jemnější a

vlídnější. Hrubost ať jen zůstává pošetilcům, kteří nemají v moci ani rukou ani nohou ani jazyka a kterým se to odpustí, protože ještě nemají pravé síly.

7. SNY O BUDOUCNOSTI.

Pohled do roku 2000“ nebo „Cesta do budoucnosti“, takové názvy viděti leckdy na knihách, jež nám vypravují o tom, které podivné vynálezy a objevy budou učiněny v budoucím století, aby lidem ulehčily a zkrášlily živobyti. A nejen takové fantastické knihy nám slibují takové nádhernosti, i ve vážných knihách vědeckých se mnohdy naznačuje, že se elektřinou a chemií objeví budoucně ještě věci, o nichž dnes nemáme ještě ani potuchy. A při tom se často ještě tak dělá, jako by všecka blaženost člověka závisela v podstatě jen na elektřině a říditelném baloně a na délce telefonních drátů a jako by potom uschly všechny slzy a ty tam byly všechny starosti. Věříte tomu také?

Shledávám, když už se sní, že jsou ještě sny, které jsou mnohem krásnější a pojednávají o věcech, které jsou pro lidi mnohem důležitější než všechny tyto vnější úkazy. Vyložím vám několik snů vynálezců a objevitelů a vedle toho pokaždé, o čem bych na jejich místě snil já.

Slyšeli jste snad již o tom, že je nedaleká doba, kdy bude chemie s to, aby proměnila kamenné uhlí ve

výživné polévky a udělala chléb ze dřeva? To by bylo ovšem velmi potěšující — ale myslím si při tom: Jak se musí záviděti dřevu a tomu uhlí, že někoho nacházejí, kdo z nich dovede dobýti něčeho zcela nového a znamenitého, co v nich nikdo před tím netušil. Či byste byli kdy přišli na myšlenku, že by se té černé hmoty, od níž se člověk zamaže, mohlo jednou požívat jako tekutiny? A my lidé, kteří jsme moudří a nepouštíme barvu, tak zřídka koho najdeme, kdo by vynesl na světlo všechny naše nejskrytější vlohy a síly a proměnil nás v něco zcela nového a znamenitého! Ba my nacházíme zřídka koho, kdo by vůbec uvěřil, že my všichni máme v sobě ještě něco zcela jiného, než čím jsme se prvně stali, a že běží jen o to, aby se s námi provedl správný postup proměňovací. Proč je možno vůbec pomýšleli na to, aby se kamenné uhlí proměnilo ve výživnou polévku? Protože se ví, že jsou v uhlí obsaženy všechny podstaty, jichž k polévce potřebujeme — jenže nerozpuštěny a v jiném spojení. Nejsou-li však i v nás obsaženy všechny podstaty k dobrému, jenže nerozpuštěny a neprobuzeny a sloučeny s tolika špatnostmi a nepravostmi? A nebylo by to skvostné, vynalézti kouzelnou formulku proměňovací a také mezi lidmi učiniti hrubé klacky požitelnými? nebylo by to mnohem skvostnější než chvalozpěv na novou „posilňující polévku“? Neboť co konečně zmohou všechny ty kousky s proměňováním dřeva a uhlí, sedí-li při té nové polévce a tom novém chlebě pořád ještě staří lidé se svým svárem a svou nepřejícností? Zdalipak

se vyskytne někdy v budoucnosti umění, jak vyprostiti ve styku s lidmi utajené síly dobra z objetí špatných živlů? O posvátnosti toho umění nabudeme mnohdy poněli, setkáme-li se s takovým požehnaným člověkem, jehož blízkost tak působí, že vyslovujeme, co v nás je nejlepšího, a cílíme, že je nám v jeho přítomnosti lépe — člověk takový může od nás dosíci všeho, co chce, protože jeho lón způsobí, že zapomeneme na všechno, co je v nás tvrdé a nezkrocené, a jen bychom rádi dýchali a žili s tím, co mu je podobno. Zdalipak by mohla jednou přijíti doba, kdy se tajemství proměňování člověka naučí všichni a my se všichni navzájem každým slovem a skutkem osvobodíme k životu vyššímu?

Dochází-li zas někdy k postavení velikého dalekohledu, slýcháme také všelijaké domněnky, kam až se asi v budoucnosti dohlédne. Spatříme-li snad konečně mraveniště lidí na Marsu neb aspoň jejich tržiště a jejich domy? A co všechno nám asi ještě ukáže zvětšovací sklo ve světě drobností, zda snad přijdeme jednou na stopu všem těm drobným nepřítelům lidstva, bacilům?

Přemýšlím-li o těch vynálezech, neubráním se po každé zármutku při myšlence, jak málo se tím pomůže člověku. Neboť ještě mnohem více než na bacilech a hvězdách závisí jeho osud na tom, co se děje v jeho vlastní duši, do níž nedosáhne žádný dalekohled ani drobnohled. Ano — kdybychom měli zvětšovací sklo, jež by nám ukazovalo naše nejneopatrnější špatné

náklonnosti tak, jak budou vypadati za dvacet let, a co potom způsobí v našem životě — a kdybychom objevili drobnohled, jenž by nám ukazoval v našich nejnevinnějších řečech už zárodek lži nebo marnosti a v našich nejnepatrnějších návycích zárodek nemilosrdné sobeckosti — ano, to bychom byli pány svého žití!

Sním o tom, že se snad jednou naučíme společným pozorováním a přemýšlením o sobě samých viděti své nitro ve zvětšovacím skle tak, že zvítězíme nad mnohými chybami, které nás prolízají a jimž teď bezmocně podléháme. Dnes ovšem k tomu máme ještě daleko — neboť dnes ještě pozorujeme své nebezpečné sklony sklem zdrobňovacím a chceme je viděti teprv tehdy, až už tak vyrostou, že bude na záchranu skoro pozdě.

Zrovna se zas chystá vynález, který, podaří-li se opravdu, bude jistě velkým požehnáním pro všecku hospodářskou práci člověka. Zkouší se rozháněti mračna výstřely z děl a říká se tomu „střílení na mraky“. Kdo o tom uslyší, bude jistě vynálezci žehnati, ale také si pomyslí: Jak by to bylo nádherné, kdyby bylo možno objeviti dělo, jimž by se rozháněla také bouře lidských vášní, než se vybijí ničivě na klidných vesničkách a domech! Zrovna trapným mi to připadá, že bych měl žít v době, kdy bychom stáli ještě zcela bezmocni před bouří lidské zloby a prchlivosti a na obloze bychom dovedli rozháněti nejstrašnější bouři v několika minutách. Ba, je to krásný sen, věřiti

v objevitele, který nám jednou dá jistý lék, jak zažehnat divoké živly lidského srdce. Neboť to je věru jisto, že blesk a krupobití daleko nezničilo tolik niv a nezmařilo tolik výtěžků píce, jako hromobití naší rozpoutané vášně.

Největší naděje skládají lidé v budoucnost elektřiny. Za několik hodin prý se bude moci dojeti elektrickou drahou z Paříže do Petrohradu a kolem celého světa se bude moci mluvit telefonicky. Tak už pomalu nebudou lidé vůbec od sebe vzdáleni, budou moci pořád spolu mluvit a stále vědět, jak rychle se mohou k sobě dostat.

To všechno zní velmi pěkně a sláva budiž zajisté těm, kteří nám to nadělí. Ale co pomohou všechny rozmluvy na kraj světa, když si lidé mají povídat leda hrubosti a když teď necitelný klep pronikne do všech končin země ještě rychleji než dříve? A když se elektrických drah užívá, jen aby se rychleji než dříve dopravila vojska tam, kde se jinak musívало zdvořile prositi?

Světější a závažnější je budoucnost, kdy se láska k bližnímu rozšíří v lásku k nejvzdálenějšímu, kdy se slitování a spravedlnost nezastaví na hranicích vlastní otčiny, nýbrž přeskočí jako elektrická jiskra telegrafu do všech konců země — ta budoucnost, kdy nejen každý dům a každá země se všemi jinými domy a zeměmi budou spojeny telefonem, nýbrž kdy každá strast a každá opuštěnost najde spojení se slovem útěchy a účasti a žádný úzkostný nářek nezapadne bez záchrany

— kdy nikdo neopustí bratra ve hněvu a nepochopení,
nýbrž kdy se všechno zas napraví a v lítosti rozplyne,
než zatím minou dni a týdny a vzdor se utvrdí.

Potom bude srdce blízko srdci. Ale bez takové
větší lásky — jak trapné a marné je zadrátování mezi
domy a pískání rychlíků a zvonění telefonů!

Z HODINY
ZPĚVNÍ.

1. STARÝ KLAVÍR.

jednom hostinci v Černém lese stál starý klavír. Každou neděli na něm hrál učitel sedlákům, když se tam scházeli z údolí k tanci. A večer, když se tam sesedli turisté, dostával ubohý starý klavír co proto, musel doprovázeti studentské písně a hověti neúnavně každé náladě — až konečně přišla hostinská a zhasla světlo. Potom stál sám v zakouřené světnici a čekal, až zas první student z rána začal: „Jaro je lada“.

Kdo by se divil, že za takového zacházení dávno pozbyl svého zvuku a mohl provázeti pěvce jen tenkými a slisněnými tóny?

I přišel do hostince jednou večer velký umělec, zrovna když slunce potápělo v Rýnu poslední své zlato a svezlo se potom za Vogesy. Přistoupil k oknu a rozhlížel se ještě jednou po té nádheře. Potom si sedl ke klavíru a vyklepal několik tónů. Klavír odpověděl tiše a stydlivě, jako dítě, jež osloví velký pán. Ale on měl srdce příliš přeplněno, aby se tím spokojil. Hrál mocně do strun; bylo to tak, jako by je chtěl zároveň pohladiti a rozechvěti je co nejlouběji. Tu najednou jako by starý klavír procítal. Hosté u stolu

napíali sluch, divně plné zvuky rozproudily se na stmívající se krajinu. Zdálo se, jako by chtěl klavír najednou všechno ze srdce vyzpívali, co musel po léta zamlčovat při tancích a odrhovačkách. Hostům bylo, jako by všechny struny v jejich srdcích se rozehrály a praskaly. Vše vůkol naslouchalo a ani nedýchalo. Ještě jásavý výkřik všech mocností tónových — potom umělec náhle přestal.

Když všichni hosté odešli spát, stál starý klavír ještě dlouho rozechvřen v koutě. Hostinská říkala ráno, že celou noc slabě zvučel.

Umělec pak již před východem slunce odešel. Klavír vydával zase své suché, bezduché tóny. „Jaká pak je to stará rozladěná rachotina!“ říkali lidé a tloukli bez milosti do klapek.

Víte, starý klavír — ba starý klavír — tomu je tak jak mnohým lidem v tomto životě. Týrali je a hrubě do nich bili pořád břidilové — nikdy nenašli velkého umělce lásky, který by dovedl jejich utajený život probudit, a přišel-li kdy některý, byl před východem slunce již zas ten tam.

Nejen u klavírů — nikoli, tím spíš ještě u lidí záleží nesmírně mnoho na tom, kdo to je, jenž hraje, a jak hraje, umí-li do všech těch četných strun řádně uhodit, s plnou silou a přece s plnou něžností Ba, v tom je celé tajemství.

2. DRUHÝ HLAS.

ak, to byl dnes náš první pokus, zpívati dvojhlasně. Není to tak lehké, že? V čem vlastně záleží při tom oblíž? Aby člověk neupadl do hlasu druhého, vidíte? Je stálý boj mezi prvním a druhým hlasem. Kdo má ve své melodii větší jistotu nebo kdo se dá druhými zlákat. Je to také příliš svůdné, zní-li nám druhá melodie tak u samých uší. Člověk nesmí jednoduše poslouchat druhého, nýbrž mysliti jen na vlastní noty. Ovšem se třeba také hodně často ve svém nápěvu cvičiti, potom už se člověk udrží, i ve sboru.

Víte-li pak, že vám může být v životě také často k dobrému, dovedete-li udržeti svůj hlas, ať si druhý zpívá jakkoliv? Když se na vás osopí bratr podrážděným a hrdým tónem — tak je to také ohromně těžké nepadnouti do jeho hlasu, nýbrž zůstatí věren své melodii. Představte si, že by takovou rozmluvu poslouchal někdo ze sousední světnice. Hádáte-li se tímž hlasem, není slyšet nic než prudký tón na tón; je-li tu však jeden, který dovede udržeti druhý hlas, tak je slyšet pokaždé hrubý hlas a zas vážný, klidný — a na konec se vždy uslyší, jak trpělivý a mírný hlas zvítězí nad druhým a také jej uklidní.

Čemu se zde ve zpěvní hodině naučíte co do jistoty hlasu, to vám přijde vhod, když vás bude ve styku s bližními dráždit hlas hrubého, abyste ze svého

tónu vypadli — a svedete-li to ve styku s bratry, sestrami, soudruhy, abyste vedle druhého hlasu zpívali dál bez mýlení své vlídné odpovědi, posilní vás to také v duetu i ve sboru.

Jen povězte: Načpak se vlastně zpívá dvojhlasně? Jen aby to lépe znělo? Jistě především proto, že lze více vyjádřili. Tak jako v orchestru různé nástroje jsou i k tomu, aby vyjadřovaly různé nálady, tak přispívají i při zpěvu různé hlasy nejen k bohatšímu znění, nýbrž i k větší výraznosti. Zahrají vám něco od Beethovena a budete moci zcela zřetelně slyšet, jak se různé hlasy a nápěvy prolupují a jeden zní vesele a vítězně, kdežto druhý se zdá ještě temným a jakoby v samém boji. Tím se vyjádří duše člověka a její vnitřní život pravdivěji a dokonaleji, než by se to mohlo stát jediným hlasem. A tak je to i při zpěvu. Všimněte si na př. písně: Jaro je tady. Co vyjadřuje ten nápěv? Tak opravdu jásavou radost ze života. Zpíváte-li však druhý hlas samotný, budete mít pocit, že vlastně zní smutně a teskně. Je to, jako by nám ten, kdo zpívá druhý hlas, v nejlepší radosti chtěl připomenouti, jak je všecek květ pomíjející, nebo jak mnozí lidé dnes, kdy my jásáme, leží s tichým obličejem trpíce na loži nebo žijí v těžkých starostech a vyhlíží do kvetoucího světa s uslzenýma očima. Zpíváte-li pak oba hlasy zároveň, zní to také ještě vesele a odhodlaně — ale s nepatrným nádechem mírného stesku, že nemají všichni svůj máj — a takový vážný spodní hlas posvěcuje vlastně teprv radost.

Vidíte tedy, že druhý hlas není jen tak sluhou prvního hlasu, jenž trochu temněji zní, aby tím krásněji vynikl jasný lesk vedoucího nápěvu — nýbrž že má svou zcela zvláštní úlohu, ba má snad i úlohu jemnější a větší: slouží nejvěrnější pravdivosti, upomíná na mnohé, nač člověk zapomíná a co přehlíží, je-li velkým citem uchvácen — tak jako vy při sanici samou radostí zapomínáte očistiti si venku boty a přiděláváte tak služce práce.

Myslívám při tom na lidský život. I tu jsou lidé, kteří, jak se říká, hrají první housle nebo zpívají první hlas, a lidé, kteří musejí převzít druhý hlas. V každém domě, v každém povolání, všude je to tak. A tu jsou pak mnozí, kteří jsou hrozně nešťastní, nemají-li nápěvu hlavního, nýbrž musejí vykonávat práci nepodstatnou a podřízenou a stojí v pozadí. Ti by měli býti vždycky toho pamětlivi, že může druhý hlas nesmírně mnoho takového vyjádřiti, co první hlas musí přejíti — a často zrovna cítě nejjemnější a nejněžnější. Tak může i člověk v podřízeném a skromném postavení, nebo nedochází-li pro svůj zjev a pro své vlohy dosti povšimnutí, uplatníti ve svém životě a konání dobrotu a poctivost v drobnostech a napraviti zas a doplniti, co velcí a slavní, opojeni jsouce svým vůdčím postavením, přehlédnou a nevykonají nebo vykonají nesprávně. Proto praví štyrský básník Stieler:

Co Bohu dlužni zůstanou
tak mnohdy hlaváči.

on na chudých si nahradí
a ti to obskáči.

3. ZPÍVATI PIANO.

Co je vlastně lehčí, zpívati nahlas či potichu? Nahlas je snadnější. Každý vůl ve stáji to dovede. Potichu zpívati je však proto tak těžké, že při něm potřebujeme mnohem větší vlády nad hlasem než při zpěvu hlasitém. Zpívati potichu je vlastně proti naší přirozenosti — neboť přirozeno jest nám řvati — jako je také člověku přirozeno všude se co možná nejhlasi-
těji uplatňovati.

Jen to zkuste: Čím tišeji zpíváte, tím více cítíte, co námahy to stojí svaly hlasové. Zvláště zkoušíte-li „piano“ — tu se valí tón jako bystřina a patří k tomu již hodně cvičení, od počátku jej tak tlumíte, aby se přesně vpravil do úlohy, již má konati.

Víte-li vlastně, že zpívati piano se dokonce nena-
učíte v hodině zpěvní? Nikoli — v tom se můžete
cvičiti všude. Když váš otec nebo matka v sousedním
pokoji spí nebo když vás některé z dělí doma hlučením
popouzí a vy máte chuť tak hodně nahlas a pánovitě
si ponadávat a se pohádat. Při tom musíte jen pořád
jako s tajemným strážným amuletem choditi s myšlen-
kou, že hlasité vykřikování není známkou síly, nýbrž
slabosti: Člověk nemá hlasu v moci, splaší se mu jako
kůň se svátečním jezdcem.

Tak tedy zpívatí piano je možno také ve styku s bližními — a kdo v tom daleko pokročil, na tom to poznám hned v hodině zpěvní.

4. DĚJINY HLASU.

nes promluvíme o výraznosti hlasu. Při tom vám ovšem nezařadím, že pravá výraznost musí vždy vycházeti ze srdce. Učitel ji nemůže naučiti, může nejvýš ukázati, které jsou pomůcky k zacházení s hlasem, aby se cit srdce i zevně projevil. Mějte na př. slova: Jak milí jsou poslové, již pokoj zvěstují — kdo to chce správně zazpívatí, musí mít vskutku upřímnou lásku k pokoji — potom to přejde samo také do hlasu. Kdo takové lásky k pokoji nemá, nedospěje k výraznosti ani při nejlepší vůli. Celý tón je pak bez pokoje; neboť hlas lidský přijímá ve svém znění vždy ten ráz, jehož člověk nejčastěji užívá: Hádá-li se a hašterí hodně, nabude hlas jisté ostrosti, škrablavosti a chladu; každý hlas má takřka své dějiny, které by mohl zkušený pozorovatel hned vyčísti nebo spíše vyposlechnouti; vycílí se, co hlas nejraději mluvíval. Všimli jste si na př. již někdy cizích hlasů v telefonu, kde je slyšeti jen tón a nic vás neruší: Jak zřetelně se tu vyposlouchají ze znění hlasu různé druhy lidí a jak nás jeden odpuzuje, druhý přitahuje? Závisí výraznost hlasu na jeho dějinách. Na šlěstí máme ty dějiny také trochu v hrsti; kdo se chce naučit pěkně a libě zpívatí,

měl by chrániti hlasu svého nejen od přílišného křičení a krákání, nýbrž ještě víc ode všeho ošklivého hašteření a ode všech sprostých řečí. Potom bude jeho zvuk dobrý.

5. PRAVÝ TÓN.

ak je často těžké vystihnouti pravý tón! Mnohý nemá prostě potřebného sluchu a pokaždé chybí. Přes to lze se ledačemu naučit cvikem a pozorností. Ale všechno to, i naprosto bezvadné vystihování tónu je přece teprv počátek výcviku hlasového. Mnohem důležitější a bohužel ještě mnohem těžší je najíti pravý tón ve styku s lidmi — v pravé chvíli pokaždé pravý zvuk, jenž konejší, místo aby pobuřoval, jenž dovede kárali chybu tak, že neuráží ani nezaťvrzuje, jenž vyslovuje tvrzení, s nimiž jiní nesouhlasí, skromně a tázavě neb aspoň bez hrdé jistoty — ano, v tom potřebujeme všichni nejnaléhavěji vyučování ve výcviku hlasovém. Neboť neuvěřitelně mnoho zdaru a nezdaru závisí v životě jen na vystižení pravého tónu. Bohužel nezmůže tu vyučování mnoho; každý se musí sám cvičiti, tím že se bude stále vmýšleti hodně důkladně do postavení druhých; tak si už vytvoří srdce tón pravý.

BOJ · S NEŠTĚSTÍM.

1. ANDĚLSKÁ KŘÍDLA.

pamatujete se ještě zajisté všichni ze svého útlého dětství na pohádku o malém hrbáčku, jemuž se pro jeho velký hrb druzí chlapci vždycky vysmívali a jenž se pro slabost vzdaloval veselých her školní mládeže. Ten chudý hoch nežil dlouho — zemřel krásného jarního dne — ale když ho kladli do hrobu, shledali na místě hrbu veliká křídla andělská, na nichž se vznesl do nebes. I hleděli za ním všichni s úžasem a tázali se: Jak asi povstala ta krásná křídla z ošklivého hrbu?

Na to se ptám i vás. Zdá se mi, že ta pohádka má jemný smysl, a kdo ji složil, že nahlédl hluboko do života. Čtu-li ji, napadá mne při ní ledacos — a o tom vám budu vykládati. Nebylo vám již nápadné, že lidé s překrásným obličejem jsou často velmi chladného a tvrdého srdce a zase jiní s docela nehezkými rysy v obličeji září často takovou dobrotou, že se vám jeví anděly v lidské podobě? Odkud to asi? Myslím, že si hezcí podmaňují již zevnějškem, nepotřebují se proto namáhati srdcem a tak ve svém vnitřním životě snadno zpusťnou a zakrní; škaredí však nemají na světě nic, čím by si otvírali duši bližních, než kouzlo krásy

srdečné — a tak nacházejí snáze cestu k dobrotě než druzí: Jejich škaredost jeví se požehnáním s hůry, které je ochraňuje od marnivosti a domýšlivosti a zachovává je čistými a skromnými.

Všimli jste si už snad také, že hodně zpovykání lidé myslí jen na sebe a žijí jen pro sebe a hned hořknou a nevrlost se jich zmocňuje, když se pak v životě stane jinak, než si přáli? A zkusili jste snad již také, jak mírní a trpělivi a úslužní jsou často lidé, kteří mají velké trápení nebo jsou postiženi těžkým neduhem tělesným? Takoví lidé nemohli s jinými tančili ve víru radosti a opíjeli se vlastním úspěchem, učili se odříkání a pochovávajíc svá přání a naděje, měli záhy oči a uši pro jiné: stali se dobrými anděly pro své bližní. Znal jsem dcerku z četné rodiny, která měla opravdu velký hrb a teď již dávno zemřela. Se svou veselostí byla světlem celé rodiny a z její duše přecházelo na všechny bratry a sestry takové požehnání tiché a neúmorné lásky — byla osvobozena od svého těla dávno před tím, než odešla do říše stínů — a já myslím, že v jejím hrbu byla křídla andělská.

Velmi mnoho lidí má takový hrb, nějaký neduh tělesný, nějaký zármutek, těžké zklamání nebo nenahraditelnou ztrátu — zda jim z toho narostou andělská křídla či jen zatrpklý pohled a rozbolavělá duše, to závisí na tom, probudí-li se v nich neštěstím síla trpělivosti a úslužné lásky — ta nádherná síla, která v člověku zřídka rozkveté, jestliže se mu příliš mnoho přání splňuje a příliš málo odříkání.

Trápení a rány osudu nestíhají jen dospělých. I děti bývají skličovány těžkou churavostí nebo jim v útlém věku zmírají jejich nejmilejší nebo přijde na jejich rodinu bída a nesvár. Potom záleží všechno na tom, co ze svého bolu učiní. Kdyby se na vás a na vaši rodinu přihnalo někdy takové temné mračno, sepněte ruce a řekněte si v blahém očekávání: Nyní se budu smět učit tomu, co je člověku dáno nejvyššího: trpělivosti, která si nikdy nestýská a nikdy necouvá, soucitu, který se nikdy nezlobí a nikdy nehnevá, tiché pomoci, která nachází stále nové cesty k záchraně — velkému divu a tajemství silného srdce!

2. BLAHOSLAVENÍ TRPÍCÍ.

Už jste slyšeli výrok Kristův: Blahoslavení trpící? Jak asi se má těm slovům rozumět? Jak pak může být blahoslavený člověk, tím že ho potká neštěstí? Nečiníme-li vše, abychom od sebe neštěstí odvrátili? A tu se řekne najednou: Je vám to k dobrému, stihne-li vás utrpení. Jak to vysvětlíte? Pročpak nám může být utrpení k dobrému?

Tož povězte, při čem se vlastně naše svaly olužují, jedeme-li na horu horskou drahou, či vystupujeme-li pěšky?

Odpověď je jasná. Je lépe pro nás, abychom přemáhali odpor stoupání, než aby to za nás konala

dráha. I nemyslíte také, že by nám to mohlo být velmi dobré, kdyby nám bylo v životě bojovati s těžkými osudy a odpornostmi — místo abychom se jen tak hladce vozili ve štěstí a všecko se nám bez námahy plnilo, čeho si přejeme? Neotuí se v nás snad mnohé síly, které by jinak zůstaly necvičeny, a nepoznáme ledacos, k čemu bychom byli jinak slepi — tak jako se také rokliny v horách lépe poznají, když se jde pěšky, než když vysoko nad nimi jedeme po železničním mostě?

Kdo na př. nikdy nebyl nemocen, neví, jak je nemocnému. Nemůže proto také míti pravého soucitu a pravé pomoci k nemocným bližním. Kdo není nikdy nemocen, nezakusí také nikdy, jak velká je síla ducha nad tělem. Nemá příležitosti to zkusiti. Blahoslavený tudíž, kdo se dostane v životě k pravé příležitosti, duševně se otuí v boji s tělem. Často trpí nemocný těžce nečinností. Jako by tichá trpělivost a laskavý i skromný styk s těmi, kteří jej ošetřují, nebyl také činností — a to činností, která z něho činí učitele a kněze všech, již o něm slyší. Tak se může jeho utrpení jemu i jiným sláti požehnaným osudem.

Proto také nebude statečný člověk považovati nemoc za pouhé neštěstí, nýbrž i za zisk.

Nebo si představte, že zemře v rodině otec. Jistě to náleží k nejtěžšímu hoří, jež může člověka potkat. Ale Kristova útěcha by byla i zde: Můžeš ze svého hoře získati blaženost, zastoupíš-li u mladších dětí otce a staneš se mužnou pomocí matce. Že se tobě život

ztlíží, to je ono štěstí, jež ti bylo dáno útěchou za neštěstí. Tvoje vůle a tvoje láska zmohutnějí a zbohatnou většími úkoly, které jim jsou teď dány.

Nebo dejme tomu, že na rodinu přijdou těžké starosti peněžní. Co je tu při takovém trápení blaženosti? Může záležeti v tom, že se bídou všichni příslušníci rodiny těsněji semknou a že se začne závodění v nezištnosti a odříkání, které přinese dětem na celý život požehnání a posilu. A také v tom tkví zisk z takového neštěstí, že zavčas poznáváme bídu a bouře života, což nás činí zralejšími pro náš vlastní boj s osudem a shovívavějšími k slabostem druhých.

Goethe řekl kdysi o blahodárném vyučování, jehož se nám neštěstím dostává, tato slova:

Kdo chleba v slzách nejídal,
kdo za starosti plných nocí
na lůžku s pláčem neseda!,
vás nezná dosud, nebeské moci!

Nebeské moci — to jsou všechny ty záchranné myšlenky, vzory ochotné srdnatosti a trpělivosti, které pocházejí z myšlení a žití velkých lidí a které se vpravdě rozzařují teprve v neštěstí, tak jako ani hvězdy nejsou za dne viditelné, nýbrž teprve, až slunce zapadne. Kdo chleba v slzách nejídal — vás nezná dosud, nebeské moci.

3. BUDÍČEK.

ajistě si vzpomenete z pověsti o trojské válce, jak se Odysseovi podařilo dostat do tábora Achilla, kterého matka, aby ho nikdo nepoznal, vychovávala v dívčích šatech s dcerami královskými. „Vyzvím to hned, která z dívek je jinoch“, řekl Odysseus a kázal náhle před královským palácem, kde Achilla ukrývali, zatroubiti na polnici. I prchly dívky v divé úzkosti, jinoch však sáhl po zbrani, která visela na zdi. Tak byl poznán.

Kdo je mezi lidmi hrdinou a kdo slaboch a zbabělec, to se pozná hned, když z venku zaklepá na dveře neštěstí.

Statečný hned sáhne po zbrani ducha, nepřepadne ho nikdo. Bude nezranitelný jako Achilles, protože má sílu, aby z každého neštěstí udělal štěstí. Neboť v tom záleží boj proti neštěstí, že z něho dovede člověk vyzískati, místo aby podlehl anebo se dal s křikem na útěk.

Nedávno si vzal život hoch, protože nepostoupil. Polnice neštěstí zatroubila do jeho žití. Strach jej schvátí, místo aby sáhl po zbrani a přinutil neštěstí, aby mu bylo pomocníkem ke štěstí — tak jako v dávné pohádce čaroděj zapřáhne zlé duchy do své služby, aby mu opatřili zlato a drahé kamení.

Co je zbraní proti bolesti z propadnutí ve škole? Především pevné předsevzetí, že člověk z té porážky načerpá síly k novým odhodláním, jichž by snad nikdy

nebyl učinil, kdyby bylo šlo všecko hladce. A dále rozhodnutí, že v jiných oborech se zdvojenou silou dohoní, co tam zameškal: sláti se podporou matce, příkladem lásky a trpělivosti bratrům a sestrám, pomocníkem pořádku pro celou rodinu. Rytířská síň plná zbraní je tu pohotově, jen po nich sáhnout, samé nové úminky a návyky!

Viděli jste někdy kováře, jak kuje svalnatou rukou železo, nebo továrnu, v níž na jednom konci vjíždí surový kov a druhým koncem vycházejí nejkrásnější nástroje a nářadí?

Člověk má být takovou kovárnou, kde se mění všecka surovina v nástroj k práci. Neštěstí je surovinou — kovářem jsi ty, jenž surovinu zpracuje na nástroj k srdnatému, činnému životu!

„Když osud tě zkouší, však jistě ví, proč:
tvé trpělivosti si přeje — tož vyhov a skoč!“

POKORA.

1. NEBEZPEČENSTVA BOHATÝCH.

náze projde velbloud uchem jehly než boháč do království nebeského“. Rozumíte, co se tím výrokem Kristovým míní?

Povězte: Je to vlastně pro chlapce nebezpečím, dostává-li příliš mnoho na útratu? A proč?

Navyká si tak všem svým žádostem vyhovovati a stane se až příliš snadno otrokem svého těla. Jeho chuť na mlsy a na dobré živobytí vzroste konečně tak, že bude silnější než ohled na bližní. A tím se zatvrdí a schladne v srdci a bude mít na mysli jen své milé já.

Nepravím, že se tak musí stát s každým dítětem, které dostává mnoho na útratu. Ale nebezpečí je velké. Jest ohromně těžké sám si uložit nucení a zůstat zdrželivým a prostým. Proto bohaté dítě, chce-li se z něho stát člověk nezištný a ne labužník a jedlík, musí samo na sebe dávat tisíckrát víc pozor než dítě chudé. Chudému dítěti odepře život mlsné touhy, bohaté dítě si je musí odpírat samo. K tomu však již náleží velmi silný duch — a toho nemá každý. Proto se praví: Snáze projde velbloud uchem jehly než

Mlsání však není jediným nebezpečím. Uvažte, jak se vede často dítěti, které se narodilo bohaté. Na všech

stranách vchází v pokušení, aby s lidmi zacházelo hrdě a drze, protože se kde kdo sklání před penězi jeho rodičů a mnoho se mu promine, co by se chudému dítěti špatně vyplatilo — a tak ubohé bohaté dítě ani nepozoruje, že se mu od malička jeho chyby zakrývají, až přijde jednoho dne do širého světa a sklídí se svými volnými návyky všude zlost a odpor.

Čtli jste už Schillerovu báseň „Prsten Polykratův“? U starých Řeků se věřilo, že člověk propadl pomstě bohů, vede-li se mu příliš dobře a všechna jeho přání docházejí splnění. Schillerova báseň vypravuje o králi Polykratovi ze Samu, jemuž se každý podnik dařil a jenž z bázně před pomstou bohů hodil do vody svůj nejvzácnější prsten a druhý den jej přinesl rybář, který jej našel v žaludku ryby. I opustili Polykrata všichni jeho přátelé. A brzy poté shroutilo se jeho panství. Tímto vypravováním budiž v podstatě jen řečeno, že štěstím a zdarem člověk až příliš snadno zhrdne a zbavuje se pravého ohledu a skromnosti, takže se na jeho hlavu shrne hněv a závist všech zanedbávaných a uražených a že jeho život zatemní a zničí. Aby se kdo proti tomu zajistil, na to ovšem nestačí hodit prsten do vody. K tomu završí bohové hlavou. A je-li kdo z vás z bohaté rodiny a rozbije vzácnou vázu porcelánovou na tisíc kusů a řekne potom malce, přiběhne-li ulekána: „Chtěl jsem bohy smířit s naším štěstím“, to zná bohy špatně. Nikoli, je potřeba mnohem více: Nutno přinést v obět své vyvyšování a smělost a denně se cvičiti, myslet na jiné a jemně zacházeti

s lidmi níže postavenými. To je mnohem těžší než hoditi prsten do vody — ale takové oběti pak také bohy uspokojí, t. j.: Láska, kterou rozséváme, ta se nám stane svalou ochranou, která bude vládnouti všemu našemu působení a podnikání.

2. NEBEZPEČENSTVA STOUPÁNÍ.

nebezpečností horského stoupání čte se mnoho. V létě sotva mine den, aby se v novinách nepsalo o nějakém neštěstí. Laviny, pád kamení, mlhy, rozsedliny v ledovcích, výsmeky — to je tak několik případů nebezpečí, o nichž se nejvíce slychá. Největším nebezpečím při všem slézání příkrých skal jest však a zůstane zavrať. Kdyby lezec klidně hleděl na vysokou skalní stěnu, na niž má vylézt, snad by na nic jistě nepřišel. Ale láká ho olídnouti se do hlubiny k příbytkům lidským a viděti, jak daleko již dospěl, jak vysoko se již vznáší nad tím světem tam dole. Sotva se však obrátí, je mu, jako by jej strhovala tajemná moc do hrozné hlubiny, ztrácí oporu a kácí se v několika vteřinách do propastí, nad nimiž celé hodiny vystupoval: Malíř pohádek Mořic Schwind znázornil to úchvatně na jednom obraze: jak je horský lovec přitisknut ke skále a mlhavá postava se k němu sune a ruce mu vine vábivě kolem krku, aby ho strhla.

Tak je to však nejen při stoupání do hor. Také když má člověk touhu stát se lepším a čistším a vystoupiti nad mlhavé údolí nízkých přání, vzhůru k nejvyšším hradbám sebepřemáhání — také tam naň číhají vážná nebezpečnosti. A také zde je největší nebezpečí pádu, když člověk nehledí vpřed na nejvyšší cíl, nýbrž obrátí se vzad, aby toho s hrdostí užil, jak daleko druhé předhonil, jak hluboko se tam dole v údolí ještě temní drobné chatky, kdy jej již ozařuje ranní slunce. Kdo se chce stát lepším, nesmí nikdy hleděti za sebe a pod sebe, aby se potěšil ze své výše nad jinými: protože jinak se k němu připlíží pýcha jako zavrať a strhne jej bez záchrany do hlubiny — neboť ctnost s domýšlivostí je nejtěžší pád, který může člověk učiniti — potom je všechno nadarmo, co slezl — sřítí se do temné hlubiny srdečního chladu, je pro výšiny na dlouho ztracen. Od té závratě se může člověk ochrániti, jen když upře pevně oči na příklad nejčistších a největších lidí a naplní se zcela pocitem, jak hluboko je ještě pod nimi a kolik toho ještě leží před ním. Potom má kouzelnou ochranu od závratí.

FR. W. FOERSTER:

MLÁDEŽI
ČESKOSLOVENSKÉ.

V této knize mluví k vám Němec. Řeknete snad: „Není to nepřítel našeho národa a našeho státu?“ Odpovídám — a se mnou to učiní četní Němci —: Nikoli, právě naopak, ze srdce přeji vaší zemi veliké budoucnosti a nemohu si nic krásnějšiho mysliti, než naddávající součinnost národa vašeho i mého. Neboť právě, že jsme od sebe velmi rozdílní, právě proto může jeden u druhého najíti něco, co mu od přírody nebylo dáno do kolébky. A čím více člověk upřímně touží po dokonalosti, tím méně bude náchylen, zbožňovati jen sám sebe a ráz svých krajanů a uzavíratí se úzkoprse tomu, co je cizí a cizokrajné, spíše se bude vžívatí do cizího s úctou a láskou, aby tím přijal nové podněty pro rozum, srdce a vůli a byl upozorněn na vlastní slabosti a chyby. Jak mnohému jsem se naučil od vašeho velikého krajana Amose Komenského, jak úspěšně zavolala kdysi jeho čistá a vpravdě křesťanská duše vychovatele celé Evropy zase k jednomu, čeho je potřebi! Žijeme v době pustého nenávidění a vzájemného pohrdání. Zda tím Evropa zajde či nikoli, to bude zcela záviseti na tom, povstane-li v každém národě nová mládež, která bude milovati nejen svou vlastní otčinu a v posvátné úctě chovati její dědictví, ale bude míti

i velkou lásku pro bratrství národů a bude tu lásku projadřovati v každém a všelikém úsudku a činu. Jen kdo se tímto způsobem k cizímu národu spravedlivě zachová, jen ten setrvá i se svými rodáky v opravdovém míru a nepozbude tónu lásky, střetne-li se ve vlastním národě s lidmi, kteří mají docela jiné názory, sklony a zájmy než on sám. Pokoj s vámi!

Curych 1921.

Několik průvodních slov překladelových.

Překlad díla *LEBENSKUNDE*^{*)}, jež napsal známý německý filosof a pedagog Dr. FR. W. FOERSTER^{**)}, nepodává se tu ponejprv. Vyšel před lety z rukou E. Fialy v Holešově. Je dnes dávno rozebrán a při výtěčnosti, k tomu zrovna časovosti spisu byla to jedna z příčin, že jsem zatoužil přeložit jej znova. Druhá pak byla, že jsem chtěl Foerstrovu dílu dát české roucho lepší, než s jakým vyšlo poprvé. Ne že by byl Fiala nevystihoval v německém textě smyslu a že by se nedovedl obrátně vyjádřit (ovšem leckdy i na úkor věrnosti), ale v překladě byly zarážející chyby mluvnické a hrubě pokulhával v ryzosti jazykové. Kde si nevěděl s textem rady, nerozpakoval se slovo neb i větu vynechat. Při zčešťování veršů, jimiž Foerster tu a tam provází výklady, měl překladatel nebo jeho „básnický“ pomocník zdaru víc nebo

*) Název „Životospráva“ není sice dost výstižný za něm. *Lebenskunde* a také by bylo v češtině milejší slovo nesložené, ale zvolen byl na přání nakladatelovo jako hojně užívaný.

**) Narodil se 2. června 1869 v Berlíně, kde jeho otec byl ředitelem hvězdárny. Studoval na tamější universitě filosofii, dějiny umění a národní hospodářství. 1893 odevzdal disertační práci o vývoji Kantovy ethiky a byl promován na doktora filosofie. Potom se zabýval po léta sociálními pracemi a konal studijní cesty po cizích zemích. 1898 se habilitoval na universitě v Curychu, odkud byl 1913 povolán na universitu vídeňskou. Ale již po roce odchází, aby zaujal stolicí řadného profesora filosofie a pedagogiky na universitě v Mnichově. Tohoto postavení se vzdal r. 1920 podle vlastních slov „pro úplnou nemožnost vésti tam tou dobou dále boj proti německému nacionalismu“. Působí nyní zase v Curychu na vysoké škole. Ve vnitřním vývoji Foerstrově zajímavé je stopovati v letech 1902 - 1904 odklon od směru volnomyšlenkářského k náboženství křesťanskému.

méně, také nezdar. — Ale nejsem Fialovým kritikem, ba ani jím být nechci — překládal jsem zcela samostatně (i verše) a vady prvního překladu jsem viděl jednak tenkrát při četbě, když Fialův překlad vyšel, jednak po ukončení překladu svého. Přál bych si, aby se o překladu mém mohlo říci, že je věrný (nehledě k bezvýznamným Foerstrovým einmal, wohl, doch, auch a p. a k místům, kde jsem Foerstra úmyslně nenásledoval v nedopatřeních, zvláště slohových, jako byl několikrát výšin z vazby nebo nedůslednost s man - wir - einer v téže větě a j.), že je výstižný, že vyhovuje jazykové správnosti a že se přibližuje lahodností dobrým spisům původním.

OBSAH.

Strana

Mým členářům	5

SAMOČINNOST.

1. Průkopníci	9
2. Mistrovské kousky	11
3. Hluchoněmi	14

SEBEOVLÁDÁNÍ.

1. Nač potřebujeme sebeovládání?	23
2. Boj s jazykem	29
3. Vliv ducha na tělo	34
4. „A teď zrovna ne“	36
5. Špatné nálady	38
6. Divky a květy	43
7. Vzácné housle	45
8. Šel průvod - tož svatba - a mjel les	47
9. Jak se má opláceti za zlé?	
a) Pohlavek	52
b) Mrtvá žába	56
10. Vítěz. Rozmluva se žákem	64
11. Moc dobroty. Vánoční výklad	67
12. Vítězství člověka nad mocnostmi přírodními	69
13. Cesta k otroctví	76
14. Největší síla	81

	Strana
15. Jak se možno ovládnouti	85
<i>a)</i> Ovládnouti smích	86
<i>b)</i> Ovládnouti hlad a žízeň	87
<i>c)</i> Ovládnouti ospalost	88
<i>d)</i> Ovládnouti hněv	89
<i>e)</i> Ovládnouti strach z vody	90
16. Jedna rána zdarma	91

BOJ SE ŽALUDKEM.

1. Vyhnáný král	97
2. Čočovice	101
3. Jak se začíná krásti	106

NÁVYKY.

1. Výhody a nebezpečí návyků	113
2. Všecko vyjde na jevo	118
3. Pořádek a nepořádek	123
4. Spolehlivost	130
5. Statečnost a pravdomluvnost	137
6. Čistota	140
7. Závist	145

SEBEPOZNÁNÍ.

1. Cena sebepoznání	153
2. Řecký chrám	156
3. Zkoumej sám sebe	159

OBJEVY.

1. Proč třeba hleděti za kulisy	163
2. Píseň o košili	164
3. Pod zemí	166
4. Učitel	170
5. Lidský obličej	172

	Strana
6. Služka	. 175
7. Ubohá Marie	. 184
8. Zašivané kalhoty	. 186

MOC DROBNOSTÍ.

1. Dalekohled a drobnohled	. 191
2. Jen maličkosti	. 194
3. Umírající námořníci	. 198
4. Na hřbitově	. 201

LIDSKÁ SPOLEČNOST.

1. „Mně po tom nic není“	. 207
2. Naše snídani	. 211
3. Komu jsme povinni díkem za svůj duševní život.	. 214
4. Vlast	. 217

ODPOVĚDNOST.

1. Jsem-li já strážcem bratra svého?	. 223
2. Výchovu našich mladších bratrů a sester	. 227
3. Šroubek	. 233
4. Na kolik lidí máme vliv	. 237
5. „Trestaný v. z.“	. 240

SAMOSTATNOST.

1. Naše závislost	. 245
2. Kývalové	. 248
3. Strach ze smíchu	. 251
4. Moje vzácné vlastnosti	. 256
5. Samostatnost	. 258
6. Uličníci	. 262
7. Bohatý soudruh	. 268
8. Silnější	. 271
9. Kazisvět	. 275

ZÁCHRANA.

	Strana
1. Lékaři už mu neluši	279
2. Zachránění opilce	281
3. „Ejhle, hledám ztracené“	282
4. Poznání	285
5. Smeli	287
6. Kukla	289
7. Malíř	290
8. Vyučování hře na housle	291
9. Čemu se lze naučit v konírně	292
10. Dvanáct bratrů	295
11. Šipková Růženka	298
12. Slzy lítosti	299
13. Umění lónů	304
14. Nepříjemní lidé	313

RODIČE A DĚTI.

1. Formy a způsoby	319
2. Matka a dcera	323
3. Matka	324
4. Když otec klopýtne	327
5. Uctivost	330
6. Přišel mráz	335
7. Dobrovolná poslušnost	336
8. Smrt přítelkyni	341

CO Z NÁS DĚLÁ NAŠE KONÁNÍ.

1. Boomerang	345
2. Neochotný a chtivý	348
3. Nejmenší kousek	349
4. President Lincoln	350
5. Pokušení	351
6. Ukradená guma	356
7. Srážení kvělin	358
8. Osamělý jedlík	360

NAŠE PRÁCE

	Strana
1. Čemu se lze naučiti při oprašování	365
2. Oduševněné ruce	372
3. Proč pracujeme	374
4. Čemu se lze naučiti při psaní	377
5. Nastupování na trůn	381

SILNÝ A SLABÝ.

1. Jak se pozná jemnost?	387
2. Nebezpečí silného	390
3. Kdo je slabý?	394
4. Jak se slabým pomáhá	403
5. Boj s učitelem	409

LÁSKA K LIDEM.

1. Styk s prchlivými a rozčilenými	415
2. Tykadla	418
3. Mateřská pečlivost	422
4. Milosrdná sestra	426
5. Orodovnice	430
6. Nelze se ničemu naučit od divků?	432
7. Sny o budoucnosti	434

Z HODINY ZPĚVNÍ.

1. Starý klavír	443
2. Druhý hlas	445
3. Zpívají piano	448
4. Dějiny hlasu	449
5. Pravý lón	450

BOJ S NEŠTĚSTÍM.

1. Andělská křídla	453
2. Blahoslavení trpící	455
3. Budiček	458

POKORA.

	Strana
1. Nebezpečenstva bohatých	463
2. Nebezpečenstva stoupání	465
Fr. W. Foerster:	.
Mládeži československé	467-470
Několik průvodních slov překladatelových	471
Obsah	473
Opravy	479

Opravy.

<i>Str.</i>	<i>6 ř.</i>	<i>2. vložky (místo dary)</i>
„	9 „	<i>2. zd. románopisec</i>
„	27 „	<i>15. nedovedly</i>
„	40 „	<i>2. zd. si</i>
„	41 „	<i>17. většinou</i>
„	46 „	<i>16. naši</i>
„	67 „	<i>1. zd. mohutných</i>
„	78 „	<i>9. z</i>
„	87 „	<i>18. sami</i>
„	88 „	<i>2. zd. ospalost</i>
„	92 „	<i>12. žádné; ř. 22. svou důvěrnici</i>
„	93 „	<i>2. obět</i>
„	101 „	<i>12. ně</i>
„	140 „	<i>15. vyned by</i>
„	146 „	<i>7. zd. ztěžovati</i>
„	148 „	<i>1. zd. Karel G.</i>
„	171 „	<i>7. zd. vyned snad</i>
„	213 „	<i>10. zd. životě</i>
„	227 „	<i>9. zd. dítěti</i>
„	297 „	<i>10. zd. v pohádce,</i>
„	351 „	<i>7. Lincoln</i>
„	375 „	<i>6. zd. lékárnický</i>
„	425 „	<i>8. zd. schází čárka</i>

